

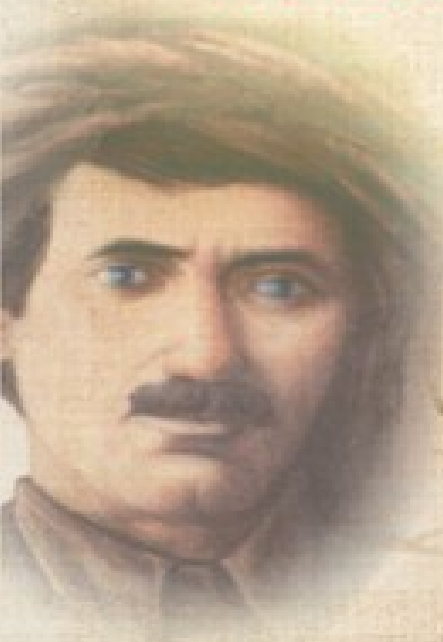

YAVUZ BAHADIROĞLU

hayatı - tefekkürü - mücadelesi

BEDİÜZZAMAN SAİD NURSÎ

 NESİL

Bediüzzaman Said Nursî

hayatı - tefekkürü - mücadelesi

Yavuz Bahadıroğlu

Jenerik

Yayın Yönetmeni: Ali Erdoğan
Yayın Danışmanı: Metin Karabaşoğlu
Editör: İsmail Fatih Ceylan
Tashih: Orhan Güler, Uğur Turan
İç Tasarım: Said Demirtaş
Kapak Tasarımı: Mesut Sarı
ISBN: 978-975-269-928-1

Sanayi Cad. Bilge Sk. No: 2 Yenibosna
34196 Bahçelievler / İstanbul
Tel: (0212) 551 32 25
Faks: (0212) 551 26 59
www.nesilyayinlari.com
nesil@nesilyayinlari.com
twitter.com/nesilyayinlari
facebook.com/nesilyayinlari

© Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak **Nesil Basım Yayın Gıda Tic. ve San. A.Ş.**'ye aittir.
İzinsiz, kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

Dijital Edisyon Editörü: Uğur Turan
Dijital Yayın Tarihi: Mayıs 2012
Bu eserin e-kitap çevrimi **Nesil Digital** tarafından yapılmıştır.
www.nesildigital.com

Yavuz Bahadıroğlu

yavuzbahadiroglu@moralfm.com

Yavuz Bahadıroğlu 1945 yılı başında Pazar (Rize) kazasına bağlı Hisarlı köyünde dünyaya geldi. 1971’de İstanbul’da gazeteciliğe başladı. Muhabirlik, araştırma-inceleme, röportaj ve fıkra yazarlığı yaptı. Gazete, dergi ve şirket yöneticisi olarak çalıştı.

Gazeteciliğini muhabir ve röportajcı olarak sürdürürken, Niyazi Birinci adıyla çocuklara yönelik eserler üretti. Yüzlerce çocuk romanı, hikâyesi yayınladı. Aynı dönemde bir günlük gazetede Şeref Baysal ve Veysel Akpınar isimleriyle köşe yazarlığı yaptı.

Asıl çıkışını tarihi romanlarıyla gerçekleştirdi. İlk romanı *Sunguroğlu* ve ardından yazdığı *Buhara Yanıyor* romanı ülkenin en çok satan kitapları arasına girdi. Genelde Osmanlı Devleti’nin çeşitli dönemlerini ele alan otuzu aşkın roman kaleme aldı. Yavuz Bahadıroğlu, roman, çocuk kitapları, hikâye, araştırmalar, oyunlar, film yapılmış senaryolar ve fıkri eserler olmak üzere yüzlerce çalışmaya imza attı. Yurt içinde ve yurt dışında çeşitli konularda binlerce konferans verdi, çeşitli kurum ve kuruluşlardan ödüller aldı, iki kitabı Kültür Bakanlığı tarafından yayınlandı. Halen ulusal çapta yayın yapan Moral FM radyosunda günlük yorumlar yapmakta ve bir günlük gazetede köşe yazarlığını sürdürmektedir.

Yazar, evli ve üç çocuk babasıdır.

YAYINLANAN KİTAPLARI

TARİHİ ROMANLARI

- Malazgirt’te Bir Cuma Sabahı
- Çakabey
- Selâhaddin Eyyûbî
- Buhara Yanıyor
- Elveda Buhara
- Merhaba Söğüt
- Cengâver
- Turgut Alp
- Sunguroğlu/10 Cilt
- Binatlı
- Topal Kasırga
- Sahipsiz Saltanat
- Mavi Yıldız
- Cem Sultan/1-2
- Endülüs’e Veda
- Şehzade Selim
- Şirpençe
- Mısır’a Doğru
- 4. Murat/1-2
- Ağalar Saltanatı

YAKIN TARİH ROMANLARI

- Dağlı
- Barla’da Diriliş
- Zindanda Şahlanmış
- Kirazlımescit Sokağı
- Avukat Bekir Berk
- Sel
- Köprübaşı
- Kırım Kan Ağlıyor

GÜNCEL ROMANLARI

- Yolbaşı
- Boşlukta Yürümek
- Keşmekeş
- Yürek Seferi

FİKRİ ESERLERİ

- Hayatı Aşkla Yaşamak
- Eşim Çocuğum ve Ben
- Yaşam Bir Avuç Gül
- Bir Tutam Diken
- Gülü Arayan Adam
- Hayata Dilekçe
- Biz Osmanlıyız

BIYOGRAFİLER

- Canım Peygamberim
- Fatih Sultan Mehmed
- Yavuz Sultan Selim
- Kanuni Sultan Süleyman
- Bediüzzaman Said Nursî
- Osman Gazi
- Orhan Gazi
- I. Murad
- II. Murad
- Yıldırım Bayezid
- Çelebi Mehmed

Takdim

İNSANLIK TARİHİNDE varlığını ölümünden sonra da devam ettirebilmiş, hayatıyla ve eserleriyle arkasında “hoş bir seda” bırakabilmiş pek çok “büyük insan” vardır. Kimi kahramanlığı, kimi adaleti, kimi ilmî dirayeti, kimi Hakka hizmeti, kimi engin tefekkür dünyası ile birer yıldız gibi parlamış olan bu şahsiyetler, insanlığın tekâmülü yolunda birer rehber ve “kilometre taşı” durumundadır.

İşte peygamberler ve onları takip eden maneviyat rehberleri... İnsanların İlâhî ölçüler ve istikamet dairesinde yaşama ihtiyaçları için hayatlarını vakfeden bu rehberler, mukaddes hizmetleriyle onlara doğru yolu göstermişlerdir. Eğer bugün insanlık âleminde hakikî manada “insanlığı” temin eden değerler yaşıyorsa, bu, onların hizmetlerinin neticesidir. Ve insanlar tarihin karanlık sayfalarını aydınlatan huzur ve saadet devirlerini onlara borçludurlar.

Bugün belli bir medeniyet ve bilgi seviyesine sahibiz. Eskiilere göre çok daha rahat şartlar içinde yaşıyoruz. Bunu, çoğunun isimleri unutulmuş ilim kahramanlarının gayretlerine borçluyuz. Çünkü iptidaî aletlerin, ateşin ve tekerleğin bulunmasıyla başlayıp kompüterlere, atom enerjisinin kullanılmasına ve uzayın “fethine” kadar uzanan teknolojik başarılar, hep hayatını ilme adayan fedakâr ilim adamlarının eseridir.

Dünya sahnesine çıkan her yeni nesil, öncekilerin hazırladığı bilgi ve tecrübe hazinesiyle medeniyet birikimini önünde hazır bulur. Yeni hamlelerini onlara dayanarak yapar. Bu itibarla, insanlık tarihinin büyük hamlelerini ve o hamleleri gerçekleştirenleri yakından tanımasında büyük faydalar vardır. Bu sayede hem bugüne gelişin tarihini daha iyi öğrenecek, hem de o bilgilerin ışığında geleceğini daha iyi görebilecektir.

NESİL YAYINLARI

Sürgün

KOYU SIS, KÂBUS GİBİYDİ. Bütün soğukluğu ve ürkütücülüğü ile Eğridir Gölünün üstüne çökmüştü. Abandıkça abanıyor, hava soğudukça soğuyordu.

Güneş, kara bulutların tuzağına düşmüştü. Kara bulutlar, güneşin yalnız sıcaklığını değil, ışığını da yutmuştu. Eğridir Gölü, gün ortasında geceyi yaşıyordu.

Büyücek bir kayık, sisin böğrüne saplıydı. İki kayıkçıdan biri yelken kullanırken, diğeri uzun bir sırıkla buzları kırmaya çalışıyor, kayığa keder yolunu açıyordu.

Elleri üşümüştü. Jandarmaların tehdit kokan ısrarına uğramasa, bu havada asla yola çıkmazdı. Ama jandarmalar aceleciydi. Söylediklerine göre, sürgünü bugün Barla'ya teslim etmeliydiler.

Kayıkçı, orta yaşlı sürgüne bakmış, gözlerindeki sevgi buğusunda yüreği ılımış, jandarmalardan gencecik olanına sormuştu:

“Kim bu?”

Gencecik jandarma, hürmet duruşundaydı. Sürgünden bahsederken sesi titriyor, kelimeler bir sevgi yumağında çözülüyordu:

“Çoh eyi bilmiyom emme, derin hoca.” demişti, “galiba Angara'ya kafa tutmuş.”

Sonra başını iki yana sallamış, can sıkıntısından tüfeğinin mekanizmasıyla oynayarak, sözlerini tamamlamıştı:

“Neme lâzım, melâike gibi adam...”

Son söz saplanıvermişti kayıkçının yüreğine; saplanıverip yüreğini sızlatmıştı. Kayığını hazırlarken hayıflanıyor, duyulur da başına iş açılır diye korktuğundan, hazin hazin mırıldanıyordu:

“Melâike gibi adamlar, derin hoca efendiler de sürüldüğüne göre, dünyanın çivisi çıktı demektir...”

Üşüyen ellerini ağzına götürüp nefesiyle ısıtırken, dönüp sürgüne bir daha baktı. Sis perdesinin aralığından görebildiği kadarıyla sürgünden çok, bir kumandana benziyordu. Gözleri uzaklardaydı. Yoğun sisin ötelere bakıyordu. Öteleri görüyor, ötelerden müjdeler alıyor gibiydi. Dudaklarında hafif bir tebessüm vardı. Biraz acı, galiba bir hayli de alaycı... İki jandarmanın arasında değil de, sanki arzın şahikasında oturuyordu. Oturuşunda izzet, sessizliğinde çılgınlık saklıydı. Her an yerinden fırlayabilir, “Beni serbest bırakınız, el birliğiyle vatanın selâmetine çalışalım.” diye bağırabilirdi.

Dudaklarındaki kırıltılar dua mıydı, beddua mıydı kayıkçı bir süre kestiremedi. “Dua olmalı.” diye düşündü sonra; bedduayı şu izzetli oturuşun, şu sisin ötelerini gören bakışın sahibine yakıştıramamıştı.

Kayığa binerken elinde gördüğü çıkın yanı başında duruyordu. Gencecik jandarmanın söylediğine göre, “hazretin bütün serveti bundan ibaret”ti. Bütün serveti bundan ibaretse, dünyası küçücük bir çıkma sığmışsa, nasıl bir gizli hesabın muhasebesinde sürgüne gönderiliyordu? Dünyasını bir çıkma sığdırmış olanların veremeyecekleri hesap mı olurdu?

Düşündükçe kendine kızdı. İnsanları sürmek, hatta asmak için bahane mi yoktu ki?... Devir değişmişti. Devirle birlikte “makbul insan” sayılmanın şartları da değişmişti. Hayatı İlâhî emir ve nehiy esaslarında şekillendirmek ve dürüst, namuslu, vatansever olmak, “makbul insan” sayılmak için yetmiyordu. Önce boyun bükülmeli, hulûs çekilmeliydi. Bunu yapmayanlar jandarmanın dediği gibi “melâike gibi” de olsalar, akıbetleri en azından sürgündü.

Dünyanın çivisi kötü çıkmıştı yerinden. Cepheden cepheye, ölümden ölüme koşan milletin mübarek kanıyla yazdığı istiklâl fermanı, bir idam fermanı gibi mukaddeslerinin boynuna geçirilmişti. Doğru söyleyeni dokuz köyden kovuyorlardı. Şu sürgün de doğru söyleyenlerdendi mutlaka. Jandarmanın referansı olmasa bile kayıkçı bu neticeye varacaktı. “Melâike gibi adam” diye düşünecekti. Yüreği

sevginin ılıklığında vuracak, sürgünü vicdanında suçsuz ilân edecekti. Elinde delili yoktu. Ama duygularına güveniyordu. Bu sürgünün kötü bir şey yapması imkânsızdı. Haksızlığa uğramış olmalıydı.

Kayık sis perdesini delerek sahile rampalayınca sürgün doğruldu. Tam o sırada kayığın burnu kumsalla kucaklaşmış, bir sarsıntı olmuştu. Kalkmaya davranan jandarmalar, boş bulunup güverteye yuvarlandılar. Baş taraftaki kayıkçı bile elindeki sırıkla kendini zar zor dengeleyebildi. Fakat sürgün kımıldamamıştı bile. Dimdik ayaktaydı ve sanki dünyaya meydan okuyordu. O duruşuyla da sanki kükrüyordu.

“Felek her türlü esbab-ı cefasın toplasın gelsin, Dönersem kahpeyim millet yolunda bir azimetten...”

Sürgünü birden yanında görünce toparlandı. Farkında olmadan ellerini önüne bağlamıştı. Yalnız kulaklarıyla değil, ruhuyla da sürgünü dinliyordu.

“Kardeşim, size zahmet oldu, hakkınızı helâl ediniz.”

Şaşkınlıktan ağzı tutuştu, dili yandı. Ne söyleyeceğini kestiremeyerek öylece bakakaldı sürgüne. Sürgün kayıktan indi. İki jandarmanın arasında tepeye doğruldu. Çıkını bir değneğin ucuna asmış, omuzuna atmıştı. Ayağında yün çoraplar ve lâstik ayakkabılar vardı. Tepeye değil de sonsuzluğa yürüyordu. Sonsuzlukta bekayı bulmaya, alıp getirmeye gidiyordu.

Sis perdesinde yitene kadar arkasından baktı. Gözleri yandı, yaşlandı. Arkadaşının hayretine omuz silkti.

“Helâl olsun,” dedi, “hakkım geçtiyse helâl olsun. Ya senin haklarını gasp edenler?...”

Dönüş yolunda yalpalayan tekneye kızıyor, yelkenin ipini kaçırان arkadaşına bağırıyor, şuuruna düşen merakı yüzünden hırçınlaşıyor, beyninin kıvrımlarında soru işaretleri dolaşıyordu:

Kimdi bu adam, neden sürülmüştü, nereliydi, ne kadar kalacaktı öğrenmek istiyordu...

* * *

Çocuk ve Arayış

Nurs Köyünde Bir Sabah

Takvim yapraklarını hızla geriye doğru çeviriyoruz...

Milâdî 1876 baharındayız...

Bitlis vilâyetinin Hizan kazasına bağlı Nurs köyü...

Gecenin güne aktığı, tan yerinin mor, kırmızı renklerle tutuşmaya başladığı bir seher vakti, sabah ezanının coşkun ahengi bütün köyü İlâhî bir vecdle sararken, tepedeki mütevazı evde bir çocuk dünyaya geldi.

Ağlamıyor, olgun bir insan araştırmacılığında dikkatle bakmıyordu. Yumruklarını sıkımişti, ^[1] sanki şimdiden büyük bir mücadeleye hazırlanıyordu.

Sakin ve ciddî haliyle, kulağına okunan ezanı, âdeta derin bir vecd içinde dinler gibiydi. Dünya ve ahirette said olması duasıyla, bebeğe “Said” ismini verdiler.

Dünyaya geldiğinde Said’in Dürriye, Hanım ve Abdullah isimlerinde ablaları ve ağabeyi vardı. Sonra Mehmet, Abdülmecid ve Mercan isimli üç kardeşi daha olacak. Said, yedi kardeşin tam ortasında yer alacaktı. Bu, hayatı boyunca sürecekt dengenin belki ilk tecellisiydi...

Said büyüyor gelişiyor, büyüdükçe merakı artıyor, etrafını araştırıyordu. Yaşıtları kendi aralarında oynarken o bir kenara çekilip düşünüyordu. En tasasız çağda tasalanmış gibiydi. Çocuk olma hakkını kendinde görmüyor, ilerde karşılaşması mukadder problemleri aşabilecek formüller üretmeye şimdiden hazırlanıyordu.

O da her çocuk gibi yaşadığı dünyayı tanımak istiyor, ama her çocuktan daha fazla soru soruyordu. Annesi Nuriye Hanımla babası Mirza Efendiyi âdeta soru yağmuruna tutuyordu. Üstelik aldığı cevaplarla yetinmiyor, her cevaptan yeni sorular çıkarıyordu.

Bir gece ay tutulmuştu. Mahallî âdetlere uygun olarak tenekeler çalınıyor, tüfekler atılıyordu. Bu, Said için yeni bir olaydı. Belki de karşılaştığı ilk muamma idi... Muammayı çözse çözse yanı başında durup Rabbini zikreden annesi çözerdi.

“Ana, neden ay böyle oldu?”

Nuriye Hanım efsanevî bir cevap verdi:

“Yılan yuttu.”

Said, daha küçük yaşlarda efsanelerin, masalların değil, hakikatlerin arayışında olduğunu göstermek ister gibi atıldı:

“Ama hâlâ görünüyor!”

Minicik bir itirazda dev gibi bir hakikat, koskoca bir mantık saklıydı. Mantıken, “yutulan bir şeyin görünmemesi” esassından hareket etmiş, bu teferruatta gerçeği aramıştı. Şaşırın anne ise, efsaneyi şeffaflaştırmaktan başka bir şey yapmıyordu:

“Yukarıda yılanlar cam gibi olduğundan, yuttukları her şey görünür.”^[2]

Said yine tatmin olmayacak, belki anasına hürmeten susacak, ancak soruyu sürekli kafasında dolaştıra dolaştıra gençlik çağına gelinece, mevzuu tetkik edip aslını “Lem’alar” isimli eserinde dile getirecektir.

Dar çevre, aradıklarını ona vermekten uzaktı. Sorularına tatminkâr cevaplar arıyor, bulamayınca da hırçınlaşıyor, kabına sığmaz oluyordu. Görünüşte geçimsiz bir çocuktı. Lâkin geçimsizliğinin kaynağı, mizacı değil, cevapsız kalan sorularının bunaltıcı ağırlığıydı. Sık sık katıldığı büyüklerin, hatta ilim adamlarının sohbetinde bile aradıklarını bulamamıştı. Henüz neyin peşinde olduğu, ihtimal,

kendi şuurunda bile daha netleşmemişti; ama işe kendini aramakla başlıyor, bu arayışını sonraki yıllarında yazdıklarıyla netleştiriyordu:

“Mesleğimiz... Ahlâk-ı Ahmediye ile tahallûk ve sünnet-i Peygamberiyi ihya etmektir. Ve rehberimiz, şariat-ı garra ve kılmamız da berahin-i katia... ve maksadımız i’lâ-yı kelimetullahtır...”^[3]

Hayatında ittihad-ı İslâm [İslâm birliği] fikri ile i’lâ-yı kelimetullah [Allah adını yükseltmek] mefkûresi büyük bir yer tutacak, bir ihya hareketinin öncüsü olarak bunlardan asla taviz vermeyecek, bu vasıflarıyla da Osmanlı abidesini inşa eden Gazi Dervişlerin, Horasan erenlerinin, Ahiyanın teşekkül merhalesindeki misyonunu ifa edecek ve mana plânında devrinin Şeyh Edebalı’si olacaktı. Ama Osman Gazisiz Edebalı olmak çok zordu. Cumhuriyet, ilk teşekkülün tam tersine bir yol tutturmuş, âdeta redd-i miras esası üstüne kurulmuştu. Cemiyetin değer hükümlerini ihtiva eden, aşireti cihan devleti yapıp 600 küsur sene yaşatan unsurlar “yasaklar” çemberinde kuşatılmıştı. Yeryüzündeki müstakil tek İslâm devletinin, yüzyıllar boyu yaşayan ve yaşatan koskoca cihan devletinin enkazı altında kalan Osmanlı aydını, derin bir şaşkınlık içinde yanlış üstüne yanlış yapıyor, gerçek kurtuluşun öze dönmekle mümkün olacağını düşünemediğinden Avrupa’ya kucak açıyor, âdeta kendinden kaçıyor, taklide saplanıyordu. “Yeniden inşa ve ihya” hareketinin öncüsü, kıymet hükümlerini tek tek ortaya koymak, millete aslını göstermek, “aydın”lara yanlışlarını hatırlatmak ve kaçışı frenlemek mükellefiyetiyle yüz yüzeydi. Büyük vazife, doğduğu köye izafeten “Nursî” lakabıyla anılacak olan Said Nursî’yi bekliyordu. Büyük vazifeyi bir an önce omuzlamalı, bunun için de bir an evvel büyümeye bakmalıydı. Çocuk olmaya vakti yoktu.

Damlaya Değil, Deryaya Muhtaç

Dokuz yaşında bir atom çekirdeği gibiydi ve girdiği hiçbir medresede öğrendikleriyle yetinemiyordu. Deryaya kulaç atmaya namzet birini damlalarla oyalamak ne mümkün! O, posaya değil, ilmin usaresine talipti. Teferruat arasında boğulmak istemiyor, meselenin özünü arıyordu. Bu maksatla ilk olarak Tağ köyünde Molla Mehmet Efendinin medresesine gitti. Ama büyük talebelerin tahakküm sevdası, gördüğü dersleri çocuksu bulmasına eklenince, köyüne döndü. O yaşta bile kendine söz söyletmiyor, her türlü tahakküm heveslerine karşı şiddetle direniyor, hocalarını dahi hayrete düşüren bir vakar içinde görünüyordu. Daha sonra onu anlatanlar, “Büyük, ulvî bir vazifeyle muvazzaf olduğu, çocukluğunda belliydi.” diyeceklerdi.

Bir süre de medrese talebesi ağabeyi Abdullah’tan ders alan Said, daha sonra Hizan Şeyhi Nur Muhammed’in medresesine girdi. Ama büyük talebelerin tahakküm hevesi, burada da kendini göstermekte gecikmedi. Medreseye yeni girmiş birinin onca şey bilmesi ve bilgisiyle hocanın gözünü doldurması, bazı talebelerin kıskançlık damarlarını kabartmış, Said’i dövmeye karar vermişlerdi. Dördü bir olup üzerine gittiler. Fikrin kaba kuvvetle sindirilmeye çalışılmasına Said ilk defa şahit oluyordu. Hayatının diğer safhalarında böyle durumlarla sık sık karşılaşacak, bazen tehdit edilecek, bazen sürülecek, bazen de zindanlara atılacak; ama o, gayesinden zerre kadar taviz vermeden yürüyecek, “Ben, cemiyetin imanını kurtarmak yolunda dünyamı da feda ettim, ahiretimi de... Yirmi beş milyon Türk cemiyetinin imanı namına bir Said değil, bin Said feda olsun!”^[4] diyerek, her türlü zulme, baskıya, zalime ve istibdat heveskârlarına meydan okuyacaktı.

Muhammed Efendinin medresesinde muhatap kaldığı kaba muameleye karşı da meydan okuyordu. Kendisine hükmettirmemeye kararlıydı.

Bir gün gerginliği fark eden hocası Şeyh Muhammed Efendinin bir sorusu üzerine, durumu kısaca anlattı. Sözlerini şikâyet manasına almaması için de şunları ekledi:

“Şeyh efendi, bunlara söyleyiniz, dördü birden üzerime gelmesinler, ikişer ikişer gelsinler.”^[5]

Hoca efendi şaşırmişti. Said yardım istemiyor, gücünü ve izzetini haykırıyordu. Çok hoşuna gitmişti. Gülümseyerek sırtını sıvazladı:

“Sen benim talebemsin, kimse sana ilişemez.”^[6] dedi.

Bu söz medrese talebeleri arasına yayılacak ve o günden sonra Said, “şeyhin talebesi” diye anılacaktı.

İhtimal ki şeyh, talebesindeki derin vecdi, haksızlıklar karşısında kükreleyen mizacı, tavizsizliği, cesareti ve ilmin özüne talip hasreti fark etmiş; günün birinde, herkesin derin, elim bir suskunluğa gömüleceği dönemde, bütün zerratıyla, takatıyla, pervasızcasına “Yaşasın ümit, ölsün yeis!” diye haykıracağını, istibdadın yüzüne karşı “Zalimler için yaşasın cehennem!” diye bağıracağını sezmişti. Bunu sezmemiş olsaydı, altı-yedi saat yol yürümeyi göze alarak Said’in ailesiyle tanışmaya gider miydi?

Şeyh efendi, Said’in ailesiyle tanışmak için bir gün kalktı, Nurs köyüne gitti. Görür görmez Said’in annesine “hikmet”i sordu:

“Bu çocuğu nasıl yetiştirdiniz?”

Nuriye Hanımın verdiği cevap, ahir zamanda “Peygamber sünnetini ihya hareketi”nin öncüsü olacak çocuğun annesine yaraşır bir cevaptı. Şöyle demişti:

“Ben Said’e hamile kalınca, abdestsiz yere basmadım. Said dünyaya gelince de, bir gün olsun abdestsiz emzirmedi.”^[7]

Ya babası?...

Mezkûr ziyarette, şeyhi bir hayli düşündürdüğü ve sevindirdiği belli bir hadise yaşandı.

Dindarlığı sebebiyle “Sofî Mirza” diye anılan Said’in babası, ziyaret esnasında çift sürmede idi. Şeyh efendi, evin önüne serilen hasıra çöküp dönmesini bekliyordu. Birazdan iki inek ve öküzleriyle birlikte ev sahibi göründü. Fakat o ne! Hayvanların ağzı bağlıydı. Merak içinde bunun sebebini öğrenmek isteyince, Sofî Mirza Efendiden şu cevabı aldı:

“Tarlamız uzakçadır. Yolda komşuların tarlalarından geçmem gerekiyor. Ağızlarını bağlamasam, komşuların tarlasındaki otlardan yemeleri ihtimali var. Ekmeğime haram karıştırmamak için böyle yapıyorum.”

Ve şeyh efendi, hükmünü verdi:

“Elbette böyle bir anne ve babadan böyle bir evlât beklenir.”^[8]

Hüküm, cihanşümul bir hakikatin ifadesidir. Gerçekten de insan ruhunu şekillendiren unsurların başında daima “aile” faktörü zikredilir. Bilhassa annenin rolü çok mühimdir. Said büyüyüp “Bediüzzaman” olduğu dönemde buna dikkat çekecek, ilk hakikat dersini annesinden aldığını söyleyecektir.

Bir hakikat daha:

Bediüzzaman’ın hayat safahatını adım adım takip ederek müstesna eserler vücuda getirmiş muhterem Necmeddin Şahiner’in, bir görgü şahidine dayanarak verdiği bilgiye göre, Tağ Medresesi sahibi Abdurrahman Taği, Nurslu talebelere aşırı bir ihtimam gösterir, diğer talebelerine, Nurslu talebelerinden birinin İslâm dinini ihya edeceğini söylemiş.

“Bu Nurslu talebelere iyi bakın; bunlardan biri, din-i mübin-i İslâm’ı ihya edecek... Fakat hangisidir, ben şimdi bilemiyorum.”^[9] dermiş.

Bir Rüya

Şark tefekküründe rüyaların belli bir yeri vardır. “Şeytanî” ve “Rahmani” olarak rüyalar ikiye ayrılmış, bazıları “ilham ve işaret” sayılmıştır. Örnek vermek gerekirse, bir rüya Ertuğrul Gazinin

yüreğine devlet ilham etmiş, bir rüya Osman Gazi ile Şeyh Edebali'nin kızı Bâlâ Malhun Hatun'un hayatını birleştirmiş, ^[10] bir rüya Ak Şemseddin'in kalbine Eyüp Sultan'ın kabrini ilham etmiştir... Evliya Çelebi, kendisini diyar diyar gezmeye zorlayan saikin bir gece gördüğü rüya olduğunu yazar. ^[11] Saraç Osman Efendi, bir rüya üzerine Bağdat'a gider, orada yaşadığı harika bir hadiseyle ne zamandır düşündüğü camiye yaptırmak için gerekli parayı bulur ve Topkapı sur içine camiini kondurur.

Molla Said'e "Bediüzzaman" unvanını kazandıran unsurlara böyle bir rüya da eklenmiştir. Rüyasında kıyametin koptuğunu görür. Peygamber Efendimizi nasıl bulacağını düşünürken, sırat köprüsünün başında durur. Bütün peygamberlerin elini öper. Nihayet Peygamber Efendimizle görüşür. Tazimden sonra ilim talep eder. Peygamber Efendimiz, "Ümmetinden sual sormamak şartıyla sana ilm-i Kur'an [Kur'an ilmi] verilecektir." diye müjdeler. ^[12] Heyecanla uyanır ve ara verdiği tahsile tekrar döner.

Bu rüyaya Molla Said, hayatı boyunca sadık kalacak, kimseye ilmî soru sormayacak, bazı yanlışları sadece gerçeği söylemek suretiyle tashih yolunu seçecek, hatta İstanbul'daki ikametgâhının kapısına "Her suale cevap verilir, sual sorulmaz." levhasını asacaktır. ^[13] Bu davranışını gururuna hamletmesinler diye de şunları söyleyecektir:

"Ben ehl-i ilme hürmetkârım, onların ilimlerinden şüphem yoktur. Benim ilmimden kimin şüphesi varsa sual sorabilir."

Bu davranışıyla aynı zamanda ömrü boyunca benimseyeceği "talebe" sıfatını tescil etmiş olur.

Rüya ona şevk unsuru olmuş, medrese hayatına dönmüştü; ama hâlâ ilmin özünü arıyor, o tarihlerde teferruatta boğulan medrese sistemine itiraz ediyordu. Civardaki medreseler, Molla Said'i tatminden uzaktı. Hangisine gitse aradığını bulamıyor ve kısa bir süre sonra ayrılıyordu. Bir talebeden ziyade, bir müfettiş tavrındaydı. Teftişlerinden çıkan sonucu da beğenmemiş, daha o yaşlarda yeni bir eğitim tarzının unsurları kafasında teşekkül etmeye başlamıştı. Daha sonra bunu eserlerinde formüle edecek, asrın hızlı yaşayışına uygun bir hizmet modeli geliştirecek, 15 yılda elde edilebilen dinî kültürü ve kemalâtı 15 haftaya sığdıracak, ilm-i kelâmı bir teceddüt yapacaktı. ^[14] O günden buna hazırlanıyor, nihayet muhitini terk edip o tarihlerde Erzurum'a bağlı Bayezid kazasındaki medreseye, aradığını bulma ümidiyle gidiyordu. Biraz bulur gibi olmalı ki, Bayezid Medresesinin hocası Şeyh Mehmet Celâlî'den üç ay müddetle ders aldı. Ancak her kitaptan sadece birkaç ders okuyor, fakat hayrettir ki başarıyordu. Bir gün şeyh efendi, niçin kitapların tamamını okumadığını sormaktan kendini alamadı:

"Talebeler bu kitapları defalarca okudukları hâlde yine de muvaffak olamıyorlar, sen ise sadece hepsinden birkaç ders okuyorsun; sebebi nedir?"

Molla Said'in verdiği cevap, incik boncuklara değil, gerçek hazineye bir an önce kavuşmak isteyen bir define arayıcısının cevabı gibidir:

"Efendi hazretleri, bu kadar kitabı okuyup anlamaya muktedir değilim. Ancak bu kitaplar, bir mücevherat kutusudur, anahtarı sizdedir. Sizden, şu kutuların içinde ne bulunduğunu göstermeniz istirhamındayım. Bu kitapların nelerden bahsettiğini anlayayım da, bilâhare tab'ıma muvafık olanlara çalışırım."

Özet ^[15] i şu:

Teferruat bir tarafa, bana özünü gösterin yeter. Ben asrın ilcaatına uygun tarzda ayıklar, en lüzumlu olanlara çalışırım...

Üç ayda gerekeni alacak, yıllardır tahsil gören ağabeyi Abdullah'ın yaptığı imtihanı yüzünün akıyla kazanacaktı. Bunun üzerine ağabeyi ondan ders okumaya koyulacak, ama kardeşine nazar değmesin diye "Ben Said'i okutuyorum." diyecekti.

Bir ara Bağdat'a gitmek üzereyken uğradığı Bitlis'te tanıdığı Şeyh Mehmet Emin Efendi de onu imtihan ediyor, bütün sorulara eksiksiz cevap verdiğini görünce, molla kılığını üstünden atmasını ve müderris kıyafetine girmesini tavsiye ediyordu. Fakat Molla Said, henüz bulûğ çağına bile gelmediği için, müderris kıyafetini kendisine fazla bulduğunu söyleyerek teklifi geri çeviriyordu.

“Ben bir talebeyken nasıl şeyh olabilirim?” şeklindeki cevabında yine bir dünya görüşü saklıydı. Hayatı boyunca bu görüşünü muhafaza edecek, talebelikten ayrılmayacak,^[16] şeyhlik düşünmeyecek, taraftarlarına sadece “kardeş” diyecek, şeyhlik-müritlek davasında olmayacaktı. Bu itibarla da kurduğu ekol, metot olarak tarikatlardan kesin çizgilerle ayrılacak, ama ne hazindir ki bunu idrak edemeyenler ya da idrak etmek istemeyenler ve tarikatları “dine hücum” malzemesi yapanlar tarafından “tarikat kurucusu” sayılıp saldırılacaktı.^[17]

Dâhinin Dehası

Enteresan bir noktaya dikkat! Dâhiler, çağdaşları tarafından anlaşılamayan, anlaşılamadığı için de yadırganan insanlardır. Bu yüzden dünya ilim tarihini şenlendiren dâhilerin çoğu, eğitimlerini bile tamamlayamamış, “intibaksızlık,” “intikalsizlik,” “ilgisizlik,” bazen de “delilik” gerekçesiyle okullardan atılmışlar yahut kendiliklerinden terk etmişlerdir. Çünkü vasat zekâlara cazip gelen konular, onları cezp etmekten uzaktır. Vasat zekâların girift saydığı mevzular, dâhiler için ilgilenmeye değmeyecek kadar basittir. Tabiatıyla bir uyumsuzluk ve çatışma başlayacaktır. Ve vasat zekâ kalabalığı, dâhiyi tecrit edinceye kadar uğraşacaktır.

Görünen o ki, Said Nursî'yle de çok uğraştılar. İmtihan ettiler, en girift soruları arka arkaya sordular. İlmî kifayeti karşısında geri çekilmek, ama başka bir yönden taarruz etmek mecburiyetini hissettiler. Ona “deli” dediler...

“Kırk sene evvel ehl-i siyaset, bana bir cinnet-i muvakkat [geçici delilik] isnadıyla tımarhaneye sevk ettiler. Ben onlara dedim: ‘Sizin akıllılık dediğinizin çoğunu ben delilik biliyorum. O çeşit akıldan istifa ediyorum. Veküllünnasi mecnûnun velâkin alâ kederi-l heva ihtelefe-l cunûn, kaidesini sizlerde görüyorum.’ Şimdi dahi ben ve kardeşlerimi şiddetli bir mes’uliyetten kurtarmak fikriyle bana mahrem risale cihetiyle ara sıra bir cezbe, bir cinnet-i muvakkat isnat edenlere aynı sözleri tekrarlamakla beraber, iki cihetle memnunum.

“Birisi: Hadis-i sahihte vardır ki: ‘Bir adam kemal-i imanı kazandığına, avam-ı nasın [sıradan insanların] akıllarının tavr-ı haricindeki yüksek hâllerini mecnunluk, divanelik saymaları, onun kemal-i imanına ve tam itikadına delâlet eder.’ diye ferman ediyor.”^[18]

Molla Said, anlaşılmamanın ıstırabını çocukluğundan itibaren hayatının her safhasında soluk soluğa yaşamış bir şahsiyettir. Zaman zaman hocalarıyla bile anlaşmazlığa düşmüş, kendini ya anlatamamış yahut çok zor anlatabilmiştir. Bir örnek verelim:

Şirvan'dan Siirt'e döndüğü günlerdi... Henüz 16 yaşında bulunuyordu. Meşhur âlimlerden Molla Fethullah Efendiyi ziyarete gitti. Kısa bir sohbetten sonra hoca efendi sordu:

“Geçen sene Süyûfî'yi okuyordunuz, bu sene Câmî'yi mi okuyorsunuz?”^[19]

“Câmî'yi bitirdim efendim.”

Molla Fethullah, kulaklarına inanamadı. Çünkü Câmî, öyle bir solukta bitirilecek gibi değildi. Buna yıllarım veren talebeler bile bu kadar emin konuşamazlardı. Acaba bu cesareti Molla Said nereden alıyordu?

Kaşları çatıldı. Eski talebesini delilikle itham etti:

“Geçen sene deli idin, bu sene de mi delisin!”

Buna karşılık geleceğin üstadı, o günün 16'lık delikanlısı, insanı hayrete düşüren bir vakar ve

ciddiyet içinde konuşmaya başladı:

“İnsan başkasına karşı kendini büyük göstermek için hakikati gizleyebilir, fakat babadan daha muhterem olan hocasına karşı ancak gerçeği söyler. İsterseniz, söylediğim kitaplardan beni imtihan ediniz.”^[20]

On beş senelik düzenli tahsile sığması bile mümkün olmayan kitaplardan derlenip sorulan bütün sorular bir bir cevaba kavuşunca, Molla Fethullah Efendi, Molla Said’e hayretler içinde, zekâsının mükemmel olduğunu söyleyip hafızasını denedi. Molla Said’in hıfzı da mükemmelin üzerindeydi. Hocanın uzattığı kitabın bir yaprağını oracıkta okuyup ezberden gürül gürül tekrarladı. Şaşkınlığı hayranlığa dönüşen Molla Fethullah Efendi, vakıayı şöyle tescil etti:

“Zekâ ile hıfzın böyle aşırı derecede bir kimsede toplanması nadirdir.”^[21]

O gün genç Said’den öylesine etkilenmişti ki, medresesine gelen âlimlere sürekli ondan bahsediyor, “bu yaşta bir çocuğun ilmine ve zekâsına hayran kaldığını” söylüyordu. Ve Molla Said’in ilmî kifayeti daha o yaşında ilim meclislerinde konuşuluyor, şöhreti halk arasında yayıldıkça yayılıyordu.

Münazaradan Münakaşaya

Dilden dile dolaşan adı, bazılarının haset damarını kabarttı. Kendileri onca yıl tahsil görüp onca zaman medreselerde talebe okuttukları hâlde ulaşamadıkları makama, şu 16 yaşındaki delikanlı destursuz kurulmuş, kendilerini gölgelemişti. O yaşa onca bilgiyi sığdırması, hele bu kadar çok şeyi birkaç aylık tahsille elde etmesi mümkün müydü? Hakkında anlatılanlarda hiç mi mübalâğa yoktu?... Deneyecekler ve anlayacaklardı... Genç Said’i bir münazaraya çağırıp mağlûp edecekler, kendilerinden daha bilgili olmadığını herkese gösterecekler, şöhretini güya söndüreceklerdi.

Bu sevdıyla Molla Said’i münazaraya çağırdılar. Fakat işler, umduklarının tam tersine gelişti. Âdeti olduğu üzere kimseye soru sormayan genç molla, sorulan bütün soruları eksiksiz cevaplandırdı. Münazarayı takip eden Siirt eşrafı, derin hayretini takdir ve tebrikle belirtirken, münazaradan mağlûp çıkan, ama bunu bir türlü hazmedemeyen bazı mollalar işi kaba kuvvete döktüler. Münazarayı önce münakaşaya çektiler, sonra Molla Said’in üzerine yürüdüler. Halk araya girdi, sonra da jandarma geldi. Şikâyetçi olup olmadığı sorulduğunda, Molla Said şöyle konuştu:

“Biz talebeyiz; dövüşürüz, barışıyoruz... Mesleğimiz haricinde bulunanlar bize karışmasın.”

Bu sözleriyle, medreseye kolluk kuvvetlerinin müdahalesini reddediyor, “sistemde mevcut aksaklıkların sistem içinde halledileceği” görüşünü belirtiyordu.

Gerçekten de eğitim müessesesi yaralıydı. Medrese asıl ruhundan uzaklaşıp şekle inhisar etmiş, bu sebeple geçmişte çokça rastlanan büyük âlimlerin sayısı bir hayli azalmıştı. İlim müesseseleri, esas fonksiyonunu kaybetmek üzereydi. Tanzimattan bu yana resmî biçimde yürütülen Batılılaşma hareketi, ülkeyi, ülkeyle birlikte de eğitim sistemini giderek melezleştirmiş; temel müesseseler devrin ihtiyacına cevap verecek tarzda düzenlenememiş; eskiyen, bozulan ya da asliyetini kaybeden her şeyin çaresi, sihirli değneğini arayan bir sihirbaz aceleciliğiyle Batıda aranmış, ancak Batı kültürüne ve Batı kültürünün bize lâzım olan unsurlarına gerektiği ölçüde nüfuz edilemediğinden sadece taklit seviyesinde kalınmıştı. Bu hâl cihan devletini çöküşün eşiğine getiriyor, çatırtılar afakı tutuyor, lâkin hazindir ki bunu ilk idrak etmesi gerekenler bile idrak edemiyordu. Bütün dikkatler Batıya çevrilmişti. Her derdin devası dışarıda aranıyordu. Medreselerin yanı başına kurulan Batı tarzı mektepler, bu arayışın mahsulüydü. Fakat gerektiği şekilde organize edilemediği, başlangıç ve sonuç itibarıyla taklide dayandığı, medreseler de yenilik arayışıyla ihmale uğradığı için, iki müesseseden, kısacası eğitim sisteminden umulan netice alınamıyordu. Tabiatıyla ülkede bugün “adam kıtlığı” olarak ifade edebileceğimiz bir “kaht-ı rical” başlıyordu. Ölen ilim adamının yeri doldurulamıyor,

Avrupa'yı kalkındıran unsurları tetkike gönderilen gençler, sadece tavırlarında Avrupalılaşıp dönüyor, derde deva olacak hiçbir şey getirmiyorlardı.

Ülke cesur bir çıkışa muhtaçtı. Molla Said bu çıkışın, âdeta yeniden dirilişin emarelerini veriyordu. İşte bu yüzden dikkatleri üzerine toplamış, henüz 16 yaşında, gençliğin eşiğinde iken “Said-i Meşhur” diye anılmaya başlanmıştı. Halkın derin sezgi kabiliyeti, bazı aydınlara rağmen vakıayı görmekle gecikmemişti. Bu hemen her zaman böyle olacak, halk öz değerlerine sahip çıkanlara sahip çıkacak, ama aydının ters yönde arayışları sürecektir ve bundan halk-aydın çatışması doğup günümüze kadar gelecekti.

Son İmtihan

Gerçi Said-i Meşhur'un hayatının her safhası imtihanlarla doludur, ama talebelik döneminin son imtihanını Şeyh Emin Efendinin huzurunda vermiştir. Bir hadise üzerine Emin Efendi “Çocuktur, kabil-i hitap değildir.” şeklinde konuşunca, Said hemen şeyhin huzuruna çıkmış, kabil-i hitap olduğunu ispat için imtihan etmesini istemiştir. Bunun üzerine son derece girift 16 soru sorulmuş, Said duraklamadan hepsine cevap verip, ilmî kifayetini derin vukufunu kabul ve tescil ettirmiştir.

Artık camilerde vaaz veriyor, halkı irşada çalışıyor ve bir yandan “Kamus-u Okyanus”u ezberliyor, bir yandan da inzivaya çekilip yalnızlıkta kemalât arıyordu. Tillo'daki Kubbe-i Hasiye'de inzivada bulunduğu sıralar kardeşi Mehmet'in getirdiği çorbanın tanelerini, çalışkanlıklarına ve düzenlerine hayranlık duyduğu karıncalara veriyor, çorbanın suyuyla yaşıyordu.

Karınca Cumhuriyeti

Kubbe yalnızlığında karıncalarla dost olmuştu. Çalışkanlıklarının dışında dikkatini çeken bir hususiyetleri daha vardı karıncaların: Cumhuriyetçi idiler. Hareketleri, cumhuriyetçi olduklarını gösteriyordu. Topluca bir karar veriyor, sonra bu kararı uygulamak için herkes kendine düşeni yapıyordu. Aralarında şahane bir yardımlaşma ve müşterek karar sistemi mevcuttu. Kendi ifadesiyle, karıncalarda sosyal hayata malikiyet, çalışkanlık ve görev aşkı vardı. Bunu fark etmiş, karıncaların cumhuriyetçiliğine bir mükâfat olarak çorbanın taneleriyle onları beslemişti. 1935 yılında Eskişehir Ağır Ceza Mahkemesinde “cumhuriyet düşmanlığı” ithamıyla yargılanırken, cumhuriyet hakkındaki düşüncesi sorulacak, “Eskişehir mahkeme reisinden başka, daha sizler dünyaya gelmeden benim dindar bir cumhuriyetçi olduğumu elinizdeki tarihçe-i hayatım ispat eder.” diyecek ve karınca olayını örnek gösterdikten sonra cumhuriyet hakkındaki düşüncelerini özetleyecekti. Buna göre, dört halifenin her biri hem halife [Peygamber vekili] hem de cumhurbaşkanı idi. Bu sıfat manasız isim ve resimden ibaret değil, fiilen mevcuttu. O dönem, gerçek adalet, fazilet ve hürriyet rejiminin uygulandığı dönemdi.

Bediüzzaman'ın hayatını tetkik edenler, gerçek adalet ve hürriyete duyduğu hasreti yakinen görürler. Fakat “adalet” adına kanunsuz keyfiliklere muhatap olmuş, kanunda bile yazılı bulunmayan suçlar icat edilerek birtakım vehimler sebebiyle sürekli rahatsız edilmiştir. Hürriyetçiliği ise o kadar açıktır ki, tehditlere asla boyun eğmemiş, hürriyetlerini müdafaa bakımından padişaha bile kafa tutmuş, “Ekmeksiz yaşarım, hürriyetsiz yaşayamam.”^[22] ifadesiyle ekmeğine, hatta bazen hayatına hürriyetini tercih etmiştir. Ağızlara kilit, beyinlere mühür vurulduğu bir dönemde engin hürriyet hasreti elbette hazmedilmeyecek, hürriyeti ve cumhuriyeti yalnız kendilerine lâıyk imtiyazlar biçiminde görenler Bediüzzaman'ın düşüncelerine tahammül göstermeyecekler ve ellerindeki bütün imkânları kullanarak üzerine gideceklerdi. Ama o, bütün zulümlere, baskılara tahammül edip itidal

yolundan ayrılmayacak, başta dinî naslar olmak üzere hiçbir düşüncesinden taviz vermeyecek, gerektiği zaman devrin en güçlülerini, akımlarını karşısına almaktan perva etmeyecek, doğruların müdafaasını, eğrilerin tenkidini hayatının her döneminde yapacaktı.

Tabiî, bu hâli, istibdada “hürriyet” elbisesi giydirenleri rahatsız ediyordu. Millî bünyede meydana getirmek istedikleri değişiklikler, kuvvetli bir engele çarpmıştı. Uyuşturmak istedikleri duyguları ayakta tutmaya çalışan biri vardı. Herkesin boyun büktüğü ya da herkese cebren boyun büktürüldüğü bir devirde tek kişinin başını dik tutması, gerçekleştirilmek istenen birtakım değişikliklere ilim ve mantık çerçevesinde karşı durması, onlar açısından kötü örnekti. Hemen bir bahane bulunmalı, bu kişi ya sindirilmeli yahut öldürülmeli idi... Fakat sindirme plânı çerçevesinde yapılanlar— sürgün, baskı, zindan, maddî manevî işkenceler—onu sindiremiyordu. Sindirmek şöyle dursun, davasına sımsıkı sarılmasını netice veriyordu. O, hakikat yokuşuydu. Beşerî hiçbir engel onu yolundan döndürmeye yetmezdi. “Bir tane sıdk, bir harman yalanı yakar. Bir tane hakikat, bir harman hayalâta müreccahtır.”^[23] diyor, İslâm dininin doğrularıyla, inkâr, hurafe ve bid’aları yıkıyordu.

* * *

Tahsil ve Tebliğ

ÜMMETİNİ “BEŞİKTEN mezara kadar ilim tahsil etmek”le mükellef kılan Peygamber Efendimizin vârisi sayılan âlimler için mektep ve medrese tahsili, sadece ilmin başlangıcıdır. Bu itibarla, Bediüzzaman’ın tahsil süresine bakıp ilmî kifayetinden şüpheye düşmemek gerekir.

Bediüzzaman’ın “ilmin özü”ne talip olduğunu, temel eserleri “birer hazine” gibi gördüğünü ve hocasına, “Bu hazinenin anahtarı sizsiniz.” dediğini daha önce belirtmiştik... Hazinenin anahtarını alması üç ay sürdü. Ama hayatı boyunca kendini eğitmekten, tefekkür ummanında gerçekleri aramaktan usanmadı. İslâm dininin temellerini işleyen 80 kitabı derinlemesine tetkik etti, bununla da yetinmeyip ezberine aldı ve bütün hayatı boyunca kendine virt etti. Bunu, kardeşi Abdullah’la yaptığı bir konuşmadan anlıyoruz. Şirvan’da buluştukları bir sırada ağabeyi Molla Abdullah, “Ben Şemsî Şerhi’yi bitirdim; siz ne okudunuz?” diye sormuş, Bediüzzaman şöyle cevap vermiştir:

“Ben 80 kitap okudum. Ders kitaplarının haricinde birçok kitap daha okudum...”

Ağabeyi duyduklarına inanamamış, imtihan etmiş, bütün sorulara vukufla ve kolayca cevap verdiğini gördükten sonra ondan ders almaya başlamıştır...

Mantığı zorlar görünen bu vakıanın emsallerine dünya büyükleri arasında rastlanmaktadır.

Meselâ Isaac Newton’ın eğitim hayatı çok dağınıktır. 1654 yılında bir süre devam ettiği okulda öğretmenleri tarafından tembel bile bulunmuş, 1656’da üvey babasının ölmesi üzerine okuldan ayrılmış, bir süre sonra tekrar okula dönmüştür.

Galile birçok okul değiştirdikten sonra Pisa Üniversitesinin tıp bölümüne girmiş, ancak matematikle ilgilenmiştir.

Montgolfier kardeşlerden Joseph, liseye kadar okumuş, fakat derslerinde tembellik ettiği yolunda öğretmenleri sürekli şikâyetle başlayınca, babası onu okuldan alıp sahibi bulunduğu kâğıt imalâthanesinde çalıştırmaya başlamıştı. Diğer Montgolfier, Etienne de düzenli eğitim görmemişti.

James Watt, çay sofrası başında halası tarafından şöyle azarlanıyordu:

“James, ömrümde senin kadar haylaz bir çocuk görmedim! Eline bir kitap al da oku yahut faydalı bir iş yap. Bir saatten beri bakıyorum da bir kelime bile söylemedin, çaydanlığın kapağını kaldırıp koymaktan başka bir şey yapmadın. Buharla ne alıp veremediğin var?”

Oysa Watt’ın buharla alıp veremediği problemi büyüktü: Buhar gücünü arıyordu...

Ampulün yanı sıra birçok icadı olan Edison, sadece üç ay okula gitmişti. Görünüşte o kadar tembeldi ki, öğretmeni, Edison’a “ahmak” diyordu.

Mıknatıs kudretinden elektrik elde etmeyi mümkün kılan keşfi başta olmak üzere pek çok buluşa imzasını atan meşhur bilgin Michael Faraday da eğitimini yarım bırakanlar arasında. Büyük bir fizikçi, büyük bir kimyagerdi; ama 13 yaşında okuldan ayrılmış, hayatını kazanmak için bir kitapçıya çırak olmuştu.

Kuduz aşısını bulan Louis Pasteur’ün Besançon Kraliyet Lisesinde kimyadan aldığı not, “orta” idi.

William Shakespeare de aktörlük heveskârı bir kasaptı... Eğitimi yoktu.

Jean Jacques Rousseau’ya gelince... Okuma yazmayı, babasından öğrenmişti.

Benjamin Franklin, sadece bir-iki sene kadar mektebe gitmişti. Ama kendi döneminde kim ne yapsa, önce Franklin’in görüşünü istiyordu: “Bu konu hakkında Franklin’in fikrini aldınız mı, o ne diyor?”

Michael Angelo, çocukluğunda öğrendiği okuryazarlıkla kaldı.

Beethoven, 13 yaşında okuldan ayrılıp kendini müziğe verdi...

Bu örneklerle yalnız Batıda değil, Doğuda ve İslâm dünyasında da çok sık rastlanır. Demek istediğimiz şu ki, ilmî kifayet, düzenli mektep veya medrese eğitimine bağlı değildir. Diploma yahut

tahsil süresi hiçbir zaman dâhinin dehasına ölçü teşkil etmez. Onları eserleriyle değerlendirmek, yapılacak en doğru harekettir. Böyle bir değerlendirmeyi vicdanında tarafsız biçimde yapan herkes, Bediüzzaman'ın ilmî kifayetini tasdike mecbur kalır. Denizli Mahkemesinde, kendisini kifayetsizlikle suçlayanlara şöyle meydan okumuştur:

“Bu kat’î ve ehemmiyetli hakikati ispat etmeye ve mütemerritleri dahi ilzam etmeye hazırım. Değil vukufsuz garazkâr, maneviyatta behresiz ehl-i vukufa karşı, belki en büyük âlim ve feylesoflarınıza karşı gündüz gibi ispat etmezsem her cezaya razıyım.. Nur’un bir müdafaanamesi hükmüne geçen Meyve Risalesini ibraz ediyorum ve Ankara makamına vermek için, yeni harflerle yazdırmaya müşkülâtlar içinde çalışıyoruz. İşte onu okuyunuz, tam dikkat ediniz; eğer kalbiniz—nefsinize karışmam—beni tasdik etmezse, bana şimdiki tecrid-i mutlak içinde her hakaret ve işkenceyi de yapsanız sükût edeceğim.”^[24]

Bu meydan okuyuşun kuru bir cesaret gösterisinden ibaret olmadığını, eserlerine peşin hükümsüz müracaat eden herkes görmüş, Bediüzzaman'ın gerek ilmî kifayetine gerekse eserlerindeki orijinalliğe şahit olmuştur.

Tebliğde Metot

Bediüzzaman'ın, “çocuk” denecek yaşta aksaklıkları tespit, çağın insanının dertlerini, problemlerini teşhis ettiğini ve çare göstermekte yalnız günün insanını değil, geleceğin insanını da ikna edecek bir tebliğ metodu arayışı içine girdiğini biliyoruz.

Tespitlerine göre, eski zaman insanının inkârı çoğunlukla cehaletten kaynaklanıyordu. Cehaletten kaynaklanan inkârın giderilmesi nispeten kolaydı. Oysa çağdaş insanın inkârına mesnet, ilimdi. Bilhassa aydın kitle, Avrupa'dan gelen akımın da tesiriyle dini ilimden tecrit etmiş, tabiatıyla sonuçta maddeciliğin kiskacına düşmüştü. Bu, Hristiyan Avrupa için belki gerekliydi. Çünkü Hristiyanlık sosyal unsurlar ihtiva etmiyordu. Bir mabet diniydi ve ilimle iç içelikten mahrumdu. Kilisenin dünyayla ilgisi sadece maddeye münhasırdı. Zaten asırlar boyunca kilise, aristokrat sınıfın menfaatlerine hizmet etmişti. Öyle bir hâkimiyet kurmuştu ki, imparatorları ve kralları dahi bunaltmıştı. Ruhban sınıf dinin yerine geçmiş, muharref İncil'de mevcut bulunmayan sosyal kanunlar, ruhban sınıfın keyfine ve aristokrasinin menfaatlerine göre ayarlanmıştı. Roma ve İspanya'da ilk örneklerini veren engizisyon mahkemeleri, giderek bütün Avrupa'yı kuşatmıştı. İlim adamları, hükmü ekseriya “işkenceyle cezalandırma” yahut “yakılarak öldürülme” şeklinde tezahür eden engizisyonun tehdidi alfanda bırakılmıştı. İlim adamları, “kiliseye karşı gelmek” suçundan işkence edilerek ya da yakılarak öldürülüyordu. Tabiatıyla, ilmî gelişmenin yolu tıkalıydı. Batı bu yüzden Rönesans hareketini gerçekleştirmeye, din ile ilmi ayırmaya mecburdu.

Ama İslâmiyette böyle bir mecburiyet yoktu. Tam tersine, İslâm dininin ilimle iç içeliği, etle tırnak misali gibidir. Üstelik İslâmiyet, sosyal hayatı da düzenleyen canlılıkta, hayatın bütün safahatındadır. Kur'an-ı Kerim, “yaş veya kuru her şeyden bahsetmekte”dir (En'am: 59). Kur'an-ı Kerimde anlatılan peygamber kıssaları ve mucizeler, insanlık için ilim ve fende gelişme örnekleridir. “Haydi, çalış, bu mucizatın numunelerini göster. Hz. Süleyman (a.s.) gibi iki aylık yolu bir günde git; Hz. İsa (a.s.) gibi en dehşetli hastalığın tedavisine çalış; Hz. Musa'nın asası gibi taştan abıhayat çıkar, beşeri susuzluktan kurtar. Hz. İbrahim (a.s.) gibi, ateşin seni yakmayacağı maddeleri bul, giy; bazı enbiya gibi Şark ve Garpta en uzak sesleri işit, suretleri gör; Hz. Davut (a.s.) gibi, demiri hamur gibi yumuşat, beşerin bütün sanatına medar olmak için demiri balmumu gibi yap. Hz. Yusuf (a.s.) ve Hz. Nuh'un (a.s.) birer mucizesi olan saat ve gemiden nasıl çok istifade ediyorsunuz; öyle de sair enbiyanın size ders verdiği mucizelerden dahi o saat ve sefine gibi istifade ediniz, taklitlerini

yapınız.”^[25]

Avrupa’nın yapısı icabı giriştiği Rönesans’ı yanlış anlayıp bunu Müslümanlığa tatbik emeli güdenlerin karşısına, Müslümanlıkla muharref Hristiyanlık arasındaki farkı göstererek çıkıyor, İslâmiyet’le ilmin barışık olduğunu, ilim ilerlediği ölçüde Allah’a yaklaşacağını ispatlıyor, “Bize Halıkımızı tanıttır, öğretmenlerimiz Allah’tan bahsetmiyor.” diye yakman bir grup lise öğrencisine fen derslerini dikkatle takip etmelerini öğütlüyor, “İslâmiyet fününün [fenlerin] seyyidi ve mürşidi ve ulûm-u hakikiyenin [hakikî ilimlerin] reisi ve pederidir.”^[26] diyordu. Tebliğ metodunu bu esas çerçevesine oturtmuştu.

Evet, Kur’an-ı Kerim nazil olduğu günlerdeki kadar saf, katışıksız, geçmişten geleceğe bütün insanlığın dinî ve beşerî ihtiyaçlarına yetecek mükemmellikte idi. Müspet ilimlerin önünü kesmiyor, bilâkis açıyor, Müslümanları her bakımdan gelişmeye ve ilerlemeye teşvik ediyordu. Peki, öyleyse neden Müslümanlar, Hristiyan Avrupa milletlerinin gerisine düşmüşlerdi?

Bu doğruydı. Ama mes’ulü İslâmiyet değil, Müslümanlardı. Müslümanlar, İslâmiyetten hız ve ilham alarak Müslümanca hareket ettikleri her devirde Hristiyanlık dünyasını geçmişler, bugün Avrupa menşeli sandığımız birçok buluş ve icada öncülük etmişlerdi.^[27] İslâmiyet bedevî Araplardan dünya örneği medenî bir millet çıkarmıştı. Türkler İslâmiyetle müşerref olduktan sonra sürekliliği olan mükemmel devletler kurmuşlar, büyük fetihler yapmışlar, ilme ve ilim adamına sonsuz değer vermişler, hatta kilise zulmünden kaçan Batılı ilim adamlarına da sığınak olmuşlardı. Tarih buna şahitti:

“Tarih şahittir ki, ehl-i İslâm ne vakit dinine tam temessük etmiş ise o zamana nispeten terakki etmiş, ne vakit salâbeti terk etmişse tedenni etmiş.”^[28]

Bu hakikat güneş gibi ortadayken İslâmiyeti geri kalmışlığın sebebi saymak, ya kitleleri dinden koparmak için düşünülmüş bir tuzaktı, ya İslâmiyetle Hristiyanlık arasındaki derin farkı nazara almadan sırf ecnebileri taklit gayretkeşliğiyle düşülen bir büyük hata idi ya da koyu bir cehaletti...

İslâm’da Rönesans İsteyenlere Karşı

“İslâm’da Rönesans” konusu zaman zaman gündeme geldiği için üstünde biraz olsun durmakta fayda var. Burada biz bütünüyle aradan çekiliyor, sözü Bediüzzaman’a bırakıyoruz:

“Ehl-i bid’a, dinsizliklerine ve ilhadlarına şöyle bir bahane buluyorlar, diyorlar ki: ‘Âlem-i insaniyetin müteselsil hadisatına sebep olan Fransız İhtilâl-i Kebirinde, papazlara ve rüesa-yı ruhaniyeye ve onların mezheb-i hassı olan Katolik mezhebine hücum edildi ve tahrip edildi. Sonra çokları tarafından tasvip edildi. Frenkler dahi ondan sonra daha ziyade terakki ettiler.”

“Elcevap: Bu kıyasın dahi evvelki kıyaslar gibi farkı zahirdir. Çünkü Fransızlarda, havas ve hükümet adamları elinde çok zaman din-i Hristiyanî, bahusus Katolik mezhebi, bir vasıta-i tahakküm ve istibdat olmuştu. Havas, o vasıtayla nüfuzlarını avam üzerinde idame ediyorlardı. Ve ‘serseri’ tabir ettikleri avam tabakasında intibaha gelen hamiyetperverlerini ve havas zalimlerin istibdadına karşı hücum eden hürriyetperverlerin mütefekkir kısımlarını ezmeye vasıta olduğundan ve 400 seneye yakın Frengistan’da ihtilâllerle ıslahat-ı beşeriyeyi bozmaya ve hayat-ı içtimaiyeyi zirüzeber etmeye bir sebep telâkki edildiğinden, o mezhebe, dinsizlik namına değil, belki Hristiyanlığın diğer bir mezhebi namına hücum edildi. Ve tabaka-i avamda ve feylesoflarda bir küsmek, bir adavet hâsıl olmuştu ki malûm hadise-i tarihiye vukua gelmiştir. Hâlbuki din-i Muhammedi (a.s.m.) ve şeriat-ı İslâmiyeye karşı hiçbir mazlunun, hiçbir mütefekkirin hakkı yoktur ki ondan şekva etsin... Çünkü onları küstürmüyor, onları himaye ediyor. Tarih-i İslâm meydandadır. İslâmlar içinde bir-iki vukuattan başka dâhilî muharebe-i diniye olmamış. Katolik mezhebi ise, 400 sene ihtilâlat-ı

dâhiliyeye sebep olmuş.

“Hem İslâmiyet, havastan ziyade avamın tahassungâhı olmuştur. Vücub-u zekât ve hürmet-i riba ile havassı, avamın üstünde müstebit yapmak değil, bir cihette hadim yapıyor. Katolik mezhebi gibi aklı azletmiyor, ehl-i tefekkürü susturmuyor, körü körüne taklit istemiyor.”^[29]

Bu itibarla, her zaman “yeni” olan İslâm dininin “yenileşme”ye ihtiyacı yoktur. Zaman ihtiyarladıkça Kur’an gençleşmektedir.^[30]

İnkâr Sistematiği

Bediüzzaman’a göre asrın büyük problemi, “inançsızlık”tı. İnançsızlığın en ürkütücü sonuçlarından biri, komünizmdi. Anarşizm de komünizmin ürünüydü. Şu hâlde inançsızlıkla mücadele demek, aynı zamanda komünizmle ve anarşizmle de mücadele demektir. Hakikî Müslüman’ın başka dinleri benimsemesine, Yahudi veya Nasranî olmasına imkân yoktu. Ama bir Müslüman, İslâmiyet’ten uzaklaşırsa ya dinsiz olacak veya anarşiye yuvarlanacaktı.^[31] Binaenaleyh, anarşiyle mücadele için de inanç şarttı.

Bundan 60 küsur sene evvel kaleme aldığı “Şualar” isimli eserinde serdettiği şu görüşler, çok dikkat çekicidir:

“Sosyalizm, bir kısım mukaddesatı tahrip ettiğinden, aşıladığı fikir bilâhare Bolşevikliğe inkılâp etti ve Bolşeviklik dahi çok mukaddesatı ahlâkiye ve kalbiye ve insaniyeyi bozduğundan, elbette ettikleri tohumlar, hiçbir kayıt ve hürmet tanımayan anarşistlik mahsulünü verecek.”^[32]

70’li yıllardan beri Türkiye’yi adım adım anarşiye iten sebepleri hafızamızda şöyle bir canlandırırsak, tespitin ne kadar yerinde olduğunu rahatlıkla görürüz. Bediüzzaman’ın bu kabil ikazları öylesine çoktur ki, “sorumlular tarafından neden dikkate alınmadığı” sorusunu sık sık gündeme getirmektedir. Öyle ya, bu vatanın bir evlâdı çıkmış, “Eğer şöyle yapmazsanız anarşi çukuruna yuvarlanırsınız; şöyle yaparsanız kurtulursunuz, ilerlersiniz, gelişirsiniz.” diye haykırmış, buna karşılık sürgüne gönderilmiş, horlanmış, zulme uğramıştır... Özetle, doğru söyleyen, dokuz köyden kovulmuştur; ama Bediüzzaman, onuncu köye yerleşip doğruları haykırmakta direnmiştir, zulme göğüs germiştir. Öylesine insan sevgisiyle doludur ki, kendisine zulmedenlere dahi hakkını helâl etmekte, “Benim idamıma çalışanlar dahi eğer Risale-i Nur’la imanlarını kurtarsalar, Risale-i Nur’a sarılsalar, kardeşlerim, siz şahit olunuz, ben onlara hakkımı helâl ediyorum.”^[33] Demektedir.

Hizmet metodu bölümünün bir kitap hacminde incelenmeye muhtaç olduğunu belirterek, konuyu şöyle noktalayabiliriz:

O, bir çöküş döneminin insanı, ama yeniden dirilişin mümessili olarak karşımızdadır. Yeryüzünde bağımsız yegâne İslâm devleti olan Osmanlı Devletinin çatırtıları arasında okumuş, bu çöküntünün sebeplerini yanlış yerlerde arayan ve bu sebeple yanlıştan yanlışla sürüklenen şaşkın Osmanlı münevverine çöküşten bir varlık çıkarabileceğini göstermiş, kurtuluşu Avrupa’yı taklitte arayanlara gerçek kurtuluşun işaretlerini vermiş, hizmetini ilimle dini barıştırma ve ilimden gelen inkârı kırma esasına oturtup,^[34] bunu gerçekleştirmek için kâh ceza evinde işkence altındayken, kâh cephede at sırtında düşman üstüne giderken eser telif etmiştir. Bu canhıraş gayreti bir türlü anlayamayan, anlamak istemeyenlerin geldikleri, ülkeyi de getirdikleri noktanın hatırlanması, Bediüzzaman modelinin geçerliliğini ispat için kâfidir kanaatindeyiz.

İlk Hedef

Miran aşireti reisi, Hamidiye paşalarından^[35] Mustafa Paşa, zulmiyle meşhurdu. Cizre ve civarını

haraca kesmişti. Hak hukuk dinlemiyor, kaba kuvvetle etrafını titretiyor, hiçbir kimse baş kaldırmaya cesaret edemiyordu.

Said-i Meşhur, Mustafa Paşanın kötü şöhretini duymuş, halkı ondan nasıl kurtaracağını düşünmeye başlamıştı.

Bunu düşünerek uyuduğu bir gece, rüyasına Abdülkadir-i Geylânî Hazretleri girdi. Geylânî Hazretlerine büyük bir sevgi ve hürmetle bağlı bulunan Said-i Meşhur, manevî müşşidinden şu direktifi aldı:

“Molla Said, Miran aşireti reisi Mustafa Paşaya git ve kendisini hidayet yoluna çağır. Yaptığı zulümden vazgeçerek Allah’ın emirlerine tâbi olsun. Aksi takdirde onu öldür!”

Tillo’daydı. Rüwayı bir işaret saydı. Hemen yol hazırlıklarını tamamlayarak Cizre’ye gitti. Paşa, yaylada bulunuyordu. Yaylaya çıktı. Paşanın çadırına girdi. Mustafa Paşa henüz çadırına gelmemişti. Beklerken biraz dinlendi, çadırdaki bulunanlarla sohbet etti. Nihayet Mustafa Paşa bütün haşmetiyle içeri girdi. Herkes ayağa kalkmıştı, yalnız Bediüzzaman yerinden kıpırdamamıştı. Göz ucuyla Mustafa Paşaya bakıyor, bu gurur heykelini nasıl yıkacağını düşünüyordu. Öte yandan Mustafa Paşa da ayağa kalkmayan genci fark etmiş, dikkatle birkaç kere incelemiş, ama Molla Said vaziyetini hiç bozmamıştı. Kıpırmızı kesilen ve müthiş şekilde öfkelenen Mustafa Paşa, yakınlarından Fettah Beye sordu:

“Bu delikanlı da kim?”

“Meşhur Molla Said’dir efendim.”

Mustafa Paşa öfkesini yuttu. Doğrudan Molla Said’e döndü:

“Buraya niçin geldiniz?”

Molla Said kendinden öylesine emindi ki, pervasızca karşılık verdi:

“Seni hidayete davet için geldim. Zulmü terk edip namazını kılacaksın!”

Şaşırarak, şaşkınlığı ölçüsünde öfkesi bilenen Mustafa Paşanın eli ayağı titremeye başlamıştı. Bir yandan da genç müşşidin cesaretine hayranlık duyuyordu. Adının anıldığı yerde korku rüzgârları esen koskoca Hamidiye paşasına, koskoca aşiret reisine kalabalık içinde pervasızca lâf söylemek, onun huzurunda ayağa kalkmamak, doğrusu büyük cesaret gerektirirdi. Bakalım sözünü nasıl bağlayacaktı?

“Ya dediklerini yapmazsam?...”

Molla Said yine hiç tereddüt etmeden konuştu:

“Seni öldürürüm!”

Çadırdaki buz gibi bir hava esti. Yapışkan, ürküten bir sessizlik oldu. Diğerleri şaşkınlık ve korkuyla başlarını indirirken, Bediüzzaman kararlı tavrıyla gözlerini Mustafa Paşanın gözlerinden ayırmıyordu. Paşa daha beter sinirlenmiş, öfkesini bastırmak için çadırdan çıkmıştı. Dışarıda bir süre dolaştı. Toparlanmak için iradesini bir hayli zorladı. Tekrar çadıra girdi. Niçin geldiğini Molla Said’e bir daha sordu.

“Sana söylemiştim,” dedi Molla Said, “onun için geldim.”

Mustafa Paşa, adamlarının önünde güç durumdaydı. Ya bu genci öldürtecek veya boyun büküp itaat edecekti. İkisi de içine sinmiyordu. İşi şakaya vurmayı denerdi. Bediüzzaman’ın çadır direğinde asılı bulunan kılıcını işaret ederek sordu:

“Bu pis kılıçla mı?”

Bu soruya Said’in cevabı, kılıç kadar keskin ve kesiciydi:

“Kılıç kesmez, el keser.”^[36]

Mustafa Paşa boğulur gibi dışarı fırladı. İşi şakaya vurup zevahiri kurtarma denemesi de boşa çıkmış, durumu daha da kötüleşmişti. Bediüzzaman’ı oracıkta öldürtmek onun için belki kolaydı; ama o derece meşhurdu ki, şöhreti bölgenin hudutlarını çoktan aşmıştı; böyle bir cürme kalkışması

hâlinde, devlet sormasa bile millet hesap sorardı. Aşireti içinde de belki taraftarları vardı, bir ayaklanma çıkabilirdi. Çadırın önünde ellerini arkasına atmış, burnundan soluyarak dolaşırken bunları düşünüyor olmalıydı. Sonunda bir çare geldi aklına. Sinsi sinsi gülümsedi. Buluşu harikaydı kendince. Evvelâ şöhretini iki paralık edecek, halkın gözünden iyice düşürecek, sonra öldürüp intikam alacaktı... Yeniden çadıra girdiğinde oldukça sakın görünüyordu. Çadırdakiler derin birer soluk aldılar. Mustafa Paşa, doğrudan Molla Said'e döndü:

“Benim Cizre’de âlimlerim var. Aranızda bir münazara tertipleriz. Eğer onları ilmen mağlûp edebilirsen dediklerini yaparım, eğer mağlûp edemezsen seni nehre atarım!”

Gözler merak ve korkuyla genç âlime dönmüştü. Az önce aldıkları derin solukları içlerinde tutuyor, genç âlimin cevabını kaçırmamak için nefes bile almıyorlardı. Ve o sessizlik içinde Said’in tesirli, gür sesi yankılanıyordu:

“Bütün âlimleri mağlûp etmek benim haddim olmadığı gibi, beni nehre atmak da senin haddin değildir. Eğer onlara cevap verirsem senden bir mavzer isterim. Şayet sözünde durmazsan, seni kendi mavzerinle öldüreceğim!”

Koskoca Hamidiye paşası donup kalmıştı. Söyleyecek söz bulamıyordu. Etkilenmişti. Zira o devrin Şarklıları gibi, Mustafa Paşa da cesarete tutkundu. Beklemediği çıkışlar, ummadığı cevaplar onu bir hayli öfkelen-dirmişti; ama genç Said’in kelle koltukta mücadelesine de hayran kalmıştı.

Şimdiye kadar kendisini doğru yola davet eden din adamlarından çok farklıydı. Her şeyden önce muhatabının anladığı dilden konuşuyor, sözlerini dinletmesini biliyordu. Bilgili olduğu kadar hazır cevaptı ve yaşına göre çok olgundu. Bakalım Cizre âlimleriyle başa çıkabilecek miydi?

Artık bütün iş, münazaraya kalmıştı...

Cizre Âlimleriyle Münazara

Bu münazara, Molla Said’in ilmî kifayetinın Cizre âlimleri tarafından da tescili mahiyetindedir ve bu cihetle mühimdir.

Anlaşma icabı Mustafa Paşa ve maiyetiyle Cizre’ye inen Said, Dicle Nehri kıyısında tarihî Bani Hanında bir süre uyudu. Böyle bir zamanda uyuyabildiğine göre kendinden son derece emindi. Rahat, sakın ve endişesiz idi. Sorular Cizre’nin, belki Şark’ın en büyük âlimleri tarafından hazırlanacak, üstelik münazarayı kaybetmesi hâlinde hayatından olacaktı. Bu kadar kritik bir münazara öncesinde rahatça uyuyabilmesini sırf tevekkülle izah etmek mümkün olmasa gerektir. İlmî kifayetine güvenini de buna eklemek lâzımdır.

Uyandığında her şey hazırды. Cizre’nin en namlı âlimleri odada toplanmış, onu bekliyorlardı. Tanışma faslından sonra çaylar geldi. Âlimler harıl harıl kitap karıştırıyor, en müşkül konularda sorular düzenleniyordu. Hepsi öylesine meşguldü ki, çaylarını içmeyi unutmuşlardı. Molla Said ise kendi çayını rahat bir tavırla içtikten sonra, onu ilzam etmek için çalışırken dünyayı unutan âlimlerden birkaçının çayını da içti. Mustafa Paşa oturduğu yerden bunu gördü:

“Efendiler!” dedi, “Ben okumuş bir adam değilim, fakat Molla Said’le mücadelenizde mağlûp olacağınızı şimdiden anlıyorum. Bakıyorum da, siz düşünmekten çayınızı dahi unuttunuz; Molla Said ise kendi çayını içtikten başka, sizin çaylarınızdan da iki-üç bardak içti...”

Durumu o zaman fark edebildiler ve şaşkınlıkla bakındılar. Genç Molla müthişti. Ya kendilerine birkaç soru sormaya kalkarsa hâlleri ne olurdu? Zaten şöhretini duymuşlar, bir gün karşı karşıya gelmekten hep çekinmişlerdi.

Said, içlerini okumuş gibi konuştu:

“Efendiler, ben vaat ettim; kimseye sual sormam. Sadece suallerinizi cevaplandıracağım.

Bekliyorum...”

Biraz rahatladılar. Sırayla soru sormaya başladılar. Kırk kadar soru soruldu. Genç Molla, hiç düşünmeden, tereddüt etmeden hepsine özlü cevaplar verdi. Yalnız bir sorunun cevabını yanlış söyledi. Bu da onun, rakiplerini imtihanıydı. Fakat hiçbirini anlayamamış, diğerleri gibi buna da başlarını sallamışlardı. İlmî kifayetini tasdik ve kendisini tebrikten sonra, yanından ayrılmak üzereyken, “Affedersiniz efendiler,” dedi, “dalgınlığıma geldi, bir سوالin cevabını yanlış verdim; aslı şöyle olacak...”

Ve asıl cevabı verdi. Daha beter şaşırان âlimler boyunlarını büktüler.

“İşte şimdi tam manasıyla bizi mağlûp ettiniz!” dediler.

Bazıları, kendilerini talebeliğe kabul etmesi ricasında bulundular. Mustafa Paşa da vaat ettiği mavzeri armağan etti, sözünü tutup zulümden vazgeçti ve namaz kılmaya başladı.

Can Pazarı

1892’de Bediüzzaman’ı Mardin’de görüyoruz. Bir hayli yayılan şöhreti ona hem yeni dostlar, hem de yeni düşmanlar kazandırmıştır. Şöhretini duyan bazı âlimler onunla boy ölçüşmeye kalkışmış, boylarının ölçüsünü alınca da dış bilemeye başlamışlardır. Neticede Bediüzzaman, Mardin Mutasarrıfı Nadir Bey tarafından şehirden çıkarılmıştır. Bitlis’e dönmüş, Bitlis Valisi Ömer Paşanın konağında bir süre misafir kalmış, bu arada fen ve din ilimlerine ait 80 civarında temel eseri incelemiş,^[37] birçoğunu da ezberine almıştır.

Bir gün kendisine “valinin ve şehrin önde gelen bazı memurlarının içki içtikleri” haberi verildi. Son derece kızan Bediüzzaman, Bitlis gibi dindar bir muhitte, üstelik hükümeti temsil eden kişilerin tutumunu hazmedemedi. İçki içildiği bildirilen mahalle gitti. Söylenenler doğrudu. Başta vali olmak üzere Bitlis’in önde gelen memurları içki içiyordu. Bediüzzaman, şiddet ve hiddetle bir hadis-i şerif okudu, ardından çok ağır sözler sarf etti. Bir elini de her ihtimale karşı tabancasında tutuyordu. Kellesini koltuğuna alıp içki meclisini basmıştı. Vali her an öldürölmesi işaretini muhafızlarına verebilirdi, fakat böyle bir harekette bulunmadı. Başı önünde, bütün söylediklerini dinledi. Bediüzzaman çok ileri gitmişti. Üslûbu son derece sertti. Ne çare, bazıları ancak bu üslûptan anlardı.

Sözleri bitince oradan ayrıldı. Valinin yaveri ardından koştu.

“Ne yaptınız? Söyledikleriniz, idamınızı muciptir [icap ettirir].” dedi.

Genç âlim hâlâ öfkeliydi:

“İdam, hayalime gelmedi; hapis veya sürgün zannederdim. Her neyse, bir münkeri [dinen yasaklanan bir kötölüğü] defetmek için ölürsem ne zararı var?”

Bugünkü şartlarda, kendi hayat telâkkimizle bu hareketi anlamamız zor olabilir. Ancak zamanın şartlarını nazara almak ve “Bediüzzaman” faktörünü düşünmek durumundayız. O günler, “Balık baştan kokar.” sözünün haklılık kazandığı günlerdir. Memleketin elit tabakası dinden uzaklaşmakta, uzaklaştığı ölçüde açmazlara sürüklenmekte, topyekûn milleti etkileyen hatalara düşmektedir. Tepedeki tefessüh bir süre sonra milleti de etkileyecek ve memleket dönölmesi zor açmazlara düşecektir. Bu tespiti vicdanında çoktan yapmış bulunan Bediüzzaman, sadece bir vali ile maiyetini değil, onların şahsında, tepede başlayan tefessühü önlemeye çalışma azmi içinde kellesini koltuğuna almıştır. Nitekim Bediüzzaman’ca öfkenin mahiyetini vali bey, her şeye rağmen büyük ölçüde muhafaza ettiğini hareketinden anladığımız ferasetiyle sezmiş, hakarete varan sertliği teslimiyetle karşılamış, olaydan bir-iki saat sonra makamına davet ettiği Bediüzzaman’ın elini öpmek istemiş ve şunları söylemiştir:

“Herkesin bir üstadı vardır, sen de benim üstadımsın!”^[38]

Bediüzzaman'ın içkiye olan düşmanlığı zamanla organize bir harekete dönüşecek, 1920'lerde devrin tanınmış şahsiyetleriyle Yeşilay Cemiyetinin (o zamanki adı Hilâl-i Ahdar) kurucuları arasında yer alacaktır.^[39]

Bir Başka Sebep

1894 yılında Van Valisi Hasan Paşanın davetini kabul ederek Van'a yerleşen Said-i Meşhur, bir "devlet-i ebet müddet"i kurma şerefine erecek Kayı Han aşiretinin Anadolu'daki bu ilk durağında hayatının 15 senesini geçirdi. Aradaki benzerlik her zaman dikkatimizi çekmiştir. Selçuklu'nun yıkılış vetiresine girdiği dönemlerde aynı misyonu ifa azmiyle Kayı Han aşireti Anadolu'ya giriyor, Şeyh Edebali gibi gönül sultanlarının önderliğinde kısa sürede devleşip Kostantiniye'ye meydan okuyordu. Nihayet feth-i mübinle şenlenip cihan devleti burcuna tırmanıyordu. "Yeniden ihya ve inşa hareketi" olarak Bediüzzaman ekolü de hemen hemen aynı misyonu ifa etmeye namzetti ve hareket Ahlat yakınındaki Van'dan başlıyordu. Sonra Kostantiniye'ye uzayacak, tefessüh ve tedenniye engelleme azmi, vatan sathına hızla yayılacaktır.

Dönemi iyi kavramak lâzımdır. Rönesans'ını tamamlayan Avrupa, bir zamanlar efendisi olan Osmanlı'yı köleleştirme teşebbüsüyle dört yandan kuşatmış, "Avrupa'nın selâmeti için Osmanlı öldürülmelidir." hükmü çoktan verilmişti. Bunu başarabilmek için bütün güçleriyle yükleniyordu.

Öte yandan bir çöküşün eşiğinde bulunduğunu fark eden Osmanlı ulemasının bir kısmı asrın icaplarına göre yeniden organize edemediği medreselere kapanıp dünyadan kaçarken, diğer kısmı bir başka hatanın çemberinde kendi tefekkür sisteminden koparak kurtuluşu Batı felsefesinde arama garabetini sergiliyor, medreseye tepki olarak yanı başına mektepler kuruluyordu. Ama ne kaçışın sebebi belliydi, ne de arayışın mahiyeti... Bir sürü kör, ellerinde mumlarla hakikati arıyor, fakat hakikatten adım adım uzaklaşıyorlardı. Böyle bir dönemde ihya ve inşa hareketinin ehemmiyeti açıktı. Tabî bu, ilmin ve fennin ışığında, dünyadaki değişimler de nazara alınarak yapılmalıydı. Yani Bediüzzaman'ın aziz dostu Mehmet Akif'in dediği gibi, modern esaslar çerçevesinde tebliğ görevi yapılmalıydı.^[40] Bu maksadı gerçekleştirmek için coğrafya ve matematik dâhil bütün fen ilimlerini tetkik ediyor, kendi branşlarında uzman bazı öğretmenleri şaşırtacak kadar konuya vâkıf hâle geliyordu.^[41] Ona göre Müslümanlar, İslâmiyet'in özünü terk ederek şekline ve kabuğuna yönelmişlerdi. Bu yüzden zillate ve sefaletе düşmüşlerdi. Kurtuluşları, tekrar öze yönelmeleriyle mümkün olabilecekti. Şekilcilik terk edilmeli, esasa teveccüh edilmeliydi. Şimdi aklın ve fennin hükmü geçiyordu. Avrupa bu yoldan İslâm'a galip gelmeye çalışıyordu. Hâlbuki İslâmiyet, bütün fenlerin öncüsü, mürşidi ve hakikî ilmin hem reisi hem babası idi.^[42] Şüphesiz, bu fikirler bir teceddüdün işaretiydi ve sonradan telif edeceği Risale-i Nur külliyyatı, ilm-i kelâmda teceddüdün bütün unsurlarını taşıyacaktı.

Artık ona "Bediüzzaman" diyorlardı. Bu lâkabı kendisi almamış, istememişti; fakat gerek din ilimlerine gerekse müspet ilimlere olan vukufu, ona "zamanın harikası" manasına gelen bu lâkabın verilmesine yol açmıştı. Bu hususu asla gurur vesilesi yapmadığını, "Muhakemat" isimli eserinde şu ifadelerle açıklar:

"Şu fakir, garip Nursî ki, 'Bid'atüzzaman' lakabıyla müsemma olmaya lâayık iken haberi olmadan 'Bediüzzaman'la meşhur olan bîçare, tedenni-i milletten [milletin gerilemesinden] ciğeri yanmış gibi feryadüfigan ederek der ki..."

Gerçi bu lâkabı eserlerinde kullanmıştır; ancak muhtelif izahlarından anladığımız kadar, bunu şahsı için değil, temsil ettiği fikirleri için benimsemiştir.^[43] Nitekim kendisi 15 Nisan 1909 tarihli "Volkan" mecmuasındaki makalesinde, "Sen imzanı 'Bediüzzaman' yazıyorsun. Lâkap, methi ima

eder.” şeklindeki muhtemel bir ithamı, şu ifadelerle cevaplandırmıştır:

“Medih için değildir. Kusurlarımın sened-i özrünü bu unvanla ibraz ediyorum. Zira ‘bedi,’ garip demektir. Benim ahlâkım suretim gibi, üslûb-u beyanım elbisem gibi gariptir, muhaliftir. Görenekle revaçta olan muhakemat ve üslûpları benim üslûp ve muhakematıma ölçü ve itibar mihengi yapmamayı, bu unvanın lisan-ı haliyle rica ediyorum.”

Yoksa hayatı boyunca tevazu yolundan ayrılmamış, maddî manevî hiçbir makama dönüp bakmamış, hiçbir surette düşüncelerinden taviz vermemiş, dünya nimetleri önüne serildiği dönemlerde bile yönünü ahirete çevirmiş, şeyhlik yerine ebedî talebeliğe talip olmuş, “Ey sersem nefsim!”, “Ey hodbin nefsim!”, “Ey tembel nefsim!”, “Ey miskin nefsim!” gibi hitaplarla başkalarıyla birlikte ve başkalarından ziyade kendi nefsine hitap edebilen bir zatın lâkaplarla nefsine rüşvet vermek istemesi söz konusu olamaz. Kaldı ki, lâkap ve unvan peşinde olsaydı, kaç kere kendisine teklif edilen mevkileri reddetmez, lütfen kabul ettiği Dârü’l-Hikmeti’l-İslâmiye azalığından kısa zamanda kendi isteğiyle ayrılmazdı. Ki bu müessese, son devrin en büyük ilmî müessesesiydi. Lâkin kendi düşündüğü biçimde bir hizmet verememesi sebebiyle ayrılmıştır. Dünya metâna, dünyevî ikballere öylesine sırtını dönmüştür ki, “Bütün malımı bir elimle kaldırıp götürebilmeliyim.”^[44] demiş, din adamlarına ve mollalara verilmesi âdet olan zekât ve sadaka dâhil hiçbir surette hediye dahi kabul etmemiş, talebelerini de kabul etmekten alıkoymuştur. Buna rağmen mahkemelerde “şahsî nüfuz ve menfaat temini” ile zaman zaman itham edilmiş, ama buna dair hiçbir delil bulunamamıştır. Elleri en küçük bir delil geçseydi, “Kur’an’ın sönmez ve söndürülmez manevî bir güneş hükmünde olduğunu dünyaya ispat edeceğim ve göstereceğim!”^[45] ifadesiyle özetlediği mukaddes hizmeti gölgelenebilirdi. Küçüklüğünden beri bu mevzuda gösterdiği hassasiyet düşmanları tarafından bile takdir edilmiş, “maddî menfaat” iddiaları havada kalıp yokluğa düşmüştür. Onun her konuda olduğu gibi bu konuda da örneği ve önderi Hz. Peygamber’dir. Hz. Peygamber’in yapmadıklarından bütün hayatı boyunca kaçınmış, yaptıklarından ise taviz vermemiş, dinî bir fetret döneminde dahi sünnet yolundan ayrılmamıştır. Kıyafetinden üslûbuna kadar, nefsinde Devr-i Saadet’i yaşamıştır.

Van’daki 15 yıllık süreyi “bir istim tutma hadisesi,” “bir hazırlık dönemi” şeklinde değerlendirmek herhalde yanlış olmaz. Molla Said ya da Said-i Meşhur, Van’daki hayatı sırasında “Bediüzzaman” olmuş, gerek yaşama biçimi, hayat telâkkisi, İslâm’a bakışı ve gerekse vaazları, nasihatleri, münazaraları, irşatları ile iyice tanınmıştır. Artık deryaya açılmaya hazırdır. Van muhiti dar gelmekte, düşüncesini gerçekleştirebilmesi daha geniş, daha derin muhitler gerektirmektedir.

Öteden beri eğitim sisteminden şikâyetçidir. Medreseler ihtiyaca cevap verememekte, Batı tarzı mektepler ise şekilciliğe saplı bulunmaktadır. Osmanlı’ya has eğitimin ana unsuru, bu ikisinin mezcinden çıkacaktır. Sistematiği kafasında çoktan teşekkül etmiş, uygulamak için müsait zemin beklemektedir.

Sistematiğinin özü şudur:

“Avrupa ve Amerika’dan getirilen ve hakikatte yine İslâm’ın malı olan fen ve sanatı, nur-u tevhit içinde yoğurarak, Kur’an’ın bahsettiği tefekkür ve mana-yı harfî nazarıyla, yani onun sanatkârı ve ustası namıyla onlara bakmalı.”^[46]

Oysa medreseler içlerine kapanıp müspet ilimlere kapılarını örtmüşler, mektepler ise Allah inancını ihmal eden, dinin yerini ve rolünü nazara almayan, sadece sebepler açısından olayları tahlil eden bir görüşü benimsemişlerdir. Aralarındaki çatışma bu yüzdendir. Eğer müspet ilimlere “Allah’ın eseri” ölçüsünde yaklaşılsın, her netice ve eserde Allah’ın yaratıcı kudreti görülürse, medrese-mektep çatışması son bulur. İlimle dinin meczolduğu eğitim müesseselerinden sağlam iradeli, şuurlu, dinamik, inançlı nesiller yetişir. Çöküşü durdurmak ya da çöküşten bir diriliş meydana getirmek için, bu yapılmalıdır.

“Vicdanın ziyası ulûm-u diniye, aklın nuru fûnun-u medeniyedir; ikisinin imtizacıyla hakikat tecelli eder.”^[47]

Bediüzzaman’ın eğitim telâkkisi, Van’da kurmayı tasarladığı ve “Medresetü’z-Zehra” adını verdiği yüksek eğitim müessesesinde formüle edilmiştir.^[48] Kitabın hacmini şişirmek istemediğimizden burada teferruata girmiyoruz. Şu kadarını ifadeye mecburuz ki, o müessese vazedilen şekliyle kurulabilseydi, en azından bugün Türkiye’nin, hatta Orta Doğunun çehresi değişmiş olur, bugün bile devleti uğraştıran Güneydoğu hadiseleri meydana gelmeyebilirdi.^[49] Bu projeye Bediüzzaman o kadar büyük bir önem atfetmiştir ki, bunun gerçekleşmesini temin için padişahı bile zorlamıştır.

İstanbul seyahatinden önce Erzincan’da uğradığı bir medresede tanıştığı bir talebeyle aralarında geçen kısa konuşma, maksadını çok çarpıcı biçimde anlatmaktadır. Medrese talebelerinden Molla Hüseyin Efendi, nereye gittiğini sormuş, İstanbul’a gittiğini öğrenince sebebini merak etmiş, ondan şu cevabı almıştır:

“Padişahla görüşüp, mekteplerde din dersleri, medreselerde ise müspet fenler okutulmasını teklif edeceğim.”

“Peki bundan ne elde edilecek?”

“Bu şekilde tedrisat [öğretim] yapılıncaya, mektepliler dinsiz olmaktan, medreseliler taassuptan kurtulacaktır.”^[50]

Bir Başka Sebep Daha...

Molla Said’i İstanbul’a çeken bir sebep daha var ki, doğrudan doğruya “iman-Kur’an hizmeti”yle ilgilidir. Olayı bizzat tashihinden geçmiş “Tarihçe-i Hayat”ından okuyoruz.

“Bediüzzaman, Van’da bulunduğu zamanlarda Vali Tahir Paşayla bazı gazetelerden havadis okurdu. Bilhassa İslâmiyet’i alâkadar eden hususlara dikkat ederdi. Van’daki ikameti esnasında, âlem-i İslâm’ın vaziyetini bir derece öğrenmiş bulunuyordu. Bir gün Tahir Paşa, bir gazetede şu müthiş haberi ona göstermişti:

“İngiliz Meclis-i Mebusan’ında [Avam Kamarasında] Müstemlekat Nazırı (sonra başbakan olan Gladiston), elinde Kur’an-ı Kerim’i göstererek söylediği bir nutukta, ‘Bu Kur’an, İslamların elinde bulundukça biz onlara hâkim olamayız. Ne yapıp yapmalıyız, bu Kur’an’ı onların elinden kaldırmalıyız yahut Müslümanları Kur’an’dan soğutmalıyız!’ diye hitabede bulunmuş.”

Bu meş’um haberin, Bediüzzaman gibi cihanşümül emellerle dolu genç bir âlimin ruhunda fırtınalar koparması tabiîdir. Nitekim feveran etmiş, “Kur’an’ın sönmez ve söndürülemez manevî bir güneş hükmünde olduğunu ben dünyaya ispat edeceğim ve göstereceğim.”^[51] diye gürlemiştir.

Bu vakıayı ispat etmek Bediüzzaman için zor değildi. Van’da da ispat edebilir, ancak hakikatler dar bir çevreye münhasır kalırdı. Önce memleketin kalbine girmeli, sonra dünyaya açılmalı idi.

Dostu Tahir Paşa da aynı görüşü paylaşıyordu. İhtimal, seyahatini çabuklaştırmak için de şöyle diyordu:

“Şark ulemasını ilzam ediyorsun, fakat İstanbul’a gidip o denizdeki büyük balıklara da meydan okuyabilecek misin?”

Bediüzzaman’a dersaadetin yolu gözükmüştü. 1907 yılı kasımının sonlarında İstanbul’a gelecek ve bütün dikkatleri bir anda üstüne çekecekti.

Asitane’de Bir Bedi

Şöhreti kendisinden çok önce İstanbul’daydı. İçtihat Kütüphanesi sahibi Ahmed Ramiz Efendi, mutlu

gelişİ şöyle tasvir ediyordu:

“Üç yüz yirmi üç (1907) senesi zarfında idi ki, Şark’ın yalçın, sarp, ahenin mavera-i şevahik-ı cibalinde tulü etmiş ‘Said Nursî’ isminde nevadir-i hilkatten madut bir ateşpare-i zekânın İstanbul afakında rüyet edildiği haberi etrafa aksetmiş ve fitraten mütecessis olan bazı kimseler o harika-ı fitratı peyapey gördükçe, mader-i hilkatin hazain-i lâtefnasındaki sehaveti bir türlü hazmedemeyenler, Şarkî Anadolu kıyafetinde, o şal ve şalvar altında, öyle bir kanun-u dehanın ihtifa edebileceğini bir türlü anlayamayarak, bir kısım adamlar ona mecnun demişlerdi...”[52]

Geldiği duyulduğunda dikkatler ona döndü. Her suale cevap veren, muhatabını ikna ya da ilzam eden, ama kimseye sual sormayan ve bunu “Ben hocaların ilminden eminim, ilmimden emin olmayanlar beni imtihan eylesin.” şeklinde bir ifadeyle tevazu burcunda izah eden zat, elbette merak uyandırır. Fatih Camii yakınlarında Malta Çarşısında bulunan Şekerci Hanına inmişti. Burası, devrin kalburüstü şahsiyetlerinin toplantı mahalliydi. Başta rasathane müdürü, meşhur bilginlerimizden Fatih Hoca ile millî şairimiz Mehmet Akif olmak üzere din, fen ve güzel sanatlar alanında isim yapmış birçok müdavimi vardı. Bediüzzaman’ın gelişiyile hana uğrayanlar artmış, Şekerci Hanı yeni bir çehre ve âdeta hayatıyet kazanmıştı. Günün her saatinde dolup dolup taşıyor, Pera eğlenirken Fatih çalkalanıyordu.

Şekerci Hanında kaldığı oda ziyaretçi hücumuna maruzdu. Her gelen, odanın kapısına asılı levhadaki cümleyi hayretler içinde okuyordu: “Burada her suale cevap verilir, fakat sual sorulmaz.”[53]

Müşkülü ya da merakı olan geliyor, odaya tereddütle giren tatmin olmuş çıkıyor, şöhreti dilden dile yayılıyor, büyüyordu. O günleri yaşamış, bizzat Bediüzzaman’ı Şekerci Hanında ziyaret edip görüşmüş, sual sormuş kişilerin tasdikinde bulunan bu olay, normal şartlarda mümkün görülmebilir. Bu bakımdan birkaç hatıraya paragraf açmak istiyoruz.

Cumhuriyet döneminde bir aralık Diyanet İşleri Başkanlığı Müşavere Kurulu üyeliği de yapan Hasan Fehmi Başoğlu’nun 11 Aralık 1964 tarihli “Uhuvvet” gazetesinde yayınlanan “Bir Hatıra” başlıklı yazısı, hayli enteresan. Şöyle yazıyor:

“Ben zaman-ı meşrutiyette Fatih Medresesinde okurken, ‘Bediüzzaman’ adında bir gencin İstanbul’a gelip bir hana yerleştiğini ve hatta odasının kapısına ‘Burada her müşkül hallolunur, her meseleye cevap verilir; fakat sual sorulmaz.’ diye levha astığını işittim. Böyle bir iddia sahibinin ancak bir mecnun olabileceğini düşündüm. Bediüzzaman Hazretleri hakkında tevali ede gelen sitayişkâr tavsiyeler ve cemaatlerle ulema ve talebe gruplarının kendisini ziyaret ve hayranlıklarını işittikçe, bende de bir ziyaret arzusu uyandı. Ve kat’î karar verdim ki, en güç ve ince meselelerden sualler tertip edip sorayım.. Ben de o zaman medresenin ileri gelenlerinden sayılıyordum. Nihayet bir gece, ilahiyat ilimlerinden bahseden gayet derin ve birkaç kitapta ifade edilebilen bazı mevzular seçerek sual hâlinde hazırladım. Ertesi gün kendisini ziyarete gittim, suallerimi tevcih ettim. Aldığım cevaplar çok acayip ve harika olmuştu. Sanki o akşam beraber imişiz ve kitaba beraber bakıyormuşuz gibi, suallerimin cevaplarını tam olarak verdi. Ben tamamen mutmain [tatmin] oldum ve yakinen anladım ki, onun ilmi bizim gibi kesbî değil, vehbîdir.

“Sonra bir harita çıkararak Şark’ta darülfünun [üniversite, yani Medresetü’z Zehra] açılması icap ettiğini belirterek bunun ehemmiyetini izah etti. O zaman Şark’ta Hamidiye alayları[54] vardı, o suretle idare ediliyordu. Şark’ın bu şekilde idare tarzının noksanıyetlerini ifadeyle, maarif, sanat ve fen noktasından Şark’ın uyandırılması lâzım geldiğini mukni [ikna edici] olarak bize izah ile bu gayesinin tahakkuku [gerçekleşmesi] için İstanbul’a geldiğini anlattı ve dedi ki:

“‘Vicdanın ziyası ulûm-u diniyedir, aklın nuru fûnun-u medeniyedir!’”

Yüksek İslâm enstitüsü eski öğretim üyelerinden Mahir İz Hocanın da bu konuda söyledikleri ilgi

çekicidir:

“Bediüzzaman, İstanbul’a geldiği zaman gençti. Millî kıyafetle dolaşırdı. Bahhas [konuşkan] bir zat idi. Natuktu [güzel, düzgün söz söylerdi]. Şark’ın yetiştirdiği zekâlardan cevalân eden bir zattı. Fevkalâde bahhas idi. Ve ulemayı münazaraya davet etmişti. Kendisine güvenen bir zattı. Hodri meydan diye bütün ulemaya meydan okumuştı.”^[55]

Yargıtay [Temyiz] eski reislerinden Ali Himmet Berki’yi dinleyelim:

“Ben o zaman Medresetü’l-Kuzat’ta [Hukuk Fakültesinde] talebe idim. Birden bir şayia çıktı: ‘Şark’tan garip kıyafetli, Bediüzzaman isimli bir zat gelmiş, her suale cevap veriyormuş.’ Merakla biz de gittik. Yanına vardığımızda, sofistlerin felsefesini çürüten^[56] aklî, mantıkî deliller ileri sürüyordu. Hakikaten ‘Bediüzzaman’ ismine lâıyktı. Benim kanaatim şudur ki, ‘İslâmiyetin felsefesi’ demek olan kelâm ilminde ve bir de lügat ilminde onun bilgisine son yoktur.”^[57]

Şahitlerin şahadetiyle mevzuu genişletmek yerine, ötesini Necmeddin Şahiner’in “Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî” isimli hacimli eserine havale edelim. Her suale cevap verebilmenin mümkün olmadığını ileri sürenler, bahsettiğimiz eserde aradıkları her türlü delili bulacaklardır...

Kıymeti Zamanla Anlaşılan Teşhis

Bediüzzaman, ilmiyle bazılarını kendisine hayran bırakır, bazılarını ise kışkandırırken Şeyh Bahid Efendi, İstanbul’a geldi (1908 sonları). Bahid Efendi, meşhur Mısır Cami-ü’l-Ezher Üniversitesi reislerinden büyük bir âlimdi. Bazılarına göre genç Bediüzzaman’ı ancak bu zat ilzam edebilirdi. Kendisine müracaatla, ricada bulundular:

“Bütün suallerimizi cevaplandırıyor, her müşkülü anında hallediyor; kimse onunla boy ölçüşemiyor. Ama eminiz, zatiâliniz Bediüzzaman’ı mağlûp edeceksiniz. Lütfen bir münazara yapınız...”

Şeyh Bahid Efendi de genç allâmeyi merak etmişti. Hakikaten “Bediüzzaman” unvanına lâıyık olup olmadığını düşünüyordu.

Bir gün Ayasofya’da karşılaştılar. Namazdan sonra devrin ileri gelen âlimlerinin devam ettiği bir çayhaneye gittiler. Bahid Efendi biraz siyasî, biraz içtimaî, biraz da dinî bir sual sordu:

“Avrupa ve Osmanlı hakkında ne düşünüyorsunuz, fikriniz nedir?”

Cevap şöyle geldi:

“Avrupa bir İslâm devletine hamiledir, günün birinde onu doğuracak; Osmanlı da Avrupa’yla hamiledir, o da onu [Avrupa’yı] doğuracak.”^[58]

Bu veciz cevap, geleceğin Avrupa’sının çehresini ve Osmanlı Devletinin alacağı şekli çerçevesiyor ve Bahid Efendiye “Bu gençle münazara edilmez. Ben de aynı kanaatheyim; fakat bu kadar veciz ve beligane bir tarzda ifade etmesi, ancak Bediüzzaman’a hastır.” dedirtiyordu.

Cevap gerçekten enteresan, gerçekten ileride olacakların habercisiydi. Unutmayalım ki o dönem, Tanzimatla resmileştirilen Batılılaşma hareketinin, millet nezdinde değil belki, ama aydınlar nezdinde tek kurtuluş çaresi olarak revaç bulduğu dönemdi. Sistemdeki Doğu-Batı çeşitlemesi arabeskleşmeyi netice vermiş, kültürde melezleşme baş göstermişti. Avrupa’ya imtiyaz tanımayan her görüş Avrupaperest aydınlar arasında hor görülüyor, görüş sahibi “mürteci” ilân ediliyordu. Daha sonra Bediüzzaman’a arkadaş olan Akif de, fikirlerinden dolayı zaman zaman mürtecilikle suçlanacak ve şöyle yakınacaktı:

“Zalimin hasmıyım, amma severim mazlumı.

İrticaın şu sizin lehçede manası bu mu?”^[59] Bediüzzaman’a göre, “irtica” ithamına sarılanlar ve

başkalarını “dinî siyasete alet etmek”le suçlayanlar, aslında gizli İslâmiyet düşmanlarıydı. Siyaseti dinsizliğe alet ediyorlardı. “Bir kısım zalim Avrupa’nın dilencilikinden kurtulmak için çalışanlara pek haksız olarak ‘irtica’ damgasını vurup onları memlekete zararlı tevehhüm etmeleri, yerden göğe kadar hadsiz bir haksızlıktır.”^[60]

Bediüzzaman’ın Bahid Efendiye cevabı zaman içinde doğrulanmış, Avrupa’nın birçok kalburüstü insanı—İngiliz pop şarkıcısı Cat Stevens’tan Dr. Maurice Bucaille’a kadar tanınmış birçok Batılı, Müslüman olduktan başka, birçok Avrupa şehrinde kiliseler camiye çevrilmiş, camiler yükselmiş, kitle hâlinde İslâm’a bir teveccüh görülmüştür. Öte yandan, Osmanlı Devleti de bir Avrupa doğurmuştur. Cumhuriyet aydını, kendi dünyasından hızla kopmuş, kılık kıyafet başta olmak üzere alfabe, kültürde, hayat telâkkisinde Avrupalılaşmayı gaye edinmiştir. Hâlbuki “gittiği her yerde nifakı bir hâkimiyet unsuru olarak kullanıp bölen, parçalayan ve ekalliyeti idareci yaparak ekseriyete musallat eden Avrupa, Beyoğlu’nda Rum, Yahudi ve Ermeni gibi birbirinden çok farklı grupları aynı fikir ve hareket etrafında birleştirerek meşhur siyasetini devam ettirdi. Osmanlı’nın yıkılmasının en müessir sebeplerinden biri olan bu birlik, Osmanlı’yı yıkmasına rağmen bozulmadı. Daima bizim himayemizde bize hıyanetler hazırlayarak yaşamaya devam etti. Avrupa’nın dansı, balosu, sineması, tiyatrosu ve sair sefih hayatı bütün teferruatıyla her gün yaşanmasına rağmen, ilim ve teknik namına hiçbir şey girmedir. Kuvvetliyen gösterilen iyi niyet ve müsamaha, zayıflayınca da gösterilmeye devam edilirse, acizliğe döner. Osmanlı’yı yıkan, işte bu âcizliğidir.”^[61]

Yani Bediüzzaman, Osmanlı’yı yıkıma götüren saiklerin en önemlisine işaret etmiş, ama aynı zamanda yeni bir dirilişin müjdesini de vermiştir. Gerçekten, zamanla Osmanlı’dan bir Avrupa doğmuştur; ama bu, belli bir çevreye münhasır kalmış, toplum katlarında fazla iltifat görmemiştir. Gerçi bir ara yasaklarla beslenen Avrupalılaşma hareketinin tesiri görülmüştür; ancak buna rağmen dinî hayat da gelişme kaydetmiştir. Tabî, bu gelişme incelenirken “Bediüzzaman” faktörü daima göz önünde bulundurulmalıdır. Bu canhıraş mücadelede bütünüyle Batılılaşma hareketinin önünü tıkamış, muvaffak olmasına set çekmiştir. Ancak bu set, Batı teknolojisine karşı değil, hayat telâkkisine, felsefesine, kültürüne karşıdır. Bediüzzaman’a göre Batı, büyük bir yanlış üstüne felsefesini kurmakta, “Hayat cidaldir [mücadeledir].” esasında hareketle güçlünün zayıfı ezdiği bir dünya görüşünü benimsemektedir. Oysa kâinatta sayısız örneği görüleceği gibi, “hayat muavenettir [yardımlaşmadır].”^[62] İki telâkki arasındaki fark ise, kâinatın yaratılışını tesadüflere bağlamak (Darwinizmde olduğu gibi) ile Allah’a bağlamak arasındaki derin farktır. Bediüzzaman bu farka sürekli olarak dikkat etmiş, müspet ilimlerle süsleyerek kâinatın Halıkı hakkında akla gelebilecek bütün tereddütleri, sapasağlam delillerle bertaraf etmiştir. Meseleye burada bir nokta koyup, Bediüzzaman’ın İstanbul’a gelişi yıllarındaki Osmanlı Devletinin umumî manzarasına bir göz atmakta fayda var.

Yirminci Asrın Başında Osmanlı Devleti

“Doksan Üç Harbi” denilen büyük felâketle (1876-1878) iyice sarsılan, Plevne başta olmak üzere bazı cephelerde yazılan zafer destanlarına rağmen kırpılıp ufalan Osmanlı Devleti, geçen zaman içinde yaralarını sarmış, ama isyanlardan başını alamamıştır. Avrupa ülkelerinin tahriki ve desteğiyle ülkenin muhtelif yerlerinde karışıklıklar çıkaran Ermeni çeteciler, halkı rahatsız etmekte, devleti hırpalamaktadır. Her taraftan yıkımın çatırtıları gelmektedir. Birlik bozulmuş, henüz partileşmemiş olmakla birlikte İttihat ve Terakki Cemiyetinin ektiği ırkçı tohumlar ittifakı zayıflatmış, padişaha yönelik gizli faaliyetler padişahı çok devleti yıpratmıştır.

Ekseriyete yakını gayrimüslimlerin meydana getirdiği Birinci Meclis-i Mebusan’ın dağıtılmasının

(13 Şubat 1878) üstünden 22 sene geçmiştir. Sultan İkinci Abdülhamid 22 seneden beri iktidardadır ve mutlak hâkim durumundadır. Birinci meclisin dağıtılmaması hâlinde, 22 sene önce inkıraz bulacağı tarafsız tarihçiler tarafından bilhassa dış politikadaki isabetli karar ve tedbirleri ile ömrünü uzatıyor, her şeye rağmen Sultan İkinci Abdülhamid, asrın başında itibarının zirvesinde bulunuyordu.

Fakat kısa zamana o kadar çok hadise sığmış, talihsizlikler öylesine üst üste gelmiştir ki, devletin birlik ve bütünlüğünü muhafaza etmek son derece güçleşmiştir. Bunun neticesi olarak padişah “halifelik” gücüyle İslâm dünyasındaki prestijine dayanıp hem ayakta kalmak, hem de devleti ayakta ve aktif tutmak emelindedir. Birinci meşrutiyetle gelen hürriyet havası istibdada dönüşmüştür. Basın sansür altındadır. Hürriyetleri sınırlayan nizamlar giderek sıkılaşmaktadır. Buna rağmen Sultan İkinci Abdülhamid rejimi nispeten sakin, bütünüyle kansızdır. Halk memnun, ama başta harbiye ve tıp talebeleri olmak üzere aydın zümre gayri-memnundur. Hemen şunu hatırlatalım ki, burada Sultan İkinci Abdülhamid ve devrini tartışmadığımız için sebepler zincirine dokunmuyoruz. Bu sebepleri aramaya başlarsak, dünya tarihine, Osmanlı Devletinin o günün tarihi içindeki yerine eğilmemiz gerekir ki takdir edersiniz bu, kitabın hacmini aşar. Yalnız şu kadarını belirtmeyi vicdan borcu sayarız:

Sultan İkinci Abdülhamid hiçbir zaman “Kızıl Sultan” lâkabını taşımaya müstahak olacak bir şey yapmamıştır. Bediüzzaman’ın tespitiyle o, “müstebit,” ama “müşfik” idi. Otuz üç sene süren padişahlığı, şefkatinin delili olarak tarihin tescili altındadır. Ki 33 senede sadece üç-dört adî suçlunun idam cezasını tasdik etmiş, kendisini öldürmek için arabasına bomba koyan Ermeni suikastçılar dâhil şahsına karşı işlenmiş bütün suçları, idamı gerektiren cürümleri affetmiştir. Mithat Paşayı bile Yıldız Askerî Mahkemesinde idama mahkûm edilmişken ve başta Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa olmak üzere birçok devlet ileri geleni bu hükmün infazını padişahıtan rica etmişken, sadece Taife sürmekle yetinmiştir.

1902’de çıkan Makedonya isyanı—ya da ihtilâli—Sultan İkinci Abdülhamid’in prestijini ciddî biçimde sarstı. “Vilâyat-ı selâse [üç vilâyet]” denilen Selanik, Manastır ve merkezi Üsküp olan Kosova’da Bulgar çetecilerinin başlattığı isyan hareketi kısa sürede Balkanlar’a sıçradı. İsyan bastırıldı, ama Bulgarlar gerillâ savaşını yer yer aralıksız sürdürdüler. Kendi dinlerinden, kendi kanlarından olanlara bile zulmediyorlardı. Çeteciler büyük Avrupa devletleri ve Rus Çarlığı tarafından destekleniyor, Bulgaristan’a muhtariyet vermesi için Babıâli sıkıştırılıyordu. Ayrıca İngiltere ve Fransa, Orta Doğu üstündeki emellerini gerçekleştirmek için Orta Doğuyu sürekli karıştırıyorlardı. Kısacası, Osmanlı Devleti dört yandan çevrelenmiş, kırılmaya başlanmıştı. Olaylar ve baskılar zamanla yoğunlaşacak, nihayet 23 Temmuz 1908’de ikinci meşrutiyet ilân edilecek, Sultan İkinci Abdülhamid tahttan indirilecek, ama koca devlet bunlarla kurtulamayacak, İttihatçıların büyük hataları ve acemilikleri yüzünden Birinci Dünya Savaşı felâketine sürüklenip inkıraza düşecekti.

Hulâsa olarak, asrın başı netameliydi, devlet kan kaybediyordu; istibdat devrini tamamlamış, hürriyet aşkı başlamış, ancak istikrar da kaybolmuştu. Herkes ne olacağını soruyordu. Ve bu şartlar içinde Bediüzzaman, Avrupa’nın bir İslâm devletine hamile olduğunu söylüyordu. Demek ki ne aşırı iyimser ne de aşırı kötümserdi. Sadece bazı tedbirlerin vaktinde alınmasını istiyor, sarayı bile buna zorluyordu. Sultan İkinci Abdülhamid’e bir mektup yazmıştı. Mektubunda mühim bir hususa dikkat çeken Bediüzzaman, Şarkî Anadolu’da çocukların gerektiği gibi eğitilemediğine temas ediyor, eğitimsizliğin “vahşet ve keşmekeşi doğurduğunu” bildiriyor, bu durumun ehl-i hamiyeti düşündürmesi gerektiğini söylüyordu. Doğu Anadolu’nun muhtelif yerlerinde, meselâ Bitlis’te, Van’da ve Siirt’te yüksek okullar açılmalı, gençler eğitilmeli, yetiştirilmeli ve masrafları hükümetçe karşılanmalıydı.

Biliyoruz ki, o dönemin Doğu Anadolu'su birtakım aşiretlerin elindedir. Birleşmeleri hâlinde büyük bir güç olabileceken, aralarındaki ihtilâflar sebebiyle şuursuzca güçlerini heba etmektedirler. Zaman zaman Osmanlı Devletine karşı yıkıcı bazı emeller taşıyan yabancı devletlerin oyuncağı olmaktadırlar. Vazedilen eğitim tarzıyla, adı geçen bölgenin maddî manevî kaynakları zenginleşecek ve halk şuurlanacaktır. O zamana kadar gereksiz şekilde israf edilen potansiyel, dinin ve vatanın selâmeti için kullanılabilir. Bu suretle Şarklılar fitrî kabiliyetlerini ve medenî istidatlarını gösterme fırsatı da bulacaklardır. Kargaşanın önü alınacak, kardeşlik tesis edilecektir.

Bunun yanlış neresinde?

Tam tersine, Bediüzzaman'ın tespit ve tavsiyelerindeki isabet, daha sonra bölgede gelişen bazı olaylarla defalarca doğrulanmıştır. Vaktiyle bu tavsiyelerin ışığında bir düzenleme yapılabilseydi, sonradan devleti sarsan bazı isyanların önü alınabilir, çoğu İngiliz tahriki ve teşvikiyle meydana gelen karışıklıklara düşülmeyebilirdi. Bu suretle, bugün dahi devletin başını ağrıtan bazı problemler zuhur etmezdi.

Bediüzzaman, o günlerde, bugünlerin hastalıklarına karşı tedbir alıyor, canhıraş bir gayretle uğraşıyor, hatta eğitim mevzuundaki görüşlerini ihtiva eden bir lâiyhayı devrin padişahı Sultan İkinci Abdülhamid'e kadar ulaştırıyordu.

Van, Bitlis ve Diyarbakır'da üniversiteler açılmasını isteyen Bediüzzaman, lâiyhasını şöyle tamamlıyordu:

“Doğu Üniversitesi'nde okutulacak dinî ve fennî ilimlerle millî eğitimin temeli atılır, bu sağlam temelde ise birlik ve beraberlik binaları yükselir.”[\[63\]](#)

Doğruların Bedeli

Bediüzzaman Said Nursî, hayatının her safhasında, yöneticilerin duymak istediklerini değil, şartlar ne olursa olsun sadece doğruları söylemiştir.

Her devirde doğruları söylemenin bir bedeli vardır. Çünkü doğrular genellikle yöneticileri rahatsız eder. Bedeli bazen çok ağır olabilir. Nitekim Bediüzzaman da doğrularının bedelini gerek mutlakiyette, meşrutiyette ve gerekse cumhuriyette en ağır biçimde ödemiştir.

Cebinde Bitlis Valisi Ömer Paşanın “sağlığıyla ve ilmiyle ilgilenilmesi dileği”ni ihtiva eden bir tavsiye mektubuyla İstanbul'a gelen Doğunun genç âlimi, gerek konuştuklarıyla gerekse yazdıklarıyla pek tabiî olarak hafiye teşkilâtının gözüne batmıştır. Devir, istibdadı yaşatmaya çalışanlarla sınırları belirsiz bir hürriyet ateşiyle tutuşanların kıyasıya mücadele ettikleri bir devirdir. Ve Bediüzzaman, yönetimin hışmına uğramış, Yıldız Askerî Mahkemesinin karşısına çıkarılmıştır.

Gerek bu sorgulama gerek ondan sonra maruz kaldığı muamele, idareyi rahatsız ettiğinin delilleri olarak elimizdedir. Yıldız Askerî Mahkemesindeki sorgulama sırasında “Hangi Kürt aşiretine mensupsun?” şeklinde bir soru vardır ki, bizzat Hademe Feriki Tatar Şakir Paşa tarafından sorulmuş, Bediüzzaman'dan aldığı cevap ise hayli sert olmuştur:

“Ya sen hangi Tatar aşiretine mensupsun? Ben Osmanlı'yım!”

Şakir Paşa başını önüne indirmiş, ama bu sefer Müdde-i Umumî [Savcı] Süruri Efendi sual açmıştır:

“Sen nasıl şevketlü sultan hakkında cezayı gerektiren sözler söylersin?...”

Duyulan rahatsızlık, suallerin şeklinden de bellidir. Ama sonuç sürgün ya da hapis olmamış, ancak bir tertiple Toptaşı Tımarhanesine gönderilmiş, hakkında rapor istenmiştir. Bediüzzaman'ı muayene eden doktorların verdiği raporun son kısmı enteresandır. Şöyle denmektedir:

“Eğer Bediüzzaman'da zerre kadar mecnunluk [delilik] eseri varsa, dünyada akıllı adam

yoktur!”^[64]

Bu raporu verenler, Bediüzzaman’ın hastahaneye sevkini sebebin kestirmişler, sebebin sıhhi değil, siyasî olduğunu müdeaddit muayene ve mülakat sonucu anlamışlar ve tıp adamı olarak siyasete alet olmayı reddetmişlerdir. Böylece Bediüzzaman tekrar Zaptiye Nezaretine iade edilmiştir.

Tarihte dâhilerin delilikle suçlanması çok görülür. Hele işin içine siyaset girince, mutlaka susturulması gereken insana da hiçbir suç isnat edilemeyince, onu akıl hastahanesine kapatmak “son çare” olarak görülmüştür.

Merhum Eşref Edip de “İslâm Düşmanlarının Tertiplerini Ortaya Çıkarmak Vazifemizdir” başlıklı yazısında bu sebebe dikkat çekmekte, 23 Mart 1966 tarihli “Yeni İstiklâl” gazetesinde şöyle demektedir:

“Padişah başta olmak üzere hiçbir zaman, hiçbir kimse, onun en küçük hıyanetine kail olmamıştır; onun fazlını, hamiyetini takdir etmiştir.

“O, Şark vilâyetlerinde mektep medrese açtırmak, maarifi canlandırmak için İstanbul’a gelmişti. Çok hürriyetperver, yüksek cesaret-i medeniye sahibi bir zattı. Zamanın ahvalini göz önüne getiriniz: Namık Kemal’lere, Ziya Paşalara ve diğer hürriyetçilere karşı sarayın aldığı tavır ne idi? Merhum Üstad Bediüzzaman ise cesaret ve şehamette, hamiyet ve hürriyetperverlikte onlardan çok daha ilerideydi. Onun bu hürriyet mücadelesine karşı, ilim ve fazlına hürmeten saray da çok müsamahakâr davrandı. Fakat mücadelesinin önüne geçmek mümkün olmadı. Gençliği, taşkın ve ateşin bir zekâ, hürriyet aşkı, mücadelecî ruhu diğer hürriyetperveranın maruz kaldığı akıbetten onu koruyamadı.

“Hürriyet mücadelesinde celâdet ve şehameti o derece idi ki, herkesin ağzını açmaktan korktuğu, işaretle konuştuğu bir zamanda onun bu kadar cesaret ve celâdet göstermesi, zamanın havsalasına sığmadı. Sarayın ve paşaların ferman ferma olduğu, mutlak kudrete sahip bulunduğu bir zamanda Şark vilâyetlerinden gelen bu adamın bu kadar cür’et göstermesinin hayret ve taaccüple telâkki edileceği tabî idi. Halka köle nazarıyla bakan müstebit paşalar, ‘Bu kadar cesaret akıl kârı değildir.’ diye onu tımarhaneye sokmaktan başka, kendileri için halâs ve rahat çaresi görmediler. İşte, tımarhaneye gönderilişi bu şekilde olmuştur.

“Hastahane doktoru söylediği sözler doktoru hayrette bırakmış, doktor onun zekâ ve irfanına, celâdet ve şehametine hayran olmuş, ne için gönderildiğini anlamış, merhuma (Bediüzzaman’a) zamanın nezaketini hatırlatmış, itidal tavsiye etmiş ve özür dilemiştir.

“Evet beyefendi!^[65] ‘Deli’ dedikleri, işte bu adam, bu deli aslan!

“Şimdi nefs-i âlinize kıyas buyurunuz. Bu vaziyette siz olsaydınız, 80 altın ihsan-ı şahaneyi [padişah ihsanını], 10 ve 30 altın maaşı kabul etmez miydiniz ve zaptiye nazırı ferman ferma Şefik Paşanın eteğini öpmez miydiniz? İşte onu yapmayan adama dün de ‘deli’ derler, bugün de!

“Şimdi ne padişah kaldı, ne nazır paşa; fakat gönüller sultanı yaşıyor!

“Zindanlar, hastahaneler, tımarhaneler, hapishaneler, tazyikler, zehirlemeler, enva-i zulümler, cisimleri demir çember içine alabilir, fakat gönüllere hâkim olamaz. Müttakîlere mahsus olan bu akıbet öyle bir fazl-ı İlâhîdir ki, Cenab-ı Kadir-i Mutlak bunu ancak dilediğine ihsan eder.”

Bu ifadelerden ve hayatının diğer safhalarından anlaşılmaktadır ki, Bediüzzaman’ın fikirlerinden rahatsızlık duyanlar, para, makam ve rütbe vaadiyle kandıramadıkları, tehditle tazyikle de yıldıramadıkları gür sesin sahibini tımarhaneye kapatmak yoluna gitmişler, “deli” damgasını vurarak gözden düşürmek suretiyle ondan kurtulmak istemişler, ancak doktorların verdiği müspet raporla bu komplo da iflâs etmiştir. Artık yeni bir senaryo denenecek, Zaptiye Nazırı Şefik Paşa, Bediüzzaman’ı tesirsiz kılmak için bir servet teklifinde bulunacaktır:

“Padişah sana selâm etmiş, bin kuruş da maaş bağlamış. Memleketine döndüğün vakit, maaşını 30 lira yapacak. Şu 80 altını da ihsan-ı şahane olarak göndermiş.”

Bundan da belli ki, zaptiye nazırı, padişahın temsilcisidir. Padişah birçoğu gibi, ihtimal, Bediüzzaman'ı da servet peşinde zannetmiş, altınla susturmayı denemiştir. Buna karşılık Bediüzzaman'ın cevabı, ulvî emellerinin kırbacıdır:

“Ben maaş dilencisi değilim. Bin lira da olsa kabul edemem. Kendim için gelmedim, memleketim için geldim. Hem bu bana vermek istediğiniz rüşvet, hakk-ı sükûttur.,,

Bu beklenmedik cevap karşısında nazır paşanın allak bullak olduğuna şüphe yoktur. Şöyle kekelemiştir:

“İradeyi reddediyorsun; irade reddolunmaz [Padişah emrine karşı geliyorsun; emre karşı gelinmez].”

“Reddediyorum! Tâ ki padişah darılsın; beni çağırsın, ben de doğrusunu söyleyeyim...”^[66]

“Neticesi vahimdir.”

Bediüzzaman'ın bu tehdide verdiği karşılık, bize asıl maksadını açıkça bir kere daha göstermektedir:

“Neticesi deniz olsa [denize atılsam], geniş bir kabirdir. İdam olunsam bir milletin kalbinde yatacağım. Hem de İstanbul'a geldiğim vakit hayatımı rüşvet getirmiştım; ne ederseniz ediniz... Bunu da ciddî söylüyorum. Ben isterim ki vatandaşlarımı bilfiil ikaz edeyim ki bu da devlete intisap hizmet içindir, maaş kapmak için değildir. Hem de benim gibi bir adamın millete ve devlete hizmeti nasihatledir. O da hüsnütesir iledir, o da hasbîlikledir. Bu da garazsızlık, o da ivazsızlık, o da şahsî menfaatleri terk iledir. Binaenaleyh, ben maaşın kabulünden mazurum.”

Şuracıkta birkaç tespit yapmaktan, Bediüzzaman'ın birkaç vasfına temas etmekten kendimizi alamıyoruz:

1. Eğitimde din ilimleriyle fen ilimlerini meczeden bir tarza taraftardır.
2. İnancı ve hürriyeti için ölümle burun buruna gelmiş, bunu önemsememiş, davasından geri dönmemiştir. Ne işkence, ne sehpâ, ne zindan korkusu duymakta ve ne de makam, mevki, servet ikramı gibi dünya metalarına dönüp bakmaktadır. “Bütün malımı bir elimle kaldırıp götürebilmeliyim.. Mal ve servet bana bir lezzet vermiyor. Dünyaya bir misafirhane nazarıyla bakıyorum.”^[67] demek ve bunu bütün hayatında göstermek suretiyle hedefindeki kutsiyeti berraklaştırmıştır.

3. Hayatında ne bir hediye ne de maaş kabul etmiştir.
4. Yönetimin güdümüne girmemek yolundaki titizliği, hem maaş, hem de resmî görev kabul etmesine mânidir.

5. Onun nazarında devlete intisap, hizmet içindir. Ücret beklentisi, nasihatın tesirini azaltır. Listeyi uzatmak mümkündür. Özetle yazmaya çalıştığımız hayatı okunduktan sonra, bunlar daha da berraklaşacaktır. Yalnız ikinci maddede zikrettiğimiz “inancı ve hürriyeti için ölümü hiçe sayma” izzetiyle “hediye ve maaş kabul etmeme” fazileti, derinlemesine üstünde durulmaya değer. Çünkü hizmetinin muvaffakiyeti bunlarda yatmaktadır. Ve unutmayalım ki, yalnız padişahlık döneminde değil, cumhuriyet döneminde, kimisinin korkutularak, kimisinin mansıp ve yüksek maaşla susturulduğu günlerde prensiplerine sadık kalmış, defalarca yapılan mevki-maaş tekliflerini ısrarla reddetmiş ve inandığını söylemekten, yazmaktan, yaymaktan hiçbir kimse onu alıkoyamamıştır.

Ölümünden korkmayan, işkenceden ve zindandan yılmayan, servet ve şöhrete dönüp bakmayan, Devr-i Saadet imanı ile yaşayan bir mümini neyle yıldırabilir, neyle kandırabilirsiniz?

Zaptiye Nazırı Şefik Paşa da kandıramadı. Maarif [eğitim] konusundaki tekliflerinin bakanlar kurulunda görüşüldüğünü söyledi. Bediüzzaman'ın buna karşı söylediklerinde keskin bir istihzanın kokusu vardır:

“Maarifi tehir, maaşı tacil etmeniz [eğitim meselesini geri bırakıp maaşı öne almanız], acaba ne

kaide iledir? Neden menfaat-i şahsiyemi [şahsî menfaatimi] menfaat-i umumiye-i millete [milletin umumî menfaatlerine] tercih ediyorsunuz?”

Nazır paşanın öfkeden kıpkırmızı kesildiğini görünce, şöyle izah ediyor:

“Ben hür yaşamışım. Hürriyet-i mutlakanın [mutlak hürriyetin] beşiği olan Anadolu’nun dağlarında büyümüşüm. Bana hiddet fayda vermez. Nafile yorulmayınız. Beni nefyedin [sürün]; Fizan olsun, Yemen olsun, razıyım. Ben de, yüksekten düşmekle incinmekten kurtulurum.”^[68]

Vazifesi, tebliğ...

Gerektiğinde padişaha gerektiğinde nazıra, âlime ve hamala...

Güç kaynağı, Kur’an, ilim, iman ve ihlâs...

Hareket noktası, içinde yaşadığı toplum ve gerçekleridir.

Takdir edilmeye değer bir zekâ, üstün bir cesaret, havsalaya kolay sığmayan feragat duygusu; faziletleri, fedakârlıkları, derin hürriyet aşkı ile tam bir mücadele adamı...

Nazarında ölüm, “terhis tezkeresi.” Böyle gördüğü içindir ki padişahın temsilcisinin yüzüne gerçekleri söylemekten korkmamış, Jön Türklerin tehditlerinden yılmamış, İttihatçıların gözdağına dağ gibi dikilmiş, cumhuriyetin “cumhur” manasına kastedenlerle ölüm kalım mücadelesine girmiş, sehpaların gölgesindeyken bile meydan okumuştur:

“Ahirette kemali iştiyakla müheyyayım [hazırım], bu asılanlarla beraber gitmeye hazırım. Beni oraya nefyetmek [öldürmek], bana ceza değil. Sizin elinizden gelirse beni vicdanen tazip ediniz [vicdanıma azap veriniz] ve illâ başka suretle azap, azap değil, benim için şandır. Bu hükümet, zaman-ı istibdatta akla husumet ediyordu, şimdi de hayata adavet [düşmanlık] ediyor... Eğer hükümet böyle olursa yaşasın cünun [delilik], yaşasın mevt [ölüm]! Zalimler için de yaşasın cehennem! Hem de haksız yere idam olunsam, iki şehit sevabını kazanırım. Şayet hapiste kalsam, böyle hürriyeti lâfızdan [sözden] ibaret bulunan gaddar bir hükümetin en rahat mevkii hapisane olsa gerektir. Mazlumiyetle ölmek, zalimiyetle yaşamaktan daha hayırlıdır.”^[69]

31 Mart Hadisesinden sonra kurulan sıkıyönetim mahkemesinde, Bayezid Meydanına bakan pencerenin görüş sahası içinde kurulu sehpalarda insanlar debelenerek can çekişirken böylesine bilâperva hakikatleri haykırabilmek için, “Sen de şeriat istemişsin.” ithamına karşılık “Şeriatın bir hakikatine bin ruhum olsa feda etmeye hazırım; zira şeriat, sebab-i saadet ve adalet-i mahz [mutlak adalet] ve fazilettir.” diyebilmek için “Bediüzzaman” olmak lâzımdır.

İkinci Meşrutiyet ve Bediüzzaman

Bediüzzaman’ın istibdat ve meşrutiyet hakkındaki görüşleri çok nettir. Baskı rejimini mahiyeti ne olursa olsun hiçbir zaman tasvip etmemiş, zaman içinde “meşrutiyet-i meşrua”yı ve “dindar cumhuriyet”i savunmuştur.

Dünya hızla parlamenter sisteme geçmektedir. Osmanlı Devletinin de bu sisteme geçmesi artık kaçınılmazdır, zarurîdir. Ancak bunu ihtilâl yoluyla gerçekleştirmek isteyenleri de tasvip etmemiştir. Zira her cins ihtilâlin tabiatında kargaşa vardır. Oysa devlet, sükûnete, birliğe, beraberliğe her zamankinden fazla muhtaçtır. Meşrutiyet yeni bir ayrılık unsuru olmamalı, tersine birlik ve beraberliğin merkezi olarak doğmalıdır. Bunun için de 33 yıldır vukufu memleketi idare eden, bilhassa dış politikada fevkalâde usta olan padişahın desteği kazanılmalıdır. Bunun gerçekleşmesi zor değildir. Zaten hukuken mevcut bulunan meclise^[70] işlerlik kazandırılırsa mesele hallolur.

Bediüzzaman’ın her fırsatta söylediği, tartıştığı meşrutiyet fikrini padişah duymamış olamaz. Esasen kendisi de buna benzer görüşler taşımakta, bunları zaman zaman yakınlarına açmaktadır. Bunu, bizzat kaleme aldığı hatıralarından öğreniyoruz. Niyeti meşrutiyete yumuşak iniş yapmak, devletin ve

milletin yapısına uygun en iyi tarzı bulmaktır. Bunun için sarayda bir komisyon kurmuş, dünyanın bütün anayasalarını Türkçeye çevirtmeye başlamıştı. Muhtemelen Osmanlı Devletinin maddî ve manevî yapısına uygun bir anayasa yapıp ilân etmeye hazırlanıyordu.^[71] İhtilâl maalesef daha önce davrandı ve apar topar ikinci meşrutiyet ilân edildi (23 Temmuz 1908).

Halk bu değişikliğin tamamen dışındaydı. Osmanlı Devletinin askerî gücünü temsil eden yedi ordudan altısı, hemen hemen bütün subay ve erleriyle padişaha sadıktı. Yalnız merkezi Selanik olan Üçüncü Ordunun İttihatçı subayları ayaklanmış, onları sivil bazı aydınlar desteklemiş, korkunç bir kaosu ortasında ikinci meşrutiyet doğmuştu.

Bu fiilî durum karşısında Bediüzzaman'ın tavrı nettir. “Hürriyet” fikrinden hareket etmekte, meşrutiyeti bir nevi İslâm'daki “meşveret” kaidesinin ihyası olarak görmekte, meşrutiyetin hak, sıdk, muhabbet ve imtiyazsızlık üzerine beka bulacağını, ebedîleşeceğini söylemektedir.^[72] Fakat ihtiyatlıdır. “Avrupa, bizdeki cehalet ve taassup müsaadesiyle, şeriatı—hâşâ ve kellâ—istibdada müsait zannettiklerinden, nihayet derecede kalben üzülmüştüm. Onların zannını tekzip etmek için, meşrutiyeti herkesten ziyade alkışladım. Lâkin yine korktum ki, başka bir istibdat tekrar o zannı tasdik eder diye...”^[73]

Bediüzzaman'ın korkusu, meşrutiyetin banisi geçinen İttihat ve Terakki Cemiyeti önde gelenlerinin bir zümre diktatoryasına kaymaları ihtimalidir. Herhalde bazılarının söz ve davranışlarında bu ihtimali kuvvetlendiren işaretler görmüş olmalı ki, telkin ve tavsiyeleriyle bu yolu kapatmaya çalışmıştır.

Meşrutiyetten hemen sonra İstanbul'da Bayezid Meydanında kalabalık bir dinleyici kitlesine irticalen söylediği ve daha sonra Selanik'te Hürriyet Meydanında tekrarladığı nutukta meşrutiyete bakışını bulmak mümkündür.^[74] Aynı nutkunda endişelerini de kısmen dile getirmiş, hürriyetlerin suiistimal edilmemesi gerektiğini, suiistimal edilmesi hâlinde elden kaçırılacağını hatırlatmış, istibdadı başka kapta, değişik şekillerde millete içirmek isteyebileceklere karşı dikkatli bulunulmasını millete ihtar etmiştir:

“Zira hürriyet müraat-ı ahkâm [hükümleri muhafaza, koruma, kollama] ve adab-ı şeriat [dinî kaideler] ve ahlâk-ı hasene [güzel ahlâk] ile tahakkuk eder [gerçekleşir] ve neşvünema bulur [gelişir].”

Hürriyet ve demokrasinin şu sayılan kâmil unsurları yalnız o günün içinde değil, günümüzde de uygulanabilse, Türk demokrasisi sık sık askerî müdahalelere maruz kalmaz, sistem tökezlemekten kurtulur ve Türkiye geri kalmışlık kısılcasını kırıp atardı.

Büyük derdimiz, demokrasinin yalnız tefsirle suiistimal edilmesi, bir de hürriyetin “başıboşluk” sayılmasından kaynaklanıyor.

Yani doktrin dün olduğu kadar bugün de geçerlidir. Günübirlük değil, asırlıktır... Asırlık çare koyma kabiliyeti de yalnızca müstesna insanlara mahsustur. Herkesin “Hürriyet!” diye, “Müsavat!” diye, “Adalet!” diye ve “Yaşasın meşrutiyet!” diye bağırarak sokaklarda yarı sarhoş dolaştığı kargaşa günlerinde, meşrutiyet konusunda birtakım endişeler izhar etmekte Bediüzzaman'ın ne kadar haklı olduğu meşrutiyeti müteakip günlerde görülecek, İttihat ve Terakki' nin aklı başında bazı mensupları bile olup bitenlerden yakınmaya başlayacaklardı.

Yalnız saray değil, İttihat ve Terakki dahi hazırlıksızdı. Korkunç bir ihtirasla, ama plânsız ve programsız şekilde devleti günbegün avuçlarına alıyor, ne var ki tuttukları her şeyi, kimi bilerek, kimi acemiliklerinden dolayı tahrip ediyorlardı.

Korkunç bir demagoji ve karalama devri başlamış, rüşvet yaygınlaşmış, basın susturulmuş, Sultan İkinci Abdülhamid'in hafiyelerini bile geçen ihbarcılar türemiş, meşrutiyet tam bir zümre

diktatörlüğüne dönüşmüştü. İnsanlar sokak ortasında kurşunlanıyor, uydurma mahkemelerin siyasî kararlarıyla zindanlara atılıyor yahut ipe gönderiliyordu.

Gerçek vatanseverler, halis niyetliler İttihat ve Terakki'den kopmuş, parti çıkarıcıların eline geçmişti. Diledikleri gibi hüküm sürüyorlardı. Başlangıçtaki “ittihad-ı anasır” [Osmanlı Devleti bünyesinde yer alan değişik dil, din ve ırkları birleştirme] siyaseti, devlet içindeki bazı kavimlerin ihaneti görüldükten sonra terk edilmiş, kâh Türkçü-Turancı, kâh İslamcı politikaya teveccüh edilmiş, ancak satıhta kalındığı için bozgun sürmüştür. Nihayet parti Enver-Talât-Cemal Paşa üçlüsünün eline geçmiştir. Bu macera, Birinci Dünya Savaşına sürükledikleri cihan devletiyle birlikte bitmiş, ancak cihan devletini de bitirmiştir.

Osmanlı Devletinde meşrutiyet denemeleri, demokrasimiz açısından gerçek bir ibret levhası mahiyetindedir. Sadece özetlemeye çalışmamız konuya ehemmiyet vermediğimizden değil, asıl mevzuu teferruata boğma endişemizdendir. Biz burada meşrutiyeti sebep ve neticeleriyle tartışmak yerine, Bediüzzaman'ın olay içindeki yerini tespitle iktifa mecburiyetindeyiz. Bediüzzaman, gelişmiş ya da gelişme yolunu tutmuş Avrupa ülkelerinde mutlakıyet rejimlerinin arka arkaya yıkıldığını, meşrutiyete gidildiğini görmüş. Osmanlı Devletinin bundan uzak kalamayacağını anlamış, gerek nutuklarında gerekse muhtelif gazetelerde yayınladığı yazılarında da düşüncelerini dile getirmiştir. Ancak onun istediği meşrutiyet kesinlikle İttihat ve Terakki'nin getirdiği “lâfızdan ibaret” meşrutiyet değildir. Ona göre yalan üzerine kurulu, isimden ibaret meşrutiyet—ki, İttihat ve Terakki'nin tatbikatı hâkim manasıyla buydu—sahtedir.^[75] İttihat ve Terakki herkesin şevkini kırmış, neşesini kaçırmış, tarafgirliği ve kini körüklemiş, ümmetin içine ırkçılık hesabına tefrika sokmuş ve ismi meşrutiyet, manası istibdat olan tatbikatıyla, ittihat ve terakki, yani “birlik beraberlik içinde gelişme” manasını dahi lekelemiştir.^[76] İstibdat ne şekilde olursa olsun, meşrutiyet ismi ve görüntüsüyle bile gelse, Bediüzzaman tokat vuracaktır. Bunu 31 Mart Hadisesi dolayısıyla yargılandığı ve beraat aldığı mahkemede açıkça ifade etmiştir.^[77]

Bediüzzaman'ın meşrutiyet taraftarlığı—ki, ihtiva ettiği unsurlar itibarıyla buna “kâmil manada demokrasi” demekle hiçbir beis yoktur—hürriyete meftuniyeti ile devletin hızla ilerlemesi arzusuna verilebilir. Parlamenter sistemin kalkınmanın lokomotifi olduğu gerçeği, bu konuda araştırma yapan herkes tarafından kabul edilmektedir. Bediüzzaman'ın farkı, ancak yirminci asrın sonlarında idrak ve ispat edilen gerçeğin, asrın başında idrak edilmiş olmasıdır. Bu düşüncesini “Divan-ı Harb-i Örfi” isimli eserinde şöyle ifade ediyor:

“Hem de mana-yı meşrutiyete iptilâ ve muhabbetimin sebebi şudur ki: Asya'nın ve âlem-i İslâm'ın istikbalde terakkisinin [gelişmesinin] birinci kapısı, meşrutiyet-i meşrua ve şariat dairesindeki hürriyettir. Ve tali' ve taht ve baht-ı İslâm'ın anahtarı da meşrutiyetteki şûradır.^[78] Ve hürriyet, 370 milyon İslâm'ı esaretten halâs ermeye [kurtarmaya] bir çare-i yegânedir [tek çaredir].”^[79]

Yine aynı eserde, Avrupa ile aramızdaki 100 senelik mesafenin—gelişmişlik açısından—ancak hürriyet ortamında hızla ve şevkle çalışılarak kısa süre içinde kapanacağını söylemektedir. Fakat çok dikkatli olmak, Avrupa'nın sefahatini almamak lâzımdır. Bu hususta örnek, Japonlardır. Avrupa'nın tekniğini almışlar, ama “her kavmin maye-i bekası [varlığının mayası] olan âdat-ı milliyelerini [millî âdetlerini] muhafaza” etmişlerdir. Bizim millî hasletlerimiz İslâmiyetle hayat bulduğu için, daha sıkı sarılmak ve sahip çıkmak mecburiyeti vardır. Aksi takdirde, teknolojik gelişme sağlansa bile sosyal bünye mahvolacak, nesiller bu enkazın altında kalacaktır. Teşhisteki isabetin ispatı, Türkiye'nin 1970-80 arasındaki tablosunda mevcuttur.^[80]

Hürriyet Meydanında Bir Hürriyet Âşığı

Devrin en hızlı ilericilerinin bile henüz kâmil manası ve gerçek muhtevası içinde idrak etmekten âciz kaldığı meşrutiyeti bütün nüanslarıyla kavrayan Bediüzzaman'ı, meşrutiyeti takip eden günlerde Selanik'te Hürriyet Meydanında nutuk irat ederken görüyoruz. Demokrasinin alfabesi sayılmaya değer nutkunun bazı bölümlerini, aradan geçen şu kadar seneye rağmen hâlâ demokrasiyi kavrayamamış gizli dikta heveslilerinin ders alması dileğiyle aşağıya alıyoruz:

“Meşrutiyetle yeniden doğuyoruz, geliştireceğiz. Yüzlerce sene geri kaldığımız medeniyet dünyasından, imanımızın kuvvet kaynağı Peygamberimizin gayesi yolundaki mucizelerinden ilham alarak demokrasi—ki usul-ü meşveret odur—yolumuzda şimendifer sür'atiyle ilerleyeceğiz. Medenî milletlerle omuz omuza geleceğiz. Onlar bugünkü sonuçlara, öküz arabasına binmekle başlayarak erişmişler; ama biz balonla, şimendiferle zamanı yutacağız, onlara erişeceğiz.”^[81]

“Hürriyeti kötü tefsir etmeyiniz ki elimizden kaçmasın, kokmuş ve çürümüş eski cesaretin kabına girerek bizi boğmasın...^[82] Zira hürriyet, ancak kendi öz hükümleri, şeriatın adabı ve iyi ahlâkla gerçekleşir ve gelişir. Âlemde vahşet, cebir, zulüm ve istibdadın hâkim olduğu bir zamanda, yani Peygamberimiz ve onun sahabesi devrinde hürriyet, adalet ve müsavat nasıl kurulabilmiştir? Misal oradadır.^[83] Yoksa hürriyeti nefsin her istediğini yapmak ve meşru olmayan tecavüzleri, israfları, nefsin nevasına [keyfine] bağlı olarak kabul etmek... hürriyete lâıyk olmamanın bin bir esaretine ve zilletine sürükler.

“Yabancı ülkelerde, Garp'ta medenî ilerlemelere, terakkilere yardım edecek fenleri ve sanayii memnuniyetle alacağız, ama bu hayatın tortusu ve günahları olan fenalıkları almayacağız. İşte Japonlara bakınız... Medeniyet yolunda bizim örnek tutacağımız millet, Japonlardır. Onlar, Avrupa medeniyetinin bütün güzelliklerini aldılar, fakat her milletin devam ve bekasının temeli olan millî âdetlerini muhafaza ettiler. Bizim millî âdetlerimiz İslâmiyet'in bağrında geliştiği için ona iki tarafından sarılmak zorundayız.”^[84]

Türkiye'nin gerçekleri hâlâ bu nutkun içindedir. Rejim bu nutkun ihtiva ettiği manayla çerçevelenebilse, kalkınma hamlesi esasların temeline oturtulabilseydi, büyük ihtimalle demokrasimiz 10 yılda bir askerî müdahalelere maruz kalmayacak, birçok gencimiz anarşist olmayacak, ülkemiz misal verilen Japonya'nın seviyesinde bulunacaktı. Ama körü körüne Batılılaşma arzusu millî hasletlerimizi katletmiş, Batıdan, maatteessüf, teknolojiye ziyade sefahat ve moda ithal edilmiştir. Tabiatıyla bu da Türkiye'yi bir açık kültür pazarı hâline getirmiştir. “Kültür emperyalizmi” dediğimiz olay budur. Bu olayın yaşandığı hemen her ülkede hamle gücü kırılmış, millî dinamizm çökmüş, kalkınma iştiağı tökezlemiştir. Japonya hem Avrupa'dan teknoloji alıyor, hem de gerek inanç gerekse yaşama biçimindeki farklılığını koruyarak Avrupa ile sessiz bir rekabete giriyordu. Ve sonuçta kazanıyordu... Oysa biz, kendimizi Avrupalı saydığımızda, Avrupa'yla bir rekabeti aklımıza dahi getirmiyorduk. Sonunda Avrupa kazandı... Zira Avrupa, farklı olduğumuzun farkındaydı. Kendi hayat tarzıyla birlikte eski teknolojisini empoze ediyor, böylece daima kendine muhtaç hâlde tutuyordu. Arada bir oyuna geldiğimizi sezip davranmaya kalktığımızda ise bir ihtilâl vukua geliyordu. 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül ve benzeri hadiselerin arkası kurcalandığında bu vakıa açık seçik görülür.

Burada Mehmet Akif'le Bediüzzaman Said Nursî'nin fikirlerindeki paralellik hemen dikkatimizi çekmektedir. Bediüzzaman'ın nesirle yazdığı reçete, Akif'in kaleminde şiirleşmiştir. Akif, Japonya'nın Batı teknolojisine ve medeniyetine bakışını izah ederken şöyle der:

*“Medeniyet girebilmiş yalnız fenni ile
O da sahiplerinin lâhik olan izni ile
Dikilip sahile binlerce basiret, iz'an,*

*Ne kadar maskaralık varsa kovulmuş kapıdan.
Garb'ın eşyası eğer kıymeti haizse yürür,
Moda şeklinde gelen seyyie gümrükte çürür”*

Milletine de şöyle seslenir:

*“Alınız ilmini Garb'ın, alınız sanatını.
Veriniz hem de mesainize son sür'atini!*

...
*Bütün edvar-ı terakkiyi yarıp geçmek için,
Kendi mahiyet-i ruhiyeniz olsun kılavuz,
Çünkü beyhudedir ümid-i selâmet onsuz.”*

İki gönüldaş, hayatlarının muhtelif devrelerinde omuz omuza gelecektir. Bilhassa son devrin tek İslâm akademisi Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye'de birlikte hizmet verecekler, ama sonra yolları ayrılacak; Akif derin bir elem, öfke ve ümitsizlik içinde ülkeyi terk ederken Bediüzzaman bütün menfî şartlara rağmen ülkede kalıp her türlü zulme göğüs gerecek, bir gün en gür sedanın İslâm'ın sedası olacağı inancını, ümidini her şeye rağmen koruyup hizmetini sürdürecektir. İki mefkûre insanının arasındaki bariz fark, ümitle ümitsizlik arasındaki derin farktır. Ümidin büyük bir güç kaynağı olduğunu Bediüzzaman daha çocuk yaşlarda kestirmiş, sehpa­ların gölgesinde yaşarken bile moralini bozmamış, yıkılmamıştır. En güç şartlarda ümidine sarılıp misyonunu ifa etmiştir. Bu bir hayat felsefesidir ki, insana sebatı öğretir, başarılarının basamaklarını örer. Sadi der ki: “En korkulu anlarda bile ümidini kırma; unutma ki, iliklerin en lezzetlisi, en sert kemikte bulunur.”^[85] Sert kemiği kırma zahmeti, içindeki lezzetin hatırına göze alınmalıdır. Zira zahmetsiz rahmet olmaz...

Mücadelenin Anatomisi

Bediüzzaman, davası için her şeyi göze almış insanların dolambaçsız, tortusuz, gösteriştan uzak, ama şümullü, çerçevesi geniş bir hizmet metodu geliştirip benimsemiştir. Hayatı boyunca şartlara teslim olmamış, hizmet için müsait bir zeminin vücuda gelmesini beklememiştir. Tersine, şartları bazen kendisi bizzat hazırlamış, bazen de zemin ve zamana en uygun tarzı bulup davasını anlatma cihetine gitmiştir. Onun açısından mühim olan, “tebliğ”dir. Bu bazen yazıyla, bazen sözle olacaktır. Her vesileyle hakikatler söylenecek, yazılacak, kitlelere ulaştırılacaktır. Çünkü “Hakkın hatırı âlidir, hiçbir şeye feda olunmaz.”

Hizmet esası doğru bir çizgi üstündedir. Devrin şartları göz önüne alınır, ancak şartların hatırı için taviz verilmez. Nitekim Hz. Resulullah da (a.s.m.) maddî bütün imkânları elinde tutan, günün şartlarına hâkim gibi görünen Ebu Cehil'e ve taraftarlarına hiçbir surette taviz vermemiş, önce şartların gereğini yapmıştır. Örnek, Resulullah'tır (a.s.m.). Tebliğde hırçınlığın, kavganın, münakaşanın, öfkenin yeri yoktur. Bu bakımdan, Bediüzzaman isteyerek hiçbir münakaşayı başlatmamış, kavgaya girmemiş, ancak zaman zaman kendisini kavganın ve münakaşaların ortasında bulmuştur. Bazen de arzusu dışında kavga ve münakaşaların merkezi hâline gelmiştir. O zaman da yatıştırıcı bir rol üstlenmiştir.

Bu vasfını hayatının muhtelif safhalarında görmek kabildir. Meselâ İstanbul'da Ferah Tiyatrosunda verdiği konferansta, İttihatçıları tenkit eden “Mizan” gazetesi sahibi meşhur “Mizan Murad”ı öldürmeye ahdeden İttihatçıları, oracıkta irticalen yaptığı bir konuşmayla yatıştırmış,^[86] sonra boykotla işe başlayıp işgaller sebebiyle gittikçe azan ve bir isyan zemini hazırlayan hamalları, yaptığı konuşmalarla itidale getirmiş (10 Ekim 1908); medrese talebelerinin bir imtihanı bahane ederek

tertipliedikleri mitingın ıgırından çıkması üzerine yine kürsüye fırlayıp kargaşanın önünü almıştır... Ayrıca Şark'ta meşrutiyete muhalefet ettiklerini duyduğu bazı aşiret reislerine çektiği telgraf ve yazdığı mektuplarla meşrutiyeti izah etmesi, böylece muhtemel bazı isyanları ikna edici izahlarıyla çıkmadan bastırması da önemlidir. Hazin ki, yatıştırıcı vasfı zaman zaman yanlış değerlendirilecek, kâh meşrutiyetiler tarafından kâh cumhuriyetçiler tarafından “kışkırtıcı” olarak suçlanacaktır. Çünkü herkes kendi anladığı gibi meşrutiyetçi, arzuladığı biçimde cumhuriyetidir. Suçlamaların delili de mantığı da yoktur. Ama ihtilllerde zaten mantık ve delil aranmaz. İhtillciler, mukadder başarısızlıklarının faturasını başkalarına yüklemek, hayal suçlular bulmak ve kelle almak zorundadırlar. Bu sebeptedir ki her ihtilâl sonrasında celltların işi, hkimlerin işinden daha yoğun olur. Kurulan sehpalarda mazlumlar, zalimlerin yanı sıra, hatta onlardan önce can vermeye namzettir.

Sehpaların gölgesi, birkaç kere Bediüzzaman'ın üstüne de düştü. Yatıştırıcı rolü bugün inkârı imkânsız belgelerle teyit edilmesine rağmen, 31 Mart Ayaklanmasının sorumluları arasında sayılıp yargılandı. Müdafaası bir meydan okuma, haksızlıklar karşısında bir kükreme, adaletin katledilmesine bir feveran, nihayet hukukun üstünlüğünü müdafaadır ki,^[87] bugün bile “hukuk devleti” kavramını eğip bükerek kendilerine uydurmaya çalışanlara nihaî bir cevap teşkil etmektedir.

Kısaca şunu ifade etmemizde zaruret var:

Bediüzzaman'ın hizmet metodu, geçerliliğinden hiçbir şey kaybetmemiştir. Hâlâ geçerli ve asrımızın insanı için gereklidir. Kendilerini tebliğle mükellef sayanlar, bunu incelemek zorundadırlar. Bu metot, aynı zamanda bir mücadelenin de anatomisidir. Önce hedef çizilmiş, şartlar nazara alınmakla birlikte şartlara teslim olunmamış, âli hakikatlerden taviz verilmemiş; gazete, kitap, kürsü, vs. gibi her türlü tebliğ imkânından faydalanılmış; temel prensipler etrafında bir tefekkür manzumesi örülerek her zaman ve zeminde hedefe yürünmüştür. Başarı kazanılmadığını söyleyebilmek mümkün değildir. Bıraktığı manevî miras, Risale-i Nur külliyatı, Türkiye'de ve dünyada milyonlarca insanın ellerinde, dillerindedir. Milyonlarca insan, o manevî miras sayesinde imanın güzelliklerini tatmıştır. Islah kabiliyeti böylesine yüksek, tesiri böylesine çabuk ve kesin bir reçetenin devlet çapında tatbiki gerekirken tazyike maruz kalması nedendir?

Şu anlayış mı?:

Hürriyetçi ol, ama benim çizdiğim sınırlar içinde...

Dindar ol, ama arzuladığım çerçevede...

İbadetini yap, ama hayatını dinî kaidelere uydurma...

Sevdiğimi sev, sövdüğüme söv, verdiğimle yetin...

Ebedî hakikatleri kendine sakla, hakikat adına benim söylediklerimi tekrarla...

Aksi hâlde zindanların kapıları açılır, sehpaların ipi yağlanır...

Hadis-i şerife göre, ahır zamanda zuhur edecek deccalın yalancı cenneti ve cehennemi varmış. Kendine tâbi olanları cennetinde refah ve yalancı bir huzur içinde yaşatır, karşı gelenleri cehenneminde akla gelmedik işkencelerle kıvrandırırılmış...

Bediüzzaman, uzun hayatı müddetince çile çekti. Maddî huzuru ve rahatı tadamadan öldü. Kabrinde bile rahat bırakılmadı. Bir gece yarısı, 27 Mayıs İhtilâlini temsil eden kuvvet tarafından kabrinden alınıp uçakla bir meçhule taşındı, gömüldü. Ne dirisini rahat bıraktılar, ne de ölüsünü... Cehennem hayatı yaşattıkları yetmedi, mezar soygunculuğuna çıktılar. Bu derecede ifrat bir kini, insan havsalası kabul ve izah edemiyor.

“Tek Fikir-Tek Şahsiyet”

Bediüzzaman kendini yaşadığı devirlerin akışına kaptırmamış, mutlakîyet, meşrutîyet ve cumhuriyet

devirlerinde “tek fikir-tek şahsiyet” olarak kalabilmiş nadir insanlardan biridir.

Kendisi hayatını üç safhaya ayırmaktadır: (1) eski Said, (2) yeni Said, (3) üçüncü Said...

Bu ayırım hem Türkiye’nin üç devriyle [mutlakıyet-meşrutıyet-cumhuriyet] hem de yaşı ve hizmet tarzıyla ilgilidir. Yoksa hedefinden asla şaşmamıştır. Eserlerinde zaman zaman “yeni Said” ya da “üçüncü Said” hüviyetine bürünüp “eski Said”i muaheze etmesi, “bir fikir-karakter zıtlaşması” hâlinde değerlendirilmelidir. Başlangıç bölümlerinde de belirttiğimiz gibi, Bediüzzaman sık sık kendine, kendi nefesine, kendi ismine hitap ederek, birtakım yanlışları kendine mâl etmek suretiyle başkalarına ders vermeyi, başkalarını ikaz etmeyi hem büyük insanlara mahsus tevazuun bir gereği olarak, hem de muhataplarını rahatsız etmeden tebliğ görevini yapabilmek açısından benimsemiştir. Dönemin şartları göz önüne alınarak hayatı ve hizmeti incelendiğinde açıkça görülen husus şudur:

Tebliğde şartları nazara almış, zamana ve zemine göre mücadele stratejisini değiştirmiş, ancak varmak istediği noktayı hiçbir zaman değiştirmemiştir. “Tek fikir-tek şahsiyet” olarak yaşamıştır.

Hatırlatalım: Her seviyede korkunç bir keşmekeşin yaşandığı kargaşa yıllarında fikrî istikrarı muhafaza edebilmek başlı başına büyük bir olaydır ve o devrin Osmanlı münevveranı arasında fikrî istikrarını ve şahsiyetini koruyabilmiş olanların sayısı “yok” denecek kadar azdır.

Kaldı ki Bediüzzaman, hadisenin önünde giden, hadiselerle istikamet veren bir fikir ve aksiyon insanıdır. O kadar çeşitli görüşler, felsefeler, düşünceler dolaşmakta ve bunlara mensup gruplar ortalığı öylesine karıştırmaktadır ki, böyle bir zamanda hem en ön saflarda yürümek, hem de hata etmemek hemen hemen imkânsızdır. Ama başkaları için imkânsız olan, Bediüzzaman için mümkündür. Zira geçmişe ve geleceğe ışık tutan Kur’an-ı Kerim’in rehberliğini benimsemiştir. Rehberi Kur’an, önderi Peygamber-i Zışan olan insanın yanılması ne mümkün!

İttihat ve Terakki hareketine başlangıçta mülayim bakması, sadece “ona istikamet vermek” emeliyle izah edilebilir. Nitekim İttihatçılara olduğu gibi cumhuriyetçilere de başlangıçta mülayim bakması, sadece “ona istikamet vermek” emeliyle izah edilebilir. Nitekim İttihatçılara olduğu gibi cumhuriyetçilere de başlangıçta mülayim bakacak, ancak çığırından çıkma istidadı gösterince cephe alacaktı. Bu cephe alış ise ne meşrutiyete, ne de cumhuriyete karşı idi. Bu güzellikleri esas mahiyetinden çıkaranlara karşı çıkıyor, nasıl olması gerektiğini söylüyordu.^[88]

Meşrutiyet Öncesi İstanbul

Yine gerilere, Bediüzzaman’ın İstanbul’a ilk gelişine döneceğiz; zira Bediüzzaman’ın meşrutiyete bakışını, hatta İttihat ve Terakki’ye karşı tutumunu izah açısından ikinci meşrutiyet öncesi siyasî hayata kısaca da olsa bakmakta fayda var.

İlk defa 1907 yılının Kasım sonlarında İstanbul’a geldiğini biliyoruz. İstanbul’da henüz kimseyi tanımamakta, elinde sadece Bitlis valisinin sadaret makamına hitaben yazdığı bir mektupla^[89] derin imanı, ümidi, ilmi ve emellerinden başka bir şey bulunmamaktadır.

Büyük şehrin münevver kesimine kendisini kabul ettirebilmesi için dikkatleri üzerine çekmesi lâzımdır. Kaldığı Şekerci Hanındaki odanın kapısına malûm ibareyi koyar: “Her suale cevap verilir, sual sorulmaz.” Ardından meraklılar, eşiğini aşındırmaya başlar. Hayran kalırlar... Adı kısa süre içinde münevverler arasında yayılır, saraya bile girer. Dikkatleri üzerine çekmiş, kendini kabul ettirmiştir. Ancak o, şöhretin değil, ebedî bir emelin, ulvî bir gayenin peşindedir. Bu bakımdan, sosyal hayatın bir parçası olarak kalmaya ve keyfine bakmaya razı olmaz. Tebliğ vazifesini yapabilmek için, ön saflara geçmek mecburiyetini hisseder. Bu ise ya bir cemiyet kurmayı ya da kurulu cemiyetlerden birine girmeyi gerektirmektedir.

İstibdat devrinde, istediği gibi cemiyet kurmasına ne malî durumu müsaittir, ne de rahatça faaliyet

gösterebileceği siyasî bir zemin mevcuttur. Zaten istibdat yüzünden İstanbul’da cemiyet hayatı ölüdür. Hürriyetçiliği savunmanın tek yolu, siyasete atılmaktır, ama o da bazı grupların tekeline alınmıştır. Bunların en etkili ve güçlü olanı ise İttihat ve Terakki Cemiyetidir (bu cemiyet daha sonra parti hâline getirilmiştir).

İşte bu noktada İttihatçılarla, daha doğrusu bu kuruluşun “ittihad-ı İslâm [İslâm birliği]” fikrini savunan dindar ve vatanperver grubuyla Bediüzzaman’ın yolları birleşir. Yine kendi fikir ve düşünceleri çerçevesinde bir müştereklik meydana gelir.

Ancak bu cemiyetin bozuk kanadının—ki sonradan tamamıyla partiye hâkim olmuştur—kafasındaki hürriyetle Bediüzzaman’ın düşündüğü hürriyet çok farklıdır. Bu fark İttihat ve Terakki’nin iktidar dönemi ile Bediüzzaman’ın hürriyet ve meşrutiyet fikrinin mukayesesinde çok çarpıcı biçimde görülür. Zaten yollarını ayıran da bu “fark” olmuştur.

Daha sonraki günlerde, “İttihatçılardan niçin ayrıldığı” sorulacak, şu cevabı verecektir:

“Ben ayrılmadım, onların bazıları ayrıldılar... Bataklık yoluna saptılar... Garaza itibar ettiler... Ben hamiyetli ve dindar adamlarla daima beraberim.. Selanik’te, Meydan-ı Hürriyet’te okuduğum nutukla ilân ettiğim mesleğimi takip ediyorum ki, i’lâ-yı şevket-i İslâmiye ve i’lâ-yı kelimetullahın vasıtası olan meşrutiyet-i meşruayı, şariat dairesinde idamesine çalışıyorum.”^[90]

Bizzat açıkladığı gibi, daima düz çizgi üstündedir. Tezat Bediüzzaman’ın fikirlerinde değil, vaktiyle fikirdaşı olup sonra yanlışa sapanlardadır. Binaenaleyh, “üç Said”i tek hedefe dönük, tek fikir-tek şahsiyet olarak hayatının başından sonuna kadar bir düz çizgi üstünde düşünmek lâzımdır. Cemiyetçiliği, yazarlığı, hitabeti ve salâbetiyle daima aynı yolun yolcusu olmuş, aynı hedefe yürümüştür. Başka türlü rehber şahsiyet olması zaten mümkün değildir.

Bediüzzaman, bir hasret insanıdır. Osmanlı’nın küçülmesini bir türlü içine sindirememiş, koca İslâm devletinin çöküşünü haber veren çatırtılar hasretini kırbaçlamış, yeniden dirilişin mayasını “hürriyet” fikrinde bulmuştur. Zaten dünyanın sayılı ülkelerinde krallıklar son bulmuş, hürriyet fikri dünyayı sarmıştır. Artık dünyanın vakıası, krallık değil, parlâmentodur. Parlâmentosu olan ülkeler ileri hamleler yapmışlardır. Osmanlı Devleti de bu hamleyi gerçekleştirmelidir. O zaman “fikrimiz öylesine inkişaf edecektir ki, Osmanlı gençleri arasında Eflâtunları, İbn-i Sina’ları, Bismark’ları, Descartes’ları geri bırakacak kıymetler çıkacaktır. Çünkü bizim Osmanlı ülkesi, peygamberler kaynağı, medeniyetler beşiğidir. Hürriyet yağmuruyla bu toprak öyle meyveler verecektir ki, her şeyin Şark’ta doğacağı anlaşılabacaktır. Yeter ki bizler onu [hürriyeti] tembelliğimizle, şahsî garazlarımızla kurutmuş olmayalım...”^[91]

“Kurutmadık mı?” sorusu insanı acı acı düşündürüyor...

Alaca Karanlıkta Bir Tarih Kesiti

Tarihimizin, gelenin keyfine göre tefsir edilen kesitlerinden birini de, hâlâ tartışılan, buna rağmen alaca karanlıktan bir türlü kurtulamayan meşhur 31 Mart Olayı teşkil eder. Olay hakkında şimdiye kadar çok şey söylenip yazılmıştır. Bunlar arasında gerçeğe yaklaşanlar olduğu gibi, gerçeğin semtine uğramayanlar da vardır. Özellikle “resmî tarih” telâkkisi çerçevesinde yapılan değerlendirmelerde hakikat katledilmiştir ve hâlâ da edilmektedir. Maksatları tarihî bir hadiseyi tarih ilmi açısından, belgelerin ışığında ortaya koymak değil, tamamıyla günlük siyaset hesabına tarihin tahrididir. İttihat ve Terakki ile onun Selanik’ten toplayarak İstanbul’a getirdiği Hareket Ordusunu mazur gösterme telâşındadırlar. Bu yüzden 31 Mart Olayının bütün yükünü, günahını Sultan İkinci Abdülhamid’e yüklemekte âdeta yarışırlar. Güya isyanı Sultan İkinci Abdülhamid teşvik etmiş, bunu da İttihatçıları iktidardan uzaklaştırıp tekrar mutlakiyet idaresine dönmek için yapmıştır...

Tabiî, bu iddianın hiçbir delili yoktur. Tersine, Sultan İkinci Abdülhamid, İttihatçıları iktidardan uzaklaştırmak için eline geçen bu fırsattan faydalanmamış, Selanik'ten getirilen derme çatma Hareket Ordusunu dağıtabilecek durumda olduğu hâlde dağıtmamış, âdeta düşürülmeyi istemiştir. Çünkü bıkkındır... İttihat ve Terakki'nin kısa süren iktidarında yaşanan her gün, işleri biraz daha çığırından çıkarmış, hürriyeti yanlış tefsir eden basının bir kısmı müfrit partizanlık yapmaya, buna karşı bir kısmı da şiddetle karşı koymaya başlamış, gerçekler ifratla tefrit arasında koybolmuştur. İttihatçıların iktidarıyla birlikte siyasî cinayetler devri açılmış,^[92] azınlıkların çıkardığı gazetelerde istiklâl fikri körüklenmiş, unsurlar arasına kin tohumları ekilmiştir. Padişahın salâhiyetleri Kanun-ı Esasiye [Anayasa] göre sınırlıdır; bu durumda İttihatçıların ekseriyette bulunduğu parlâmentoya tesiri bahis mevzuu değildir. İktisadî durum da ağırlaşmış, ekonomik istikrar kaybolmuştur. İttihatçılar kendi başarısızlıklarının faturasını yükleyebilecekleri bir suçlu aramaktadırlar. Sultan İkinci Abdülhamid de bunu bildiği için, o günlerde saltanattan çekilmeyi ciddî ciddî düşünmektedir. Böyle bir niyeti olmasaydı, Selanik'te faaliyet gösteren Sırp, Bulgar, Yunan, Makedon ve Arnavut çetecilerinden ^[93] meydana gelen Hareket Ordusunu bir çırpıda dağıttı. Merkezi İstanbul'da bulunan Birinci Ordu, bütünüyle padişaha sadıktı. “Hareket Ordusunun Yeşilköy'e geldiği” haberi saraya ulaşınca, Birinci Ordu Kumandanı Nazım Paşa, yanında kurmayları olduğu hâlde padişaha gidiyor ve şu ricada bulunuyordu:

“Hünkârım, bu baldırı çıplakları birkaç dakika içinde dağıtırız; istirham ederim, izin veriniz...”

Buna karşılık Sultan İkinci Abdülhamid, şu kesin emri veriyordu:

“Sakın ha! Hiçbir surette Hareket Ordusuna müdahale etmeyeceksiniz, asla karşı koymayacaksınız. Ben yalnızca Osmanlı padişahı değil, aynı zamanda bütün Müslümanların halifesiyim. Otuz üç senelik iktidarında hiç kan dökmedim. Bu yaştan sonra Müslüman'ı Müslüman'a kırdırıp ümmetin lanetini üstüme çekemem. Cenab-ı Hakka tevekkül içindeyim.”

Hatta bununla da iktifa etmiyor, kumandan paşaya ve kurmaylarına, Hareket Ordusuna karşı gelmeyeceklerine dair, Kur'an-ı Kerim'e el bastırarak yemin ettiriyordu. Bazı tarafsız tarihçiler, Sultan İkinci Abdülhamid'in, Hareket Ordusunu, sarayı muhafazaya memur Karakeçili müfrezesiyle bile dağıtabileceğinde birleşmektedirler. Bu avantajları kullanmayan bir padişahı 31 Mart İsyanından sorumlu tutmak, büyük insafsızlıktır...

Bazı hataları olmakla birlikte, Osmanlı Devletini 33 sene müddetle ustaca yöneten dâhi bir padişahı tahtından eden ve neticesi itibarıyla cihan devletinin dağılmasına yol açan hadiselerle başlangıç olan 31 Mart Olayı, padişahın değil, İttihatçıların maksadına hizmet etmiştir. Olaya bu açıdan bakanlar, onu İttihat ve Terakki'nin tertibi olarak görmektedirler. Bunların başında da devrin şeyhülislâmı Cemaleddin Efendi gelir ki delilleri çok sağlamdır.

Ama biz bu küçük eserin hacmi içinde bütün teferruatıyla 31 Mart Olayını tartışma mevkiinde değiliz. Mademki Bediüzzaman'ın biyografisini yazıyoruz, her olaya onun ilgi derecesine göre yer vermek durumundayız. Bunun için de sözü “İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti”ne getirmemiz lâzımdır. Zira Bediüzzaman, bu cemiyetin faal üyelerindendir. Ve bu cemiyet, 31 Mart Olayını teşvik etmekle suçlanmış, üyesi sıfatıyla Bediüzzaman da divan-ı harp mahkemesinde yargılanmıştır.

İttihad-ı Muhammedi ve Derviş Vahdeti

İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti, İttihat ve Terakki'nin giderek sertleşen zümre diktatörlüğünden bıkip siyasetten soğuyan Derviş Vahdeti, Süheyl Paşa, Mehmet Sadık ve Ferik Rıza gibi devrin önde gelen münevverleri tarafından 5 Nisan 1909'da kuruldu; Kıbrıslı Derviş Vahdeti'nin “Volkan” isimli gazetesinin idarehanesinde faaliyete geçti.

“Volkan”ın sahibi Kıbrıslı Vahdeti, hâlâ tartışılan bir şahsiyettir. Kimine göre samimî bir Müslüman, kimine göre dini siyasete alet eden bir anarşist, kimine göre ise bir İngiliz muhibbi, hatta ajanıdır.

Tartışmalar bir tarafa bırakılırsa, şahsiyeti hakkında yapılabilecek en gerçekçi tespit, aşırı heyecanlı, aceleci ve son derece hırçın mizaca sahip biri olduğudur. Bu mizacını fark eden Bediüzzaman, Derviş Vahdetî’nin “Volkan” gazetesinde yayınladığı makalelerle, onu İslâmî edebe ve itidale çağırmış, 12 Nisan 1909 tarihli yazısında şöyle seslenmiştir:

“Biraderim Derviş Vahdetî Beye:

“Edipler edepli olmalıdırlar. Hem de edeb-i İslâmiye ile müteeddip olmalıdırlar. Matbuat nizamnamesini vicdanlarındaki hiss-i diyanet tanzim etsin. Zira bu inkılâb-ı şer’î gösterdi ki, umum vicdanlarda hükümferma nurennur olan, hamiyet-i İslâmiyedir. Hem de anlaşıldı ki, ittihad-ı Muhammedi, umum ehl-i İslâm’a şamildir, hariç kimse yoktur.”^[94]

Bediüzzaman’ın Derviş Vahdetî’den yana bazı endişeleri olduğu, bu ifadeleriyle de sabittir. Anlaşıldığı kadarıyla, İttihad-ı Muhammedi Cemiyetinin kuruluşunu ihtiyatla karşılamış, ancak yine kendi ifadelerinden anladığımıza göre Süheyl Paşa ve Şeyh Sadık gibi tanınmış bazı simaların cemiyet içinde yer aldığını görmesiyle endişeleri bir ölçüde hafiflemiştir. Divan-ı harp mahkemesindeki müdafaasında endişe ve temennilerini şu ifadelerle dile getirmektedir (kısmen sadeleştirdik):

“İşittim; ‘İttihad-ı Muhammedi’ namıyla bir cemiyet teşekkül etmiş. Nihayet derecede korktum ki, bu ism-i mübarekin altında bazılarının bir yanlış hareketi vücuda gelsin... Sonra işittim; bu mübarek ismi, bazı mübarek zatlar— Süheyl Paşa ve Şeyh Sadık gibi—daha basit ve sırf ibadete nakletmişler. Ve o siyasî cemiyetten alâkalarını kestiler. Ve siyasete karışmayacaklar.”^[95] Lâkin tekrar korktum. Dedim ki: Bu isim, umumun hakkıdır, tahsis ve tahdit kabul etmez. Ben nasıl ki yedi cemiyete mensubum; zira maksatlarını bir gördüm. Kezalik ben de o mübarek isme intisap ettim. Lâkin tarif ettiğim veçhile ki, işte bu tarifi gazetelerde neşretmiştim. Benim murat ettiğim ve dâhil olduğum ittihad-ı Muhammedi’nin tarifi budur ki: Şarktan garba, cenuptan şimale uzanan nuranî bir silsileyle bağlı bir dairedir. Dâhil olanlar da bu zamanda 300 milyondan—şimdi bir milyar— ziyadedir. Bu ittihadın cihetü’l-vahdetî ve irtibatı, tevhid-i ilâhî’dir. Peyman ve yemini imandır. Müntesipleri, kalûbelâdan dâhil olan umum müminlerdir. Defter-i esmaları da Levh-i Mahfuz’dur. Bu ittihadın naşir-i efkârı, bütün İslâmî kitaplardır. Günlük gazeteleri de i’lâ-yı kelimetullahı hedef-i maksat eden umum dinî gazetelerdir. Kulüp ve encümenleri, cami ve mescitler ve dinî medreseler ve zikirhanelerdir. Merkezi de Haremeyn-i Şerifeyn’dir. Böyle cemiyetin reisi Fahr-i Âlem’dir. Ve mesleği, herkes kendi nefsiyle mücahede, yani ahlâk-ı Ahmediye (a.s.m.) ile tahallûk [ahlâklanmak] ve Sünnet-i Nebeviyeyi ihya ve başkalarına da muhabbet ve—zarar etmezse—nasihat etmektir. Bu ittihadın nizamnamesi, Sünnet-i Nebeviye ve kanunnamesi, şeriatın emir ve yasaklarıdır. Ve kılıçları da, berahin-i katia ve mantikî delillerdir. Zira medenîlere galebe çalmak ikna iledir, icbar ile değildir. Hakikati araştırmak muhabbet iledir...

“İşte ben, bu ittihadın efradındanım ve bu ittihadın tezahürüne teşebbüs edenlerdenim... Ayrılık sebebi olan fırkalardan, partilerden değilim.”^[96]

Devlet lisanını, bugün bir hayli kısırlaştırılmış, âdeta hadım edilmiş durumda bulunan dilimize aktarmakta zorlandığımızdan, bazı metinleri olduğu gibi aktarmak, ifadenin selâmeti ve belagati açısından zaruret oluyor. Anlamakta güçlük çekeceğini tahmin ettiğimiz yeni nesiller için, bu son derece mühim tespitleri şerh etmeyi deneyeceğiz. Mühimdir; çünkü Bediüzzaman’ın ne yapmak istediği, yukarıdaki tespitlerin içinde mevcuttur.

Bediüzzaman, “İttihad-ı Muhammedi” adı altında bir cemiyet kurulduğunu (5 Nisan 1909)

gördüğünde evvelâ endişeleniyor; zira cemiyet üyelerinin hata yapma ihtimalleri var. Eğer bu mübarek ismin (Muhammedi isminin) etrafında birleşenler hata yaparlarsa bu hatalar İslâm’a mâl edilecek, dolayısıyla bundan din zarar görecektir. Sonra Süheyl Paşa ve Şeyh Sadık gibi ihlâslı ve bilgili bazı dindarların cemiyet içinde yer aldıklarını görüp bir ölçüde rahatlıyor; onları referans sayıyor, siyasete karışmayacaklarına dair garanti alıyor...

“Dini siyasete alet etmeme” hususunda Bediüzzaman böylesine dikkatlidir. Yine de meşrutiyet devri dâhil bütün ömrü boyunca hep bununla suçlanmıştır. “Dini siyasete alet etme” ithamı, gerçekten bunu yapanların elinde sürekli bir silâh olmuştur. Talebeleri hâlâ bu mesnetsiz iftirayla taciz edilmektedir. Herhalde bu, bir hatanın, yanlış değerlendirmenin neticesi olmamakta, kasıtlı bir plân çerçevesinde, bilerek yapılmaktadır.

Bediüzzaman ki, “İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti” isminin sadece cemiyet üyelerine münhasır kılınmasından rahatsızlık duyacak derecede geniş düşüncelidir. Cemiyete giriş sebebini, ismine karşı duyduğu muhabbet ve bazı referanslarla izah etmektedir. Öte yandan bütün Müslümanları, aynı duygu çerçevesinde “cemiyetin tabiî üyeleri” saymaktadır. Çalışma programının ana hatlarını yine mezkûr ifadelerinde çizmekte, gayesini “peygamber sünnetini ihya” olarak belirtmektedir. Cemiyeti bu manasıyla düşündüğünden cemiyete girmiştir. Yani maksadı, ahir zamanda “sünnet-i seniye’yi yeniden inşa ve ihya hareketi”ni başlatmaktır. Ona göre Osmanlı Devletinin yeniden inşa ve ihyası da buna bağlıdır. Çünkü düşünün, gerileyişin asıl sebebi, dinî hakikatlere sırt çevirmektir. Dinî duygular takviye edilmelidir. Prensip ise “muhabbete muhabbet ve husumete husumettir.”^[97] Yani “sevgiye karşı sevgi, ama husumet duygusuna düşmanlık...” Bir hayat kaidesi... Günümüzün en ileri hümanistlerinin bile ulaşamadıkları engin bir tefekkür düsturu..^[98] Geniş, şümullü, gerçekçi; insanları sevgi ve kardeşlik yumağı ile sarmalayacak mükemmel bir düşünce tarzı... Sadece bunu gerçekleştirebilseydik, içtimaî bünyemizi temelden sarsıp büyük ıstıraplara sebep olan açmazlardan kurtulabilirdik. “Kin duygusuna düşmanlık, sevgiyi sevmek” esası, hepimizi birlik beraberlik içinde büyük hamlelerin eşiğine getirirdi. Lâkin biz ne yaptık? Bu vakıayı çok veciz şekilde ifade eden ve bütün hayatını bunun gerçekleşmesi uğruna vakfeden bir vatan evlâdını darağaçlarının gölgesine çektik, zindanlara tıktık, sürgünden sürgüne dolaştırdık... Dün ona, bugün talebelerine zulmedenler, başlarını ellerinin arasına alıp, heba olan nesillerin verdiği derste gerçeği aramak zorundadırlar.

31 Mart Olayı

Önce bilgi tazeleme kabilinden olayı özetleyelim:

1909 meşrutiyetini takip eden günler, sözün tam manasıyla boşalma hadisesinin hem de doludizgin yaşandığı günlerdir...

İlk şaşkınlık, ilk heyecan yatıştır gibi olup İttihat ve Terakki iktidarı kendini göstermeye başlayınca, ümit büyük bir hüsrana döner. Millet her şeye katlanacak, yine fedakârlık edecektir, buna hazırdır; ama bazı İttihatçıların şahsî menfaat temin etmesi, bazılarının acemilik yüzünden^[99] işleri karıştırması hoş karşılanmaz. Derinden bir kıpırtı başlar. İttihatçılara karşı olan gazetelerle İttihatçı taraftarı gazeteler kapışır. İttihatçılar “fikri silâhla susturma” cihetine giderler. Gazeteci Ahmet Samim ve Hasan Fehmi Beyler öldürülür.

Ordu içinde ve memurlar arasında büyük bir tasfiye hareketi başlatılmıştır. İttihatçı olmayan, buna karşılık dürüstlüğüyle, çalışkanlığıyla temayüz etmiş subaylar, memurlar sürülür; yerleri, bütün meziyeti İttihatçı görünmekten yahut olmaktan ibaret acemilerle doldurulur. Bu da halkın tepkisini bileyen bir başka unsurdur.

“Derviş Vahdeti” imzasıyla “Volkan” gazetesinde yayınlanan yazılar da tahrik kokmaktadır. Ama

böyle bir hareketi sadece Derviş Vahdetinin organize ettiğini iddia etmek, mantığa ters düşmek olur. Derviş Vahdeti olsa olsa “ateşi körüklemiş” olabilir. Bu arada, olayın içinde İngiliz parmağı arayanların da haklı olabileceğini hesaba katmamız lâzımdır. Derviş Vahdetî’nin “İngiliz ajanı” olma ihtimalinden bahseden yorumcular az değildir. Zaten Osmanlı Devletinde ve Türkiye Cumhuriyetinde isyan çıkarma açısından İngiltere’nin pek çok sabıkası mevcuttur.

Rumî takvimle 31 Mart günü patladığından “31 Mart Olayı” denilen isyan hareketi, milâdî takvime göre 13 Nisan 1909’da Dördüncü Avcı Taburunun ayaklanmasıyla başlar. Tabur Taşkışla’dan kalkarak Ayasofya’daki Meclis-i Mebusan dairesine doğru yürürken, yolda kendilerine katılan yağmacılar, serkeşlerle bir hayli kalabalıklaşır. Meclis-i Mebusan kuşatılır. Şeriatın tatbiki ile sadrazamın, bahriye nazırının, hassa kumandanının azledilmesi ve Meclis Reisi Ahmet Rıza Beyin istifası istenir.

Asiler, yoldan geçen Lazkiye mebusu Emir Sekip Arslan’ı, “Tanin” gazetesi başyazarı, hızlı İttihatçı Hüseyin Cahid (Yalçın) zannıyla öldürürler. Çıkan çatışmada Adliye Nazırı Nazım Paşa ölür.

Karışıklık sürerken hükümet istifa eder. Sadrazamlığa Tevfik Paşa, Harbiye Nazırlığına da Edhem Paşa getirilir. Ancak ondan sonra isyancılar kışlalarına çekilir...

Dikkat çeken nokta, devlet adamlarından ve subaylardan taraftar bulamamalarıdır. Koca bir tabura, daha doğrusu isyana Hamdi Çavuş kumanda etmektedir. Herhalde Hamdi Çavuş’un ve yordakçılarının yakalanması o kadar güç bir iş değildir. Ancak İttihatçılar bunu yapmak yerine, Selanik’e telgraf çekip kuvvet isteme cihetine giderler.

Bunun sonucu olarak Selanik’ten gönüllü toplanır. Gönüllülerin çoğunu, daha önce de belirttiğimiz gibi, Sırp, Bulgar, Yunan, Makedon, Arnavut çetecileri teşkil etmektedir. Düzenli birlikler, bunlar arasında çok küçük bir azınlıktır.^[100] “Hareket Ordusu” adı verilen birlikler, Mahmud Şevket Paşanın komutasında trenlerle İstanbul’a getirilir. Yeşilköy’de karargâh kurulur. Mahmud Şevket Paşa bir bildiri yayınlayarak, Hareket Ordusunun halifeyi asilerin elinden kurtarmaya geldiğini belirtir ve halkın yardımını ister.

Burada durup, tarihçi Yılmaz Öztuna’nın hükmünü dinleyelim:

“Hareket Ordusunda, yıllarca Türk kanı dökmüş, yağmacı Makedonya çetelerinin çoğunluk teşkil etmeleri, İstanbul’da Birinci Orduda büyük tereddütler uyandırmıştı. Kumandanlar, Sultan İkinci Abdülhamid’den Hareket Ordusunu dağıtmak için izin istediler. Bu derme çatma kuvveti Birinci Orduyla birkaç dakikada dağıtacaklarını söyleyip çok ısrar ettiler. Sultan İkinci Abdülhamid, yalnız padişah değil, aynı zamanda halife olduğunu, 30 küsur senedir asla kan dökmediğini, bu yaştan sonra Müslüman’ı Müslüman’a kırdıramayacağını, Cenab-ı Hakka mütevekkil olduğunu söyledi ve paşaları huzurundan çıkardı. Üstelik Birinci Ordu Kumandanı Nazım Paşaya, Hareket Ordusuna kafiyen mukavemet etmemesi için emir verdi. Vehmi malûm olan hükümdar, bununla da iktifa etmedi, ordu kumandanına ve diğer paşalara bu hususta yemin ettirdi. Sonra müsterih bir şekilde harekâtın gelişmesini bekledi.”^[101]

Netice malûm... Hareket Ordusu, İstanbul’a giriyor. Saray kuşatılıyor. Meclis, Talât Paşanın tehdidiyle karan veriyor. Fetva Emni Hacı Nuri Efendi, İttihatçıların gösterdikleri hal’ sebeplerini geçerli bulmadığını söyleyerek fetvayı imzalamıyor. Bunun üzerine hal’ fetvası başka bir hocaya imzalatılıyor. Ve Sultan İkinci Abdülhamid, tahtından cebren indiriliyor (27 Nisan 1909).

Padişaha hal’ kararının tebliğ tarzı, İttihat ve Terakki tarihinin en meş’um ve talihsiz sayfalarından birini teşkil eder. Müslümanların halifesine, meclisin hal’ kararını tebliğe memur heyetin arasında, İtalya’nın paralı casusu Selanik Milletvekili Emanuel Karaso ile Ermeni ihtilâl komitelerinin işbirlikçisi Senatör Aram da bulunmaktadır. Nasıl bir komplo hazırlandığını bu tabloya bakarak

kestirmek herhalde mümkündür.

Biz, malûmat tazeleme işlemini burda kesip asıl mevzuumuza, yani Bediüzzaman'ın 31 Mart Olayına bakış tarzı ile hareket karşısındaki tavrına dönelim...

Bediüzzaman'a göre ayaklanma, İttihat ve Terakki'nin tahakküm ve istibdadı yüzünden genişlemiş, gayrimemnunlar arasında kolay taraftar bulmuştur.

Siyasî görüşlerin münakaşa zemini hâline gelen bakanlar kurulunu değiştirip “sultan-ı mazlum”u, yani Sultan İkinci Abdülhamid'i kurtarmak, Hasan Fehmi Beyin katilini bulup cezalandırmak, alaylı zabitlerin^[102] haklarını korumak, en önemlisi de sefahate alet edilen hürriyeti şeriat adabıyla sınırlamak gibi yerinde arzular, kitleleri cezp etmiştir.

Lâkin zemin bataklık olduğundan tuzağa düşüldü, iş çığırından çıktı, askerin disiplini bozuldu. Bediüzzaman, divan-ı harpte muhakeme edilirken, isyanı iki-üç dakika uzaktan seyrettiğini, kalabalığa nasihatın tesir etmeyeceği hükmüne vardığını ve Bakırköy'e gittiğini belirtir. 31 Mart'ı takip eden karışıklık günlerinde ise boş durmuyor, gazetelerde yayınladığı yazılarla askeri itaate çağırıyor, tesirli de oluyordu. Yazılarında askerlere sesleniyor, subaylarına itaat etmelerini, siyasete karışmamalarını öğütüyordu.^[103] Subaylar günahkâr olabilirdi; günahlarıyla ancak kendi nefislerine zulmetmiş olurlardı. Ama isyan eden asker, bütün İslâm âlemine zulmetmiş sayılırdı. Zira itaatsizlikle din birliğini baltalıyorlardı. İslâm kardeşliğini tehlikeye sokuyorlardı. Asker ocağı, büyük, muntazam bir fabrikaya benzerdi. Çarklardan biri dursa yahut ters dönse bütün fabrika inkıtaa uğrar, hercümerc olurdu. Buna yeniçeri ocağı şahitti. Vakıa şeriat istiyorlardı, ama davranışları şeriata aykırıydı. Sağlam dindarın hakperest amire itaati farzdı. Askerin amiri subaylarıydı. Onların günahkâr olmaları, itaat mükellefiyetini askerin üstünden kaldırmazdı. Usta bir mühendis, işinin ehli bir doktor, günahkâr da olsa mesleğine zarar vermezdi. Subaylar da böyle görülmeliydi. Harp sanatının ustasıydılar. Bazılarının meşru olmayan hâlleri, isyana sebep olarak görülmemeliydi. Osmanlı'nın namusu ve dinin şecaati orduya emanetti. Güçlü olmak için subaylara itaat şarttı. Zira bin disiplinli asker, başıbozuk, isyancı 100 bin kişiye bedeldi. “Bunu da söylüyorum ki, hamiyetli ve münevverü'l-fikir [aydın fikirli] bir zabiti zayi etmek, manevî kuvvetinizi zayi etmektir. Zira şimdi hükümferma [hükümünü yürüten], şecaat-ı imaniye ve akliye ve fenniyedir. Bazen bir münevverü'l-fikir [aydın fikirli], 100'e mukabildir. Ecnebler size bu şecaatle galebeye çalışıyorlar. Yalnız şecaat-ı fitriye kâfi değil. Elhâsıl, Fahr-i Âlem'in fermanını [Peygamberimizin emrini] tebliğ ediyorum ki, itaat farzdır, zabitlerinize isyan etmeyiniz.”^[104]

İsyancı askere bu tarz hitabı çok büyük tesir yapmış, isyan hâlinde bulunan sekiz tabur itaat altına girmiştir.

Düşününüz ki, bu konuşmalar, 31 Mart İsyanının en alevli günlerinde yapılmıştır. Kimin kazanacağı henüz belli değildir. Daha kötüsü, bazı kimseler çeşitli sebeplerle isyancıları kışkırtmakta, bazı gazetelerde yayınlanan ateşli makalelerle isyan körüklenmektedir. O günlerde böyle bir çıkış yapabilmek, kelleyi koltuğa almak demektir. Bunu ancak din ve vatani kendi nefesine tercih edenler yapabilir.

Ne çare, isyan bastırılıp nispî bir sükûnet sağlandıktan sonra kurulan divan-ı harbe sevk edilenler arasında Bediüzzaman da vardır. İttihat ve Terakki'ye hâkim hâle gelen bozuk zümre, emellerine alet edemedikleri Bediüzzaman'ı bu yolla bertaraf etmek niyetindedir. Derviş Vahdetî'nin “Volkan” gazetesinde yazılar yazması ile İttihad-ı Muhammedi Cemiyetine aza olması bahane edilerek çıkarıldığı divan-ı harp mahkemesinde Bediüzzaman sorguya çekilir. Çeşitli suçlarla itham edilir. Bu ithamların arasında biri var ki insanı derin derin düşündürmektedir:

“Sen de şeriat istemişsin!”

Bu itham, belki lâik Türkiye Cumhuriyetinde sorulsa tuhaf kaçmaz. Nitekim cumhuriyet döneminde

çok kişi bununla suçlanmış, zulme maruz bırakılmıştır. Ancak Bediüzzaman'a sorulduğu günlerde devletin düzeni hâlâ şeriattır. Şeriata aykırı kanun yapılamayacağı hükmü anayasada mevcuttur... Tuhaflık buradadır.

Verdiği cevap ise cesaretin, pervasızlığın timsalidir. Aynı zamanda isyan sırasında kışkırtılmış kitlelerin şuursuzcasına bağırarak istedikleriyle Bediüzzaman'ın kendisinin istekleri arasındaki farkı da tebarüz ettirir. Şöyle demiştir:

“Şeriatın bir hakikatine, bin ruhum olsa fedaya hazırım! Zira şeriat, sebep-i saadet ve adalet-i mahz ve fazilettir [saadetin sebebi, adalet ve faziletin tâ kendisidir]. Fakat ihtilâlcilerin isteyişi gibi değil...”^[105]

Beraatla sonuçlanan mahkemesi sırasında yaptığı müdafaa, kâmil manada bir hukuk devletinin prensiplerini ihtiva eder.

Bütünü için “Divan-ı Harb-i Örfi” veya “Tarihçe-i Hayat” isimli eserlere müracaat dileğiyle, özetini buraya çıkarmak istiyoruz. Bugünkü dille, kısaca ve biraz hikâyeleştirerek... [Tırnak içine alınmayan soruları Bediüzzaman'ın cevaplarından çıkardık.]

Mahkemeyi gözlerinizin önünde canlandırmaya çalışın: Bir kürsü, ortada Mahkeme Reisi Hurşid Paşa, azalar, iddia makamı, yüksek rütbeli subaylar, İttihatçıların ileri gelenleri...

Mahkeme penceresinden görünen sehpalarda, çeşitli ithamlar altında bırakılan kimi suçlu, kimi masum insanların yağlı ilmiklerde tükenen soluğu, son çırpınışları... Mahkeme, her ihtilâl mahkemesi gibi, ince eleyip sık dokumayan, işi aceleye getiren, genellikle önceden teşekkül etmiş kanaatleri kitabına uydurmakla vazifeli, hukukî yapısı tartışılabilir bir heyet... Ve devrin gücü, Bediüzzaman'ı bertaraf etme niyetinde.

İki nöbetçinin ortasında Bediüzzaman salona alındı...

Şimşeklenen bakışlarla mahkeme heyetini süzdü. Gözlerinde küçümser bir ifade, yüzünde vakur bir serzeniş, duruşunda hesaba çekilen bir durgunluk değil hesap soran bir kükreyiş vardı.

Maznun salona girer girmez havaya hâkim olmuştu. Hurşid Paşa gözlerini kaçırıyor, dosyalarla meşgul görünüyordu. Belki mantığı isyandaydı. Temsil mevkiinde bulunduğu adalet hissiyle hâkim gücün mahkûmiyet emri arasında bocalıyor, ne yapacağını kestiremiyordu.

Vakit kazanıp toparlanmak için hüviyet tespiti faslını uzattı. Nihayet sorguya başladı. Daha doğrusu ithama geçti: “Sen de şeriat istemişsin!”

Bediüzzaman'ın cevabı, balyoz gibi heyetin başına indi:

“Şeriatın bir hakikatine, bin ruhum olsa feda etmeye hazırım!”

Bir şaşkınlık anından sonra ikinci suali sordular: “İttihad-ı Muhammedi Cemiyetine dâhil misin?”

“Maaliftihar... En küçük efradındanım. Fakat benim tarif ettiğim veçhile... O ittihattan olmayan, dinsizlerden başka kimdir, bana gösterin...”

“İsyân sırasında cinayetler işlendi; senin bunlara karışmadığını nasıl ispat edersin?”

“Mert olan, cinayete tenezzül etmez; şayet isnat olunsa, cezadan korkmaz.”

“Dikkat et, bahçedeki sehpaları unutma!”

Gülümsedi:

“Haksız yere idam olunsam, iki şehit sevabı kazanırım.”

“En azından hapislerde çürürsün...”

Yine gülümsedi:

“Şayet hapiste kalsam, böyle hürriyeti lâftan ibaret bulunan gaddar bir hükümetin en rahat mevkiî hapisane olsa gerektir. Mazlumiyetle ölmek, zalimiyle yaşamaktan daha hayırlıdır.”

Hurşid Paşa tedirgindi. Hareket Ordusu Komutanı Mahmud Şevket Paşanın Bediüzzaman'a ne kadar kızdığını biliyor, “korkutmak, ürkütmek, sıkıştırıp bir aferin almak” istiyordu. Yüzüne sert bir ifade

vermeye çalışarak, kendisi için en korkunç tehdidi savurdu:

“Bu sözlerin seni sehpaye götürür, hayatından olursun; ayağını denk al, suçunu itiraf ile mahkemeye yardımcı ol; cezan hafifler, belki kurtulursun...”

Bediüzzaman, şavklı gözlerini mahkeme reisinin gözlerine çaktı:

“Ey paşalar, zabitler! Medar-ı iftiharım olan mehasinim [sevaplarım], şimdi günah sayılıyor. Artık nasıl itizar edeyim [kusurumu kabul ile özür dileyeyim]? Mütehayyirim [hayretler içindeyim]. Ben talebeyim; onun için her şeyi şeriatın mizanıyla muvazene ediyorum, İslâmiyet nokta-i nazarından bakıyorum... Ben ‘hapishane’ denilen âlem-i berzahın kapısında dururken ve ‘darağacı’ denilen istasyonda ahirete giden şimendiferi beklerken, cemiyet-i beşeriye’nin gaddarane hâllerini tenkit ederek, değil yalnız sizlere, belki bu zamandaki nev-i beşere irat ettiğim bir nutuktur... Ahirete kemal-i iştiaqla müheyyayım [hazırım]. Bu asılanlarla beraber gitmeye hazırım. Beni oraya nefyetmek [sürmek] bana ceza değil. Sizin elinizden gelirse, beni vicdanen tazip ediniz [cezalandırınız]. Ve illâ başka suretle azap, azap değil, benim için bir şandır...”

“Dini siyasete alet ettiğin doğru değil mi?”

“Siyaseti dinsizliğe alet yapan bazı adamlar, kabahatlerini setr [örtmek] için, başkalarını irticayla ve dini siyasete alet yapmakla ittiham ederler.”

“Hakkında hafiyelerimizin raporları var, suçlu görünüyorsun!”

“Şimdiki hafiyeler, eskilerden [Sultan İkinci Abdülhamid devrindekilerden] beterdirler. Bunların sadakatine nasıl itimat olunur? Adalet, onların sözlerine nasıl bina olunur?...”

“Tefrika çıkarmışsın, ümmet içine fesat sokmuşsun...”

“Sultan Selim’e biat etmişim. Onun ittihad-ı İslâm’daki fikrini kabul ettim. Zira o, Şark vilâyetlerini ikaz etti, onlar da ona biat ettiler [tâbi oldular]. Şimdiki Şarklılar o zamanki Şarklılardır... Şimdi usandığım bir hayat-ı zaifem var. Kahrolayım eğer idama esirgersem! Mert olmayayım eğer ölüme gülerek gitmezsem! Sureta mahkûmiyetim, vicdanen mahkûmiyetinizi intaç edecektir [sonuç verecektir]. Bu hâl bana zarar değil, belki şandır. Fakat millete zarar verdiniz. Zira nasihatimdeki tesiri kırdınız.”

“Sana mürteci’ diyorlar...”

“Eğer meşrutiyet bir fırkanın [partinin] istibdadından ibaretse ve hilâf-ı şeriat hareket ise, bütün dünya, cin ve ins şahit olsun ki ben mürteciyim!”

Bundan sonra hukuk tarihimizin yüz ağartan sayfalarından birini teşkil eden uzun bir müdafaa yaptı. Peşin hükümlü düşmanları, soluk almayı dahi unutarak sonuna kadar dinlediler. Hurşid Paşanın hıncı tökezledi, idam kararı vermeye alışkın şuuru çözüldü, öfkesi tuz buz oldu:

“Mahkememiz isnatları varit görmediğinden maznunun beraatına karar vermiştir.”

Acaba peşin hükmü bozan başka amiller de var mıydı?

Kim bilir... Belki de Bediüzzaman’ı, yargılandığı Harbiye Nezareti binasının—bugünkü İstanbul Üniversitesi binası— avlusunda, sehpaların altında bekleyen kalabalık hesaba katılmıştı. Çünkü o günün şartlarında suçun sabit olmamasının pek önemi yoktu. Hurşid Paşanın kanaati mühimdi. Daha doğrusu, İttihat ve Terakki önde gelenlerinin hükmü esastı. Onlar da kararlarını adaletin mizanına göre değil, siyasî hırslarına göre veriyorlardı. Ancak halk kitlesi, bütün siyasî ikbal hesaplarını bozacak bir unsur olarak hesaba katılmıyordu.

Bediüzzaman avluya çıktı. Sehpaların gölgesinden geçerek kalabalığın önüne düştü. “Zalimler için yaşasın cehennem!” diye haykıra haykıra Sultanahmet’e doğru yürüdü. [\[106\]](#)

Kolay anlaşılamayan bir insandı. Günün yaşayanlar ya da dünü yaşayanlar, yarını yaşayanları anlayamaz. Galile’yi ölüme mahkûm eden engizisyon papazları, dünü yaşıyordu. İttihatçılar ise günün yaşıyordu. Bediüzzaman’a gelince... Dünden ibret alıyor, günü bütün unsurlarıyla kucaklıyor, yarını

düşünüyor, yarını yaşıyordu. Hadiselerin önünde gitmesi, bunu idrak edemeyen dostlarını bile kendisine düşman etmişti. Arada bir imzasını “Garibüzzaman” şeklinde atması boşuna değildi. Yadırgandığını biliyor, ama “Nemelâzım, başkası düşünsün.” Diyemiyordu. Bazen anlaşılamamaktan yakınıyordu, ama hiçbir zaman hakikatleri açıklamaktan geri durmuyordu. Kendisini anlayamayan, yadırgayan çağdaşlarını zaman zaman muhatap kabul etmeyip asırlar sonrasına seslendiği oluyordu:

“Ey 300 seneden sonraki yüksek asrın arkasında gizlenmiş ve sakitane [sessizce] Nur’un sözünü dinleyen ve bir nazar-ı harfi-yi gaybî ile bizi temaşa eden [gaibden gizlice bize bakan] Said’ler, Hamza’lar, Ömer’ler, Osman’lar, Tahir’ler, Yusuf’lar, Ahmet’ler, vesaireler! Sizlere hitap ediyorum... Başlarınızı kaldırınız, ‘Sâdakte.’ deyiniz. Ve böyle demek, sizlere borç olsun. Şu muasırılarım, varsın beni dinlemesinler. Tarih’ denilen mazi derelerinden sizin yüksek istikbalinize uzanan telsiz telgrafla sizinle konuşuyorum. Ne yapayım, acele ettim, kışta geldim,^[107] sizler cennetasa bir baharda geleceksiniz.”^[108]

Haykırıyordu:

“Ey muhataplarım! Ben çok bağıriyorum. Zira asr-ı salis-i asrın, yani on üçüncü asrın minaresinin başında durmuşum, sureten medenî ve dinde lakayt ve fikren mazinin en derin derelerinde olanları camiye [İslâmiyete] davet ediyorum.” ^[109]

Davetine icabet etmeyen çağdaşlarını, en sonunda, “nesl-i cedid’in, gelecek neslin yolundan çekilmeye çağırıyordu:

“Ey iki hayatın [dünya ve ahiret hayatının] ruhu hükmünde olan İslâmiyet’i bırakan iki ayaklı mezar-ı müteharrik bedbahtlar [yürüyen mezarlar-yaşayan ölümler]! Gelen neslin kapısında durmayınız. Mezar sizi bekliyor, çekiliniz; tâ ki, hakikat-ı İslâmiyeyi hakkıyla kâinat üzerinde temevvücsaz edecek [dalgalandıracak] olan nesl-i cedid gelsin!”

Çağının ilerisini görüp yaşayanlarda zaman zaman, gelecek nesil bir ümit ışığı olur. Bu, onları şevklendirir, güçlendirir. Nitekim çağdaşlarından ümidini kesen Mehmet Akif de gelecek nesle yönelmiş, “Bunlar beni anlamıyor.” diye köşesine çekilmek yerine, “Âsım’ın nesli”ne seslenmeyi tercih etmiştir:

*“Şimdi kızacaksın ya oğlum, fakat boş ne dersin
Bu rezalet beni meyus ediyor atiden
Hele baktıkça tam kahroluyorum, elde değil
Bizi kim kurtaracak, var mı ki bir başka nesil?
- Var hocam, var: Âsım’ın nesli.”*

İstanbul’da kısa zamanda Bediüzzaman’ın başına çok şey gelmişti. Delilikten isyan tahrikçiliğine kadar türlü ithamlara maruz kalmıştı. Şimdi de “hürriyet” adına hürriyetlerin katledildiğini, şahıs diktatörlüğünün yerini zümre diktatörlüğünün aldığını görüyor, “medeniyet” namıyla Avrupa’dan ithal edilen sefahat ve modanın millî kültürü dejenere ettiğini, menfî yolda doludizgin gidildiğini müşahedeyle dertleniyordu. İktidar ve iktidardan başı dönmüş İttihatçıları bütün gayretlerine rağmen engelleyemiyordu. “İdareci kadronun irşadıyla işlerin düzeleceği” yolundaki fikri, İttihatçıların her ikaza köpürmeleri, her irşada direnmeleri ve daima bildiklerini okumaları karşısında değişmişti: Halkın idareye katılmasını sağlayacak bir hareket başlatmalıydı. Demokrasiye doğru kaçınılmaz bir gidiş olduğuna göre, halkın idareye katılacağı günler uzak değildi. O zaman, “medeniyet” adına işlenen manevî cinayetler de son bulacaktı.

“Eğer medeniyet, böyle haysiyet kırıcı tecavüzlere ve nifak verici iftiralara ve insafsızcasına [demagoji] ve diyanette lâubalicesine hareketlere müsait bir zemin ise, herkes şahit olsun ki, o ‘saadet-saray-ı medeniyet’ tesmiye olunan [‘medeniyet ve mutluluk sarayı’ olarak isimlendirilen]

böyle mahall-i ağraza [düşmanlık beldesine] bedel; vilâyat-ı Şarkiyenin [Doğu vilâyetlerinin] hürriyet-i mutlakanın [mutlak hürriyetin] meydanı olan yüksek dağlarındaki bedeviyet ve vahşet çadırlarını tercih ediyorum. Zira bu mimsiz medeniyette^[110] görmediğim hürriyet-i fikir ve serbesti-i kelâm [söz ve düşünce hürriyeti] ve hüsnüniyet ve selâmet-i kalp, Şarkî Anadolu’nun dağlarında tam manasıyla hükümfermadır.”

Artık ruhunu kelepçeleyen İstanbul’dan soğumuştur. Daha fazla kalmayı manasız bulur. İdarecilere anlatamadıklarını halka anlatmak üzere tekrar Van’a dönmeye karar verir.

“Ben Şark’ın dağlarında büyümüş idim. Merkez-i hilâfeti güzel tahayyül ediyordum. Vakta ki, bundan yedi-sekiz ay mukaddem [önce] dersaadete geldim. Gördüm ki: İstanbul, tevahhuş ve tenafur-u kulûb sebebiyle medenî libası giymiş vahşî bir adama benzerdi. Şimdi ittihad-ı millî sebebiyle medenî adam, fakat yarı medenî, yarı vahşî libasında bize arz-ı didar ediyor. Evvel Şark’ta fenalığın sebebi, Şark’ın uzvu hastalanmış zannediyordum. Vakta ki, hasta olan İstanbul’u gördüm. Nabzını tuttum. Teşrih ettim. Anladım ki, kalbindeki hastalıktır, her tarafa sirayet eder. Tedavisine çalıştım, bir divanelikle taltif edildim.

“Hem de gördüm ki, medeniyet-i hakikiyeyi teşkil eyleyen İslâmiyet, maddî cihetinde medeniyet-i hazıradan geri kalmış; güya İslâmiyet suahlâkımızdan darılmış, mazi tarafına dönüp gidiyor, Zaman-ı Saadet’e bizi şikâyet edecektir. Bunun en büyük sebebi, istibdattan sonra, mürşid-i umumî üç büyük şubenin—ki, ‘Cümlelerin maksudu bir, ama rivayat muhtelif..’ [sözünün] masadaki olan ehl-i medrese ve ehl-i mektep ve ehl-i tekkenin—tebayün-ü efkâr ve tehalûf-ü meşaribidir.

“Bu tebayün-ü efkâr, ahlâk-ı İslâmiyenin esasını sarsmış, ittihad-ı milleti çatallaştırmış, terakkiyat-ı medeniyeden geri bırakmıştır. Zira biri ifratla diğerini tekfir ve tatlil ediyor. Öteki tefritle onu techil ve gayri mutemet addediyor. Bunun çaresi, tevhitte ve efkârlarının mabeyninde teyit ile münasebet ile musalâhadır. Tâ itidal noktasında musafaha ile birleşmeli ki aheng-i terakkiyi ihlâl etmesinler...”

İstanbul’a küsmesinin sebeplerini “Divan-ı Harb-i Örfi” isimli eserinde işte böyle açıklıyor. Aynı zamanda o günün İstanbul’unun, bir bakıma İslâm âleminin durumunu izah eden bu tespitleri, elimizden geldiğince özetleyerek bugünkü dile çevirelim.

“Halifeliliğin merkezi olan İstanbul’u her haliyle hilâfet merkezi olmaya lâyık güzel bir şehir olarak düşünüyordum. Yedi-sekiz ay önce geldiğimde gördüm ki, İstanbul, iyi giyimli vahşî bir insana benziyor. Kalpler riya, endişe ve güvensizlikle dolu. Anladım ki asıl hastalığa sebep, bu ikiyüzlülüktür. Oysa daha önce Doğudaki bozgunun sebebini mevziî sanıyordum, arızayı devletin bu organında arıyordum. İstanbul’un nabzını tutup muayene ettim, devletin kalbinden rahatsız olduğu teşhisini koydum. Diğer organlara hastalık buradan yayılmış. Tedavi etmeye çalıştım, lâkin ‘delilik’le suçlandım.

“Yine anladım ki, gerçek medeniyetin öncüsü olan İslâmiyet, yaşadığımız devrin medeniyetinden geri kalmış. Sanki kötü ahlâkımız sebebiyle bize darılmış, maziye dönmüş, bizi Peygamber asrına şikâyet ediyor. Bunun en büyük sebebi şudur:

“Halkın önderi sayılan aydın gruplar ihtilâfa düştü. Medrese, mektep ve tekke mensupları birbirine girdi. Netice olarak bu durum İslâmiyet’in esasını sarstı, milletin birliğini parçaladı. Aydınlar ifrat ile tefrit arasında bocalıyor. Birbirlerini küfürle, cehaletle, dalâletle suçluyorlar. Bunlar itidal noktasında buluşmalı ki gelişme olabilsin...”

İşte Bediüzzaman’ı İstanbul’dan soğutan durum buydu.

“Hikmet-i Ezeliye” Sırrı

Batum yoluyla Van’a giderken Tiflis’e uğrayan Bediüzzaman, dizginlenemeyen engin emellerinin

ruhunda kopardığı fırtınaları biraz olsun dindirmek için, günlerden bir gün, Tiflis'te Şeyh San'an Tepesine çıktı. Kura Nehrinin vadisinde sere serpe uzanan Tiflis'i vecd içinde seyre daldı. Kafasında formüle ettiği, ancak idarecilerin ve aydın zümrenin keşmekeşe çevirdiği İstanbul'da fiiliyata geçiremediği "Doğu Üniversitesi"nin hayalini kuruyor, orada yetişmesi mümkün "nesl-i cedid'in hasretiyle yanıyordu.

Yanına bir Rus polisinin yaklaştığını bile fark etmemişti. Ancak sesini duyunca ona döndü:

"Ne dedin?"

"Böyle dikkatle nereye baktığınızı sordum..."

Derin bir hasret soluğundan sonra cevap verdi:

"Medresemin plânını yapıyorum."

Rus topraklarında bir İslâm medresesini havsalasına sığdıramayan Rus polisi, garip garip güldü:

"Nerelisin?"

"Bitlisliyim."

Yoksa bu garip kıyafetli Osmanlı, Bitlis'le Tiflis'i karıştırıyor muydu?:

"Bu, Tiflis'tir!"

Bediüzzaman, sözlerinin şuurunda olduğunu belirtmek ister gibi gülümsedi:

"Bitlis, Tiflis birbirinin kardeşidir."

"Ne demek?..."

Cevap, o günün şartlarında oldukça şaşırtıcıdır:

"Asya'da, âlem-i İslâm'da üç nur birbiri arkasında inkişafa başlıyor. Sizde birbiri üstüne üç zulmet [karanlık] inkişafa başlayacaktır. Şu perde-i müstebidane [istibdat perdesi] yırtılacak, takallüs edecek [büzülecek], ben de gelip burada medrese yapacağım."^[111]

Bu ümit şavkı atarken, Osmanlı Devleti çökmek üzeredir. Ama Bediüzzaman'ın "devlet" duygusundan ziyade, burada, fikir dünyasından hareket hâlinde olduğu sezilmektedir.

Yavuz Sultan Selim'in de bir zamanlar Mısır Sultanı Tumanbay'a dediği gibi, devletler de tıpkı insanlar gibi doğar, büyür ve ölürler. Ancak fikirler yıllar geçtikçe gelişir, ebedîleşir, abideleşirler. Hele İslâm düşüncesi gibi, ebediyeti Cenab-ı Hakkın taahhüdünde bulunan bir düşüncenin, saliklerine ümit kaynağı olması tabiidir. Ancak görünüşe göre hükmetmeye alışkın olanlar, bunu idrak edemezler. Nitekim Rus polisi de idrak edememiş, fazlaca iyimser bulmuş, "Heyhat! Şaşarım senin ümidine..." demiştir. Buna karşılık Bediüzzaman, ümidini daha da bilemiş, istikbale matuf asrın tespitini yapmıştır:

"Ben de şaşarım senin aklına! Bu kışın devamına [İslâm dünyasındaki keşmekeşi kastediyor] ihtimal verebilir misin? Her kışın bir baharı, her gecenin bir neharı [gündüzü] vardır."

Bu engin ümit ve iyimserlik karşısında iyice şaşkına dönen Rus polisi, bir süre durakladıktan sonra, İslâm âleminin hâlihazır vaziyetini tek cümleye sığdırıp muhatabını sıkıştırmayı dener:

"İslâm paramparça olmuş!"

Ama bunun da Bediüzzaman'a has bir izahı vardı:

"Tahsile gitmişler. İşte Hindistan, İslâm'ın müstait [kabiliyetli, istidatlı] bir veledidir [evlâdıdır]; İngiliz mekteb-i idadîsinde [lisesinde] çalışıyor.^[112] Mısır, İslâm'ın zeki bir mahdumudur [oğludur]; İngiliz mekteb-i mülkiyesinde [siyasal bilgiler fakültesinde] ders alıyor.^[113] Kafkas ve Türkistan, İslâm'ın iki bahadır [cesur] oğullarıdır; Rus mekteb-i harbiyesinde [harp okulunda] talim ediyorlar. İlâ ahir..."^[114]

Dik dik Rus polisinin yüzüne baktı:

"Yahu, şu asilzade evlât, şahadetnamelerini [diplomalarını] aldıktan sonra, her biri bir kıt'anın

başına geçecek, muhteşem adil pederleri [babaları] olan İslâmiyet'in bayrağını afak-ı kemalâtta temevvüc ettirmekle [dalgalandırmakla], kader-i ezelînin nazarında feleğin inadına, nev-i beşerdeki hikmet-i ezeliyenin sırrını ilân edecektir.”^[115]

İslâm'ın gücünü bilmeyenler, burnunun ucunu görmeyenler için bu tespitlerin bazıları hâlâ hayalden ibarettir. Ancak Hindistan'ın bağımsız Pakistan'ı doğurması, Mısır'ın istiklâline kavuşması; daha geniş düşünülürse, İkinci Dünya Savaşından sonra müstakil İslâm devletlerinin kurulması gibi, tespitin yapıldığı dönemde “ham hayal” sayılabilecek hususlar çoktan gerçekleşmiştir. Binaenaleyh, Kafkasya ve Türkistan'ın Sovyetler Birliğinin Kızıl zincirinden kurtulmasına da mümkün nazarıyla bakılmaya başlanmıştır. Hatta 1917 İhtilâlinden sonra bir ara istiklâllerine bile kavuşmuşlardır. İnançlarını, kültür ve medeniyetlerini en az Anadolu Müslümanları derecesinde korudukları vakıa olduğuna göre, bir gün kurtulmaları ihtimali bir hayal değil, tarihin tabîî seyrinin bir gereğidir. Yirminci asır insanı, diktatörlerin yıkıldığını, komünizmin ise can çektiğini görmüştür. Asrın başında “refah ve saadetin yegâne reçetesi” sayılan komünizmin asrın sonunda mahiyeti iyice ortaya çıkmış, Macaristan ve Çekoslovakya'da halk komünizme karşı ayaklanmış, Polonya direnişe geçmiş, Yugoslavya “devletin mutlak patronluğu” şeklinde özetlenen komünist ekonomiden caymış, Çin şahsî teşebbüse kapılarını ardına kadar açmış, Mao'nun ölümünden hemen sonra dogmatik Maoizmi devirmiş, nihayet Sovyetler Birliğinin yeni lideri Mihail Gorbaçov, Sovyetler Birliği Komünist Partisi 27'nci Kongresinde yaptığı konuşmada çağın gerisinde kaldığını belirtmiş,^[116] devlet plânlama teşkilâtı başkanı ise bundan böyle şahsî teşebbüse imkân tanıyan bir politika takip edileceğini bildirmiştir.^[117] Komünist liderler her başarısızlığın faturasını eski liderlere çıkarmaktadırlar,^[118] ama asıl suçlu sistemin kendisidir. Binaenaleyh, komünizmin dev anası Sovyetler Birliğinin yakın bir gelecekte köşe bucak karışması ve bu karışıklıkta cebren bünyesinde tuttuğu Müslümanların müstakil devletlerine kavuşması söz konusudur.

Öte yandan, Avrupa gelişmesini tamamlamış, tabîî kaynaklarını tüketmiş, insanı ihmal eden ve asırlarca güçsüzü güçlüye ezdiren politikası sebebiyle de nesilleri boşluğa fırlatmıştır. Muhtelif seviyelerden huzur ve saadet arayanlar, kitleler hâlinde Müslüman olmaktadır. Bir başka nokta, İslâm dünyasının Avrupa ölçüsünde kalkmamamakla birlikte, belli bir tecrübe birikimi kazanması, âdeta patlamaya hazır bir atom çekirdeği hâline gelmesi hadisesidir. İnsan potansiyeli açısından bakir bir gücün “İslâm kardeşliği” çerçevesinde belirli tecrübe birikimiyle organize olduğu gün dengeler alt üst olur. Kanaatimiz şu ki, yirmi birinci asır, bu kaçınılmaz neticeyi hazırlayacak, yirmi birinci asır insanı da bunu görecektir.

Hayal mi?

Çeşitli milletlerin, çeşitli devletlerin çeşitli maksatlarla Avrupa Parlâmentosu çatısı altında buluşmaları, uluslararası örgütler çerçevesinde toplanmaları ne kadar hayal ise, bu ancak onun yarısı kadar hayaldir. Kaldı ki, nice hayalin gerçekleştiğine, hatta bazı hadiselerin hayalin bile ötesine geçtiğine tarih şahitlik etmektedir.

Adım Adım Anadolu

Bediüzzaman Van'a döndükten sonra çalışmalarını sürdürdü. Aşiretleri bir bir dolaşarak içtimaî, medenî ve ilmî dersler verdi. Kendisine sorulan birçok suali cevaplandırdı. Sonradan bu suallerle cevaplarını “Münazarat” isimli eserinde toplayıp yayınladı. Aşiretlere ümit telkin ediyor, devlete bağlı kalmalarını, birlik beraberlik yolundan ayrılmamalarını ve İslâmiyet'e sımsıkı sarılmalarını söylüyordu. “İslâmiyet güneş gibidir,” diyordu, “üflemeyle sönmez; gündüz gibidir, göz yummakla gece olmaz. Gözünü kapayan, yalnız keline gece yapar.”

Osmanlı Devleti üstünde birtakım emeller besleyen yabancıların eli, aşiretlere kadar uzanmıştı. Onlara meşrutiyeti “sefahat” ve “rezalet” olarak gösterip, “hürriyet” fikrinin İslâm’a aykırı olduğunu telkin ediyorlardı.

“Hürriyeti bize çok fena tefsir etmişler. Hatta âdeta ‘Hürriyette insan her ne kadar sefahat ve rezalet işlerse, başkasına zarar vermemek şartıyla bir şey denilmez.’ diye bize anlatmışlar. Acaba öyle midir?”

Bu suale Bediüzzaman’ın cevabı şuydu:

“Öyleler, hürriyeti değil, belki sefahat ve rezaletlerini ilân ediyorlar ve çocuk bahanesi gibi hezeyan ediyorlar. Zira nazenin hürriyet, adab-ı şeriatla müteeddibe ve mütezeyyine olmak lâzımdır [şeriat adabıyla edepli ve süslü olmalıdır]. Yoksa sefahat ve rezaletteki hürriyet, hürriyet değildir; belki hayvanlıktır, şeytanın istibdadıdır, nefs-i emmareye esir olmaktır. Hürriyet, umum efradın [bütün fertlerin] zerrat-ı hürriyatının muhassalıdır. Hürriyetin şe’ni [gereği] odur ki, ne nefesine ne gayriye zarar dokunmasın.”^[119]

Cihan devletinden yalnız mefkûre olarak değil, lisan ve üslûp olarak da koparılan günümüz insanına belki muğlâk gelecek bu net ifadeleri, kısırlaştırılan yeni Türkçeye tatbik mecburiyetindeyiz. Alabildiğine kısırlaştırılan Türkçemizin bu kaderine ağlaya ağlaya...

Bediüzzaman’ın aşiretlere, “hürriyet” fikri hakkında söyledikleri şöyle özetlenebilir:

“Hürriyeti sefahat ve rezalet olarak size tarif edenler, kendi sefahat ve rezaletlerine meşruiyet gömleği geçirmeye çalışan yalancılardır. Asıl hürriyet, dinî edep ve terbiyedir. Yoksa her türlü taşkınlık, rezalet, insanı hayvanlaştırır, şeytanın esiri hâline getirir. Kişinin kendine ve başkasına zararı dokunmaması, hürriyetin esasını teşkil eder.”

Eserin hacmini belli seviyede tutma zarureti, bizi bazı izahlardan alıkoyuyor. Öte yandan, “mevzuu gerektiği biçimde aksettiremem” endişesini de taşıyoruz. Ancak Bediüzzaman’ın bütün efkârını eserlerinde bulmak mümkündür. Biz biyografisini esas almak, fikir ve görüşlerine ise sadece kısa atıflarda bulunmak durumundayız. Bu şekilde bir tasnifin nakıs kalacağını biliyoruz ve okuyucuyu bizzat Bediüzzaman’ın kaleminden çıkmış eserleri tetkike, konu hakkında genişçe aydınlanmalarını temin babında davet ediyoruz. Herhalde Münazarat’ın baştan sona dikkatle okunması, Bediüzzaman’ın bilhassa hürriyet fikri ve dine bakışının anlaşılması açısından zarurîdir.

Dikkatimizi çeken bir diğer husus, Bediüzzaman’ın hem halk kitleleri arasında hem de münevver tabaka içinde sürekli irşatlarına devam etmesi, sınıflar arasında bir ayırım gözetmeden her gruba anlayabileceği seviyede hitap kabiliyetidir. Bunu gerçekleştirebilmek için birçok seyahate çıkmış, pek çok kişiyle görüşmüş, o zamanın sınırlı seyahat imkânlarına rağmen Anadolu’nun, bilhassa Doğu ve Güneydoğu bölgelerini gezmiştir. Zamanın yol durumu ve seyahat şartları hatırlanırsa, her seyahatin büyük bir fedakârlık olduğu anlaşılır. Unutmayalım ki, o devrin köylüsü doğduğu köyden dışarı çıkmaz, şehirlisi şehir hudutlarını pek aşmazdı. İnsanlar umumiyetle doğdukları beldede ölürlerdi.

İşte öyle bir devirde Bediüzzaman, Anadolu’nun en ücra köşelerine kadar gitmekle dahi yetinmiyor, yolunu 1910 yılı baharında Şam’a kadar uzatıyordu.

1910 baharından 1911 kışına kadar süren bu seyahat esnasında yol güzergâhı üstünde birçok beldeye uğradığına şüphe yoktur. “Gidemediğin yer senin değildir.” gerçeğinden hareket eden bir “mürşit,” bir “teceddüt” hareketinin öncüsü için seyahatler ne kadar meşakkatli olursa olsunlar kaçınılmazdı.

Şam’da, Şam âlimlerinin ısrarı üzerine Emeviye Camiinde irat ettiği hutbe, bir ümit çağlayanıdır. “Hutbe-i Şamiye” isimli eserinde tamamı bulunan bu muazzam değerlendirmeye okurlarımızın eğileceği inancıyla, kısa bir özet sunalım.

Yalnız, dinleyiciler arasında bulunan 100'e yakın âlimin İslâm dünyasındaki keşmekeş sebebiyle derin bir hüznün ve ümitsizlikten gelen atalet içinde bulunduğu vakıasını da nazardan uzak tutmayalım.. “Yeryüzünde müstakil tek İslâm devleti” hüviyetinde bulunan Osmanlı Devletinin çatırdayan kubbeleri, tabiatıyla herkesi düşündürmektedir. Çöküşün farkında olan âlimler ise herkesten fazla mustariptir. Avrupa'nın hızla gelişmesi karşısında tökezleyen Osmanlı Devletiyle birlikte İslâmî inkişafın duracağı, gerileyeceği, hatta daha kötümser bir düşünceyle “dünyanın Hıristiyanlaşacağı” endişesi hâkimdir. Buna karşılık Bediüzzaman bir ümit çağlayanıdır. Hayatının her safhasında “Yaşasın sıdk, ölsün yeis!” düşüncesine bağlı kalan Said Nursî, Avrupa'daki gelişmeye karşılık Osmanlı Devletinin tökezlemesine yol açan altı çeşit hastalığa, mezkûr hutbesinde dikkat çeker:

“Ben bu zaman ve zeminde, beşerin hayat-ı içtimaiye medresesinde ders aldım ve bildim ki, ecnebler, Avrupalılar terakkide istikbale uçmalarıyla beraber bizi maddî cihette kurunu Üstada [Orta Çağ] durduran ve tevkif eden, altı tane hastalıktır...

“Birincisi: Yeisin, ümitsizliğin içimizde hayat bulup dirilmesi.

“İkincisi: Sıdkın [doğruluğun, bağlılığın] hayat-ı içtimaiye-i siyasiyede [sosyal ve siyasî hayatta] ölmesi.

“Üçüncüsü: Adavete muhabbet [düşmanlık hissine dostluk].

“Dördüncüsü: Ehl-i imanı birbirine bağlayan nuranî rabitaları [bağları] bilmemek.

“Beşincisi: Çeşit çeşit sâri [bulaşıcı] hastalıklar gibi intişar eden [yayılan] istibdat [baskı, diktatörlük].

“Altıncısı: Menfaat-i şahsiyesine himmeti hasretmek [şahsî menfaatine çalışmak, umumun menfaatini unutmak].

Hastalıkların teşhisi son derece isabetlidir. Gerçekten yeis ve ümitsizlik, devrin bilinen şartlarından ötürü kalplere dal budak salmış; siyasette ve sosyal hayatta doğruluk, bağlılık duygusu ölmüş; “müminlerin kardeş olduğu” hükmü unutulup düşmanlıklar hortlatılmış, inananları birbirlerine bağlayan manevî bağlar kopmuş; vaktiyle “hürriyet meş'alesi” olarak görülen meşrutiyet rejimi, İttihatçıların bozuk kısmının iktidarı ele geçirmesiyle baskı rejimine dönüşmüş; “Ben sıftahımı ettim, alış verişini komşu dükkândan yap.” diyebilen ecdadın torunları, maalesef şahsî menfaati uğruna toplumu feda edebilecek seviyeye düşmüştür...

Evet, teşhis isabetlidir; ama acaba çare nedir?

Şüphesiz, Emeviye Camiinde o gün Bediüzzaman'ı dinleyen cemaatin kafasında bu sual dalgalanıyor, kulakları cevaba hasret bekliyordu.

Bediüzzaman'ın prensibi, hiçbir derdi devasız, hastalığı ilâçsız, toplumu çaresiz bırakmamaktır. Hiçbir zaman teşhiste kalmamış, tespitle iktifa etmemiş, mutlaka çareyi de vazetmiştir.

“Hutbe-i Şamiye” isimli eserinde toplanan “çare”ler, bugün “naçar” kalmış Müslümanların da ümit ışığıdır. “Gerektiği gibi aksettirememe” endişesiyle konuyu Hutbe-i Şamiye'ye havale ediyor, bu eserin büyük bir dikkatle okunması gerektiğine inanıyoruz.

Şu kadarını belirtelim ki, Bediüzzaman'ın Emeviye Camii hutbesi, yalnız bir devrin dertlerine ve çözüm yollarına temas etmiyor, asırları kucaklayan bir mahiyet arz ediyor. Hizmet tarzını, maksadını, geleceğe dönük plân ve programı ile hayata bakışını da açıklıyor. Bu hutbenin baştan sona tahlili ve hacimli bir eser teşkili temennisiyle söyleyelim ki, bazılarının “gericilik”le suçladığı bu zat, ilme, fenne ve her türlü faydalı teknolojiye, suçlayanlardan çok daha yakındır; ancak “dinsiz ilmi kör” saydığından dinsiz ilim isteyenlerin hışmına uğramış, bu konuda da haksızlığa maruz kalmıştır. Sadece mezkûr hutbenin dikkatle tetkikinden bile bu netice çıkmaktadır. Hazin ki Türk aydını, bir fikre dost ya dadüşman olmak için, o fikri tetkik etme alışkanlığından uzaktır; neye, niçin düşman

olduğunu bilmeye dahi ihtiyaç duymayan çocuksu bir mizaçtadır...

Sultan Reşat’la Bir Seyahat

Bediüzzaman, Şam’dan Beyrut’a geçti. Bir gemiyle İzmir üzerinden İstanbul’a geldi. Anadolu’ya sığmamıştı. Düşüncelerini ancak payitahta yapacağı temaslarla yürütebilirdi. “Medresetü’z-Zehra” adını verdiği “Şark üniversitesi” projesini gerçekleştirmek için yeni çalışmalar yapacak, bütün kapıları zorlayacaktı.

1911 Haziran’ıydı ve Sultan Reşat, Rumeli’ye bir seyahat yapmak üzereydi. Seçme bir heyetle gitmek istiyordu. Bediüzzaman da heyete dâhil edilmişti. Böylece padişahla birlikte Rumeli seyahatine çıktı. Bilhassa Üsküp’te devrin tanınmış âlimleriyle sohbet etti. Görgü şahitleri, o zamanki kıyafetiyle Bediüzzaman’ı şöyle anlatıyorlar:

“Ayaklarında çizmeler vardı. Bıyıkları kısa, gözleri parlaktı. Buğday tenli, yakışıklı, heybetli bir gençti. Elinde altın savatlı Çerkez yapısı kamçısı, belinde fildişi hançeri vardı. Kısa zamanda Üsküp’te ‘Bediüzzaman Molla Said Efendi’ diye tanınmıştı. Üsküp âlimleri grup grup ziyaretine gelerek sualler soruyorlardı.”^[120]

Padişah, maiyetiyle birlikte meşhur Kosova sahrasını da ziyaret etti. Kosova sahrası, tarihimize iki büyük zafer armağan etmişti, ama müstesna padişahlardan Murad Hüdavendigâr’a mezar olmuştu.^[121] Şimdi Hüdavendigâr’ın torunu Sultan Mehmet Reşat, 100 bin kişilik cemaat-ı kübra ile şanlı dedesinin makam türbesi önünde cuma namazı kılıyordu. Her şey 500 sene öncesine dönmüş gibiydi. Sadece maddî mülâhazalarla padişahı bu seyahate teşvik etmiş bazı İttihatçıların bile göz pınarları taşmıştı. Manevî hava Bediüzzaman’ın beklediği kıvamdaydı. Namazdan sonraki sohbette söz “Kosova’da bir üniversite açılmasının zarureti”ne gelip dayanınca, ezeli aşkını açtı:

“Şark, böyle bir darülfünuna daha ziyade muhtaçtır; çünkü orası, bütün İslâm âleminin merkezi hükmündedir.”

Daha önce zikrettiğimiz gerekçeleri bir bir saydı. Dinleyenleri ikna etti. Söz aldı... Fakat sıra tahsisata gelince durum değişti. Tahsisat, Van Üniversitesine değil, Kosova Üniversitesine çıktı. Tecelliye bakınız ki, az sonra Balkan Savaşı başladı ve Kosova düşman istilâsına uğradı. Bunun üzerine Bediüzzaman, padişaha müracaat edecek ve Kosova Üniversitesi için ayrılan 19 bin altının “Şark Üniversitesi”ne tahsisini isteyecek, nihayet bunda muvaffak olacaktı. Bir süre sonra coşkun duygularla Van’a dönüyor, Van Gölü kenarındaki Edremit semtinde, yıllardır hayalini kurduğu üniversitenin temelini atıyor, rüyalarının bir bölümü böylece gerçekleşiyordu.

Lâkin heyhat! Birinci Dünya Savaşı yaklaşmıştı. Büyük badire, nice güzel tasavvurla birlikte “Şark Üniversitesi” tasavvurunu da aklın bırakmaya geliyordu...

* * *

Savaş Rüzgârları

İŞE YARAR NE KADAR devlet ve siyaset adamı varsa çeşitli kulplar uydurup harcar, sonra da kaht-ı ricalden, yani “adam kıtlığı”ndan yakınırsınız.

İkinci meşrutiyet döneminde de böyle oldu... Başta padişah olmak üzere, tecrübeli, şuurlu ne kadar devlet adamı ve subay varsa harlandı (Meselâ 1913 senesi yazında Harbiye Nazırı Enver Paşanın anî bir kararıyla, içinde 150 paşa ve miralay da bulunan bin 200 subay bir günde ihraç edildi). “Meşrutiyetin ancak ordu desteğiyle kurulacağı” inancı— demokrasi için de zaman zaman aynı şey yapılır— politikayı orduya soktu. Siyasetin cazibesine kapılan bazı subaylar, aslî görevlerini ihmale başladı... Subay adedince “kurtarıcı” vardı, ama vatan bir türlü kurtulamıyordu.

Osmanlı-Rus Savaşının yaralan henüz sarılmamışken, cihan devletinin başına İtalya belâsı açılmıştı. Almanya gibi diğer Avrupa devletlerine kıyasla sömürgeciliğin tadına geç varan İtalya’nın gözü Trablusgarp’a dikiliydi. Emeli, bugünkü Libya Devletini teşkil eden Trablusgarp vilâyeti ile Bingazi müstakil sancağını elde etmektir. Toplam 1 milyon 759 bin 450 kilometrekare—Türkiye’nin iki misli—toprakta 1 milyon 230 bin nüfus yaşıyordu. İttihatçılar, Trablusgarp valisi ve kumandanı Müşir İbrahim Paşayı “Abdülhamidçi” olduğu gerekçesiyle azletmiş, yerine tayin edecek dirayette birini bulamadıklarından bölge tamamıyla başsız kalmıştı.

Fırsatı değerlendirmek isteyen İtalya, savaş ilân etti. Donanmasını Trablusgarp’a gönderdi. Şehri topa tuttu. Trablusgarp’ı ve Bingazi’yi işgal etti. Ancak iç kesimlere yürüyemedi. Halk canını dişine takmış, direnmeye başlamıştı. İtalyan ordusu, çete savaşlarıyla yıpranıyordu.

Koca ordu sahil şeridinde sıkışıp kalmıştı. İtalyan ordusuyla Avrupa gazeteleri alay ediyordu. Ordu, prestijini kurtarma derdine düştü. İtalyan donanması Çanakkale’yi geçmeyi denedi. Boğazi geçemeyince adalara saldırdı. Rodos dâhil 12 adayı aldı (1912).

Adaların, özellikle de Trablusgarp’ın kaybedilmesi, cihan devletini yönetenlerde şok tesiri yapmıştı. Sadrazam İbrahim Paşa, kabineyi topladı. “Eski zamanlarda benim vaziyetime düşen vezirlerin kafasını padişahlar, binek taşında kestirirlerdi.”^[122] diyerek istifa etti. Sıkıyönetim uzatıldı. Ordu siyasete balıklama dalmıştı, İttihatçı ve “Halaskar Zabitan [Kurtarıcı Subaylar]” diye de ikiye bölünmüştü. Bazı subaylar çeteler kurarak birbirleriyle vuruşmaya başlamışlardı. İktidar ve ordu bu durumdayken, meş’um Balkan Savaşı çıktı (18 Ekim 1912). Yunanlılar Bozcaada’yı, Limni’yi, Nikarya’yı, Midilli’yi ve Sakız’ı işgal ettiler. Böylece Ege Adaları da kaybedilmiş oldu. Selanik de aynı akıbete uğradı.

Öte yandan Bulgar orduları Edirne’ye girmişti. Balkanlardaki hâkimiyetimiz tökezledi. İstanbul bile tehlike altına girdi.

İttihatçılar buna tedbir düşünecekleri yerde, hükümeti bütünüyle ele geçirmenin planlarıyla meşgul oluyorlardı. Bu emellerine demokratik yoldan nail olamayınca, “Babîâli Baskını” olarak tarihimize geçen olayı hazırladılar. İktidarı mutlak surette aldılar, ama Balkanlar’ı da mutlak surette kaybettiler. Ve henüz Birinci Balkan Savaşının yaraları sarılmadan ikincisi patlak verdi (29 Haziran 1913). Ardından da Birinci Dünya Savaşı çıktı. Etraf yine toz dumana bulandı.

Keçe Külâhlılar

Bediüzzaman, Kafkas Cephesinde Rusların ilerlemesi üzerine, kendi bölgesinde, Şark’ta aktif görev almak üzere Van’a döndü. Talebelerinden ve gönüllülerden bir milis alayı kurup eğitti. Aynı zamanda da talebe okutuyordu. 1914 kışında talebelerine, “Büyük ve umumî bir zelzele yaklaşıyor,

hazırlanınız!”^[123] diyordu.

Kılığı, alışlagelmiş hocalarınki gibi değildi. Başında külâhı, ayağında çizmeleri, belinde kaması ve sert yürüyüşü ile hocadan çok askere benziyordu.^[124] Medrese öğrencileri sıkı disiplin altında hem din ilimlerini tahsil ediyor, hem de askerlik öğreniyorlardı. Bediüzzaman’ın medresesine talebe olmanın da şartları vardı. Tahsili yarım bırakmamak, birinci şarttı. Medreseye giren her talebe, sonuna kadar sebat etmek zorunda idi. Bunu medreseye girmek isteyen herkese hatırlatır, düşünmesi için bir süre tanır, kabul ettiği takdirde alırdı.

Ermeni çetecilere karşı büyük bir mücadele verdi. Öylesine cesurdu ki, Ermeni çetecilerin bölgeye yaymak istedikleri dehşet ve korku havasını silip süpürüyordu. Kendisini fedaîlere amansızca takip ettirip öldürmeye çalıştılar, ancak başaramadılar.

Bediüzzaman, Şark’ta dört-beş bin kişilik büyük bir milis teşkilâtı kurmuştu.^[125] Yalnız Ermenilere karşı değil, Van yakınlarına kadar sokulan Ruslara karşı da büyük bir mücadele veriyordu. Milisleri, başlarına daha çok keçe külâh giydiği için, “Keçe Külâhlılar” adıyla meşhur olmuştu. Çarpışmalar sırasında Bediüzzaman, at sırtında askerlerinin arasında dolaşır, onlara şevk ve gayret verirdi. Gönüllü milis alayının başarıları kısa süre sonra her tarafta duyulmuş, hatta Rusların gözünü yıldırılmıştı. Rus birlikleri, Bediüzzaman’ın keçe külâhlılarıyla karşılaşınca endişeleniyor, “Keçe Külâhlılar geliyor!” sözü yüreklerine korku salıyordu.

Görgü şahitlerinden Sinan Omur’un anlattığı ve Necmeddin Şahiner’in kitabında bahsettiği milis olayı, Osmanlı Devletinin teşekkül ve bekasında rol almış akıncıları pek çok andırmaktadır. Düşman bölgelere akınlar yaparak yıpratmak ve morallerini bozmak maksadıyla hudut boylarında görevlendirilen, ayrıca savaş sırasında genel hücum öncesi yine aynı maksatla taciz saldırıları düzenleyen akıncı gruplarla Bediüzzaman’ın gönüllü milisleri gerek gaye gerekse kıyafet ve mefkûre olarak maziden müstakbele bütünleşmiş gibidir. Akıncılar yalın kılıç dövüşür, kelle koltukta savaşır, düşmanın gözüne heybetli görünmek için sırtlarına pelerin takarlardı. At sırtında rüzgâr hızıyla düşman üstüne hamle ederken rengârenk pelerinleri kartal kanatları gibi açılır, bu muazzam manzara dostlarda hayranlık, düşmanlarda korku ve dehşet hissi uyandırırdı.

Tıpkı bunlar gibi, Bediüzzaman’ın milisleri de pelerin takarlar, dizginleri atın boynuna dolayarak korkunç bir hızla giderken seri ateş ederler, üstelik attıklarını da vururlardı. Silâh ve malzemelerini, yine akıncılar gibi, mağlûp ettikleri düşmanın ganimetine konmak suretiyle sağarlardı.

Mefkûre birliğine gelince... Başta i’lâ-yı kelimetullah olmak üzere, devletin bekasına hizmet fikri ve tabîî cihat farızasını ihya azmi, hepsinde hâkim unsurdu. Hepsi halis Müslümanlardı ve davalarına sıkı sıkıya bağlıydılar. Nazarlarında ne canın ne de malın önemi vardı. Beşerî bütün zaatlardan arınmış, bütün himmetlerini milletin kurtuluşuna hasretmiş, her biri âdeta tek başına bir millet olma mazhariyetine ulaşmıştı.^[126] Nerede bir çözülme, bir gerileme olsa oraya koşuyorlar, cepheyi tutuyorlardı. Şimdi Kafkas Cephesini tutmuşlardı. Bediüzzaman ve milisleri, Ruslarla boğaz boğaza çarpışıyordu.

Silâh ve Kitap

Savaş çok çetin şartlarda sürerken, Bediüzzaman ilim adamlığı vasfını hiçbir zaman unutmuyor, silahıyla, milisleriyle, devletin kendisinden beklediğini yaparken kalemiyle de ümmete beklediğini veriyordu. Bediüzzaman’ın mümeyyiz vasfını idrak etmeden, ateş hattında “İşaratü’l-İ’caz” isimli mükemmel ve müstesna eserini, üstelik de Arapça yazdırmasını tasavvur etmek zordur. Ancak Bediüzzaman’ın hayatında kolay olana zaten yer yoktur. Ömrü boyunca her türlü zorluğun üstesinden gelmiş, imkânsızı kabul etmemiş, insan ömrünün kısalığını idrakte zamanın değerini anlamış ve

ömrünün her dakikasını doldurmuş bir “mürşit” için, “irşat” ve “tebliğ”e engel mazeret olmaz. Tebliğin karargâhı bazen bir savaş alanı, bazen sürgün yeri, bazen ceza evindeki tecrit odası, bazen nezarethanede bir tabutluk, bazen hasta yatağı, bazen at sırtı yahut araba; her zaman ve zeminde, her yerde, her hâl ve şartta tebliğ, Müslüman’ın borcudur, vecibesidir. Her mürşidin üstünde Peygamber vediasıdır... İnsan ömrü, müsait şartlar aramak için beklenmeyecek kadar kısadır. Eğer Bediüzzaman savaş cephesi dâhil ömrünün her anını bildiklerini öğretmekle, geleceğe de miras bırakmak için yazmakla, yazdırmakla değerlendirmeseydi, ardında 130’u aşan kıymetli eserleri bırakabilir miydi?

İşaratü’l-İ’caz, işte bu şartların mahsulüdür. At sırtında, ateş hattında, dere içinde, mevzide, karargâhta, çalılıklar arasında yazdırılmıştır. Bediüzzaman gürül gürül söylemiş, talebelerinden Molla Habip yazmıştır. Bundan şu sonuç çıkar:

Dava adamı, her durumda kendinden bekleneni verebilendir. Şimdi inandığına hizmet için yüksek mevkiler bekleyen yahut talep edenlere bakıyoruz da, gerçek dava adamıyla aralarındaki derin farkı, acı acı idrak ediyoruz...

Dikkatimizi çeken bir başka nokta da şudur:

Osmanlı’nın diriliş devrinde, ilim ve emeklerini seferber ederek, kâh tekkelerde zaviyelerde, kâh savaş meydanlarında mefkûre bayrağını dalgalandıran, böylece manevî cihatla maddî cihadi meczeden Ahilerle^[127] Nur talebeleri, gerek metot gerekse hizmet anlayışı ve ifa ettikleri fonksiyon açısından birbirlerine şaşılacak kadar benzemektedir.

Ahi erenlerin hizmet verdiği dönemde devlet fetreti vardı. Selçuklu zayıf düşmüş, Anadolu parçalanmış, Müslüman Türk unsurları sahipsiz kalmıştı. Ahi erenler, Kayı Han aşireti mensuplarında fark ettikleri cevheri işlediler, şekillendirdiler, irşatlarıyla aydınlattıkları yoldan yürüyüp bir cihan devletinin çekirdeğini attılar. Nihayet Osmanlı Devleti teşekkül etti. Böylece devlette fetret son buldu.

Nur talebeleri ise, devlet fetretiyle birlikte din fetretinin de yaşandığı koyu bir kargaşa devrinin insanlarıdır. Böyle bir devirde, üstelik birçoğunun şaşırdığı, şaşırtıldığı, ne yapacağını bilemez hâle geldiği, hatta masumların asılıp kesildiği bir zamanda Bediüzzaman ve talebelerinin hiç şaşırmadan, tereddütlere düşmeden, korkuya kapılmadan büyük bir ceht ve azimle dinî hamleyi gerçekleştirmeleri, “Müslüman’ım, vatanperverim.” diyen herkesin takdirle, minnetle karşılaması gereken bir büyük olaydır.

Hatırlayalım ki, her türlü dinî hamlenin “irticaî hareket” olarak görülüp damgalandığı, kendi hâlinde ibadet eden dindarların bile rahatsız edildiği, mücerret Kur’an okumanın veya okutmanın şiddetle yasaklandığı, bazı vehimler sebebiyle masum âlimlerin idama gönderildiği, dinî nikâhın dahi yasaklandığı, din eğitiminin şiddetle cezalandırıldığı bir devir söz konusudur. Bu itibarla Nur talebeleri, vaktiyle Ahi erenlerin elinde bulunan hizmet imkânından mahrumdur.

Ahi şeyhlerinden Edebali Hazretleri, devletin banisi Osman Gazinin kayınpederidir. Yani devlet, o devirde Ahiliği resmileştirmiş, bütün kaynaklarını emirlerine tahsis etmiştir. Oysa Bediüzzaman ve talebeleri, bunun tam tersi bir muameleye maruzdurlar. Devleti elinde bulunduranların kararı kesindir: “Din öldürülecektir!” Bu anlayış çerçevesinde konan keyfî yasaklamalar, rahatça hizmet etmeyi imkânsız kılmıştır. Yapılabilenler, “buna rağmen”dir ve hiç de küçümsenmeyecek seviyededir.

Geçmişe dönüp baktığımızda bir hareketi, bir zümreyi yahut şahsı övmek değil, sadece bir gerçeğin ifadesi olmak üzere bugün rahatça şunu söyleyebilecek durumdayız:

Eğer Bediüzzaman olmasaydı, bugün şu veya bu şekilde dinî hizmet yapan şahıslar ve cemaatler olmayacaktı. Büyük ihtimalle ölülerimizin cenaze namazını kıldırarak imam bulmakta dahi güçlük çekecektik.

Biliyoruz, dinin sahibi Allah'tır. Ancak dinî fetretin yaşandığı dönemlerde mutlaka bir “müceddit” gönderen de Allah'tır. Ve bahis mevzuu dönem, gerçekten müthiş bir fetretin yaşandığı dönemdir.

Tarihimizin bu bölümünü belgelerin ışığında hür tefekküre tâbi tutmak hâlâ mümkün olmadığından, olanları yaşayanların hafızasına emanet ederek, sadece bir çerçeve çizmekle yetinelim.

Osmanlı Devletinin teşekkülünde büyük rol üstlendiği vakıası tarihin şahadetinde olan medreseler, zaviyeler, tekkeler “bozuldukları” gerekçesiyle kapatılmış; dinî tedrisat yasaklanmış; bazı şeyhler, din âlimleri çeşitli yollarla ürkütülmüş; bazılarına makam verilerek “bende” edilmiştir. Tek cümle içinde ifade edilmek gerekirse, dinî tefekkürün soluğu kesilmiştir.

Bediüzzaman böyle bir vasatta, yani değil dine hizmet etmenin dindar olmanın dahi cesaret istediği bir zamanda, pervasızca meydana atılmıştır: “Bir adamın kıymeti, himmeti nispetindedir. Kimin himmeti milletiye o kimse tek başıyla küçük bir millettir... Kimin himmeti nefsiye, o insan değildir. ^[128] Allah'a hakikî abd [kul] olan, başkalarına abd olmaz... Birbirinizi—Allah'tan başka—kendinize Rab yapmayınız... Mesleğimiz... ahlâk-ı Ahmediye ile tahallûk [Peygamber ahlakıyla ahlâklanmak] ve sünnet-i Peygamberiyi ihya etmektir. Ve rehberimiz, şeriat-ı garra ve kılmamız da berahin-i katia [kesin deliller]... ve maksadımız i'lâ-yı kelimetullahtır.” ^[129]

Tabiatıyla, Bediüzzaman'ın böylesi çıkışları bazılarının emellerine ve hedeflerine aykırıydı. Ama hiç şüphe yok, kerhen güçlüye teslim olan, ama bundan dolayı yüreği sızlayan milyonların hissine de tercüman oluyordu. Artık kelepçelerin, demir parmaklıkların, sürgünlerin, hücrelerin, hatta sehpaların yolu gözükmüştü. Çok şey denendi, fakat bu ses susturulamadı. Bir eline dünyasını, bir eline ahiretini almış, “meydan-ı şahadet'e çıkmıştı. “Tek dünyalılar meydanıma gelmesin.” diyordu. Gözünde ölüm “terhis tezkeresi,” idam “ebedî saadetler dünyasına göçün pasaportu,” zulüm dava adamlarının sık sık muhatap olduğu bir imtihan şekli idi. Tahammül, sabır ve sebat ise, “metodun anahtarı” sayılıyordu.

Bütün dikkatler üzerine çevrilmişti. Bütün imkânlar kullanılarak etrafındaki nur halesi kırılmak isteniyordu. Ama tersine, geliştikçe gelişiyor, büyüdükçe büyüyordu. Bundan cesaret alan kerhen destekçiler, bu şartlarda bile hizmet edilebildiğini görmüş, yavaş yavaş çözülmeye başlamışlardı. Resmen kapatılan dinî tedrisat yuvaları, evlere taşınmıştı. Korku hissi büyük ölçüde yenilmişti. Gizli, ama tesirli bir hizmet dönemi yeniden başlamıştı. Zamanla gelişecek ve Kur'an kursları, imam hatip liseleri ve sair isimler, unvanlar altında hizmet resmileşecekti.

Bediüzzaman, susturulmuş dinî hareketi yeniden canlandıran, sindirilmiş hizmet ehlini cesaretlendiren bir aksiyon adamı olarak, hiç şüphesiz, selâmlanmaya lâyıktır. Ve bu sahada da rakipsizdir. İşte bunun için “bugünkü İslâmî gelişmenin öncüsü” sıfatını haizdir. Kalemîyle ve kılıcıyla hizmet etmiştir. Fetihlere müritleriyle birlikte katılan eski ulemayı andırmaktadır.

Kahramanlık Beratı

Bediüzzaman'ın talebelerinden ve gönüllülerden kurduğu milis alayının Doğu hattında yaptığı hizmetleri unutmak, tarih boyunca vefa örnekleri vermiş bir milletin torunlarına elbette yakışmaz. Fakat Bediüzzaman'ın şahsına ve hizmetlerine bilinen sebepler yüzünden alerji duyan resmî zihniyet, kendi zaviyesinden yazdığı tarihe bunları almamıştır. Rus birliklerine ve bilhassa gözü dönmüş Ermeni çetecilere karşı giriştiği ve büyük ölçüde başarıya götürdüğü direniş hareketi öyle bir kahramanlık ve fedakârlık destanıdır ki, rahat rahat romanlaştırılabilir. Bizzat o günleri yaşayan birinci devre Erzurum Mebusu Salih Yeşil, sonradan Bediüzzaman'a reva görülen insanlık dışı muameleye yüreği sızlayarak Dâhiliye Vekili Hilmi Uran'a hitaben yazdığı bir mektupta şöyle bir cümleye yer verir:

“Kafkas'ın karlı dağlarında gönüllü alay kumandanı olarak mücahede ve irşat için dolaşıp büyük

bir harp madalyası almıştı.”^[130]

Elbet bir gün, bu milletin gerçek değerlerine sahip yazarlarımızdan biri çıkıp bu abidevî kahramanlığı romanlaştıracaktır. Bu şerefın bize nasip olması dileği ve dua yerine geçmesi temennisiyle, kısa bir başlangıç yapmayı deneyelim:

Roman Gibi

Güneş, Osmanlı Devletinin çöküş hüznüne bulanmış gibi başını bulutların gerisine çekmişti. Moskof’un zaferini parlatmamakta direniyor gibiydi.

Pasinler Cephesi çözülmek üzereydi. Moskof’un gülle yağmuru hızlanmıştı. Mevzilere iki dakikada üç gülle düşüyor, yeni canlar alıp şanlar bırakıyordu. Diriler, ne zamandır şehitlerle koyun koyuna yatıyorlardı. Ölümle ebedî dostluğu tazelemişlerdi. Korku hissi uyuşmuş, doludizgin yağmurun ıslak soğukluğu unutulmuştu.

Suyun diz boyuna çıktığı mevzide iki can vardı. Beş kişi Molla Said’in imamlığında sabah namazını kılmış, duayı silâh başında etmek üzere mevziye girmişlerdi. Dudaklarından dua ve zikir fişkirirken gelen bir Moskof güllesi, üçünü almıştı. Şehitlik beratını kanlarıyla imzalamışlar, rütbelerin en büyüğünü takıp cennete uçmuşlardı. Diriler, ölülerin hâline hasretti. Hasretin alevi Molla Said’in yüreğinde yalınlanıyordu. Moskof’un topları gümbürdedikte, gülleler tiksinti veren ıslıklamalarla başının üzerinden geçtikte “Şimdi,” diyordu, “işte şimdi şahadet geliyor...”

Birliklerimizin büyük kısmı gerilerdeydi. Bir dere yatağında siperlenmişlerdi. Gülle yağmuru arttıkça son ümit kalıntıları da kırılıyor, moral çöküyor, bıkkınlık kol geziyordu. Yapacak fazla bir şey kalmamıştı. Düşman bütün ağırlığıyla vatanın üstüne abanmış, bütün hatları bozmuş, direnişi çökertmişti. Daha fazla beklemenin manası yoktu. Yeni bir cephe kurmak için çekilmek lâzımdı.

Komutanın emri, ön siperlere de ulaştırıldı: “Çekiliyoruz!”

Molla Said irkildi. O sıralar asla duymak istemediği tek kelime buydu. Ecdat vediası toprakları korumak için canlarını veren arkadaşlarına baktı. Sakin sakin yatıyorlardı. Bu kelimeyi duymadıkları için talihli sayılırlardı. Bir gıpta duygulanmasında siperde kendisiyle birlikte sağ kalan tek arkadaşı ve talebesi Molla Habip’e döndü:

“Molla Habip, ne dersin? Gâvurun güllesinden gizlenmeyeceğim.”

“Ben de senin arkandan çekilmeyeceğim Şeyda...” Ordu Pasinler Cephesinden çekilince Bediüzzaman da emre uyarak Bitlis Cephesine geçti.

* * *

Şeyda’nın sesi, çok yakınlarına düşen bir top mermisinin kaldırdığı toza dumana bulandı, ufku sardı:

“Haydi ileri! Gâvurun top güllesi bizi öldüremez. Geri çekilmeye tenezzül etmeyeceğiz.”^[131]

Yağmur, güneş, kar, barut, duman ve kan...

Ve savaşın, hele de Moskof galibiyetinin bütün hunharlığı...

Şeyda dimdik. Şeyda, kurduğu milis alayının ortasında, canlı bir abide:

“Otuz topumuz Rusların eline geçmek üzere. Bizim silâhımızla bizi vuracaklar. Topları kurtarmak için benimle birlikte gelen var mı?”

Cevap yekvücut, muazzam bir bağlılığın andı gibi: “Hepimiz!”

Topları ele geçirdikten sonra kayalık ve sarp yollardan çeke çeke getirmek için 300 kişiye ihtiyaç var. Ayırdığı 300 kişi, Şeyda’nın arkasında karanlığı eze eze göreve gidiyor. Nurşin taraflarından

Muş'a inerek Moskof hatlarına sızıyorlar. Tam bir akıncı harekâtı:

“Sessiz olun ve dua edin...”

Fiilî duanın yanı sıra kavî dua... Molla Said'in bütün hayatı denilebilecek temel prensip... Ve toplar gönüllülerin elinde. Seyda bir neferden farksız. Son topu yanındaki iki fedaîsiyle birlikte çeke çeke kendi hatlarına taşıyor.

“Ateş!”

Bütün hattı ateş çemberine alıyor. Rus kuvvetlerini üç gün süreyle cepheye mıhlıyor. Böylece köylerin boşaltılması, kadınlarla çocukların emniyete alınması için gerekli zaman kazanılmış oluyor. Ve hizmetleri, Erkân-ı Harbiye arşivindeki askerî mecmuaların milis bahsine geçiyor. Ama resmî tarihe bir türlü yol bulamıyor. Çünkü gelenler, geçmişi mahkûm etme sevdasındadır. Kendilerini okutmak, kendilerini sevdirmek, kendilerini övdürmek davasındadır. Bu gayret değil midir ki, bilhassa yakın tarihi “şövalye romanına döndürmüş ve kendilerini “kahraman” ilân edenler, kahramanları “asi,” kahramanlığı “isyan” saymıştır.

Ama yabancıların böyle bir derdi gayreti yoktur. Nitekim cepheyi ve cephe gerisini, Moskof ve Ermeni mezalimini yerinde tespit etmekle görevli Fransızların, sonradan “Document sur les Atrocutes Armene Russes [Ermeni-Rus Zulmüne Dair Belgeler]” ismiyle kitaplaşan raporlarında “Molla Said” ve “Said Efendi” isimlerine çok sık rastlanır. Görgü şahitlerinin yeminli şahadetlerine dayanılarak, Molla Said'in efsaneleşen kahramanlıkları, Gevaş ve Pasinler Savaşlarında gösterdiği fedakârlıklar övülür.^[132] Yabancılar, bu mevzuda yerlilerden daha hakperesttir.

Beynimiz zonkluyor!

Dünya literatürüne geçmiş bir ismi, yerli kaynaklardan kazıma gayretine akıl erdiremiyoruz...

“Çocuklara İlişmeyiniz!”

Ermeni çetecilerin yaptıkları malûm: Bastıkları yerde canlı mahlûk bırakmıyor; çocuk demeden, kadın demeden, yaşlı genç demeden ya kılıçtan geçiriyor, ya kazığa vuruyor ya da camilere doldurup ateşe veriyorlardı.

Bu korkunç katliam, mamureleri viraneye döndürmüştü. Yağmalandıktan sonra katliama tâbi tutulan, nihayet ateşe verilen köylerin kasabaların ahalisi, korkunç bir intikam duygusuyla silâh başı etmiş, bir kısmı da Bediüzzaman'ın gönüllü alayına katılmıştı. Bunlar, Ermenilerin yaptıklarına aynıyla cevap verme emelindeydiler.

Bir ara binlerce Ermeni çocuğu toparlanıp Bediüzzaman'ın karargâhına yakın kasabadaki kampa getirildi. Çocukları Ermeniler tarafından hunharca katledilen milislerden ve askerlerden bir grup bunu haber alınca, intikam plânını tatbik hazırlandı. Ermeni çocuklarını kılıçtan geçireceklerdi. Bundan haberdar olunca, Bediüzzaman çok üzüldü. İlâhî adalet hükmünce, “bir canı yüzünden onun kardeşi, hanedanı, çoluk çocuğu mes'ul olamaz”dı. Babaların günahını çocuklara yüklemek ise insafsızlıktı. Gerek beşerî hukukta gerekse İslâm hukukunda yer alan temel kaide, cezanın suçluya münhasır kalmasıydı. Suçlunun yerine bir başkası cezalandırılmazdı. Hele de söz konusu bulûğ çağına henüz gelmemiş bir çocuk ise, hukuku daha bir dikkatle korunmalıydı. Bunlara dokunmanın adî cinayetten farkı yoktu. Hatta olandan bitenden habersiz bulunan bunca mazlumun kampta tutulması bile büyük zulüm sayılırdı. Salıverilerek ailelerine teslim edilmeleri lâzımdı.

İntikama susamış gönüllülerle askerleri böylece teskin ettikten sonra, Ermeni çocukları serbest bıraktı. Rus mevzilerinin gerisinde bulunan ailelerine kavuşmaları için yardımcı oldu.

Bediüzzaman'ın bu engin müsamahası ve şefkati çocuklar tarafından ailelerine anlatılmış olacak ki, gerek Ruslar gerekse Ermeni komitacılar, o günden sonra çoluk çocuğu kesmeyi büyük ölçüde

bıraktılar.

“Mademki Molla Said çoluk çocuğumuzu kesmedi, bize teslim etti, biz de bundan sonra Müslümanların çocuklarını kesmeyeceğiz.”[\[133\]](#)

İki taraftan da binlerce çocuğun hayatı, bu şekilde kurtuldu.

* * *

Esaret Yılları

“ERMENİLERİN REHBERLİĞİYLE düşman [Ruslar] Dideban eteklerindeki nehir boyundan Bitlis’e akarken, Bediüzzaman’ın şehir içinde göğüs göğüse düşman süvarileriyle çarpışmış, bir ayağından yaralanıp esir edildikten sonra mahalle başındaki kışlaya, oradan Rusya’ya, sonra Sibirya’ya kadar sürülmüş olduğunu işittim.”^[134]

“Bitlis’in sukutunda bir miktar talebelerimle Rus askerlerinin bir taburu içine düştük. Bizi sardılar. Her tarafta el ele ateş edildi. Dört tanesi müstesna bütün arkadaşlarım şehit olduktan sonra, düşman taburunun dört sırasını yarıdık, yine onların içinde bir yere girdik. Onlar üstümüzde, etrafımızda sesimizi, öksürüğümüzü işittikleri hâlde bizi görmüyorlardı. Otuz saat o hâlde çamur içinde ben yaralıyken, hıfz-ı İlâhî, istirahat-ı kalp içinde muhafaza edildim.”^[135]

“Yaralı bir hâlde su içinde 30 saat kalır. Nihayet kan kaybından ve şiddetli soğuktan hayatı tehlikeye girince, onu kurtarmak gayesiyle talebelerinden birisinin kendisinden habersiz gidip düşmana haber vermesiyle, 19 Şubat Cuma gecesi Ruslar gelip esir alırlar.”^[136]

Kısacası, Bediüzzaman esir düşmüştür (19 Şubat 1916)... Rus karargâhına götürülür ve kendisine itibar gösterilir. Esareti sırasında yanında bulunanlardan Ali Aras’ın anlattığına göre, ^[137] Müslüman Tatarlardan bir Rus subayı, Bediüzzaman’ı ağlayarak karşılamış ve valinin dairesine yerleştirmiştir. Sonradan bir Rus generali, kendisiyle görüşmek ister. Ayağının üstüne basamadığı için, Bediüzzaman’ı bir sedyeyle generalin ikametgâhına tahsis edilen konağa götürürler. General bazı sualler sorar. Suallerin çoğunun “Abdülmecid” isimli Türk ajanıyla ilgili olduğu rivayet edilir. Bu zat Kafkasya bölgesindeki Müslüman-Türk unsurları ayaklandırmak göreviyle İran üzerinden Kafkasya’ya gönderilen zattır. Muhtemelen de Teşkilât-ı Mahsusa’ya mensuptur.

Ayağa Kalkmayan Esir

Bediüzzaman’ın esaret günleri...

Şark’ın yalçın kayalıklarında solumaya alıştığı engin hürriyet havası bile yetmezken, İstanbul’un hafif baskı kokan havasından kaçıp vaat edilen mevkileri bile teperek sırf hürriyet duygusu ve hizmet şevki ile Şark’a sığınmışken, bir esir kampının hürriyetsiz atmosferinde boğulacak gibiydi. Gerçi itibar görüyordu, ama o itibar peşinde olsaydı sarayın iltifatını tepip engin hürriyet hissinin peşinde Şark’a dönmezdi.

Bununla birlikte hâlimden şikâyet etmiyor, uzun uzun düşünüyor, bazen de etrafını alan talebelerine ve dostlarına ilerde yapacağı telifatın hulâsasını anlatıyordu. Ona hayrandılar; İslâmiyet’i yorum biçimi, ilimle imanı takviye eden tebliğ tarzı ve gerek Osmanlı gerekse dünya siyasetine vukufu, şaşkınlıkla karışık bir hayranlık meydana getirmişti.

Günlerden bir gün Rus Kafkas Orduları Başkomutanının, esir kampına geleceği duyuldu. Tabiatıyla her tarafta bir faaliyettir başladı. Kamp baştanbaşa silinip yıkanıyor, yataklar değişiyor, giyecekler yenileniyordu. Bediüzzaman’ın ise dalgın bir tavırla hazırlıkları seyrettiği tahmin edilebilir. Onun nazarında bir Rus generalinin değeri, üzerinde taşıdığı sırma ve elbiselerin değeri kadardı. Tazim göstermemeye, boyun eğmemeye kararlıydı. Bir Osmanlı âlimi, daha mühimi bir İslâm âlimi olarak İslâm’ı izzetle temsil etmeliydi. İhtimal, kendisini bir esir olarak görmüyor, vazifeli sayıyordu.

Ve beklenen an geldi...

Başkomutan, esirlerin bulunduğu yere girdi. Ondan önce oraya bir Rus subayının “Dikkat!” komutu girmiş, komutu duyar duymaz koğuştaki bütün esirler ayağa fırlamıştı.

Bediüzzaman müstesna...

Hiçbir şey olmamış gibi, “Dikkat!” komutunu duymamış gibi yerinde oturuyordu.

Herkesin dili tutulmuş, esirler derin bir endişeye düşmüşlerdi. Başkomutan dikkatle Bediüzzaman’a bakıyor, ama Bediüzzaman gözlerini yerden kaldırmıyordu. Başkomutan öfkeden kıpkırmızı olmuştu. Bir esirin oturarak kendisini karşılaması idam fermanı sayılırdı. Bu cesaretin, pervasızlığın ve umursamazlığın sebebi neydi? Yoksa çok dalgın olduğu için geldiğini fark etmemiş miydi?

Öksürdü. Kendini fark ettirmek için öksürerek ve kırbacını çizmesinde şaklatarak tekrar Bediüzzaman’ın önünden geçti. Fakat esir hâlâ aldırıyor, üstelik de bu sefer yüzüne bakıyordu.

General, subaylarının ve esirlerinin önünde güç durumda kalmıştı. Esirler korkuya karışan derin bir hayranlık hissiyle Bediüzzaman’a bakıyor, subayların gözleri alev saçıyordu. Hiç değilse durumu biraz olsun kurtarması lâzımdı. Olur ya, belki de kendisini tanı mıyordu. Türkçe bilen bir tercüman istedi. Ve tercüman gelir gelmez sordurdu:

“Beni herhalde tanımadılar...”

Bediüzzaman’ın tavrında hiçbir tereddüt, hiçbir endişe yoktu. Yüzündeki ifade değişmemiş, insanı yerin dibine batıran parıltılı bakışlarındaki sert çelik sivriligi olduğu gibi kalmıştı. Üstelik cevap veren sesinde bir küçümseyiş, bir umursamazlık vardı.

“Tanıyorum,” dedi, “Nikola Nikolayeviç’tir!”

General ürperdi. Kasten böyle davranılmasını bağışlayamazdı. Avaz avaz bağırdı:

“Şu hâlde Rus ordusuna, dolayısıyla Rus çarına hakaret ediyorlar...”

Bediüzzaman sakin ve vakur idi. Tereddütsüz cevap verdi:

“Hakaret etmedim. Ben bir Müslüman âlimiyim. İmanlı bir kimse, Cenab-ı Hakkı tanımayan bir adamdan üstündür. Binaenaleyh, ben sana kıyam etmem!”[\[138\]](#)

Bu merdane cevap, generali çıldırtmış, Bediüzzaman’ın divan-ı harpte yargılanmasını emretmiştir. Sonuç...

Başta Osmanlı subay ve erleri olmak üzere, onlarla birlikte aynı kampta esir bulunup Bediüzzaman’ın durumunu duyan Alman ve Avusturyalı subaylar, başkomutandan özür dilemesi için Bediüzzaman’a yalvarıyorlar, ama razı olmuyor. “Sizi asarlar!” demelerine karşı, vaktiyle İstanbul’da 31 Mart Olayı sonrası kurulan divan-ı harp mahkemesinde söylediklerini tekrarlıyor:

“Bunların idam kararı, benim ebedî âleme seyahat etmem için bir pasaport hükmündedir. İmanima muhalif hareket edemem. Zaten Resulullah’ın huzuruna varmak istiyorum.”

Ve Rus mahkemesi, generalin şahsında “Rus çarıyla Rus ordusuna hakaret” maddesinden idama hükmediyor. Bediüzzaman kurşuna dizilerek idam edilecektir...

İdam mangası hazır. Esirler dehşet içinde, dostları ağlıyor... Son bir defa daha, özür dilemesi için Bediüzzaman’a yalvarıyorlar. Fakat hiçbir pişmanlık emaresi yok; tersine, güle kavuşan sevdalı bülbül gibi, sevinç içinde. Ölümü arayanı ölümle korkutmak ne mümkün... Sadece son bir arzusu var:

“On beş dakika müsaade ediniz, dinî vazifemi ifa edeyim.”

İzin veriliyor...

Bediüzzaman, söz konusu olan başkasının idamı imiş gibi sakin, abdest alıp huşu içinde iki rekât namaz kılıyor.

Gayrimüslim esirler dâhil istisnasız herkes derin bir sessizlikle, soluk almayı dahi unutarak onu seyrediyorlar. Kalabalığın içinde yaklaşan fırtınanın rüzgârı esiyor. Yüreklerinde bir isyanın lâvı yalınlanıyor. Müslümanlar kurtuluş duası mırıldanırken, Hristiyan esirler kenetlenmiş dişlerinin arasından lanet okuyorlar.

Ya Rus ordusunda görevli Tatar subaylar?... Onların da ruhlarında fırtınaların çırpındığına şüphe yok. Bir din âliminin hiç yoktan, sırf İslâm’ın izzetini muhafaza etti diye kurşunlara hedef edilmesini

hazmedemiyorlar. “Âlimin ölümü, âlemin ölümü gibidir.” vakıasından hareketle, kim bilir bunun önüne geçmek için nasıl çareler düşünüyorlar...

Başkomutan Nikolayeviç,—aynı zamanda çarın dayısıdır—ya sessiz çılgınlarda sezilen isyan havasından, ya bir öfke kabarmasında düştüğü yanlışlığı fark etmesinden ya da başka sebeplerden dolayı yumuşuyor. Salâhiyetini kullanarak mahkemenin kararını geçersiz sayıyor. O sırada namazını ve duasını bitirmiş bulunan Bediüzzaman’a yaklaşıyor:

“O hareketinizin, mukaddesatınıza olan bağlılıktan ileri geldiğine kanaat getirdim. Sizi boş yere rahatsız ettim. Rica ediyorum, beni affediniz.”^[139]

Hâkim, birden mahkûm mevkiine düşmüş, af dilemeye başlamıştır. Mahkûm ise hâkim mevkie yükselmiştir. Bu durum daha sonra cereyan eden bütün mahkemelerinde de yaşanacak, Bediüzzaman kendisini yargılamaya çalışanları yargılayacaktır.

Boşluk

Bediüzzaman, 19 Şubat 1916’da esir olmuş, ancak 25 Haziran 1918’de kurtulmuştur. Esareti toplam iki yıl dört ay altı gün tutmaktadır. Bunun dört ay altı günlük bölümü seyahatlerle geçse bile geriye iki uzun yıl kalmaktadır. Bu sürenin tamamını acaba gerçekten esarete mi geçirmiştir?

Bildiğimiz kadarıyla, Rus ordusunda görevli Müslüman Tatarların teşebbüsü sayesinde Bediüzzaman, tam bir esaret hayata yaşamamış, Volga kıyısındaki bir camide imamlık yapmıştır. Ayrıca esir subay ve erler arasında tebliğ vazifesini sürdürmüştür.

“Rusya’da Kosturma’da 90 esir zabitimizle beraber bir koğuştaydık. Ben, o zabitlerimize ara sıra ders veriyordum. Bir gün Rus kumandanı geldi, gördü: ‘Bu Kürt gönüllü alay kumandanı olup, çok esirimizi kesmiş, şimdi de burada siyasî ders veriyor. Ben yasak ediyorum, ders vermesin.’ İki gün sonra geldi, dedi: ‘madem dersiniz siyasî değil, belki dinîdir, ahlâkîdir; dersine devam eyle.’”^[140]

Aynı dersi engellemek için, kendi vatanında, bekası için kanını döktüğü toprağında maruz kaldığı baskıları, tehditleri, sürgünleri, bir günü iki yıllık esarete bedel hapisleri düşündükçe, Rus subayının insafına karşı bizdeki insafsızlıklara şaşmamak elde değil...

Hürriyete Firar

Rusya, Bolşevik İhtilâli kargaşasında boğulurken, Bediüzzaman bundan istifadeyle esaretten firar etti.

25 Haziran 1918 tarihli “Tanin” gazetesinde “Muvasalat” başlıklı şöyle bir haber görüyoruz:

“Kürdistan ulemasından olup, talebeleriyle beraber Kafkas Cephesinde muharebeye iştirak eylemiş ve Ruslara esir düşmüş olan Bediüzzaman Said Kürdî Efendi, ahiren şehrimize muvasalat eylemiştir.”

Tafsilât vermemekle birlikte Bediüzzaman, Rus esaretinden kolaylıkla kaçtığını, Kosturma’dan Petersburg’a şimdiki Leningrad—geçtiğini ve Alman topraklarına girdiğini yazmaktadır.^[141] Bu konuda sadece Eşref Kuşçubaşı’dan naklen Cemal Kutay bir parça tafsilât vermekte, Bediüzzaman’ın Berlin’de Adlon Otelinde^[142] iki ay kadar kaldıktan sonra Varşova’ya gittiğini, oradan Viyana yoluyla Sofya’ya geçtiğini ve trenle İstanbul’a geldiğini yazmaktadır.

İstanbul’da değişik havalar esmekteydi. Acemi ideologların ellerinde hürriyet davası yozlaşmış, savaşın da kaybedilmesine ramak kalmıştı. Gerçi Çanakkale Zaferi, göz kamaştırıcı boyutlarda, şehamet devrinin zaferlerini andırır bir zaferdi, ama diğer cephelelerdeki hezimetini örtememişti. ittihat ve Terakki iktidarı hem vaatlerini tüketmiş, hem de kendisi tükenmişti. Partinin güçlü lideri Enver Paşa çırpıyor, ama batmaktan kurtulamıyordu.

Bediüzzaman'ın İstanbul'a dönüşü acaba içinde nasıl bir ümit ışığı yakmıştı ki derhal Harbiye Nezaretine davet ederek iltifatlarda bulunduktan sonra, "Nasılsın, ne yapıyorsun hocam?" diye sordu ve görev teklif etti?

Bediüzzaman kararlıydı. Henüz 42 yaşında olmasına rağmen öylesine yoğun olaylarla haşır neşir yaşamıştı ki, 80 yaşın tecrübesini yaşıyordu. Yaşadığı olaylar, şahit olduğu yanlışlarla birleşmiş, onu günlük siyasetten iyice soğutmuştu.

"Eğer bana dünyevî bir maişet için vazife verecekseniz istemem. İlmüirfana ait bir hizmet varsa o başka..."^[143] karşılığını verdi.

Enver Paşa da, onca tecrübeden sonra ilimden irfandan mahrum siyasetin kanatsız kuştan farksız olduğunu görmüş, bir çıkış yolu arıyordu. "İslâm akademisi" fikrini ona muhtemelen Bediüzzaman'ın yukarıdaki cevabı ilham etti. Belki de konuyu karşılıklı tartıştılar. Belki Enver Paşa, şimdilik kaydıyla kendine sakladı... Ancak çok hürmet ettiği Bediüzzaman'a yardımcı olmak istiyor, ısrarla bir talebi olup olmadığını soruyordu.

Bediüzzaman, cephede, ateş hattında bin bir güçlkle telif ettiği muazzam tefsiri İşaratü'l-İ'caz'ı bastırmak emelindeydi. İsrarları karşısında bu tasavvurunu Enver Paşaya açtı. Paşa elinden gelen gayreti göstereceğini vaat edince memnun oldu. Savaş günleriydi ve bilhassa kâğıt buhranı hüküm sürüyordu. Enver Paşa eserin kâğıdını buldu; böylece İşaratü'l-İ'caz basılabildi.

Harbiye Nezareti, Bediüzzaman'a, üç taksitte 150 lira ikramiye ile bir savaş madalyası takdir etti.

Cepheden Akademi Üyeliğine...

"Son devrin İslâm akademisi" olan Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye 13 Ağustos 1918'de açıldı. Bu akademi, devrin en önde gelen ilim ve iman adamlarını bünyesinde toplayacaktı. Bediüzzaman da kendisinden habersiz olarak akademiye üye teklif edilmişti. Ordunun adayıydı. Sadrazam Talât Paşa, Bediüzzaman'dan şöyle bahsediyordu:

"Bediüzzaman, Dârül Hikmeti'l İslâmiye'ye namzettir. O büyük bir vatanperver, kahraman bir fedaîdir. Millet ve memleket uğrunda fisebilillâh hayatını vakfetmiştir."^[144]

Bediüzzaman'ın akademi üyeliği dört yıl üç ay sürdü. Bu arada kendisine, Şeyhülislâm Musa Kâzım Efendinin teklifi ve Padişah Sultan Vahidüddin'in direktifiyle "mahreç" rütbesi verildi?^[145] ^[146]

Akademi üyeliğinden kazandığını eserlerini bastırmak için harcıyor, bunların büyük bölümünü bedava dağıttırıyordu. Sebebi sorulduğunda, maaşından ancak zar zor geçinebildiği kadarını kendine harcamasının caiz olduğunu, kalanını millet malı saydığını, kitapları ücretsiz dağıtmak suretiyle millet malını millete iade ettiğini söylüyordu.^[147]

Aslında Volga Nehri kıyısındaki camide, memleket dönüşü sosyal hayatın içine girmemeye, kalan ömrünü mağaralarda ibadetle geçirmeye karar vermişti: "Madem sonunda kabre gireceğim, yalnızlığa alışmak için şimdiden yalnızlığı ihtiyar edeceğim." Fakat İstanbul dönüşü, hayli zaman kararını tatbik edemedi. Her şey onu hayatın içine çekiyordu. İstemediği, arzu etmediği hâlde bazı kapılar önünde açılıyor, başkaları onu istiyordu.

Savaş bitti. Savaşla birlikte devlet de bitti... Bediüzzaman çok müteessirdi:

"Ben kendi elemelerime tahammül ettim, fakat ehl-i İslâm'ın eleminden gelen teellümat [kederler] beni ezdi. Âlem-i İslâm'a indirilen darbelerin en evvel kalbime indiğini hissediyorum, onun için bu kadar ezildim. Fakat bir ışık görüyorum ki, o elemelerimi unutturacak inşallah."^[148]

Üzgündü, ama ümitsiz değildi. Her gecenin bir gündüzü olduğuna inanmıştı. Önemli olan, karanlığa katlanmamak, gündüzü çabuklaştırmak için çalışmakta. O da bunu yapıyordu.

MütarekeGünleri

Savaş kaybedilmiş, İttihatçılar bütün güç, enerji ve ümitlerini kaybetmiş olarak ülkeden kaçmışlardı. İtilâf devletleri şehri gayri resmi olarak işgal etmişlerdi. İstanbul'un çehresi değişmiş, fuhuş ve içki yaygınlaşmaya başlamıştı. İşgalciler Osmanlı'yı dejenere edecek bütün imkânları teşvik ediyor, millet büyük bir tehlikeyle karşı karşıya bulunuyordu. Ümidini İttihat ve Terakki Fırkasına bağlamış aydınlar büyük bir şaşkınlık içindeydi. Ne yapacaklarını bilemiyor, köşelerine çekilmiş, bekliyorlardı.

Böyle zamanlarda doğrudan siyasî hüviyette olmayan cemiyetler önemliydi. Bazı aydınlar böyle bir cemiyet kurmaya karar vermişlerdi. Ama öyle bir hüviyette olmalıydı ki, dost olsun düşman olsun herkes tarafından tasvip görmeliydi.

Konu tartışıldı ve nihayet alkollü içkilerle mücadele edecek bir cemiyet kurulmasında karar kılındı.

5 Mart 1920 günü, yani işgalden sadece 11 gün evvel, kurucular heyeti, zamanın gazeteciler cemiyeti salonunda toplandı. Başta Şeyhülislâm Haydarizade İbrahim Efendi, Dârül-Hikmeti'l-İslâmiye azasından Bediüzzaman Said Nursî, Dr. Tevfik Rüştü (Araş), Hakkı Tarık (Us), Hamdullah Suphi, Dr. Emin Paşa, Velid Ebüzziya, Eşref Edip, Müderris Mustafa Sekip, Dr. Süheyl (Ünver), Mazhar Osman ve Fahreddin Kerim (Gökay) gibi devrin tanınmış simaları, her türlü zararlı alışkanlıkla mücadele etmek üzere tasarladıkları cemiyeti kurdular.^[149] Böylece şimdiki adıyla “Yeşilay,”—o zamanki Hilâl-i Ahdardoğdu. Ondan 11 gün sonra da İstanbul, İngiliz işgaline uğradı.

Dört yüz altmış yedi sene Osmanlı Devletinin payitahtı olmuş, hilâfet müessesesinin Osmanogullarına geçmesi itibarıyla da (1517) 403 sene bütün İslâm âleminin merkezi sayılmış İstanbul, en karanlık günlerini yaşıyordu. Fatih'in torunları mahzun, Konstantin'in ahfadı ise memnundu. Bizans emelleri yeniden dirilmişti. Müstevliler çizmelerini vura vura, şapkalarını savura savura haksız zaferlerini kutluyor, her karışı şehitlerin kanıyla sulanmış pak toprakları kirletiyorlardı.

İşgal altında olan yalnız İstanbul değildi; Anadolu'nun muhtelif bölgeleri de İtilâf devletleri kuvvetlerince işgale uğramıştı. Kurtuluşu “Avrupalılaştırmak”ta ararken—Tanzimattan bu yana—Avrupa'nın müstevli yüzüne, sömürücü emellerine toslayan aydınlar, büyük bir şaşkınlığa düşmüşlerdi. Gazetelerde her kafadan bir ses çıkıyordu. Kimi çareyi İngiliz mandasında, kimi Amerikan mandasında görüyordu; kimisi kurtuluş mücadelesinin ateşini derinden derine yakmaya çabalarken, kimisi Anadolu'da küçük devletçikler kurmanın ardında koşuyordu...

Timur sonrasının korkunç fetreti hortlamış gibiydi. Bir vakitlerin alıkıran başkesen gücü İttihat ve Terakki Fırkasının ileri gelenleri, yurt dışına kaçmıştı. Padişah ise sarayında mahsur gibiydi. İşgalcilerin şimdilik nazik tarassutu altında yaşıyor, sadece kendi hususî muhafız alayını Ayasofya Camiinin etrafına dizerek, “camiye çan takılacağı” yolundaki söylentiler üzerine böyle bir durumla karşılaştıklarında mutlaka ateş açmalarını, neticesi ölüm de olsa düşman emellerini mukaddes mabede, Fatih'in mübarek mirasına sokmamalarını emrediyor, ecdadını andıran bu tavrıyla İngilizleri de şaşırtıyordu.

Gizli açık bir sürü cemiyet faaliyet gösteriyordu. İşgal kuvvetleri, Osmanlı'nın bölünüp parçalanmasını netice verecek her faaliyeti teşvik ediyor, kol kanat geriyordu. Para ve mevki dağıtıyorlardı. Bazı zayıf karakterliler etkilenmiş, düşmanla mücadele edeceklerine düşmana yardımcı olmaya başlamışlardı.

Bunların yanı sıra belki iyi niyetle çok zararlı sonuçlar doğuracak bazı teşebbüslere girişenler de vardı. Mevlânzade Rıfat Bey, bunlardan biriydi. Artık devletin dinlemeyeceğine inanmış, Doğuda bir “Kürt devleti” kurmak için temaslara başlamıştı. “Bu afattan ne kurtarırsak kârdır. Ermeniler devlet olarak ortaya çıktı; onlara ve sair düşmanlara karşı durabilmek için yeni bir devlet kurmak lâzımdır.

Aksi hâlde din de, millet de büyük zararlara düşer.” Diyordu.

Bu düşüncelerin tesiriyle olmalı, Bediüzzaman’a bir mektup yazdı ve yardımcı olmasını rica etti.

“Ben vatan haini değilim.” diyordu, “Koca Osmanlı Devletini parçalatan da ben değilim. Onu yıkanların Allah belâsını versin!... Ümit pek zayıf... Ermenistan hükümeti kuruluyor. Onların Ermenistan kurmalarına karşılık, devlet dağıldığına göre biz de Kürdistan’ı kuralım.”^[150]

Bediüzzaman—ki cumhuriyet devrinde çıkarıldığı bütün mahkemelerde “Kürtçülük”le suçlanmış, adı kasten Şeyh Said’le karıştırılmış, kendisinden yıllar sonra bile talebeleri aynı isnada ve muameleye tâbi tutulmuş, tabî bu isnat ve iftira hiçbir zaman ispatlanamamıştır—özetle şu cevabı veriyordu:

“Rıfat Bey! Kürdistan teşkil etmek değil, Osmanlı cihan devletini ihya edelim. Bunu kabul edersen, canımı bile feda ederek çalışırım...”^[151]

Ayrıca Kürt Teali Cemiyeti Reisi Abdülkadir de aynı emelle Bediüzzaman’a müracaat ediyor ve aynı karşılığı alıyordu:

“Bin yıldan beri âlemi İslâm’ın bayraktarlığını yapan bu kahraman millete hizmet yerine... birkaç akılsız kavmiyetçi [ırkçı] kimsenin peşinden gitmem.”^[152]

Direniş

Osmanlı aydını, işgal altındaki İstanbul’da şaşkınlığını yaşarken, Bediüzzaman derhal işgale karşı tavır alıyor, gazetelerde yayınladığı makalelerle, gizli beyannamelerle, konferanslarla, nihayet meşhur “Hutuvat-ı Sitte” isimli eseriyle halkı direnmeye çağırıyordu. Koca ordulara adeta tek başına meydan okuyordu. Tabiatıyla işgal kuvvetlerini çileden çıkarıyordu.

Üstad’ın “Hutuvat-ı Sitte”si, hem o devrin acılarını idrak hem bazı saf dillerle kasıtlıların çıkardıkları söylentileri, halkın ümidini söndürmek ya da mukavemetini kırmak için ortaya attıkları iddiaları, hem de işgalcilerin propagandalarını ve bunları etkisiz kılan cevapları görmek bakımından mühimdir. “Hutuvat-ı Sitte,” işgali benimsetmek için ileri sürülen iddialara Bediüzzaman’ın tatminkâr cevaplarını ihtiva etmektedir. Bir fikir vermesi açısından birkaç soru ile birkaç cevabı alıyoruz:

“Der: ‘İrade-i hilâfet, siyasetimin lehine çıktı.’”

Yani padişah iradesi, İngiliz siyasetinin lehine çıktı, öyleyse direnmek gereksizdir. “Padişaha karşı gelmek” sayılır.

Rahmetli Sultan Vahidüddin’in aleyhinde olanların dillerinden hâlâ düşmeyen bu iddiaya Bediüzzaman’ın cevabı şöyledir:

“Bu vesveseye karşı deriz: ‘Bir şahsın arzuyu zatisi [kendi arzusu] başkadır, ümmet namına emin olarak deruhte ettiği emanet-i hilâfetten hâsıl olan şahsiyet-i maneviyyenin iradesi başkadır. Bu irade bir akıldan çıkıp bir kuvvete istinat ederek, âlem-i İslâm’ın maslahatını takip eder. Akıllı ise şûrayı ümmettir, senin vesvesen değil. Kuvveti, müsellâh [silâhlı] ordusu, hür millettir, senin süngülerin değildir. Maslahat da, muhitten merkeze nazar edip, İslâm için faide-i uzmayı [büyük faydayı] tercih etmektir. Yoksa aksine olarak merkezden muhite bakmakla âlem-i İslâm’ı bu devlete, bu devleti de Anadolu’ya, Anadolu’yu da İstanbul’a, İstanbul’u da hanedan-ı saltanata taarruz vaktinde feda etmek gibi hodendişane [bencilce] fikir ve irade, değil Vahidüddin gibi mütedeyyin [dindar] bir zat, hatta en facir [fena huylu, günahkâr, ayyaş, eşkıya, yalancı] bir adamda, yalnız ism-i hilâfeti taşıdığı için ihtiyarıyla etmez. Demek, mekruhtur. O hâlde ona itaat, adem-i itaattir [itaat etmemektir].

“Der ki: ‘Bana karşı mukavemetiniz beyhudedir. Müttefikinizle [Almanya ile] yapamadığınız şeyi şimdi nasıl yapacaksınız?’

“Bu vesveseye karşı deriz: ‘En ziyade, hile ve fitneyle ayakta duran azametli kuvvetin, bizi yeise [ümitsizliğe] düşürmüyor. Evvelâ hile ve fitne, perde altında [gizli] kaldıkça tesir eder, zahire [açığa] çıkmakla iflâs eder, kuvveti söner... Perde öyle yırtılmış ki, senin yalan, hile fitnen hezeyana, maskaralığa inkılâp edip [dönüşüp] aklın kalıyor...

“Saniyen: O kof kuvvetin yüzde 90 sana karşı itilâf [alışma, uyuşma] kabul etmez. Muhasım bir cereyan, atalete [tembelliğe] mahkûm ediyor. Fazla kalan kuvvetinle dert ve dermanda eskisi gibi bir istibdat altında tutmaya ihtimal versen, şeytan iken eşeğin eşeği olursun... Hey ekpekü’l-küpekâ! Köpekten teküpküp etmiş köpek!

“Salisen: Mademki öldürüyorsun... Ölmek iki suretledir. Birinci suret: Senin ayağına düşmek, teslim olmak suretinde ruhumuzu, vicdanımızı ellerimizle öldürmek, cesedi de güya ruhumuza kisasen sana telef ettirmektir. İkinci suret: Senin yüzüne tükürmek, gözüne tokat vurmak ile ruh ve kalbimiz sağ kalır, ceset de şehit olur. Akide-i faziletimiz tahkir edilmez. İslâmiyet’in izzetiyle istihza edilmez...

“Elhâsıl: İslâmiyet muhabbeti senin husumetini istilzam eder [gerektirir]. Cebrail, şeytanla barışamaz.”“[\[153\]](#)

İngiliz işgalciler, siyasî ve içtimaî hayata hâkim olmak niyetindeydiler. Memleketin bütününü işgal tehdidiyle padişahı yıldırılmışlar, ajanları sayesinde İttihatçılarla İtilâfçılar birbirlerine düşürmüşler, din adamlarının arasına ihtilâf sokmuşlardı. Anglikan Kilisesine mensup İngiliz papazlar, Hristiyanlık propagandası yapıyor, akıllarınca Hristiyanlığın üstünlüğünü Müslümanlara göstermek istiyorlardı. Bu maksatla hazırladıkları altı suali, Şeyhülislâmlıktan, cevaplandırılması dileğiyle Dârü’l-Hikmeti’l-İslâmiye’ye havale edilmişti. Gerisini Bediüzzaman’ın “Mektubat’ından okuyalım (s. 430):

“Bir zaman İngiliz Devleti, İstanbul Boğazının topraklarını tahrip ve İstanbul’u istilâ ettiği hengâmda, o devletin en büyük daire-i diniyesi olan Anglikan Kilisesinin başpapazı tarafından Meşihat-ı İslâmiyeden [Şeyhülislâmlıktan] dinî altı sual soruldu. Ben de o zaman Dârü’l-Hikmeti’l-İslâmiye’nin azası idim. Bana dediler: “Bir cevap ver. Onlar, altı suallerine 600 kelimeyle cevap istiyorlar.” Ben dedim: ‘Altı yüz kelimeyle değil, altı kelimeyle değil, hatta bir kelimeyle değil, belki bir tükürükle cevap veriyorum! Çünkü o devlet, işte görüyorsunuz, ayağını boğazımıza bastığı dakikada, onun papazı mağrurane üstümüze sual sormasına karşı yüzüne tükürmek lâzım geliyor... Tükürün o ehl-i zulmün o merhametsiz yüzüne!’“

Yine de cevaplandırdı. Ama “Ona [İngilizlere] değil, hakikat namına” kaydını koydu. İngilizlere cevap verme tenezzülünde dahi bulunmayan bir vakar içindeydi. Âdeta Osmanlıların haşmetini şahsında yaşıyordu.

Müslümanları tahkir ve en yüksek dinî müesseseyi tezyif etmek maksadıyla başpapazın sorduğu bazı suallerle Bediüzzaman’ın cevapları şöyle:

Soru: Muhammed’in (a.s.m.) dini nedir?

Cevap: “İşte Kur’an’dır.”

Soru: Fikir ve hayata ne vermiş?

Cevap: “Fikre tevhit, hayata istikamet...”

Soru: Mezahim-i hazıra [zamanın sosyal yaralarını] nasıl tedavi eder?

Cevap: “Hürmet-i riba [faizin yasaklanması], hem vücub-u zekât [zekâtın emredilmesiyle].

Soru: İhtilâl-i beşere ne nazarla bakıyor?

Cevap: “Sa’y [emek] asıl esastır. Servet-i insaniye, zalimlerde toplanmaz; saklanmaz ellerinde.”

İçinde bulunduğumuz asrın başında, milletler arası siyasî problemlerin ve toplumları tehdit eden sosyal çalkantıların toplumları kısıpıcı arasında ezdiği bir zamanda, 1917 Bolşevik İhtilâlinin

yankılarının henüz tazeliğini koruduğu bir zamanda Bediüzzaman'ın Anglikan Kilisesi Başpapazının sorduğu sorulara verdiği cevaplar çok manalı, düşündürücü ve hâlen de geçerliliğini ve tazeliğini korumaktadır.

Bu cevapların verildiği sırada gerek başpapazın mensup olduğu İngiltere'de ve gerekse diğer Batı ülkelerinde kapitalizm bütün şiddetiyle hâkimiyetini sürdürüyor, her türlü sosyal haklardan yoksun çalışan kitleleri sömürmeye ve ezmeye devam ediyordu. Komünist ihtilâl ise, Marks ve Engels teorisinin aksine kapitalist bir dünyada değil, endüstrileşmenin başlangıcında bile olmayan Rusya'da meydana gelmiş, diğer ülkelerde yankılanmaya devam ediyordu.

Bediüzzaman'a göre Batı için de, Doğu için de çare, temelde İslâm ve özelde de faizin yasaklanması ve zekât emrinin yerine getirilmesi idi.

Geçen zaman Bediüzzaman'ı haklı çıkarmış, Batı kapitalizmi çalışanlar lehine sosyal haklar tanımak suretiyle yumuşamış ve Rusya da katı Marksist prensiplerden fedakârlıklar yapmaya mecbur kalmıştı. Çünkü her iki rejim, insan yaratılışına ve İslâm'a zıttı. Ona göre “biri necis, diğeri ences,” yani “birisi pis, diğeri ondan da pis” idi. “Tahir-i mutlak,” yani tam manasıyla temiz olan ise İslâm'dı.

Hutuvat-ı Sitte,” İstanbul'a bomba gibi düştü. Yalnız işgalcileri değil, milleti dinsizleştirmek için işgalcilerle aynı maksadı paylaşan kökü dışarıda bazı grupları da müthiş rahatsız etti. “Bu eser sahibi dünyada kalırsa, biz dinsizliği bu millete kabul ettiremeyeceğiz.”^[154] dediler.

İşgal kuvvetleri komutanı da aynı kanaatle idi. Üstelik merak ediyordu: Böylesine pervasızca cesaretin kaynağı acaba neydi? Bediüzzaman nasıl bir kuvvete dayanmıştı?...

Gücü araştırıldı. Samimî imanı, vatan sevgisi ve Anadolu insanının tertemiz muhabbetinden gayri bir şey bulamayınca şaşırdılar. Bir keresinde Ayasofya Camiinin avlusunda etrafını çevirerek onu öldürmeyi bile denediler. Belki de maksatları sadece korkutmaktı. Fakat hayatının her döneminde “Ecel birdir, tagayyür etmez [değişmez].” sözünü beynine ve kalbine nakşeden hakikat yolcusunu korkutmak mümkün müydü?

Müderisler Cemiyeti

İşgal altındaki İstanbul'da kurulan cemiyetlerden biri ve hiç şüphesiz en faydalısı, en dikkate değer olanı, “Müderisler Cemiyeti”dir. 1921 yılının Ocak ayında kurulan cemiyetin üyeleri arasında, devrin en tanınmış simalarıyla birlikte Bediüzzaman Said Efendi de vardır. Temel maksadı, baş gösteren dinî gevşekliği frenlemek, devlet içinde birlik ve beraberliği sağlayan birinci unsur olan İslâmiyet'i yeniden ihya etmektir. Tüzüğünün ikinci maddesinin üçüncü fıkrasında, cemiyetin maksadı şöyle açıklanıyordu:

“Muntazam bir usul dairesinde dinî hakikatleri, İslâm'ın yücelik ve terbiyesini Müslümanların ruhlarına doldurmak, İslâm adap ve şearini muhafaza, Müslümanlar arasında kardeşlik bağlarının takviyesi ile içtimaî mükellefiyetler ve şahsî çalışmalarının inkişafına [gelişmesine] büyük bir azimle ve metanetle çalışmak...”^[155]

Bu teşkilât, mezkûr maddenin içinde geçen “içtimaî mükellefiyetler” tabirinden de belli ki, sadece dinî değildir. O devir Müslüman'ının en büyük mükellefiyeti, vatanın kurtulmasına hizmet etmektir. Ve Bediüzzaman, bu hizmet gayretinin de içindedir.

Fetvaya Karşı Fetva

Kuva-yı Milliye kurulmuş, Anadolu'da kurtuluş hareketi organize hâle gelmeye başlamıştır ki,

Şeyhülislâm Dürriyade Abdullah Efendinin hâlâ tartışılan fetvası çıkmıştır.

Abdullah Efendi, Kurtuluş Savaşımızın aleyhinde sayılan beş fetva vermiştir.^[156] Bu fetvaların nasıl bir baskı altında verildiği bir tarafa, fetvalarda ileri sürülen bazı endişelerin zaman içinde gerçekleştiği gerçeği diğer tarafa, bir din âliminin verdiği fetvaları bahaneyle bütün din âlimlerini ve dindarları İstiklâl Savaşının karşısında gösterme hezeyanı, 76 müftü, 36 ilim adamı ve 11 milletvekilinin mukabil fetvalarıyla hezeyan sahiplerinin suratlarına çarpılmışken, tarihî hakikatlerden nasibini alamamış bazı din düşmanlarının hâlâ aynı tekerlemeyi gevelemesi, dürüst insan ve haysiyetli kalem sahibi açısından cumhuriyet neslinin yaşadığı büyük talihsizliğe sadece bir örnektir.

Abdullah Efendinin verdiği fetvaları Bediüzzaman reddediyor, fetvaların şer'an geçerli sayılamayacağını söylüyor, İstiklâl Savaşının ve Kuva-yı Milliye'nin meşruiyetine dair şunları yazıyordu:

“İşgal altındaki bir memlekette İngilizlerin emri ve tazyiki altında bulunan bir iradenin ve meşihatın [şeyhülislâmlık makamı] fetvası mualleldir [geçersizdir], mesmu' olamaz [dinlenemez]. Düşman istilâsına karşı harekete geçenler asi değildir, fetva geri alınmalıdır.”^[157]

“Anadolu harekâtı için ‘bâğidir, asidirler’ diye fetva veriliyor. Şayet bu fetva ise, Anadolu halkı buna uymaya dinen mecbur değildir... Zaten şimdi bazı hakikatlerde bir inkılâp var. Zıtlar isimlerini değiştirip mübadele etmişler [değişmişler]. Zulme adalet, cihadabağ [isyancı] cesarete hürriyet namı veriliyor.”^[158]

Bediüzzaman, bir kalem ve kelâm erbabı olarak hem İngilizlerle, hem de işbirlikçileriyle mücadele içinde bulundu. Bu mücadelenin boyutları kim bilir ne seviyeye çıktı ki, bir gün, İngilizlere karşı duyduğu derin nefretin sebebi soruldu: “Sebep bir değil, bindir... Bana en ziyade [en çok] şedit [şiddetli] görünen, manen ahlâkımıza vurduğu darbedir. Secaya-yı seyyieyi [kötü karakteri] içimizde inkişaf ettirdi [geliştirdi].”

Hâlâ o inkişafın acılarını yaşamıyor muyuz?...

* * *

Bediüzzaman, Mecliste

YAKIN GEÇMİŞİMİZİN ifrat ve tefritlerden arınmış gerçek tarihi henüz yazılmadı. Ama yazılacak... İşte o zaman olaylar yerli yerine oturacak ve eminiz ancak o zaman Bediüzzaman Said Nursî gibi isimler tarih içindeki yerlerini alacaklar.

Bediüzzaman'ın İstanbul'u işgal altında tutan İngilizlerle hakkında ölüm emri çıkarılacak kadar doğrudan bir mücadeleye girdiğini, bu arada bazı yakınlarını da Anadolu harekâtına katılmak üzere Ankara'ya gönderdiğini biliyoruz. Ancak Genelkurmay arşivlerine nüfuz edemediğimiz için, başka neler yaptığını pek bilmiyoruz. Bediüzzaman gibi bağımsızlığa son derece düşkün ve son derece aktif bir karakterin kendisini bunlarla sınırlayacağını, doğrusu pek sanmıyoruz. Gerçi işgal altındaki bir başkentte (İstanbul) İngiliz işgalini lanetlemek, Anadolu harekâtını “asi” sayan fetvaya karşı fetva vermek ve ülkenin mutlak bağımsızlığını savunmak—hele bir de bazı etkili isimlerin işgal kuvvetlerinin sözcülüğünü yaptığını hatırlarsak—az şey değil. Ne var ki bunlar, bir din adamının ısrarla Ankara'ya çağırılması ve mecliste ayakta, alkışlarla karşılanarak konuşturulması için kâfi değil. Muhtemelen bilemediğimiz bazı icraatların da içinde yer almış, istiklâl mücadelesini yalnız kalem ve kelâm bazında onaylamakla kendisini sınırlamıştır...

Kürsü ve Dua

Bediüzzaman'ı 3 Temmuz 1922 günü Ankara'da görüyoruz. Başta Mareşal Fevzi Çakmak olmak üzere bazı milletvekillerinin ısrarlı davetlerine nihayet icabet etmiş ve 9 Kasım günü Büyük Millet Meclisine gelmiştir.

Meclis başkanı celseyi açıyor. “Riyaset-i celileye arz” edilen bir takriri [önergeyi] okutuyor: “Vilâyat-ı Şarkiye ulemayı benamından [Doğunun meşhur âlimlerinden] olup Anadolu gazilerini ve meclis-i âli'yi [büyük meclisi] ziyaret etmek üzere İstanbul'dan buraya gelerek samiin [dinleyici] locasında bulunan Bediüzzaman Molla Said Efendi Hazretlerine hoşamedî edilmesini [resmî hoş geldiniz merasimi yapılmasını] teklif ederiz.”

“Takrir”in altındaki imzalar, Bitlis mebusları Arif ve Derviş, Muş mebusları Kasım ve İlyas Sami, Siirt Mebusu Salih, Bitlis Mebusu Resul ve Ergani Mebusu Hakkı Beylere ait.

Takrir okunup alkışlarla kabul ediliyor. Ardından Antalya Milletvekili Rasih Efendi, Bediüzzaman'ı kürsüye çağırıyor: “Kürsüye teşriflerini ve dua etmelerini, kendilerinden rica ederiz.”

Bediüzzaman, milletvekillerinin alkışları arasında meclis kürsüsüne çıkıyor ve zafer için dua ediyor. İstiklâl mücadelesini sonuçlandırmak üzere bulunan Türkiye'nin Büyük Millet Meclisi, o günlerde işte böyle bir yapıdadır. Yazık ki bu yapı hızla değişecek, “Bu kanun çıkar, ihtimal bazı başlarda uçar!” şeklindeki tehditlerin de tesiriyle zaman içinde “onay meclisi”ne dönüşecektir.

Çok iyi karşılanmasına rağmen Bediüzzaman, Ankara'nın genel manzarasından memnun değildir. Milletvekillerinin namazı ve diğer ibadetlerini aksattıklarını tespit etmiş, muhtemelen yeni Türkiye'ye çizilecek siyasî istikamet haritasının mahiyetini kestirmiş, kendi veciz ifadesiyle söylemek gerekirse “Ankara'yı en kara bir halet içinde” görmüştür.

Yöneticileri dine yöneltmenin çarelerini arıyor ve ilk çare olarak 10 maddelik bir beyanname bastırıp milletvekillerine dağıtıyor.

“Ya Eyyühel meb'ûsûn! İnneküm le-meb'ûsûne liyevmin azîm... Ey mücahidin-i İslâm ve ey ehl-i hail ve akd!” cümlesiyle başlayan beyannamesinde Bediüzzaman, bir taraftan namazın önemini vurgulayıp yeni yönetimi kibleye yönlendirirken, diğer taraftan iç ve dış politikanın esaslarını

belirliyor. Ayrıca da meclisin maddî manevî yapısını tahlil ediyor.

Teferruatını yakın talebelerine sağlığında yazdırdığı ve bizzat tashih ettiği “Bediüzzaman Said Nursî Tarihçe-i Hayatı” isimli eserine havale edeceğimiz “beyanname”nin bazı bölümlerini bugünkü dile aktarmadan geçemeyeceğiz.

“Beyanname”den Özetler

Kur’an’ın en açık hükmü olan namaza ve diğer farzlara dört elle sarılınız. Kur’an’ın emirlerini dinleyiniz. Kur’an’ın emirlerini dinlemezseniz, bu dünyada kumanda ettiğiniz şehit ve gazi erlerden öteki dünyada yardım dilenmek zorunda kalırsınız. Unutmayınız ki dünya Müslümanları, sizi Müslümanlığınız yönüyle seviyor. Müslümanlar ibadette ne kadar ihmalkâr olurlarsa olsunlar başlarındakini dindar görmek isterler. Özellikle bu, Şark’ta böyledir. Doğu insanı akıl ve mantıktan çok, duygularıyla görür, değerlendirir. Peygamberlerin ekserisinin Doğudan, hükümdarların ekserisinin ise Batıdan gelmesi de gösteriyor ki, Doğuyu ayakta tutacak temel direk, akıl ile felsefe değil, din ile duygudur. Doğu halkı, yapısı itibarıyla dindar devlet görevlilerine itimat ve itaat eder. Mademki mücadelenizle Doğuyu da kurtardınız, halkın sizi görmek istediği gibi olunuz; aksi takdirde gayretleriniz ya boşa gider ya da sathî kalır. (Doğu olaylarını defalarca yaşadıktan sonra bu tavsiyelerin kıymetini anlamış olduğumuzu umalım...)

Devam ediyor:

Hasmınız ve İslâmiyet düşmanı İngiliz, dindeki kayıtsızlığınızdan çok faydalandı, hâlâ faydalaniyor... İttihatçılar da aynı hataya düşmüşlerdi. Bir kısmı dinde lâubalilik gösterdiği için milletten nefret gördüler...

Düşünün ki, Hristiyanlık âlemi bütün vasıtalarıyla, medeniyetleriyle, felsefeleriyle, fenleriyle, misyonerleriyle İslâm âlemine hücum edip uzun zamandan beri maddeten üstünlük sağladıkları hâlde hiçbir zaman İslâm’a dinen üstünlük sağlayamadı... Demek dine sarılırsanız, Batı medeniyetinden süzülen çirkinlikler içimize giremez. Zaten âlem-i İslâm içinde mühim bir iş görmek, İslâmî kaidelere uymakla mümkündür, başka türlü olmaz; olmamıştır, olsa bile çabucak sönmüş, ölmüştür.

Zaferinizi takdir eden ve bu yüzden sizi seven müminler halk tabakasıdır ki, onlar sağlam Müslüman’dır. Fedakârlığınızı takdir edip sizi cidden severler. Müslümanlıktan çıkmış, bahtsız, milliyetsiz, körü körüne Avrupa taklitçisi azınlığı dindar çoğunluğa tercih ederseniz halk size küser, nazarını başka tarafa çevirir, kurtuluşu başkasından bekler.

Şu büyük inkılâbın temel taşlarını sağlam atmak gerek. Meclisin manevî şahsiyeti, sahip bulunduğu maddî kuvvet yönüyle, “saltanat” manasını üzerine almıştır. Eğer dine tâbi olmak suretiyle “hilâfet” manasını da üzerine almazsa ve meclis milletin dinî ihtiyaçlarını tatmin etmezse, millet kendine bir halife arayacak, bu da bölünmeyi netice verecektir. Bu ise “Hepiniz Allah’ın ipine sımsıkı sarılınız.” ayetinin hükmüne terstir.

Dışa karşı kazandığınız iyiliği, içteki fenalıkla bozmayınız. Bilirsiniz ki ebedî düşmanlarınız ve hasımlarınız, İslâmiyet’i tahrip etmeye çalışıyor. Öyleyse, zarurî vazifeniz, dini muhafaza ve ihyadır; aksi hâlde bilmeyerek düşmana yardım etmiş olursunuz...

“Bayanname”nin Kısa Tahlili

Bediüzzaman, meşhur “beyanname” sinde beş temel noktaya dikkat çekiyor:

1. Doğu halkının manevî yapısına,
2. Meclisin halkla bütünleşme ihtiyacına,

3. Mevcut yapı içinde İslâm dininin birleştirici vasfına.

4. Hilâfet müessesesinin İslâm âlemiyle bütünleşmede ve dünyada itibar kazanmadaki öncü rolü ile “hilâfet” manasının Büyük Millet Meclisinde temsiline,

5. Meclis üyelerinin itikat, ibadet ve ahlâk açısından da halka hem ayna hem de örnek olmalarının lüzumuna...

Günümüzde “devlet-millet kopukluğu” inkâr edilemez bir gerçek olarak ortaya çıktığına ve bu yüzden onca istenmeyen olay yaşandığına göre, Bediüzzaman’ı zaman doğruluyor demektir. Ki zamanın tasdikinden geçmiş hükümlere başka şahit gerekmez.

Doğu halkı bugün de dindardır. Bu yapısı itibarıyla onu devletle bütünleştirecek tek bağ, dindir. Nihayet bunu devlet de fark etmiş olacak ki, günün başbakanı Süleyman Demirel, 1991 sonlarında Diyarbakır’da yaptığı konuşmada, aynen Bediüzzaman’ın “birler”inde “birlik” aramış, “Allah’ımız bir, Peygamberimiz bir, Kitabımız bir...” şeklinde bir sıralamaya sığınmıştır. Ancak dağlara taşlara Atatürk’ün “Ne mutlu Türk’üm diyene!” sözü yazılıyken ne kadar inandırıcı olduğu tartışılabilir. Nitekim “Doğu olayları” konusunda uzun bir görüşme yaptığımız Hakkâri eski valisi Sahabettin Harput da bunu aynen ifade ediyor. Batıda öğrenci kızların başını açan, Doğuda ise uçakla ayet mealleri atan devletin inandırıcı olamadığını, önce bu çifte standardın terk edilmesi gerektiğini söylüyor. Vatandaşlar açıkça vali beye şöyle diyorlarmış:

“Sen dindarsın, bizi kandırmazsın; devlete değil, sana güveniyoruz...”

Keşke Bediüzzaman’ın “Doğuya dindar yönetici gönderilmesi” isteği o günlerde göz ardı edilmeseydi; daha da ötesi, keşke yöneticilerimiz, modernleşmeyi, dindar milletimizin değer ölçülerine hor bakan bir anlayışta aramasaydılar...

“İmandan Sonra En Yüksek Hakikat, Namazdır”

“Beyanname,” beklenen tesiri gösteriyor... Bir yandan milletvekilleri arasında namaz kılanların sayısında patlama gerçekleşirken, öbür yandan dinî konular meclis kürsüsüne gelmeye başlıyor. Bu ise devlete değişik istikamet haritaları çizenleri rahatsız etmiştir. Bir gün, henüz “Atatürk”leşmemiş Mustafa Kemal, Said Nursî ile meclisteki odasında görüşüyor.

“Sizin gibi kahraman bir hoca bize lâzımdır.” diyor, “İsterseniz size Muş mebusluğu, isterseniz umumî vaizlik verelim...”

Bediüzzaman, hayatında bir kere resmî statüyü kabul etmiş, Dârü’l-Hikmeti’l-İslâmiye üyeliği sırasında devletten maaş almıştır. Memuriyetin kendisine göre olmadığını iyi biliyor. O dönemde memuriyet, bir nevi tâbiyettir. Oysa Bediüzzaman, Allah’tan başkasına tâbi olmak niyetinde değildir. Ancak o zaman düşündüğü gibi yaşayabilir ve inancına tavizsiz hizmet edebilir. Bu bakımdan alabildiğine bağımsız olmalıdır.

Teklifi nezaketle geri çeviriyor. Teklifi geri çevirirken dünya nimetlerine sırtını dönmüş, bir bakıma da dünya cehennemine atılmayı göze almıştır. Bunun böyle bir sonuç vereceğinin farkındadır.

Öte yandan Mustafa Kemal de, başkalarının balıklama daldığı makam ve mevkilere dönüp bakmayan zatın gerçek niyetini kestirmiş olmalıdır. Şöyle diyor:

“Sizi yüksek fikirlerinizden istifade etmek için buraya çağırmıştık. Geldiniz, en evvel namaza dair şeyler yazdınız, aramıza ihtilâf verdiniz...”^[159]

Namazın “ihtilâf” sebebi sayılmasının nasıl bir dünya görüşünün, hayat tarzının göstergesi olduğunu hisseden Bediüzzaman’ın buna cevabı sert oluyor:

“Paşa, paşa! İslâmiyet’te imandan sonra en yüksek hakikat, namazdır. Namaz kılmayan haindir, hainin hükmü merduttur.”^[160]

Film oracıkta kopuyor... İki zıt kutup, birbirleriyle çatışmanın kaçınılmaz olduğunu bilerek birbirlerinden ayrılıyorlar.

Ancak Bediüzzaman sekiz ay kadar Ankara’da kalıyor. Meclis içinden ve dışından bazı çevrelerle yakın temas kuruyor. Endişelerinin yanı sıra tasavvurlarını da açıyor. Bu durumda “Şark Üniversitesi” [Medresetü’z-Zehra] fikri son çare olarak ortaya çıkmıştır. Doğunun maddî manevî açıdan “bölünmez bütün”ün parçası olarak kalması, Medresetü’z-Zehra’nın hayata geçmesine bağlıdır. Temaslarıyla bunu gerçekleştirmeye çalışıyor.

“Sultan Reşat ve İttihatçılar bu projeme 20 bin altın lira verdiler; siz de o kadar ilâve ediniz.” diyor.

“Siz medrese usulüyle sırf İslâmiyet noktasında gidiyorsunuz; hâlbuki şimdi Avrupalılara benzemek lâzım!”

Bu itiraza verdiği cevap şöyle:

“Doğu vilâyetleri âlem-i İslâm’ın bir nevi merkezi hükmündedir. Yeni fenler yanında, din ilimleri de lâzımdır ve elzendir. Çünkü peygamberlerin ekserisi Doğudan, hükümdarların ekserisi ise Batıdan geliyor. Bu da gösteriyor ki, Doğunun gelişmesi dinen gelişmeye bağlıdır. Başka yerlerde sırf yeni fenleri okutsanız bile Doğuda herhalde millet, vatan selâmeti namına öncelikle din ilimleri okutulmalıdır. Yoksa Türk olmayan Müslümanlar, Türk’e hakikî kardeşliğini hissetmeyecek. Şimdi etrafımızı saran düşmanlara karşı birliğe ve yardımlaşmaya muhtacız.”

Soruyorlar:

“Ne demek istiyorsunuz?”

“Eskiden Türk olmayan bir talebem vardı. Eski medresemde, hamiyetli ve gayet zeki olan bu talebem, din ilminden aldığı kardeşlik dersiyse her vakit şöyle derdi:

“‘Salih bir Türk, elbette fasık bir Kürt’ten bana daha fazla kardeştir, akrabadır.’

“Sonra aynı talebem, talihsizliğinden, sırf yeni fenleri okumuş. Dört sene sonra esaretten dönünce tekrar konuştuk. Dedi ki:

‘Ben şimdi, Rafizî bir Kürt’ü salih bir Türk hocasına tercih ederim.’

“‘Eyvah,’ dedim, ‘ne kadar bozulmuşsun...’

“Bir hafta çalıştım, eski hakikatli hamiyetine döndü. İşte, o talebemin evvelki hâli Türk milletinin ne kadar lüzumu var, ikinci hâli ne kadar lüzumsuz... Farzımuhal siz memleketin başka bölgelerinde (Batıda) dünyayı dine tercih edip siyasetçe dine ehemmiyet vermeseniz de, herhalde Doğu vilâyetlerinde din derslerine azamî ehemmiyet vermeniz lâzım.”

Nihayet ikna oluyorlar.

“Pekâlâ,” diyorlar, “150 bin banknot tahsisi için teklifinizi imzaya açacağız. Üniversitenizi bu parayla kurarsınız.”

Teklif 163 milletvekili tarafından imzalanıyor, fakat bir türlü realize edilemiyor...

Daha sonraki teliflerinde Ankara izlenimlerini şöyle anlatacaktır:

“1338’de (1922) Ankara’ya gittim. İslâm ordusunun Yunan’a galebesinden neşe alan ehl-i imanın kuvvetli efkârı içinde gayet müthiş bir zındıka fikrinin, içine girmek ve bozmak ve zehirlendirmek için dessasane çalıştığını gördüm. ‘Eyvah,’ dedim, ‘bu ejderha, imanın erkânına ilişecek!’ O vakit... Kur’an-ı Kerim’den alınan kuvvetli bir burhanı [delili] Arabî bir risalede yazdım... Fakat maatteessüf, Arabî bilen az ve ehemmiyetle bakanlar da nadir olmakla beraber, gayet muhtasar [özet] ve mücmel bir surette o kuvvetli burhan tesirini göstermedi. Maatteessüf o dinsizlik fikri hem inkişaf etti [gelişti], hem kuvvet buldu.”[\[161\]](#)

Ankara’da yaptığı gözlemler, ruhunda dalgalanmalar meydana getiriyor. Her şeye tek fikrin, tek düşüncenin, tek görüşün ve tek partinin hâkim olduğu bir dünyada, “inkâr fikri”ne siyaset yoluyla

değil, ancak Kur'an ahkâmıyla karşı konulabileceğine inanıyor ve Van'a dönüp Erek Dağı yalnızlığını kendisine mekân tutuyor.

Ankara'dan ayrılışı kesinlikle bir kaçış değildir. Maslahat olduğunda gözünü bile kırpmadan kendini ateşe atabilen bir fedakârlığı kendi geleceğiyle sınırlamak haksızlık olur.

Bize göre bu “göç”ün iki önemli sebebi var: Birincisi henüz savaş şartlarını yaşayan bir ülkenin yönetim kadrosunu hangi haklı gerekçeye dayanırsa dayansın tereddüde düşürecek tasarruflardan kaçınmak, ikincisi ise yalnızlıkta durum tespiti yapıp mücadele stratejisi belirlemek...

Hatırlamalıyız ki, devlet teşekkül safhasındadır ve bazı bölgelerde karışıklık mevcuttur. Böyle bir zeminde hem orduyu hem milleti etkileyecek bir tavrın içine girmek ve hemen bir mücadele başlatmak, en çok düşmanların işine yarar. Oysa Bediüzzaman, “Antranik’le (Yunan devlet adamı) Enver’e tokat” vurmayan yapıdadır. ‘Bir zamanlar İttihatçılara şiddetli karşı çıkarken neden birdenbire sustuğu’ şeklindeki soruya verdiği cevap, şimdiki tavrına da ışık tutar mahiyettedir.

Sual şuydu:

“İttihad’a [İttihat ve Terakki] şedit [şiddetle] muarız idin; neden şimdi sükût ediyorsun?”

Cevap şöyle:

“Düşmanların onlara şiddet-i hücumundan... Düşmanın hedef-i hücumu, onların hasenesi [sevabı-iyiliği] olan azim [kararlılık] ve sebatıdır ve İslâmiyet düşmanına vasıta-ı tesmim olmaktan feragatidir.”

Konuyu izahında “devlet” anlayışını buluyoruz. Şöyle diyor:

“Bence yol ikidir. Mizanın [terazinin] iki kefeşi gibi... Birinin hiffeti [hafifliği], ötekinin sıkletine [ağırlığına] geçer. Ben tokadımı Antranik’le Enver’e [Enver Paşa], Venizelos [Yunan başbakanı, komutan] ile beraber Said Halim’e vurmam. Nazarımda vuran da sefildir...”[\[162\]](#)

Erek Dağına çekilmesini aynı anlayışa bağlıyoruz...

* * *

Erek Dağı Yalnızlığı

SABAHIN İLK IŞIKLARI Erek Dağında tutuşur ve gün Erek Dağında söner. Her sabah güneş doğarken yalınlanıp menevişlenen zirveler, akşamdan akşama mat bir pembelikte durgunlaşır. Bu yüzden sabah ve akşamlarda Erek Dağının her tepesi altın taçlıdır: Güneş tepelerde tutuşup sönerken, tarihî harabeler derin bir vecd içindeki aziz misafirine mekân olur...

Erek Dağı, akşamın serin rüzgârında yelpazelenirken, ağaçlar sürekli bir hışırtıyla zikre durur, aziz misafirlerine uyup “Hayy” çekerler. Sonra gün açıp yıldızlar gökyüzünden çekilince açan çiçekler, derin manalar kazanmak ümidiyle sırlarını ona verirler. Gece boyunca süren zikir, gündüzleri fikre döner.

Erek Dağı, Ankara’nın müşevveş siyasetinden kaçıp yalnızlığına sığınan misafirini ezelî bir hasret içinde kucaklamıştır. Bediüzzaman dağ yalnızlığında “kitab-ı kebir-i kâinat’ı açmış, kâinata açılmıştır. Her yaprakta, her çiçekte yazılı ayetler satır satır okunmakta, satırlar şimdilik sadece ruhunda kitaplaşmaktadır.

“Korkmayınız,” diyor, “ders verdiğim imam ve Kur’anî yoldan arkamdan geliniz. Ebedî saadet ve selâmete erişeceğinizi tekellüf edebilirim.”^[163]

Bediüzzaman’ın dağ yalnızlığı iki yıl sürüyor. Bu iki yıl, “Yeni Said”in hareket tarzını plânladığı önemli yıllardır. Bu yıllarda hizmet felsefesini oluşturmuş, mücadelesinin esaslarını tespit etmiştir. Halkla irtibatını kesmiyor; cuma günleri şehre iniyor ve Nurşin Camiinde vaaz veriyor.

Bölgede bazı kıpırtılar sezmiş, tedirgin olmuştur. Hamidiye paşalarından Kör Hüseyin Paşa, kendince geçerli gerekçelerle asker toplamakta, ayaklanmaya hazırlanmaktadır. Bediüzzaman’ın nüfuzundan faydalanmayı düşünüyor. Israrla istediği görüşmede fikrini açıyor:

“Askerim hazır. Atlar hazır. Silâhlar ve cephaneler de hazır. Sizden emir bekliyoruz.”

Üstad hayretle soruyor:

“Ne diyorsunuz paşa? Askeri, silâhı ne yapacaksınız? Kiminle savaşacaksınız?”

“Kiminle olacak! Tabî ki Mustafa Kemal’le...”

“Mustafa Kemal’in askeri kim?”

“Bilmem. Ne diyeyim ki?... Asker işte...”

Aşağıdaki tespit, ısrarla Bediüzzaman’a “Kürtçü” diyenlerle fikirlerini inatla görmezden gelmeye çalışan yöneticilerimize arz olunur:

“O askerler bu vatanın evlâtlarıdır, senin ve benim akrabamdır. Kime vuracaksınız? Onlar kime vuracak? Düşünün paşa, idrak edin! Ahmet’i Mehmet’e, Hasan’ı Hüseyin’e mi kırdıracaksınız?”

“Böyle bir hayattan, ölmek iyidir!”

“Ne olmuş hayata? Sen hayatından bezmişsin; sütün Müslümanların, bütün zavallıların günahı ne ki onların da hayatını istiyorsun?...”

“Biz şeriat istiyoruz.”

“Şeriat isterim diye şeriatı alet ederek şeriata muhalefet edilmez. Böyle şeriat istemek olmaz. Size desem ki şeriatın tatbiki için Patnos’tan 300 atlıyla gel, buraya gelinceye kadar yağmacılık, talan, katliam yaparsınız. Bu ise tamamen şeriata muhaliftir. Böyle menfî fikirlerden vazgeçiniz.”

O zamana kadar hareketinden emin olan Hüseyin Paşa, tereddüt içinde mırıldanıyor:

“Sen benim elimi ayağımı soğuttun. Lâkin aşiretler toplanmış, benden cevap bekliyorlar. Gidip onlara vazgeçtiğimi nasıl söylerim? ‘Koskoca Hüseyin Paşa korktu.’ derler, namım beş para olur...”

“Kullar arasında beş para ol, yeter ki Allah katında makbul ol...”^[164]

Benzer bir teklif mektubu yazan Şeyh Said’e de şu karşılığı verecektir:

“Türk milleti asırlardan beri İslâmiyet’in bayraktarlığını yapmıştır. Çok veliler yetiştirmiş ve şehitler vermiştir. Böyle bir milletin torunlarına kılıç çekilmez. Biz Müslüman’ız. Onlarla kardeşiz. Kardeşi kardeşle çarpıştıranlayız. Bu, şer’an caiz değildir. Kılıç haricî düşmana karşı çekilir, dâhilde kılıç kullanılmaz. Bu zamanda yegâne kurtuluş çaremiz, Kur’an ve iman hakikatleriyle milleti aydınlatmak ve irşat etmektir, en büyük düşmanımız olan cahillikten kurtulmaktır. Teşebbüsünüzden vazgeçiniz; zira sonuçsuz kalır, birkaç canı yüzünden binlerce masum ölebilir.”^[165]

Buna rağmen Şeyh Said silâha sarılıyor. İki taraftan binlerce masumun kanı akıyor. Ama Bediüzzaman’ın önceden belirttiği gibi, isyan sonuçsuz kalıyor. Ardından yönetim, bu isyan bahanesiyle geniş çaplı bir tevkifat başlatıyor. Kurularla yaşları birlikte yakıyorlar. Tanınmış din adamları ya asılıyor ya da sürülüyor... Sürülenler arasında Bediüzzaman da vardır. Hayatının en çileli dönemi başlamıştır. Boyun eğmemesinin intikamını alıyorlar.

Tespit

İtidal, müspet hareket ve fikrî mücadele çerçevesinde faaliyet, Bediüzzaman’ın bütün hayatına hâkimdir. Ona göre kaba kuvvetle kazanılan her şey, daha büyük bir kuvvet karşısında elden gider. Ama fikir, hele kaynağı Kur’an ise, ebediyete uzanan bir başarı grafiği çizer. Böyle bir fikir mücadelesinde mağlûbiyet söz konusu değildir.

Bediüzzaman’ın bu metodunu anlamayan havaî mizaçların zaman zaman onu ve aynı metodu benimseyen talebelerini pasiflikle suçladıkları olmuştur. Özellikle ‘80’li yılların kargaşa ortamında bu kabil tenkitler sıkça görülmüştür. Söylenen, aşağı yukarı şudur:

“Medresede çay içip kitap okuyarak düzen değişmez...”

Bunu söyleyenlere, Müslüman’ın düzeni değiştirmekle değil, öncelikle kendini değiştirmekle mükellef olduğunu hatırlatmak isteriz. Yine hatırlatmak isteriz ki, mücadelede hedef kadar vasıtalar da meşru olmalıdır; aksi hâlde masumların, mazlumların canı yanar... Bediüzzaman’ın, şariat isteğiyle isyana hazırlanan ve kendisini davet eden Kürt Hüseyin Paşaya söylediklerini tekrar hatırlayalım:

“Böyle hareket zaten şeriata muhaliftir. Şariat isterim diye şeriatı alet ederek şeriata muhalefet edilmez. Böyle şariat istemek olmaz.”^[166]

Bediüzzaman’da “siyasî iktidarı ele geçirme” fikri yoktur. “Siyasete sağlıklı yön verme” gayesi taşımıştır.^[167] Halkın yüzde 60-70’inin hakikî dindar olmadan dine dayalı siyasî parti kurmanın caiz olmadığını, kurulması halindeyse dinî siyasete alet etmekten kaçınılamayacağını söyleyen odur. Ki bunun ne kadar isabetli bir tespit olduğunu, yaşayarak görmekteyiz.

Buna rağmen “dini siyasete alet” gibi, “şariat devleti kurmaya çalışmak” gibi ithamlara maruz kaldığını ve bu yüzden yönetimin boy hedefi olduğunu unutmayalım. Yine de müspet hareketten şaşmadı, “Dâhilde silâha müracaat edilmez.” prensibine ölünceye kadar sadık kaldı. Öldükten sonra da talebeleri aynı prensibe sahip çıkıyor...

* * *

Sürgün ve Barla Hayatı

ŞARK İSYANLARI BAHANE; asıl maksat, halkın tuttuğu önder şahsiyetleri halktan koparıp etkisizleştirmektir. Böylece hem saygı duyulan önder şahsiyetlere hem de halka gözdağı verilecekti.

Önlemeye çalıştığı Şark isyanları bahanesiyle tutuklanan Bediüzzaman, önce İstanbul’a getiriliyor, oradan Burdur’a, 20 gün sonra da jandarma nezaretinde Barla’ya sürülüyor. Barla’da bir ulu çınarın yanında mütevazı eve yerleştiriliyor.

Bediüzzaman’ın sürgün hayatı başlamıştır...

Mazlumdur... İsyanları yatıştırmaya çalışmış, hatta telkinleriyle Van’ın isyan dışı kalmasını sağlamıştır. Ancak halka dayanmayan yönetimler, halkı yönlendirebilecek insanlardan daima korkar; korkmuşlar ve sebep dahi göstermeden sürmüşlerdir. Katlanıyor...

Bediüzzaman’ın yapıcı karakteri, Barla’ya sürülmesinin hemen arkasından kendisini çarpıcı biçimde gösterir. Onun yerinde bir başkası olsa yakını, dilekçeler yağdırır, en azından kaderine küsüp içine kapanırdı; ama o, sürgünü “kaderin hükmü” olarak kabullenmiş, bunu “ihmalleri yüzünden uğradığı İlâhî bir ikaz” saymış ve derhal yeni şartlara kendisini uydurarak bir hizmet zemini hazırlamıştır:

“Bu bîçare Said, Van’da ders-i hakaik-ı Kur’aniye [Kur’an hakikatleri dersi] ile meşgul olduğum miktarca, Şeyh Said hadisatı (meşhur isyan) zamanında vesveseli hükümet, hiçbir cihette bana ilişmedi. Vakta ki, ‘nemelâzım’ dedim, kendi nefsimi düşündüm, ahiretimi kurtarmak için Ereğ Dağında harabe mağara gibi bir yere çekildim, o vakit sebepsiz beni aldılar, nefyetteler [sürdüler]. Burdur’a getirildim. Orada yine hizmet-i Kur’aniyede bulunduğum miktarca—o vakit menfilere (sürgünlere) çok dikkat ediliyordu, her akşam ispat-ı vücut etmekle [sürgünlerin her akşam karakola gözüküp imza atmak mecburiyetini kastediyor] mükellef oldukları hâlde ben ve halis talebelerim müstesna kaldık. Ben hiçbir vakit ispat-ı vücuda gitmedim, hükümeti tanımadım. Oranın valisi, beni Fevzi Paşaya (Çakmak) şikâyet etmiş. Fevzi Paşa demiş ki: ‘Ona ilişmeyiniz, hürmet ediniz!’ Bu sözü ona söyletiren, hizmet-i Kur’aniyenin kutsiyetidir. Ne vakit nefsimi kurtarmak, yalnız ahiretimi düşünmek fikri bana galebe etti, hizmet-i Kur’aniyede muvakkat [geçici] fütur [bıkkınlık] geldi; aksi maksadıyla [maksadımın tersiyle] tokat yedim. Yani bir menfadan [sürgünden] diğerine, Isparta’ya gönderildim. Isparta’da yine hizmet başına geçtim. Yirmi gün geçtikten sonra bazı korkak insanların ihtarlarıyla, ‘Belki bu vaziyeti hükümet hoş görmeyecek, bir parça teenni etsen [çekinsen] daha iyi olur.’ dediler. Bende tekrar yalnız kendimi düşünmek hatası kuvvet buldu. ‘Aman halk (ziyaretine) gelmesin...’ dedim; yine o menfadan [sürgünden] üçüncü nefiy olarak Barla’ya verildim.”^[168]

Barla’da şartlar zor, üstelik bütünüyle aleyhindedir. Hakkında türlü dedikodu çıkarılmıştır. Hükümet görevlilerinden uçurulan yalanlar Barla’yı sarmış, halka ondan uzak durmaları sakınmaları söylenmiştir. Öyle ki, yağmurlu bir gün, çamura bata çıka yürürken sığınacak bir saçak altı bulamıyor... Yine de sabırla katlanıyor, tevekkül içinde tefekkür ediyor. Kendisinden kaçan halka ulaşmak ve ebedî hakikati ulaştırmak zorundadır...

Yazmaya Başlıyor

“Yazmak” deyince sıca-cık bir oda, müsait şartlar, gerektiği kadar kalem, kâğıt, mürekkep gelir aklımıza. Hayır, bunlar yok...

Huzur da yok... Ankara’nın eli, Barla’daki huzurun gırtlığına uzanmış, sıkıyor. Başta nahiye müdürü, öğretmen, alabildiğine rahatsız etmeye çalışıyorlar Bediüzzaman’ı. Ama huzur insanın

içindeyse hiçbir kuvvet söküp alamaz. İnsan tevekkül ve tefekkürde diriliş ararsa hiçbir kimse huzursuz edemez...

Kitab-ı kebir-i kâinatı okumak için fırsat buldukça dağlara çıkıyor, millete zirvelerden sesleniyor:

“Ey asırlardan beri Kur’an’ın bayraktarlığı vazifesiyle cihanda en mukaddes ve muhterem bir mevki-i muallâyı ihraz etmiş [nail olmuş] olan ecdadın evlât ve torunları! Uyanınız, âlem-i İslâm’ın fecr-i sadıkında gaflette bulunmak, akıl kârı değil. Yine âlem-i İslâm’ın intibahında rehber olmak, arkadaş, kardeş olmak için Kur’an’ın ve imanın nuruyla münevver [aydınlanmış] olarak İslâmiyet’in terbiyesiyle tekemmül edip hakikî medeniyet-i insaniye ve terakki olan medeniyet-i İslâmiyeye sarılmak ve onu hâl ve harekâtında kendine rehber eylemek lâzımdır.”

Kendini iyice vehme kaptırmış yönetim, bu sesi nasıl susturacağını düşünüyor. Esareti ebedî hürriyete çeviren idraki nasıl engelleyeceğini ve kafasındakileri rahatça nasıl gerçekleştirebileceğini...

İftiralar Barla’da kol geziyor, baskılar soluk kesiyor. Ama Üstad fütursuz, kaygısız. Günü kitapta ebedileştirerek yaşıyor. Sayfalar dolusu yazıyor, yazıyor...

Bu arada gerçek mahiyeti görüldükçe anlaşılmış, tanındıkça sevilmiş ve etrafında nur yüzlülerden bir insan halkası oluşmuştur. Bu halka, gecesini gündüzüne katıp kelâmı kitaba geçirmeye çalışıyor. Yüklüklerden yatak yorgan boşaltılmış, büyük kilerler kandil ışığında küçük matbaalara dönüşmüştür. Risale-i Nurlar yazılıyor... Günü tarlada çalışarak geçiren yorgun eller, yatsı sonrası uhrevî duygularda dirilip kaleme sarılıyor. Bekçi tek tek yokluyor evleri. Bir ışık sızıntısı bile suç sayılıyor. Zira yatsıdan sonra evde ışık yanması demek, risale yazılması demektir. Çaresiz kilere ya da yüklüğe sığınıp emellerine ulaşıyorlar.

Barla ve Sav, “bin kalemlî matbaa” oluyor. Üstad yazılanları sırtlayıp getiriyor evine, fikrine şerefle hamallık ediyor. Sabahlara kadar tashih, sonra zikir, birkaç saat uyku, yeniden tashih ve onlarca cilt... Koca bir ömrün özeti bu.

Fakat bu ömür hiç de kolay yaşanmadı. Söyleyecek çok şeyi olan, üstelik son derece hür karakterde bir insanın sıkı takip altında tutulması ve sürekli tedirgin edilmesi, o insan açısından katlanılması imkânsız bir durumdur. Ancak güçlü imanı ve kalıcı emelleri olanlar her şartın içinde hizmetini sürdürebilir; Bediüzzaman, böyle biri. Asıl maksadını, inatla anlamak istemeyenlere bile bıkmadan anlatmasıyla meşhur.

Arkadaşları, talebeleri defalarca basılıyor. Namaz kıldığı camide Türkçe kamet yapılmıyor diye suçlanıyor. Dostları karda kışta Eğridir’e sevk edilip zindanlarda sorgulanıyor.

“Silâhları nereye sakladınız, parayı nereden buluyorsunuz?...”

Defalarca cevabı verilmiş sorular sık sık gündeme getiriliyor. Bir daha, bir daha cevap veriliyor:

“İktisat bereketiyle yaşıyorum. Vaktiyle Dârü’l-Hikmetten aldığım maaşın bir kısmını biriktirmiştım, zarurî ihtiyaçlarıma kullanıyorum.”

Talebeleri savcılarının karşısında haykırıyor:

“Silâhımız, imanımızdır!”

İsyan Değil, İhya...

Zaman zaman kafalara takılan soru şu:

“Yönetim neden Bediüzzaman’la o kadar uğraştı?”

Düşünün ki, hilâfet müessesesi başta olmak üzere dini hayata geçiren bütün müesseseler kapatılmış, temeli din olan, kaynağını dinden alan gelenekler yasaklanmış (kılık kıyafet gibi), ezan kaldırılmış, dinî eğitimin kapısına kilit vurulmuş, kısacası dine idam fermanı çıkarılmıştır. Nesiller dinsiz

yetiştirilecektir...

Bunun dışına çıkan her hareketin üzerine acımasızca gidiyor ve kitleleri sindiriyorlar. Tabiatıyla herkes susmuş, mazlum millet hakikatin gür sedasına hasret kalmıştır. Bu seda sadece Barla'dan geliyor: "Kur'an ahkâmını ilân edeceğim!"

Tabiatıyla zulüm okları Barla'ya yöneliyor. Bu sedayı susturmak için beşerî güçler seferber oluyor. "Siyaseti terk ve dünyadan tecerrüt ederek [uzaklaşarak] bir dağın mağarasında ahireti düşünmekteyken ehl-i dünya zulmen beni oradan çıkarıp nefyetteler [sürdüler]. Halık-ı Rahîm ve Hâkim, o nefyi bana bir rahmete çevirdi. Emniyetsiz ve ihlâsı bozacak esbaba [sebeplere] maruz o dağdaki inzivayı [yalnızlığı], emniyetli, ihlâslı Barla dağlarındaki halvete [yalnızlığa] çevirdi. Rusya'da esaretteyken niyet ettim ve niyaz [dua] ettim ki, ahir ömrümde bir mağaraya çekileyim.. Erhamürrahimin, bana Barla'yı o mağara yaptı, mağara faidesini verdi. Yalnız Barla'da, iki-üç adamda bir vehhamlık [şüphecilik] vardı. O vehhamlık sebebiyle bana vaziyet verildi. Benim Rabb-i Rahîmim, beni Kur'an'ın hizmetinde ziyade [fazlasıyla] istihdam [tayin] etmek ve 'Sözler' namıyla envar-ı Kur'aniyeyi [Kur'an'ın nurlarını] bana fazla yazdırmak için, dağdağasız bir surette beni şu gurbette bırakıp, bir büyük merhamete çevirdi..."

Kendisine zulmeden bir yönetime bile kin tutmayarak zulmü İlâhî hüküm ve rahmet açısından yorumlaması hemen dikkat çekiyor. Bu karakteridir ki her şeye karşı dayanma gücü vermiş, her şart altında hedefine yürümeyi başarmıştır...

Yazdığı birkaç mektuba da el konuyor. Akrabasının ziyaretine izin verilmiyor. Yine de kendi hürriyetini inşa ediyor. Kâh dağlardadır, "kitab-ı kebir-i kâinat" dediği yaprakları, çiçekleri, kuşları, kelebekleri, yıldızları, galaksileri okuyor; kâh ulu çınarın tepesinde zikrediyor; kâh iki odalı evine kapanmış, tefsir yazıyor...

O dönemi, bizzat tashihinden geçen "Tarihçe-i Hayat"ından takip edelim:

"Evet, dinsizliğin hükümferma olduğu o dehşetli devirde ehl-i din, terzil [aşağılanma] edilmeye çalışılıyordu. Hatta Kur'an'ı dahi tamamen kaldırmak ve Rusya'daki gibi dinî akideleri tamamen imha etmek düşünülmüş; fakat millet-i İslâmiyece bir aksülâmeli [tepkiyi] netice verebilmesi ihtimali ileri sürülünce bundan vazgeçilmiş, yalnız şu karar alınmıştı:

"Mekteplerde yaptıracağımız yeni öğretim usulleriyle yetişecek gençlik, Kur'an'ı ortadan kaldıracak ve bu suretle milletin İslâmiyetle olan alâkası kesilecek."

"Bütün bu dehşetengiz plânları çeviren o müthiş fitnelerin menbaları, şimdiki dinî inkişafın [gelişmenin] muarızları ve düşmanları olan haricî dinsiz cereyanların reisleri ve adamları idi. Evet, Türk milleti içerisinde meydana getirilen o dehşetli hadisatın iç yüzünü, tafsilâtını, istikbalin hakikatperest tarihçilerine ve bunları, şimdi demokrat idarededeki serbestiyle bir derece neşretmekte olan İslâm-Türk muharrirlerine havale ediyoruz."

Hakikati söylemeye mecbur "İslâm-Türk muharrirleri"nden biri olarak o dönemi anlatmak bize de düşüyor...

* * *

Karanlık Devir

HANİ TARİHİ “MİLÂTTAN ÖNCE” ve “milâttan sonra” diye ikiye ayırırlar ya, Türkiye’nin yakın tarihini de ikiye ayırmak lâzım “1950 öncesi” ve “1950 sonrası” diye...

Müslüman açısından 1950 öncesi âdeta milâttan önceki karanlık devirdir. O devirde Müslüman’ın mekânı zindan, hayatı hicrandır.

Yaşı 50’nin üzerinde olanlar bilir. Bir zamanlar bu ülkenin camileri hicranda, minareleri yasta, kubbeleri hastaydı. Günde beş kere, Müslüman’ın diriliş azmini haykıran “Allahüekber” sesi susturulmuştu...

“Allahüekber” tekbirinde yankılanan ebediyet azmi minareden atılmış, ezanın yerini tangır tungur çılgınlıklar almıştı:

“Tanrı uludur, Tanrı uludur; Tanrı’dan başka yoktur tapacak!”

Vicdanlar gizli gizli “Hangi tanrı?” diye soruyordu, “Yunan mitolojisinden fırlamış tanrıların, tevhit inancını haykıran minarelerde ne işi var?”

Fakat kimse vicdanının sesini açıklayamıyordu, tek parti diktası milleti tek fikre mahkûm etmişti.

Camiler ya yıkıma bırakılıyor, ya satılıyor ya da CHP lokali, gazino, banka ardiyesi yapılmak üzere kiralanıyordu. Türbeler kapatılmıştı; Fatih Sultan Mehmet’e minnet borcunu bir Fatiha’yla ödemek isteyen insanımızın karşısına paslı kilitler çıkıyordu. Türbe ziyareti yasaktı...

Kıblenizi tavaf edemezsiniz. Hac yasaktı...

Millî musikinizi dinleyemezsiniz. Çalınması yasaktı... (Radyo sanatçıları, özellikle dinî bestelerin bazı sözlerini değiştirir, “Ey Allah’ım!” biçimindeki sözleri “Ey yârim!” yapıp ancak öyle okurlarmış)

Çocuğunuza dininizi öğretemezsiniz. Dinî eğitim yasaktı...

Gerçek tarihini araştıramazdınız. Verilenden ötesine talip olmak yasaktı...

“Neden?” diye sormazdınız. Sormak bile yasaktı...

Yasakların kelepçesi şuura geçirilmiş, millî şuuru hadım etmek üzere bütün imkânlar seferber edilmişti.

Tuhaf Tuhaf Tamimler

Tarih, 17 Mayıs 1942... Dâhiliye Vekâleti Matbuat Umum Müdürlüğü İç Matbuat Dairesi tarafından gazetelere şu tamim gönderiliyor:

“Her ne şekil ve surette olursa olsun memleket dâhilinde dinî neşriyat yapılarak dinî bir atmosfer meydana getirilmesine ve gençlik için dinî bir zihniyet fideliği vücuda getirilmesine taraftar değiliz...”

Ve tarih, 24 Temmuz 1945... “Matbuat Umum Müdürü namına İzzettin Tuğrul Nişbay” imzalı ikinci tamim de gidiyor:

“Gazetelerin son günlerdeki neşriyatı arasında dinden bahis bazı yazı, mütalâa, ima ve temennilere rastlanmaktadır. Bundan sonra din mevzuu üzerinde gerek tarihî gerek temsilî ve gerekse mütalâa kabilinden olan her türlü makale, bend, fıkra ve tefrikanın neşrinden tevakki edilmesi [kaçınılması] ve başlamış bu kabil tefrikaların en geç 10 gün içinde nihayetlendirilmesi ehemmiyetle rica olunur.”

O devrin yazarlarından da birkaç örnek verelim:

1929’da Refik Ahmet, yarı resmî “Uyanış” dergisinde şunları yazıyor:

“Allah’ı da sultanla birlikte tahtından indirdik... Bizim mabetlerimiz, fabrikalardır.”

Yaşar Nabi, “Yeni Din Ezanları” isimli şiirinde yeni nesle yeni din uyduruyor:

*“Motorların şarkısı olsun yeni bestemiz,
Yeni din ezanları, minareler yerine
Bulutlara püsküren bacalarda okunsun.”*

1936’da Edirne Mebusu Mehmet Şeref Aykut, “yeni din”in esas prensibini koyuyor:

“...Yaşamak dinini aşıl原因 ve bütün prensipleri ekonomik temeller üzerine kurulan bir dindir.”

Falih Rıfki, 16 Şubat 1931 tarihli makalesini şöyle tamamlıyor:

“Türk yığınlarının terbiyesi için Moskova’nın yığın terbiyesi metotları, devletçi Türk iktisatçılığı için de faşizmin korporasyon metotları benimsenmelidir.”

1927 yılında kurulan bir komisyonda dinde reform yapılması tartışılıyor ve camilere ayakkabılarla girilmesi, sıralara oturulması ve org çalınması kararlaştırılıyor...

Ve Kemalettin Kamu’nun şiire benzemeyen şiirinden bir dördlük:

*“Ne örümcek ne yosun.
Ne mucize ne füsün.
Kâbe Arab’ın olsun,
Bize Çankaya yeteri”*

Hepsi bu kadar değil... Müslüman’ın mabedi ya satılıyor ya da başka maksatlar için kullanılmak üzere kiraya veriliyor. Bu arada Sultanahmet Camiinin “resim galerisi”ne dönüştürülmesi çalışmaları da başlatılıyor...

Peki,

*“Değmesin mabedimin göğsüne namahrem eli.
Bu ezanlar ki şahadetleri dinin, temeli.
Ebedî yurdumun üstünde benim, inlemeli.”*

mısralarını İstiklâl Marşına geçiren milletin niye sesi sedası çıkmıyor?

Sorunun cevabı, meşhur Cellât Kara Ali’den. “Son Posta” gazetesinin 3 Mart 1931 tarihli nüshasında şöyle diyor:

“Geçen 12 sene içinde 5 bin 216 kişiyi sallandırdım. Üç bin küsuru Konya isyanında, kalanını da istirdadından bugüne...”

Yani 1950 öncesi, toplumun, başta din olmak üzere kimliğini belirleyen temel unsurları, “Bazı başlar kesilebilir!” tehdidi altında terke zorlandığı karanlık bir dönemdir.

1950 yılının 14 Mayıs’ında gerçekleşen iktidar değişikliği ise, o devrin mahkûmiyet fermanıdır. Halk ilk defa iradesini siyasete yansıtırken şuurlu bir tercih yapmıştır. Bu tercihin şuurlu boyutu da Bediüzzaman ve talebeleridir. Daha sonra konunun özüne ineceğimiz için burada kapatıyoruz.

Şimdi oradan nereye geldiğimize bakalım:

Yüzlerce imam hatip lisesi, yüzlerce Kur’an kursu, “Dinsiz ilim kör, ilimsiz din topaldır.” gerçeğinden hareketle kurulan özel liseler, dindar öğrencileri bünyesinde barındıran yurtlar, çığ gibi büyüyen dinî yayınlar; sinemaya, romana, tiyatroya ve kısmen televizyona yansıyan dinî hayat; nihayet binlerce yeni cami...

Bütünü dine ve dindara hor bakanların başarısızlıklarının göstergesi olarak ortada duruyor.

“Milliyet”in 2-3 Haziran 1987 tarihli sayılarında yayınlanan bir araştırmasından kısa bir alıntı yapmak istiyoruz. Başlık şu:

“Gecekondu mahallelerinde milyarlık camiler yükseliyor.”

Özeti de şöyle:

“Cami sayısı okulları geçti... Toplam 58 bin 455 okula karşılık 60 bin 161 cami var. Bunların 54

bin 24'ü de cumhuriyet döneminde yapıldı... Her yıl bin 600 cami ibadete açılıyor...”

Bir zamanlar “Din öldürülecektir.” hükmünün verildiği mahfillerde bugün milletvekilleri namaz kılıyor...

Bir zamanlar,

“Ne örümcek ne yosun.

Ne mucize ne füsün.

Kâbe Arab'ın olsun,

Bize Çankaya yeteri”

karalamalarının çiziktirildiği masalarda bugün, sosyal değişimi İslâm'a kanalize edecek yavrularımız Kur'an dersi alıyor...

Bir zamanlar “Dinden ima ile dahi bahsedilmeyecek.” fermanını gazetelere çeken zihniyetin çalışma odasında bugün dinî sohbet yapılıyor.

Bir zamanlar “mabetsiz şehir” olarak anılan beldelerde— meselâ Ankara'da—bugün Sultanahmet Camii cesametinde camiler diriliyor.

Bir haşmet diriliyor yeniden!...

Öyle bir haşmet ki, bugün mümkün olsa da 1950 öncesinin yönetimi tekrar iş başı yapsa, ne ezanı Türkçeleştirebilir, ne Kur'an kurslarını kapatabilir, ne de camileri satabilir...

Artık Ayasofya'yı müze yapmakla değil, Sultanahmet'i inşa etmekle övünüyoruz.

Sosyal yapı o kadar değişmiştir... Öylesine değişmiştir ki, geri dönüş kabil değildir. Artık yaş da gelse, kuru da gelse bizimdir: Müslüman'ındır.

Onların bakış açısıyla söylersek: Düpedüz “irtica” hortlamıştır!

Hem de yalnız Türkiye'de değil, bütün dünyada!...

Bugün dünyanın muhtelif bölgelerinden... Almanya'dan, Avusturya'dan, Fransa'dan, İngiltere'den, Hollanda'dan, Belçika'dan, Amerika'dan sonra Rusya'dan, Çin'den, Bulgaristan'dan, Yugoslavya'dan, Romanya'dan ve Batı Trakya'dan da ezan sesleri geliyor kulağımıza.

Bugün komünist yönetimlerin baskısı altında yıllarca inledikten sonra dinini idrak edip nihayet ayağa kalkan mazlum kardeşlerimizin şahlanmış destanını okuyoruz.

İşte o günlerden bugünlere geldik. Bunda, yasakların kol gezdiği devri imanıyla, ümidiyle aşıp dinî ihya hareketini bayraklaştıran Bediüzzaman'ın şüphesiz büyük emeği var.

O, günümüz insanına çağın ihtiyaçları çerçevesinde bakmasını ve etkilemesini bilmiştir. “Nasıl?” sorusunun cevabını, bırakalım İngiliz mühtedilerden Dr. Colin Turner versin:

“Yıllar süren araştırma ve mukayeselerim sonunda şunu söyleyebilirim ki, kâinatı olduğu gibi gören, iman vakıasını olduğu gibi aksettiren, Kur'an'ı Peygamberimizin murat ettiği gibi tefsir eden, modern insana musallat olmuş son derece tehlikeli ve gerçek hastalıkları teşhis ederek çare sunan, kendi kendine yeterli ve şümüllü yegâne İslâmî eser, Risale-i Nur'dur. Kur'an'ın nuruyla kâinatı aydınlatan Risale-i Nur gibi bir eser görmezlikten gelinemez. Çünkü çağdaş insanı karşı karşıya bulunduğu felâketten kurtaracak olan, yalnız İslâm'dır; İslâm'ın geleceği ise, Risale-i Nur'a ve ona uyan ve ondan ilham alanlara bağlıdır.”^[169]

Geleceğe Bakış

GELİŞMELERİN IŞIĞINDA geleceğe de kısaca bakalım: Dünya artık çok farklı. Çok hızlı bir değişim sürecine girmiş. Dünya sadece kabuk değil, âdeta ruh değiştiriyor. Eski sosyal ve siyasî dengelerin yerini yeni dengeler alıyor. İnsanlığa tam bir dünya cenneti vaat eden komünizm, “bünyesinde mevcut tutarsızlıkları, özellikle insan fitratına ve yaratılış gayesine aykırı dengesizlikleri daha fazla taşıyamayacağı” gerçeğinden hareketle 100 yıl içinde tarih sahnesinden çekilirken kapitalizmin insan iskeletleri üstüne inşa ettiği para imparatorluğu sarsılıyor...

Kimse kapitalizmin bugünkü yüzeysel parıltısına bakıp geleceğe hükmetmesin. Bunu yapmaya kalkışan, yanılır. Tıpkı komünizmin dünkü parıltısına bakıp geleceğin komünizme ait olacağına hükmedenlerin yanıldığı gibi...

Burada bir tespit yapalım:

Beşerî sistemlerin hiçbiri, bir Selçuklu Devletinin ya da Osmanlı Devletinin ömrüne bile ulaşamadı. Yüz yıllık zaman sürecine tıkandılar... Allah’ın vah yettiği sistem ise 1400 yıldan beri giderek artan bir cazibeyle insanları kendine çekmeyi sürdürüyor. Çünkü zaman ihtiyarladıkça Kur’an gençleşiyor.

Bu da gösteriyor ki, gelecek, İslâm’ın olacaktır, Müslüman’ın olacaktır. Çağlar ötesinden her asır taze bir diriliş hamlesiyle gelen İlâhî mesajın olacaktır!

Beşerî reçetelerde hüsrana uğrayan insan, yaratılış icabı olarak gerçeği mutlaka arayacak ve bir gün mutlaka Kur’an reçetesine yönelecektir.

Burada biraz durup, asrın insanına ebedî mesajı ulaştırmak için bir hayat boyu çırpman mütefekkeri, Bediüzzaman’ı dinleyelim.

“Ümitvar olunuz!” diyor, “Şu istikbal inkılâbı [istikbaldeki değişim] içinde en gür seda, İslâm’ın sedası olacaktır.”

Üstad’ın Tiflis’te Rus polisiyle konuşmasını tekrar hatırlayalım. Ve hatırlayalım ki bu sohbet 1910 yılında yapılmıştır. 1910 yılı demek, yeryüzünde tek müstakil İslâm devleti olarak kalan Osmanlı Devletinin de sallantıya düştüğü, dinamiklerini büyük ölçüde yitirdiği devir demektir.

“Sizde birbiri üstüne üç zulmet inkişafa [gelişmeye] başlayacak.” diyor Rus polisine, “Şu perde-i müstebidane [istibdat-baskı] yırtılacak, takallüs edecek [büzülecek], ben de gelip medrese mi yapacağım.”

O yıllarda Müslüman’a önderlik iddiasında bulunanlar dünya haritasına bakıp yeis saçarken, Üstad istikbale bakıyor, karanlık tablonun gerisindeki aydınlığı müjdeliyordu.

Müjdeyi aklına sığdıramayan Rus polisinin, Müslüman milletlerin paramparça olmuş hâline dikkat çekmesi üzerine yaptığı tespitlere de bir bakalım:

“Tahsile gitmişler. İşte Hindistan, İslâm’ın müstait [kabiliyetli] bir veledidir; İngiliz mekteb-i idadîsinde çalışıyor. Mısır, İslâm’ın zeki bir mahdumudur; İngiliz mekteb-i mülkiyesinden ders alıyor. Kafkas ve Türkistan, İslâm’ın iki bahadır oğullarıdır; Rus mekteb-i harbiyesinde talim ediyorlar. İlâ ahir...

“Yahu şu asilzade evlât, şahadetnamelerini aldıktan sonra, her biri bir kıt’a başına geçecek, muhteşem asil pederleri olan İslâmiyet’in bayrağını afak-ı kemalâtta temevvüc ettirmekle, kader-i ezelînin nazarında feleğin inadına, nev-i beşerdeki hikmet-i ezeliyenin sırrını ilân edecektir.”^[170]

O günlere yaklaştığımızı, hatta o günleri yaşadığımızı hissediyoruz. Ve inanıyoruz ki, komünizmin çökmesinde Müslüman’ın “Müslüman kalma” azmi ile bu tespitlerin önemli rolü vardır.

Öncelikle bir hayat dini olan İslâmiyet’i kastedip “Din afyondur.” diyen Lenin’in heykellerinin dahi

kaldırıldığını görüyoruz.

Üstad'ın bundan yaklaşık bir asır önce yaptığı tespitin ne kadar yerinde olduğunu daha iyi anlıyoruz. Şöyle diyor:

“Kafiyen dinsiz bir millet yaşayamaz. Rus bile dinsiz kalamaz, geri dönüp Hristiyan da olamaz; olsa olsa küfr-ü mutlakı kıran, hak ve hakikate dayanan, hüccet ve delile istinat eden ve akli ve kalbi ikna eden Kur'an'la bir musalâha veya tâbi olabilir...”^[171]

İşte dünya, ırkçı teorilerin kalıplarından sonra, komünizmin inkâr teorilerini de aştı. Sadece semavî dinler ayakta. İslâmiyet ise hem ayakta, hem de atakta... Çünkü sair dinler çağdaş insanın problemlerine uzak. Papalık, dünyanın yuvarlak olduğunu ve döndüğünü, engizisyon mahkemelerinin bu konuda verdikleri kararların yanlış olduğunu, daha birkaç yıl önce kabul etti. Bugün “iyi Hristiyan” olmak için neredeyse “akıldan istifa etmek” gerekiyor. Bu yüzden Batı insanı “Hristiyanlıktan istifa”yı seçti ve bir arayışın içine girdi. İnsanın manasını, mahiyetini, dünyanın oluş sebebini ve Darwin gibilerin tesadüfe dayalı izahlarla insan ruhuna maymun postundan kaftan biçen teorilerini çoktan rafa kaldırmış, “Kimim, neciyim, niçin varım?” gibi suallerine tatminkâr cevaplar arıyor.

Burada yine Dr. Turner'ı dinleyelim:

“Hepimiz cahil doğarız; kendimizi ve dünyayı tanıma arzusu ise içimizde vardır. ‘Ben kimim? Nereden geldim? Kendimi içinde bulduğum bu yer neresidir? Buradaki vazifem nedir? Beni varlık âlemine çıkaran kim?’ gibi soruları hepimiz kendimize göre cevaplandırırız—ya doğrudan gözlemle ya da başkalarının ileri sürdüğü cevapları körü körüne benimsemek suretiyle... İnsanın hayatını nasıl yaşayacağı ve bu dünyada hangi kıstaslara göre hareket edeceği de, tamamıyla bu cevaplara bağlıdır. Ayetü'l-Kübra ise (Bediüzzaman Said Nursî'nin, insanı, yaratıktan Yaratıcı'ya götüren muhteşem eseri) rehber eşliğinde bir kâinat seyahatidir; onun yolcusu, işte bu sorulara cevap arar.

“Âyetü'l-Kübra, Allah'a imanı peşin olarak varsaymaz; yaratılmıştan yola çıkarak Yaratıcı'ya varır. İspat eder ki, bu sorulara samimî olarak cevap bulmak isteyen, mahlûkatı kendi görmek istediği veya hayal ettiği gibi değil de olduğu gibi gören kimse, kaçınılmaz bir surette ‘Lâilâhe illallah.’ neticesine gelecektir. Çünkü baktığında nizam ve ahenk, güzellik ve ölçü, adalet ve merhamet, rububiyet ve şefkat görecektir ve bu sıfatların fânîlik ve mahkûmiyet, acz ve mahkûmiyet içinde bulunan yaratılmışlara ait olmadığını görür, bütün bu sıfatların mutlak ve mükemmel bir surette bir Vacibü'l Vücut'ta mevcut olduğunu anlar. Böylece kâinatı, yazarını anlatan bir kitap gibi okur.”^[172]

Batı insanına İslâm'ın nurunu sunmak mevkiindeyiz. Zira İslâmiyet hakkında kafaları oldukça karışıktır. Bazı Müslümanların davranışıyla İslâmiyet'i değerlendirmektedirler.

Şuurlu her Müslüman'a düşen, Müslüman'ca yaşamak ve arayış içindeki insanlara ebedî mesajı ulaştırmaktır.

Bunun yegâne şartı, Batı insanını tanımak, ne aradığını iyi bilmektir. Sanıyoruz. Dr. Turner, Batı insanının arayışına da ışık tutacak şeyler söylüyor:

“Risale-i Nur'u tanımadan önce Müslüman'dım, fakat mümin değildim diyebilirim. Çünkü o zaman ‘iman’ diye kabul ettiğim şey, gerçekte inkâr etmenin imkânsızlığından başka bir şey değildi. Her ne kadar bana İslâm'ı tanıtan Bediüzzaman değil idiyse de—ki bunu herkes yapabilir—o beni imanla tanıştırdı. Taklitle değil, tahkik yoluyla elde edilen bir iman...”

“Şimdi asıl sorumuza dönelim: Müslümanlar olarak Batıya sunabilecek neyimiz var? Cevap: Her şeyimiz ve hiçbir şeyimiz... İmanımız ve İslâmiyet'imiz—ki bunlar her şeydir. Bir de islâmiyeti anlayışımız ve yorumlayışımız var ki, çoğu zaman sıfıra sıfır, elde var sıfır.

“Bana İslâm'ı tanıtan kitaplardan da açıkça anlaşılabilceği gibi, Batıyı dikkate alarak yazılmış ne varsa, hemen hemen hepsi de masum bir kültür alış verişi seviyesinde kalmıştır. Asıl mesele olan

iman ise, kaçınılmaz bir şekilde, ya bir dipnotu hacminde geçirilmiş veya tamamıyla ihmal edilmiştir.

“(…) Batıya yaklaşma tarzımızda çok az mesafe almış olmamızın bir diğer sebebi de, Batıyı yanlış anlamamızdır. Batı sadece jeopolitik bir varlık değil, aynı zamanda bir mecazdır da... Coğrafi olarak Batı, ulûhiyete karşı kitle hâlinde bir isyanın görüldüğü yerdir. Çağdaş Batı medeniyeti, bildiğimiz kadarıyla, temelinde düzenli bir dinî inanç bulunmayan ilk medeniyettir. Böylece Batı, dinî inancın grubunu, ulûhiyet güneşinin tutulmasını ifade eden bir mecaz olmaktadır. Şimdi ise bu güneş tutulması sadece jeopolitik Batıya münhasır kalmadığına göre, iman hakikatlerinin gözardı edildiği her yere ‘Batı’ diyebiliriz. Yani Batı bir halet-i ruhiye, bir hastalık, bir sapma olarak görülmelidir. Bunun temel sebebi ise, Bediüzzaman Said Nursî’nin işaret ettiği gibi, ‘ene’ye [benliğe, gurura] tapma hastalığıdır.

“Rönesans’tan bu yana Batı insanı kendi kendisinin referans noktası ve kendi kâinatının merkezi hâline gelmiş, bîçare hayatının yegâne mikyası olmuştur. Esmâ-i İlâhiyenin kisvesini çalarak ona bürünmüş ve bir ilâh gibi çalım satmaya kalkmıştır. Fakat bu elbise ona uymamıştır, uymaz.

“Kendi vazifesinin, ulûhiyet tecellilerini Yaratan adına ve Onun rızasına uygun şekilde müşahade etmekten ibaret bulunduğunu kabul etmek istemeyen Batı insanı, bu tecellileri kendi malı olarak ilân eder ve onları kendi hayalî mülküne katmak için bir ömür boyu çabalar. Ebediyeti fânî dünyada arayışı, onu hemcinsleriyle şiddetli ve çoğu zaman caniyane bir rekabete sürükler. İnsanın sınırlı, âciz ve bağımlı oluşu ve günün birinde kendisinin sandığı her şeyi terk ederek yoklukla yüz yüze geleceği gerçeği, onun sonsuz arzularını daha da şiddetlendirir. Karşı karşıya bulunduğu sınırlamalar ve eksikliklerin ona mutlak acz ve fakrını hatırlatması gerekirken, o kendi kendini hipnotize ederek bu gerçeklerden saklanmaya çabalar. Akıbetiyle ilgili her türlü düşünceden kaçan Batı insanı, Yaraticısını tanımak, sevmek ve kendisinin Onsuz hiçbir şey olmadığını ve hiçbir şeye sahip olamayacağını anlamak üzere fitratına yerleştirilmiş olan kabiliyetini de böylece boğar. Lâik ve hodperest Batı toplumu, insanı her seviyede körleştirmek ve sersemletmek üzere plânlanmıştır—benlik inancının kendinden bekleneni vermediği gerçeğini saklamak için; ‘sınırsız terakki, mutlak hürriyet ve kayıtsız mutluluk’ şeklindeki lâik teslis akidesinin yüzyıllar önce saf dışı edilmiş bulunan Hristiyanlığın teslis akidesi kadar manasız kaldığını saklamak için; lâik hümanizmin ilkeleri olan iktisadî ve ilmî ilerlemenin Batıyı bir maneviyat çöplüğüne çevirdiği ve nesilleri birbiri ardınca helak ettiği gerçeğini saklamak için...”

Dr. Colin Turner, şöyle devam ediyor:

“Bununla beraber, uyanmaya başlayan ve bugüne kadar içinde yaşadıkları hayal dünyasının farkına varanlar da vardır. İşte bunlara ‘ene’ hastalığı gösterilmelidir. Bu hastalıkla malûl kimselere İslâm’ın iktisat veya hukuk sisteminin müsavvâtçı veya en adil sistem olduğunu anlatıp durmanın hiçbir faydası yoktur. Kanserden mustarip bir hastaya yeni bir ceket hediye ederek onu tedavi edemezsiniz. Onun muhtaç olduğu şey, doğru bir teşhis, radikal bir ameliyat ve onu takip edecek surette bir tedavidir. Risale-i Nur’da bunların hepsi vardır.”

Batıyı tahlille İslâmî tebliğin esaslarını ortaya koyan Dr. Turner’ı dinlerken Hollanda’da tanıştığımız bir makine mühendisini hatırladık: Namazımızı sonuna kadar dikkatle izledikten sonra, “eğer varsa” tereddüdünü öncelikle seslendirip şöyle demişti:

“Eğer Allah varsa, Ona şükran borcu ancak böyle eda edilir...”

Konuştuk. İncil’de ve papazların izahında sorularına cevap bulamadığını, Hristiyanlığın temelini teşkil eden “teslis” akidesine bir türlü ısınmadığını, sonunda Hristiyanlıktan çıktığını ve dinsiz de yapamadığı için bir arayışa girdiğini anlattı.

Anladık ki, “potansiyel Müslüman” sayılabilecek kadar İslâm’ı kabule hazır hâle gelenlerden

başlayıp arayış içindeki Batı insanına, tabiatıyla da Batılılaşmış Müslüman'a ulaşmak lâzım. Çok geniş bir alan... Bu alana son derece iyi plânlanmış bir hizmetle girilebilir. Türkiye'deki dinî grupların tek tek malî imkânlarını düşünürseniz, imkânsız. Ama malî imkânların bu kutsî maksatta ittifak ettiğini düşünürseniz, pekâlâ mümkün. Şu hâlde politika gibi çekici, fakat hem değişken hem de geçici unsurlarda değil, temel kurallarda ittifak edilirse sonuç alınabilir.

Müslüman gruplar, öncelikle politikayı geri plâna çekmeli ve siyasî tartışmaları mutlak surette seçim dönemleriyle sınırlamak, hizmet mülâhazası öne çıkarılmalı, birliktelik tartışmaya açık araçlarda değil, tartışmasız amaçlarda aranmalıdır.

Bediüzzaman'a soruyorlar: "Dinsizliği görmüyor musun meydana alıyor... Din adına ortaya çıkmak lâzım."

Cevaba dikkat:

"Dedim: 'Evet, lâzımdır. Fakat kat'î bir şart ile ki, muharrik [hareket noktası], aşk-ı İslâmiyet ve hamiyet-i diniye olmalı. Eğer muharrik veya müreccih [tercih sebebi] siyasetçilik veya tarafgirlik ise, tehlikelidir. Birincisi (din adına hareket eden) hata da etse, belki mafuvdur [affa lâyıktır]. İkincisi (siyasî noktadan, siyaset adına hareket eden) isabet de etse, mes'uldür."

Peki, kişinin siyaset adına mı, yoksa din adına mı hareket ettiği nereden anlaşılacak? Üstad bunun da tarifini veriyor:

"Kim fasık siyasetdaşını [aynı partide yer alan günahkâr birini] mütediyyin [dindar] muhalifine, suizan bahaneleriyle tercih etse, muharriki [hareket noktası] siyasetçiliktir. Hem umumun mal-ı mukaddesi [mukaddes malı] olan dini inhisar [tekelleme] zihniyetiyle kendi meslektaşlarına daha ziyade has göstermekle, kavi bir ekseriyette dine aleyhtarlık meyli uyandırmakla nazardan düşürmek ise, muharriki tarafgirliktir."

Bir de örnek veriyor...

"Meselâ" diyor, "iki adam dövüşürler. Biri, zaif düşeceğini [yenileceğini] hissederken elindeki Kur'an'ı kaviye [güçlüye] uzatmakla himayesini davet edip, kavi bir ele vermek lâzımdır. Tâ beraber çamura düşmesin... Kur'an'a muhabbetini, hürmetini (böylece) gösterebilir. Kur'an'ı Kur'an olduğu için sevsin..."

Bunun yerine, yenileceğini anladığı an, Kur'an'ı hasmına karşı siper olarak kullanmaya kalkışırsa, o, Kur'an'ı kendi nefsi için sever demektir."

Bediüzzaman, din namına siyaset yapılması hâlinde, herkesin malı olan Kur'an'ın, siyasî maksatlarla muarızlara karşı kullanılmasından ve bunun sonucu olarak karşı tarafın tahrik olup Kur'an'a cephe almasından endişelidir.

"Evet, dine imale etmek [meylettirmek] ve iltizama [lüzumlu olduğuna] teşvik etmek ve vazife-i diniyelerini ihtar etmekle dine hizmet olur." diyor, "Yoksa (siyasî muhaliflerine) dinsizsiniz dese, onları tecavüze sevk etmektir. Din, dâhilde menfî tarzda istimal edilmez [kullanılamaz]."

Şu tespit de enteresan:

"İnat bazen müfrit fırka mutaassıplarına [partizanlara], dalâl [sapma] ve batılı [İslâm'ın men ettiği] iltizam ettirir. Şeytan birisine [partisine] yardım etse, melek der, rahmet okutur. Ötekini (siyasî muhalifini) melek görse libasını [elbisesini] değiştirmiş şeytandır der, lanet eder."

Politikanın mahzuru bu. Dr. Turner konuyu iyi kavramış. Diyor ki:

"Risale-i Nur'un 'inkılâpçı' olarak vasıflandırıldığını işitmiştim. Gerçi buna iştirak ederim; fakat kelimenin siyasî manasıyla değil... Eminim ki Bediüzzaman bütün lâik idarelerin şiddet yoluyla devrildiği gerektiğini savunmuş olsaydı, bütün Batı üniversitelerinde ders olarak okutulur ve Batı dünyasında her ailenin tanıdığı bir isim hâline gelirdi. Çünkü aşırılık, hele bir de dinî duygularla renklendirilmişse, Batının zayıf noktasıdır. Batı basını için, uzak beldelerden birinde 'Amerika'ya

ölüm!’ diye bağırın, ihtilâl ve şeriat isteyen binlerce öfkeli Müslüman’dan daha güzel, daha sevimli ve daha nefis hangi manzara vardır? Batı artık İslâm’ı yanlış tanıtmamak için zahmete girmek zorunda değildir. Bunu onlar adına biz yapıyoruz; onlara ise sadece filme çekip göstermek kalıyor. Amerika’nın ‘büyük şeytan’ olarak bilindiği bir ülkede, 10 yıl kadar önce böyle bir gösteri seyretmişim. Fakat dikkatimi çekti: Göstericilerin belki de yüzde 75’i ‘Levi’s’ blucinleri giyiyordu; dağılan kalabalığın ardında kalan sigara izmaritleri ise Marlboro idi ya da Winston... Bir el güya bizi Batıya bağlayan bağları koparıyor, diğer el ise o bağları sıkıkça sıkıyor...

“Bediüzzaman’ın müdafaa ettiği inkılâp, Tahran, Kahire veya Cezayir sokaklarında çığırtkanlığı yapılan cinsten bir inkılâp değildir. Risale-i Nur’un inkılâbı, zihinlerde, kalplerde, ruhlarda ve nefislerde inkılâptır. Bu bir İslâm devrimi değil, iman inkılâbıdır. Bu da iki seviyede gerçekleşir: Müslümanları taklidi imandan tahkiki imana, inanmayanları ise ‘ene’nin [benlik duygusu, gurur] kulluğundan Allah’ın kulluğuna eriştirecek şekilde tanzim edilmiştir. Batıyı hâkimiyet altında tutanların Risale-i Nur’dan dehşet almaları bu yüzdendir.”[\[173\]](#)

Vehimlerin Odak Noktası

Barla’da baharı kitaplaştıırıp kâinatın sırrında insanın yaratılış hikmetini insana gösteren Bediüzzaman, 1934 yılı yazında Isparta’ya sürülüyor. Hemen bir sevgi halesi oluşuyor çevresinde. Nur yüzler, etrafında kenetleniyor. İdare yine evhamda, “Yine neler çeviriyor!” kuşkusuna halka dayanmayan rejimi sarsıyor. Gizli takiplerden, araştırmalardan bir isyan havası çıkaramıyorlar; ama bu, onları tatmin edeceği yerde kuşkularını artırıyor...

“Demek ki saman altından su yürütüyorlar...” endişesi, zulüm odaklarını harekete geçiriyor ve 25 Nisan 1935 gecesi bazı talebelerini, iki gün sonra da Bediüzzaman’ı tutukluyorlar.

Tutuklamayı bizzat devrin içişleri bakanı Şükrü Kaya yönetiyor. Isparta havalisindeki askerî kuvvetler sanki yetmemiş, Şükrü Kaya, Ankara’dan Jandarma Genel Komutanıyla birlikte bir kıt’a asker daha getirmiştir.

Önce Isparta kuşatılıyor. Bediüzzaman tutuklanıyor. Kelepçeleniyor. Yüz yirmi talebesiyle birlikte kamyonlara doldurulup Isparta-Afyon hattı boyunca sıralanmış tam teçhizatlı askerlerin arasından geçiriliyorlar ve Eskişehir Hapishanesine konuyorlar. On iki gün boyunca kendilerine yemek verilmiyor. Havalandırmaya, hatta tualete çıkarılmıyorlar.

Tam bir terör havası. Tam bir hicran...

Ama Bediüzzaman teslim olmuyor. O şartlar altında bile hizmetini düşünüyor ve telifini sürdürüyor. Kısa sürede Yirmi Sekizinci, Yirmi Dokuzuncu ve Otuzuncu Lem’alarını telifi bitiyor, ardından Birinci ve İkinci Şualar yazılıyor. Bu cehdi ve Bediüzzaman’ın hâlini gören azıllı katillerden bazıları tövbe edip Üstad’ın arkasında namaza duruyor.

Bu arada “Bediüzzaman’ın ve talebelerinin idam edileceği” söylentisi çıkarılıp bununla sevdiklerine gözdağı veriliyor. Yürekler yastadır, gözyaşları gönüllere damlıyor; ama duadan başka bir şey yapamıyorlar.

Said Nursî, “gizli cemiyet kurma” isnadıyla yargılanıyor. Buna karşılık, “Meselemiz imandır.” diyor, “İman uhuvvetiyle [kardeşliğiyle] bu memlekette ve Isparta’nın yüzde 99 adamlarıyla uhuvvetimiz var. Hâlbuki cemiyet ise, ekser [çoğunluk] içinde ekalliyetin [azınlığın] ittifakıdır. Bir adama karşı 99 adam cemiyet olmaz.”

Hayatının hiçbir döneminde ırkçılık yapmadığı, yapmaya kalkanları hoş karşılamadığı hâlde “Kürtçülük”le suçlanıyor.

“Benim gibi pek ciddî bir muhabbetle [sevgiyle] Türk milletini seven ve Kur’an’ın senasına

[Övgüsüne] mazhariyetleri cihetiyle Türk milletini pek çok takdir eden ve 600 seneden beri bütün dünyaya karşı koyan ve Kur'an'ın bayraktarı olan bu millete karşı gayet şiddetli taraftar bulunan ve bir Türkün şahadetiyle bir milliyetçi Türkçü kadar Türk milletine bilfiil hizmet eden ve kıymettar 30-40 Türk genci, namazsız 30 bin hemşehrisine tercih etmekle bu gurbeti ihtiyar eden ve hocalık haysiyetiyle izzet-i ilmiyeyi muhafaza eden ve hakaik-ı imaniyeyi [iman hakikatlerini] pek vazıh [açık] bir surette ders veren bir insanın 10 sene ve belki 20-30 sene zarfında 20-30 değil, belki binler talebesi sırf iman ve hakikat ve ahiret noktasında onunla fedakârane bağlansa ve ahiret kardeşi olsalar çok mudur? Ve zararı mı var? Hiç ehl-i vicdan ve insaf bunları tenkide cevaz verir mi? Ve bunlara cemiyet-i siyasiye [siyasî cemiyet] nazarıyla bakılabilir mi?

“Ey efendiler! Ben her şeyden evvel Müslüman'ım ve Kürdistan'da dünyaya geldim. Fakat Türklere hizmet ettim ve yüzde 99 menfaatli hizmetim Türklere olmuş ve hayatım Türkler arasında geçmiş ve en sadık, en halis kardeşlerim Türklerden çıkmış ve İslâmiyet ordularının en kahramanı Türkler olduğundan, meslek-i Kur'aniyem cihetiyle her millettten ziyade Türkleri sevmek ve taraftar olmak kutsî hizmetimin muktezası [gereği] olduğundan bana ‘Kürt’ diyen ve kendini milliyetperver gösteren adamların bini kadar Türk milletine hizmet ettiğimi, hakikî ve civanmert bin Türk gencini işhat edebilirim [şahit gösterebilirim].”

“Lâikliğe karşı hareket’le suçlanmasını, hükümete bir demokrasi dersi vererek cevaplandırıyor: “Madem hürriyetin en geniş şekli cumhuriyettir ve madem hükümet ise cumhuriyetin en serbest suretini kabul etmiştir; elbette hakikî ve kat’î ve reddedilemez kanaat-ı ilmiyeyi ve efkâr-ı şaibeyi asayişe dokunmamak şartıyla, cumhuriyetin hürriyeti, o hürriyet-i ilmiyeyi istibdat [baskı] altına alamaz ve onu bir suç tanımaz. Evet, dünyada hiçbir hükümet var mıdır ki, bütün bir tek kanaat-ı siyasiyede [tek siyasî kanaatte] bulunsun?... Haydi-farzımuhal olarak ben, perde altında kendi kendime kanaat-ı siyasiyemi yazmışım ve bir kısım has dostlarıma göstermişim; bunda suç var diyen kanunları işitmemişim.. Hâlbuki Risale-i Nur, iman nurundan bahseder; siyaset zulmetine sukut etmemiş ve tenezzül etmez...”

“Eğer faraza, lâik cumhuriyetin mahiyetini bilmeyen bir dinsiz dese: ‘Senin risalelerin, kuvvetli bir dinî cereyan veriyor, lâdinî [dinsiz] cumhuriyetin prensiplerine muaraza ediyor [karşı çıkıyor].’ Elcevap: Hükümetin lâik cumhuriyeti dini dünyadan ayırmak olduğunu biliyoruz. Bediüzzaman, lâikliğin kendi yorumunun tam tersine uygulandığını elbette biliyor. Ama yönetimi yönlendirmeye çalışıyor, “Asıl lâiklik, devletin dine müdahale etmemesi demektir; oysa siz dine müdahale ederek lâikliğin ihlâl ediyorsunuz.” demeye getiriyor.

“Yoksa hiçbir hatıra gelmeyen dini reddetmek ve bütün bütün dinsiz olmak demek olduğunu, gayet ahmak bir dinsiz kabul eder. Evet, dünyada hiçbir millet dinsiz olarak yaşamadığı gibi, Türk milleti misillü bütün asırlarda mümtaz olarak, bütün aktar-ı cihanda, nerede Türk varsa Müslüman’dır. Sair anasır-ı İslâmiyenin [Müslüman milletlerin] küçük de olsa yine bir kısmı, İslâmiyet haricindedir. Böyle pek ciddî ve hakikî dindar ve bin sene kadar Hak dinin kahraman ordusu olarak zemin yüzünde, mefahir-i milliyesini milyonlar menabi-i diniye ile çakan ve kılıçlarının uçlarıyla yazan bu mübarek milleti, ‘Dini reddeder veya dinsiz olur.’ diye itham eden yalancı dinsizler ve milliyetsizler öyle bir cinayet işliyorlar ki, cehennemin esfel-i safilin tabakasında ceza görmeye müstahak oluyorlar...”^[174]

Eskişehir Mahkemesinde yapılan duruşmalarda Bediüzzaman'ın bütün hayatı ve eserleri didik didik ediliyor. En ince teferruatlara kadar iniliyor. Çünkü Ankara'nın kesin talimatı vardır: Kitabına uydurulup şiddetle cezalandırılacak, ceza evinden cenazesi çıkacaktır... Buna rağmen savcılar ve hâkimler, aradıkları delili bir türlü bulamıyorlar ve ancak “kanaat-ı vicdaniye” ile 11 aya mahkûm edebiliyorlar.

Bediüzzaman, kendi tabiriyle söylersek, kız kaçırarlara yahut at hırsızlarına verilebilecek bir

cezaya uğratılmayı içine sindiremeyerek, cezasının ya beraat ya da idam olması gerektiğini haykırıyor. Talebelerinden 15’ine altışar ay ceza veriliyor. Yüz beş mazlum ise beraat ediyor.

Eskişehir Ceza Evindeki hicranda bazen komik olaylar da karışmıştır. Bir defasında koğuşa “Ramazan” isimli bir köylü konuyor. Bir talebenin evinde ele geçen “Ramazan Risalesinin üzerindeki “Ramazana aittir” yazısına dayanarak tutuklandığını anlayınca dayanamayıp gülüyorlar...

* * *

Kastamonu'da Hayat

ON BİR AYLIK mahkûmiyetini tamamlayan Said Nursî, Eskişehir Hapishanesinde mükemmel bir iz bırakarak çıkıyor. Onun derslerinden faydalanan ve yaşantısından etkilenen bazı mahkûmlar tövbe edip namaza başlamıştır. Aralarında azılı caniler, hatta ana baba katilleri vardır. Durumu gören ceza evi müdürü, “Said Nursî, hapishaneyi medreseye çevirdi...” demekten kendini alamıyor.

Üstad, serbesttir. Ama hür değildir... Bir süre de Kastamonu'da gözetim altında tutulacaktır.

Jandarma nezaretinde Kastamonu'ya sevk edilip polis karakoluna yerleştiriliyor. Ancak üç ay sonra karakolun tam karşısında bir ev kiralanıyor ve yerleştiriliyor. “Yedinci Şua” ile “Kâinattan Halıkını [Yaratıcısını] soran bir seyyahın [gezginin] müşahadatıdır.” dediği “Ayetü'l Kübra” isimli eseri, bu evde kitaplaşacaktır.

Gerek bu kitap kitaplar gerek diğerleri, çoğunlukla elle çoğaltılacak ve baskılara, takiplere, tacizlere rağmen kendiliğinden teşekkül eden gönüllüler ordusu Bediüzzaman bunlara “Nur Postacıları” diyor tarafından halka ulaştırılacaktır.

Kastamonu'da çilenin boyutları değişmiştir. Dört duvar arkasına hapsin yerini takip ve taciz almıştır. Üstad ve talebeleri sürekli gözlenmekte, en küçük hareketleri bile Ankara'ya duyurulmaktadır.

Ama ne yapsalar onu yolundan çeviremiyor, etrafında örülen sevgi yumağını çözemiyorlar.

Bir gün yanma iki lise öğrencisi geliyor. Öğretmenlerinin Allah'tan bahsetmediğini söyleyip yakınıyorlar. Onlara öğretmenleri değil, fen kitaplarında okudukları dersleri dinlemelerini öğütlüyor.

“Sizin okuduğunuz fenlerden her bir fen,” diyor, “kendi lisan-ı mahsusuyla mütemadiyen Allah'tan bahsedip Halık'ı tanıttırıyor.”

Sonra kâinattaki misallere geçiyor, mahlûktan Halık'a gidiyor. Ve bu sohbet, “Meyve Risalesi”nin “Altıncı Mesele” si olarak kitaplaşıyor...

“Kuvvet Var, Kullanmak Yok”

“Bunca zulme karşı Bediüzzaman'ın neden isyan etmediği,” sık sorulan suallerden biri. Heyecanlı gençlik çağında bu satırların yazarı da aynı suali defalarca kendine sormuştur.

“Korktu.” diyememiştir; zira Mustafa Paşa gibi zalim bir aşiret reisine “Zulmü bırak, hidayet yoluna gir, yoksa seni öldürürüm!” diyebilecek kadar pervasız, esaretinde Rus Kafkas Orduları Başkomutanı Nikola Nikolayeviç'in önünde ayağa kalkmayarak idamı göze alabilecek kadar izzetli, sehpalarda sallanan cesetlerin altından geçerek girdiği divan-ı harp mahkemesinde “Zalimler için yaşasın cehennem!” diye haykırabilecek kadar cesur, nihayet herkesin sustuğu bir devirde dinin ölüm fermanının imzalandığı bir zeminde “Kur'an ahkâmını cihana ilân edeceğim!” diyerek tek başına meydana çıkabilecek ve “Bir elime dünyamı, bir elime ahiretimi aldım; tek dünyalılar meydanıma gelmesin.” diye her türlü dünyevî imkâna meydan okuyabilecek kadar imanlı bir insana “korku” izafe etmenin imkânsızlığını fark etmiştir.

Öyleyse nedir?...

Bediüzzaman'ın hayatını dikkatle inceleyen herkes, karakterinde ifrat ve tefritlere yer olmadığını görecektir. Özellikle “Yeni Said” ve “Üçüncü Said”^[175] dönemleri tam manasıyla bir itidal dönemidir. İsyan etmiyor, ama taviz de vermiyor. Şartları ve sınırları, itidaliyle zorluyor... Bu sayede yasakların kısıracını kırıp her türlü zulmün üzerine çıkıyor ve her şart altında hizmetini yapıyor. Bahane arayanlara asla fırsat vermiyor. Başkaldırıların şiddetle ezildiği ve hüsrarla sonuçlandığı

düşünülürse, hareket tarzında ne kadar haklı olduğu anlaşılır.

Haliyle, tavrıyla ve yaşantısıyla, “Siz beni ilgilendirmiyorsunuz, beni sadece hizmetimin selâmeti ilgilendiriyor.” der gibidir. Kuvvetin daha üstün bir kuvvetle ezilebileceğinin, ancak ilham kaynağı Kur’an olan fikirlerin her türlü beşerî kuvvetin üzerine çıkacağına idrakindedir. İşte bu idrak, ayrıca itidal sayesinde fırtınalar asgarî zararlar atlatılabilmiş, yasaklar delinip bugünlere gelinebilmiştir. Bugün yapılan her İslâmî hizmette, Bediüzzaman’ın ve öncü talebelerinin şeref payı vardır.

Bediüzzaman’ın düşüncesinde “kılıç harice [düşmana] çekilir, dâhile çekilmez.” Maksat ne olursa olsun Müslüman’ı Müslüman’a kırdıracak hareketlerden Müslüman’ın kaçınması, Müslümanlığının gereğidir. Hem İslâmî hareket kaba kuvvete değil, sadece Hakka dayanmalı. Hakka dayanırsa muvaffak olur. Hakka dayanmayan kuvvet, muvaffak da olsa kaybetmiş sayılır. (Komünizm misalinde görüldüğü gibi...)

Bediüzzaman’ı dinliyoruz:

“Hakikî bir Müslüman, samimî bir mümin hiçbir zaman anarşiye ve bozgunculuğa taraftar olmaz. Dinin şiddetle men ettiği şey, fitne ve anarşidir. Çünkü anarşi hiçbir hak tanımaz, insanlık seciyelerini ve medeniyet eserlerini canavar hayvanlar seviyesine indirir.”

Şüphesiz Bediüzzaman da ıslah etmek istiyor. İstibdadın kalkması, din ve vicdan hürriyetinin sağlanması, Allah sevgisinin ve korkusunun gönüllere yerleşmesi için çalışıyor. Fakat tepeden inme bir metotla değil, tedricî kanunuyla. Önce insanlar değişmeli, İslâm’ın insan modeli yetişmeli, bunlar çoğunluğu (yüzde 60-70 hakikî dindarlık şartı var) teşkil etmeli; o takdirde İslâm’ın hükmü genel arzuya dönüşecek, böylece düzen İslâm’ın lehine değişecektir.

Sadece böyle değişimlerin kalıcı olma şansı vardır. Bunun adı, “tabanda İslâmlaşma”dır. İslâmlaşma tabanda gerçekleştiği takdirde tavan ister istemez etkilenecek, çünkü tabanın arzusu tavana [yönetim kadrosuna] yansıyacaktır. Bu gerçekleşmedikçe tepede İslâmî hükümet de olsa şeriatı tatbik edemez. Pakistan buna örnektir...

Bediüzzaman’ın “meşrutiyet-i meşrua [meclise dayalı meşrutiyet].” bir başka deyişle de “dindar cumhuriyet”te onca ısrarının sebebi burada kendini gösteriyor. Yönetimin tabandan etkilenmesi için şahıs ya da zümre tahakkümünün kırılması şarttır. Yani devlet “cumhurî bir yapıda olmalı, ekseriyetin hür tercihiyle gelip gitmelidir. Aksi hâlde Irak’taki, Suriye’deki, Cezayir’deki durum meydana gelir. Özetle, devlet alabildiğine demokrat, halk ekseriyeti hakikî dindar olmalıdır.

Bediüzzaman, kendisini “Eski Said” olarak isimlendirdiği gençlik döneminde istibdada karşı meşrutiyeti savunarak devleti demokratlaştırmaya uğraştı. Hatta İttihat ve Terakki mensuplarına hürriyet dersleri verdi. Ayaklanmaya hazırlanan aşiretleri konuşmalarıyla yatıştırdı, meşrutiyete taraftar topladı. Hazin ki İttihat ve Terakki mensuplarının, zümre diktatörlüğüne yöneldiğini gördü. Bu defa ümidini cumhuriyete bağladı. Fakat cumhuriyette “cumhur”un arzularına ters icraatlar gördü, halka yöneldi. Eserleriyle halkı irşat etti. Sonuç: 1950 Mayıs inkılâbı... Ezanın aslına dönüşü... İmam hatip okullarının, Kur’an kurslarının tekrar açılması... İki kelimeyle: kibleye dönüş...

Hizmet felsefesini kendisi şöyle özetliyor:

“Kuvvet var, ama kullanmaya izin yok.”

“Bu Sarık Bu Başla Çıkar!”

Tarih, 20 Eylül 1943... Kastamonu’ya gelişinin sekizinci yılı...

Necmeddin Şahiner’in tespitlerine göre, ilki 31 Ağustos, ikincisi 18 Eylül olmak üzere Kastamonu’da oturduğu ev arka arkaya iki defa basılıyor. İkinci baskında ele geçirilen birkaç mektubu bahane eden yerel hükümet, muhtemelen merkezî hükümetin isteğiyle Ankara üzerinden

Denizli’ye gönderiyor: Çeşitli köy ve kasabalardan toplanmış 126 talebesiyle birlikte...

Evrakında, daha önceki mahkemelerde beraat etmiş meşhur ithamlar sıralanmıştır:

1. Gizli cemiyet kurmak,
2. Halkı hükümet aleyhine kışkırtmak,
3. İnkılâplara karşı çıkmak,
4. Atatürk’e “deccal” diyerek hakaret etmek...

Ne desinler ki?... “Biz dini öldürmeye çalışırken bu, yaşatmaya çalışıyor; biz bir yalan imparatorluğu üstüne kendi istikbalimizi inşa etmek isterken bu, milleti uyandırıp keyfimizi kaçırıyor!” diyemezlerdi elbette; başka bahaneler bulmak zorunda idiler.

Ankara’da Üstad, bir süre “birinci şube”ye alınıp hem sorgulanıyor, hem de daha önce tutuklanan talebeleriyle yüzleştiriliyor. “Bunlar,” diyor Üstad, “bu vatanın fedakâr evlâtlarıdır, emniyet ve asayiş ihlâl etmezler, bilâkis muhafaza ederler.”^[176]

Zamanın Ankara Valisi Nevzat Tandoğan... Tandoğan hem “Ebedî Şef Atatürk”e, hem de “Millî Şef İnönü”ye yakınlığıyla tanınan sert bir vali. Şehrine gelmişken Bediüzzaman’ı görmek ve kendince bir gözdağı vermek istiyor. Mertliğiyle değil, sertliğiyle meşhur ya, Üstad’ı korkutup sindirme beklentisinde.

Gerisini, nakillere uygun olarak takip edelim. “Hoca efendi, siyasetimize yine karışmışsın...” “Biz, ehl-i dünyanın siyasetine karışmıyoruz. Bizden zarar tevehhüm etmek [vehmetmek] divaneliktir. Kur’an bizi siyasetten men etmiş, tâ ki elmas gibi hakikatler ehl-i dünya nazarında cam parçalarına inmesin...”^[177]

“Değişik görüşler ortaya atıp aramıza anarşi sokuyorsun!”

“Biz bütün kuvvetimizle anarşiliğe bir Sedd-i Zülkarneyn gibi, bir sedd-i Kur’anî tesisine çalışıyoruz. Bize ilişenler anarşilik ve belki komünistliğe zemin ihzar ediyorlar, zemin hazırlıyorlar...”^[178]

“Hükümeti endişeye sevk ettin. Seninle uğraşmaktan daha mühim işlerimiz var. Yeni bir Menemen istemiyoruz...”

“Eğer üzerimde bütün Müslümanların mes’uliyetini hissetmeseydim, eski hayatım gibi ilmin izzetini korumak için hakaretlere ve baskılara karşı koysaydım, şimdiye kadar 10 Menemen, 10 Şeyh Said isyanı gibi hadiseler, bana zulmedenler sebebiyet vermiş olacaktı. Ama sabrediyorum...”^[179]

Vali Tandoğan, esas maksadına geliyor, bir kasket çıkarıp uzatıyor:

“Uzatma hoca, bunu başına giyeceksin! Bütün memleket şapka giyiyor; bu memlekette yaşamak istiyorsan giymek mecburiyetindesin!”

Üstad sakindir:

“Ben sizin ecdadınızı temsil ediyorum. Münzevi [yalnız başına] yaşıyorum. Kıyafet kanunu münzevilere tatbik edilmez [uygulanmaz]. Dışarı çıkmıyorum, beni zorla çıkarıyorsunuz...”

Ramazanın son günleridir. Üstad sahorsuz oruç tutmakta... İftar yemeğini bile bazen bulamıyor ve sadece suyla iftar ediyor. O sıralar 70 yaşlarında, hasta ve kimbilir kaç gündür aç... Ne yediğini merak etmeyenler, ne giydiğine bakıyor:

“Sarığı çıkaracaksın, anlaşıldı mı? Al şu kasketi başına geçir!”

Sabrı taşmıştır. Dirilmiş, birden gençleşmiş, Doğu Cephesinde milis alayı kumandanı olduğu sıralardaki coşkuluğuna ermiştir.

Ölüm bir terhis tezkeresidir gözünde, ebedî vuslattır; zulümlerden ve zalimlerden kurtuluşun tek çaresidir...

Vaktiyle Rus Kafkas Orduları Başkomutanı Nikola Nikolayeviç’in karşısında nasıl kükrediyse,

şimdi de öyle kükrüyor:

“Bana bak Nevzat! Bu sarık bu başla birlikte çıkar. En ağır cezaya razıyım...”

* * *

Yer, Denizli Ağır Ceza Mahkemesi... Savcının dudaklarında, öteden beri yapılan isnat ve iftiralar yuvarlanıyor. Hâkim, savcının iddiasından hareketle soruyor:

“‘Gizli cemiyet’ isnadına ne diyorsunuz, böyle bir cemiyet kurdunuz mu?”

Bediüzzaman, zaman zaman elindeki kâğıda bakarak kendisini değil, varlık sebebi saydığı hizmetini savunuyor:

“Evet, biz bir cemiyetiz; öyle bir cemiyetimiz var ki, her asırda 350 milyon (Müslümanların o günkü toplam nüfusu) mensubu var. Cemiyet mensupları her gün beş defa kıldıkları namazla, mukaddes cemiyetimizin prensiplerine bağlılıklarını gösteriyorlar. Ayrıca ‘müminler kardeşler.’ prensibi çerçevesinde birbirleriyle yardımlaşıyor, duayla manevî destek oluyorlar. İşte biz, bu mukaddes ve muazzam cemiyetin mensuplarıyız. Görevimiz, Kur’an hakikatlerini bütün gerçeğiyle iman sahiplerine ulaştırmak, onları ve kendimizi ebedî azaptan kurtarmaktır. Bunun dışında dünyevî, siyasî entrikalı cemiyetler ve komitelerle uğraşmaya ne vaktimiz müsaittir, ne de tenezzül ederiz. Elhâsıl biz ehl-i dünyanın dünyalarına ilişmiyoruz, onlar da bizim ahiretimize, imanî hizmetimize ilişmesinler...”

“Siyasetle meşgul oluyormuşsunuz...”

“Hey bedbahtlar! Risale-i Nur’un gerçi siyasetle alâkası yoktur; fakat küfr-ü mutlakı kırdığı için, küfr-ü mutlakın altı olan anarşiyi ve üstü olan istibdad-ı mutlakı bütün esaslarıyla birlikte bozar, reddeder. Emniyeti, asayiş, hürriyeti, adaleti sağlar... Buna mapushanede yazdığım ‘meyve Risalesi’ şahittir. Yüksek bir ilmî heyete tetkik ettirilsin. Eğer beni tasdik etmezlerse, her türlü cezaya, hatta işkence ve idama razıyım!... Bana vereceğiniz en ağır cezaya da beş para vermem, hiç ehemmiyeti yok; çünkü ben kabir kapısında, 70 yaşındayım. Mazlum ve masum bir-iki sene hayatı şehitlik mertebesiyle değiştirmek, benim için büyük saadettir. Bizim gibiler için ölüm bir terhis tezkeresidir. Sonu idam da olsa, bizim için bir saat zahmet, ebedî saadetin ve rahmetin anahtarı olur. Fakat siz, ey zındıka hesabına adliyei şaşırtan ve hükümeti bizimle sebepsiz meşgul eden insafsızlar! Kat’î biliniz ve titreyiniz ki: Siz ebedî idama ve hapse mahkûmsunuz! Bu yüzden size acıyoruz... Ey dinini dünyaya satan ve küfr-ü mutlaka düşen bedbahtlar! Elinizden ne gelirse yapınız. Dünyanız başınızı yesin ve yiyecek! Milyonlarca kahraman başın feda olduğu bir kutsî hakikate benim dahi başım feda olsun! Her cezaya ve hatta idama hazırım. Böyle bir durumda hapishanenin dışı, içinden yüz derece beterdir. Baskı altında ne fikir hürriyeti yaşayabilir, ne ilim hürriyeti, ne din ve vicdan hürriyeti... Böyle bir dünyada namusluların, dindarların, hürriyetçilerin ve âlimlerin yeri ya hapishanelerdir ya da sehpalar...”^[180]

Hâkim, memurlardan meydana gelen bir ehl-i vukuf [bilirkişi] tayin ediyor. O devirde “devlet memuru” kavramı yoktur. Bütün memurlar hükümetin memurudur. Hükümet Halk Partisinin tekelinde olduğuna göre de, Halk Partisinin memurlarıdır. Bediüzzaman “vukufsuz ehl-i vukuf” dediği bilirkişi kurulunu reddederken, bir yandan da cihana meydan okuyor: “Bu vukufsuz ehl-i vukuf, Risale-i Nur’u tetkik edemez. Ankara’da yüksek, ilmî bir ehl-i vukuf teşkil ettirilsin. Avrupa’dan feylesoflar getirilsin. Eğer onlar bir suç bulurlarsa, en ağır cezaya razıyım.”^[181]

Hayret, mahkeme, teklifini kabul ediyor... Kastamonu’daki baskında ele geçirilen kitaplar Ankara’ya gönderilip profesörlerden ve yüksek âlimlerden meydana gelen bir heyete inceletiliyor. Heyet, Bediüzzaman’ın yazdıklarının siyasî mahiyette değil, dinî mahiyette olduğuna, cemiyetçilik ve

tarikatchılık yapılmadığına hükmediyor. Sonuç, beraat: “İsnat edilen suçlar sübuta ermediğinden sanıkların beraatine, müsadere edilen mektup ve kitapların sanıklara iadesine karar...”

Bediüzzaman ve talebeleri çeşitli işkenceler, baskılar altında Denizli Ceza Evinde dokuz ay yatırıldıktan sonra tahliye ediliyorlar.

Dağ Dağa Kavuştu

Üstad, 1944 yılı Ağustos sonlarında Emirdağ’dadır. Denizli Mahkemesi beraatle sonuçlanmış, tutuklu olarak yargılandığı için haksız yere dokuz ay yatmış, ama zulmün pençesi gevşememiştir. Yine jandarma nezaretinde Emirdağ’a sürülüyor ve Emirdağ’da dağ dağa kavuşuyor.

Ne çare, orada da rahat bırakılmayacak ve gizli takiplerin, alenî tacizlerin, isnat ve iftiraların sonu gelmeyecektir.

Kapısının önünde sürekli nöbet tutuluyor. Giriş ve çıkışlar izne tâbi. Hemen hemen kimseyi yanına bırakmıyorlar. Ne zaman sokağa çıksa etrafı polislerle sarılıyor. “Dışarı çıkman yasak!” diyorlar.

Yasakların ardı arkası gelmiyor:

“Başına sarık sarman yasak!”

Devir, kelepçelerin imanlı ruhlara, sızlamayı unutmamış vicdanlarla birlikte sımsıkı geçirildiği devirdir. Emirdağlılar yasaklardan bunalıyor. Bir Allah misafirini beldelerinde rahat ettirememenin kırıklığını yaşıyorlar...

Bir yaz günü, Üstad’ın her nasılsa kıra çıkmasına izin veriliyor. Niyet başka imiş... Emirdağ kaymakamı, “Sarığını alın, bana getirin.” emriyle bir başçavuşla bir bekçiye gönderiyor ardından. Gerisini Bediüzzaman’ın olaydan sonra galeyana gelen talebelerini yatıştırmak için yazdığı mektuptan okuyalım:

“Bayramın ikinci gününde teneffüs için kırlara çıktığım zaman, ehemmiyetli bir memur tarafından beş vecihle kanunsuz bir taarruza maruz kaldım. Cenab-ı Hak, rahmet ve keremiyle, belime başıma yüklenen Risale-i Nur eczalarını ve ruhuma kalbime yüklenen şakirtlerinin [Nur talebelerinin] haysiyet, izzet ve rahatlarını muhafaza için, fevkalâde bir tahammül ve sabır ihsan eyledi. Yoksa (asıl maksatlarının) bir plân neticesinde beni hiddete getirip Risale-i Nur’un, bahusus [özellikle] Ayetü’l Kübra’nın fütuhatına karşı bir perde çekmek olduğu tahakkuk etti. Sakın, sakın hiç kederlenmeyiniz, merak etmeyiniz; hem telâş etmeyiniz, hem bana acımayınız. Seksiz şüphesiz inayet-i İlâhiye, perde altında bizi muhafaza etmektedir.”^[182]

Olayı, rahmetli Hamza Emek ve rahmetli Mehmet Çalışkan gibi Bediüzzaman’ın yakın talebelerinden dinlemiş ve itiraf edeyim ki, dehşete düşmüştüm...

Emirdağ’da, Bediüzzaman’ın “gizli dinsizlik komiteleri” dediği mihraklar, ona öldürmek dâhil her türlü zulmü yapmışlar. Yetmiş beş yaşında ve hasta Üstadlarının namaz sırasında üşümemesi için talebeleri tarafından camiye konan mangalı ve kilimleri kaldırmışlar. Gün olmuş zehir vermişler, gün olmuş arkasından kurşun sıkılmışlar... Sabrını tüketmeye, talebelerini galeyana getirmeye, böylece ikinci bir Menemen tezgâhlamaya çalışmışlar. Bazen taşlatmışlar, bazen “Bu başla birlikte çıkar!” dediği sarığına uzanmışlar...

Bunca zulmün insan mantığına sığması zor; ama devir mantığının değil, saplantıların egemen olduğu devirdi; yalancı cennet ve cehennemlerin kurulduğu devir... O devirde toplum tek fikre, tek görüşe, tek istikamete mahkûmdu; bildiğince yürüyenlerin önüne zindan, hatta sehpa çıkıyordu.

Düşünen nice kafa, darağaçlarında koparıldı... Artık mazlumlar eşkıya, zalimler evliya muamelesi görüyor.

“Başına Adalet Külâhı Geçirmiş Zulüm”

23 Ocak 1948...

Başına “adalet” külâhı geçirmiş zulmün yüz kızartıcı bir vahşetine sahne oluyor Emirdağ... Bediüzzaman ve talebeleri, aynı vehimlerin harekete geçmesi sonucu yine evlerinden, dükkânlarından, dairelerinden alınarak topluca Afyon’a sevk ediliyor ve ceza evine dolduruluyorlar.

O zamana kadar pek rastlanmayan şiddette bir kış var. Soğuk, iliklere işliyor...

Bediüzzaman, ısıtılamadığı için boşaltılmış 60 kişilik büyük bir koğuşa tek başına konuyor. Doğru düzgün bir şilte, hatta ısrarına rağmen tek fazla battaniye verilmiyor. Talebelerinin koğuşa soba kurma isteğiyle ceza evi yönetimine müracaatları, dayakla cevaplandırılıyor. Hem yaşlı, hem hastadır. Bilerek ve isteyerek ölüme terk edilmiş; çünkü ölüm, ondan kurtulmanın yegâne çaresi olarak kafalara yerleşmiştir.

O zamana kadar her türlü zulüm, baskı, işkence, taciz denenmiş, ama bunlar sonuç vermemiştir. Hiçbir şey ebediyet yolcusunu yolundan, hizmetinden döndürememiştir.

Nihayet cinayet kararı:

“Asarsak başımıza iş açılır; soğuktan ölmesini bekleyelim!”

Bu tespitimizin vesikası tabî ki yok; ancak yapılan muameleler, tespitimizi hiçbir tereddüde meydan vermeyecek kadar doğruluyor.

Zindanda Hicran

Afyon Ceza Evi... Altmış kişilik koğuştaki tek başına bir ebediyet sırrı... Duvarlar sulu sepken karı çektiğinden sıırıslı. Demir parmaklıklı pencerenin camı, parmak kalınlığında buz... Altında ince bir yatak, üstünde tek battaniye... Rüyalari bile üşütecek kadar soğuk, acımasız bir dünya bu. Bu dünyada ağaç yok, çiçek yok, güneş yok; kısacası hayat yoktur. Sadece yasakların soğuktan beter baskısı var:

En başta Bediüzzaman’la görüşmek, konuşmak, avludan selâmlamak yasak!

Ona mektupla ulaşmaya çalışmak yasak!

Battaniye vermeyi, koğuşuna soba-mangal koymayı teklif etmek bile yasak!

Arada bir bahçeye çıkarılan mahkûmlar pencereye bakıp iç çekiyor, bazıları temenna çağıyor diye, koğuşunun tek penceresi de tahtalarla kapatılıyor... O ise bütün bunlara ilgisiz. Bulduğu her şeye “tevhit akidesi”ni yazıyor.

“Gözümüzle görüyoruz ki, zemin yüzünü bir tarla yapıp içinde her bir baharda 100 bin nevi nebatatın tohumlarını beraber, karışık olarak o pek geniş tarlada ekiyor. Ve mahsulâtlarını ayrı ayrı hiç karıştırmayarak, şaşırmayarak kemal-i intizamla kaldırıp 200 bin nevi hayvanatına ondan erzak ve tayinatı—rahmet ve hikmet eliyle—ihtiyaçlarına göre tevzi eden hadsiz kudret ve ilim sahibi bir mutasarrıf perde arkasında var ki bu geniş ve zengin mülkünde, hususan zemin tarlasında bu tasarrufatı yapıyor. Bu Mutasarrıf-ı Hâkim’i ve Mâlik-i Rahîm’i tanımayan, bu zemini, ahmak sofestailer gibi mahsulâtıyla inkâr etmeye mecbur olur.”

Öyle bir cehit ki, insana, kalemi biter de yalnızlığı hâlâ sürerse, kanıyla yazmayı deneyeceğini düşündürüyor: Kanını mürekkep, derisini kâğıt yerine kullanacağını...

“Mademki nur-u hakikat, imana muhtaç gönüllerde tesirini yapıyor, bir Said değil, bin Said feda olsun... Yirmi sekiz senedir çektiğim eza ve cefalar, maruz kaldığım işkenceler, katlandığım musibetler helâl olsun. Bana zulmedenlerin, beni kasaba kasaba dolaştıranların, hakaret edenlerin, türlü türlü ithamlarla mahkûm etmek isteyenlerin hepsine hakkımı helâl ettim.”

Her nasılsa o yalnızlıktan alınıp tıraşa götürüldüğü gün, genç talebelerinden öğretmen Mustafa Sungur, adımlarını sürüye sürüye sokuluyor yanına. Üstadının aynadaki süzgün çehresine bakıp salıyor gözyaşlarını. Önüne diz çökmemek, el öpmemek ve dilediği gibi hıçkıra hıçkıra ağlayamamak, en büyük işkence. Yüreği bin parçaya bölünüyor...

“Ağlama Keçeli” diyor Üstad, “ben iyiyim. Sadece kâğıt lâzım.”

Derin bir soluk aldıktan sonra, vasiyetini yapıyor:

“Belki hayatta kalmayacağım. Bütün mevcudiyetim, vatan, millet, gençlik ve âlem-i İslâm ve beşerin ebedî refah ve saadeti uğruna feda olsun. Ölürsem dostlarım intikamımı almasınlar...”^[183]

Sungur bu görüşmenin bedelini en ağır şekilde ödeyecek, falakaya yatırılıp ayakları yüreği gibi paramparça olana kadar dövülecektir.

Hayat Bir Yudum Zehir

Aynı günlerde Isparta, Denizli, Aydın, Afyon, Kastamonu ve İnebolu’da da tevkifler yapılıyor. Evlerinden, dükkânlarından, dairelerinden alınan mazlum insanlar tabutluklara tıkılıyor. Afyon’a sevk edilip ceza evine dolduruluyorlar. Yine hicran, yine zindan... Vehimler duvar olup ezeli emelleri üçüncü kez hapsetmiş, hayat Risale-i Nur talebeleri açısından bir yudum zehir olmuştur.

İthamlar idamlık, işkenceler amansızdır. Buna rağmen verilen ceza ise komik: Bediüzzaman’a 20 ay, 20 talebesine altışar ay, gerisine beraat... Temyiz’e [Yargıtay’a] müracaat... Bediüzzaman’ın aynı suçlardan Denizli’de yargılanıp beraat ettiğini nazara alan ve “aynı kişinin aynı suçtan ikinci defa yargılanamayacağı” hukuk prensibinden hareket eden Yargıtay’ın esastan bozma kararı... Yeniden muhakeme... Ama işler o kadar ağır yürütülüyor ki, Bediüzzaman, Yargıtay kararına rağmen 20 ayını Afyon Ceza Evinde geçirmek zorunda kalıyor. Nihayet beraat...

Bediüzzaman’ın Afyon savunması pervasız, tavizsiz ve oldukça da serttir; hukukçulara hukuk dersi veriyor:

“Size ihtar ediyorum! Kur’an’a dayanan Risale-i Nur’la mübareze etmeyiniz... Risale-i Nur’la mübareze edilmez, o mağlûp olmaz. Yirmi seneden beri en muannit [inatçı] feylesofları susturuyor, iman hakikatlerini güneş gibi gösteriyor. Bu memlekete hükmeden, onun kuvvetinden istifade etmek gerektir...^[184] Eğer başımdaki saçlarım adedince başlarım bulunsa, her gün biri kesilse, hakikat-ı Kur’aniyeye feda olan bu başı zındıkaya ve küfr-ü mutlaka eğmem! Bu hizmet-i imaniye ve nuriyeden vazgeçmem ve geçemem...”

“Madem cumhuriyet prensipleri hürriyet-i vicdan kanunuyla dinsizlere ilişmiyor, elbette mümkün olduğu kadar dünyaya karışmayan ve ehl-i dünya ile mübareze etmeyen ve ahiretine, imanına, vatanına dahi nafi bir tarzda çalışan dindarlara ilişmemek gerektir ve elzemdir.”^[185]

“Adliyede adalet hakikati ve müracaat eden herkesin hukukunu bilâtefrik [fark gözetmeden] muhafazaya, sırf Hak namına çalışmak vazifesi hükmettiğine binaendir ki, İmam-ı Ali (r.a.), hilâfeti zamanında bir Yahudiyle beraber mahkemede oturup muhakeme olmuşlar.

“Hem bir adliye reisi, memuru, kanunca bir hırsızın elini kestiği vakit, o memurun o zalim hırsıza hiddet ettiğini gördü, o dakikada memuru azletti. Hem teessüf ederek dedi: ‘Şimdiye kadar, adalet namına böyle hissiyatlarını karıştıranlar pek çok zulmetmişler.’ Evet, hükm-ü kanunu icra etmekte [kanunun emrini yerine getirmekte] o mahkûma açılmasa da hiddet edemez. Etse zalim olur... Hatta kısas cezası da olsa, hiddetle katletse bir nevi katil olur, diye o hâkim-i adil demiş.

“İşte, madem mahkemede böyle halis ve garazsız bir hakikat hükmediyor; üç mahkeme bizlere beraat verdiği ve bu milletin yüzde—bilseler—90’ı, Nur talebelerinin zararsız olarak millete ve vatana menfaatti olduklarına pek çok emareyle [belirtiyle] şahadet [şahitlik] ettikleri hâlde, burada, o

masum ve teselliye ve adaletin iltifatına çok muhtaç Nur talebelerine karşı ihanetler ve gayet soğuk, hiddetli muameleler yapılıyor. Biz her musibete [sıkıntıya] ve ihanete karşı tahammüle karar verdiğimizden sükût edip Allah’a havale ederek, belki bunda da bir hayır vardır, dedik.”[\[186\]](#)

“Son sözüm: Risale-i Nur’la mübareze edemezsiniz ve etmeyiniz. Onu mağlûp edemezsiniz... Mübarezede, millet ve vatana büyük zarar edersiniz; fakat şakirtlerini dağıtamazsınız. Çünkü hakikat-ı Kur’aniyenin muhafazası yolunda 40-50 milyon şehit veren bu vatandaki geçmiş ecdadımızın ahfadına, bu zamanda hakikat-ı Kur’aniyenin muhafazası ve âlem-i İslâm’ın nazarında, eskisi gibi, dindarane kahramanlıkları terk ettirilmeyecek...”[\[187\]](#)

Sonuç beraat ya, hürriyet değil! Üstad bu defa tekrar Emirdağ’da ikamete mecburdur.

* * *

Demokrasiye Doğru

BİR YANDAN BUNLAR olurken dünya değişmiş, Türkiye değişimden ister istemez etkilenmiş, Amerika'nın ve Batının yoğun baskıları sonucu İsmet Paşa kısmen demokratikleşmeye karar vermiştir.

Demokrat Parti bu değişimin meyvesi olarak doğuyor, gelişiyor ve hileli olduğu artık kesinlik kazanan 1946 seçimlerine giriyor. İktidar olamıyor, ama yapılan sandık oyunlarına rağmen varlığını ispatlıyor.

Türkiye, 1950 yılına yaklaşırken bir değişimi kucaklayacak, 14 Mayıs 1950 günü yapılan ilk demokratik seçimi Demokrat Parti kazanacaktır. Millet baskılara baş kaldırmış, vaktiyle Halk Partisi kodamanlarının çizdiği istikamet haritasını yırtıp çöpe atmıştır. Korkutulmuş, ürkütülmüş, sindirilmiş çoğunluk, eline geçen ilk fırsatı böylece değerlendirerek zulüm ve işkence odaklarını cezalandırmıştır.

Bediüzzaman ve talebeleri, ilk demokratik seçimin aktif unsurları arasında yer alıyorlar. Üstad, CHP zulmünü halka anlatmak için bazı talebelerini köylere gönderiyor. Hatta seçim günü, oyunu açıktan Demokrat Parti'ye kullanarak, tavrını, tartışılması imkânsız açıklıkta sergiliyor.

Sonuç: Demokrat Parti iktidarı... Ezanın tekrar aslına dönmesi ve kısmî de olsa hür bir ortam meydana gelmesi... Böylece Bediüzzaman ve talebelerinin üstündeki baskı kısmen hafifliyor; ancak büsbütün kalkmıyor. Özellikle basın sürekli Bediüzzaman'la uğraşiyor. Yerinden kıpırdaması bile bazı gazetelere manşet oluyor. Yönetim tahrik ediliyor. Afyon hapsini takip eden iki yılı Emirdağ'da geçiren Bediüzzaman, Eskişehir'de bir süre kaldıktan sonra Isparta'ya yerleşiyor. Bu arada “Gençlik Rehberi” isimli eseri İstanbul'da Lâtin harfleriyle basılmıştır. Bazı etkili gazetelerin yaygarası sonucu 163'üncü maddeye muhalefetten Bediüzzaman hakkında İstanbul'da dava açılıyor. İstanbul'a gelip mahkemede hazır bulunan Bediüzzaman ve talebeleri beraat ediyorlar... Mahkemeler sürüyor; o kadar ki, kesinleşmiş kararlara rağmen defalarca yargılanıyor. Hepsini tevekkülle karşılıyor:

“Bizim vazifemiz müspet hareket etmektir, menfî hareket değildir. Vazifemiz, Allah rızası için imana hizmet etmektir. Bizler asayişin gönüllü bekçileriyiz. Müspet iman hizmeti içinde her türlü sıkıntıya karşı sabırla, şükürle mükellefiz. Kardaşlarım! Hastalığım pek şiddetli; belki yakında öleceğim. Onun için, benim nur ahiret kardaşlarım, ‘ehvenişer’ deyip bazı bîçare yanlışçıların hatalarına hücum etmesinler. Daima müspet hareket etsinler. Menfice hareket, vazifemiz değil; çünkü dâhilde hareket menfice olmaz.”[\[188\]](#)

Bediüzzaman ve Siyaset

“Asr-ı Saadet'teki tatbikatın temelinde cumhurî bir hususiyet bulunduğu, Bediüzzaman'ın temel görüşlerinden birisidir.” diyor Safa Mürsel, “Bunun içindir ki, her vesileyle kendisinin de dindar bir cumhuriyetçi olduğunu ifade etmiştir.”

Bediüzzaman her vesileyle meşrutiyetin ve cumhuriyetin temelini teşkil eden “şûra” esasına dikkat çekiyor: “Mademki meşrutiyette hâkimiyet millettir, mevcudiyet-i milleti [milletin varlığını] göstermek lâzımdır.”[\[189\]](#) derken millî iradenin müessir bir unsur olarak siyasete yansımalarının gereğine ve milletin siyaseti yönlendirici vasfına işaret ediyor.

“Mana-yı meşrutiyete iptilâ ve muhabbetimin sebebi şudur ki: Asya'nın ve âlem-i İslâm'ın istikbalde terakkisinin [ilerlemesinin] birinci kapısı, meşrutiyet-i meşrua [meclise dayalı yönetim biçimi] ve şariat dairesindeki hürriyettir. Ve talî' ve taht ve baht-ı İslâm'ın anahtarı da meşrutiyetteki

şûradır. Zira şimdiye kadar 370 milyon İslâm [Müslümanların o zamanki nüfusu] ecanibin [ecneblerin] istibdat-ı manevîsi altında eziliyordu.

“Şimdi hâkimiyet-i İslâmiye, âlemde, bahusus [özellikle] bundan sonra Asya’da hükümferma [söz geçiren] olduğu hâlde, her bir ferd-i Müslüman hâkimiyetin cüz-ü hakikîsine malik olur. Ve hürriyet 370 milyon İslâm’ı esaretten halâs etmeye [kurtarmaya] bir çare-i yegânedir [tek çaredir].”^[190]

Bediüzzaman’a göre kişi, siyasî kararlara katılma ve şekillendirme hakkını ancak hürriyetçi sistemlerde elde edebilir. Bu da şûrayla elde edilebilir: “Şûra bizim devleti ömr-ü ebediye [ebediyen yaşamaya] mazhar eder. Milletin bekası [sürekliliği] ile ibka edecek [süreklilik kazanacak].”

Bediüzzaman Said Nursî, gerçekten de “şûra” esasına çok önem veriyor. Ancak aynı dönemde “mecliste her kafadan bir ses çıkacağı ve kargaşaya sebebiyet vereceği” yolunda bazı endişeler de mevcuttur. Osmanlı Meclis-i Mebusan’ında yer alan bazı Ermeni ve Yahudi milletvekilleri, ayrı bir endişe kaynağıdır. İkinci meşrutiyet günlerinde sorulan “Meclis-i Mebusan’da Hristiyanlar, Yahudiler var; onların reylerinin şeriatla ne kıymeti olabilir?” şeklindeki suali şöyle cevaplandırıyor:

“Evvelâ meşverette hüküm, ekserindir [çoğunluğundur]. Ekser ise Müslüman’dır. Altmıştan fazlası ulemadır. Mebus hürdür, hiçbir tesir altında olmamak gerektir. Demek hâkim, İslâm’dır... Ahkâm [dinî hükümler] ve hukuk ise zaten tebeddül etmez [değişmez]. Tatbik [uygulama] ve tercihattır ki meşverete ihtiyaç gösterir...”^[191]

Bediüzzaman, İslâm’ın temel hükümlerinden taviz vermemek, hürriyetleri şeriat esaslarıyla çerçevelemek şartıyla siyasî ve ekonomik konularda mümkün olduğu kadar geniş katılım sağlanmasından yanadır. Uzmanlık isteyen konularda din, dil farkı gözetilmemeli; ancak dini farklı kimselerin ahkâmı suiistimal etmelerine, değiştirmelerine ya da saptırmalarına izin verilmemelidir.

Bediüzzaman yirminci asrın başında, o günlere göre çok ileri, çok berrak hürriyetçi görüşleri savunurken, Osmanlı Devleti, unutmayalım ki, padişahı otorite merkezi sayan meşrutî-monarşik bir karaktere sahiptir. Bu bakımdan millet tercihinin siyasete yansması gibi hayli ileri hürriyetçi görüşlerin öne sürülmesi son derece tehlikelidir. Ancak söylemekten hiçbir zaman geri durmuyor. Bazen konuşarak, bazen yazarak mutlakîyet içinde hürriyeti anlatıyor. Dünyanın monarşik düzenden demokratik düzene kaydığını fark etmiştir. Osmanlı Devletinin fazla vakit kaybetmeden ve başkaları tarafından buna zorlanmadan “dindar cumhuriyete doğru yumuşak geçişe hazırlanmasını, kendi değerlerini kurban etmeden hür ufuklara açılmasını istemektedir. Bu açıdan cumhuriyetin ilânını müspet karşılamış, “hilâfet” manasını Büyük Millet Meclisinin temsil edeceğini söylemiş, ancak Ankara’ya gidişinde bazı milletvekillerinin dine ilgisiz kaldıklarını görmüş, yönetimin başka biçimde şekillendiğini sezmiş ve siyasetten iyice soğumuştur.

Ancak küsüp bir köşeye çekilmek, onun tarzı değildir. Nitekim zaman zaman CHP yöneticilerine—ki onlar aynı zamanda devlet yöneticileridir—ikaz mektupları yazarak, siyaseti, dinî hamleyi engelleyen konumdan çıkarmaya çalışmıştır.

Nihayet 1950 seçimleri...

Üstad, Halk Partisinin bir parçası gibi görünen, buna rağmen Halk Partisinin karşısında tek alternatif durumunda olan Demokrat Parti’yi, oyunu açıktan kullanmak suretiyle destekliyor.

Yakın talebelerinden Bayram Yüksel anlatır:

“Nur talebeleri gelip Üstadımızdan soruyorlardı: ‘Üstadım, reyimizi kime verelim?’ Üstad Hazretleri de bunlara şu cevabı veriyordu:

“‘Demokratlar parmak, Halk Partisi ise bilek kesiyor. Nur talebeleri, ehvenişer olarak Demokratlara rey veriyorlar.’

“Demokrat milletvekilleri de Üstadımızı ziyarete gelirlerdi. Üstad’ın onlarla görüşmesi ise daha

farklıydı. Onlara ‘Biz Nurcular sizi destekliyoruz, ben sizi tutuyorum.’ derdi. ‘Hamza Emek benim talebemdir, hem de demokrattır.’ diye Demokratlara anlatırdı.”^[192]

Pekâlâ, partilerle hiç ilgilenmeyebilir, bazıları gibi “Beklentilerimi karşılayacak parti yok.” diyerek sandığı boykot edebilirdi. Gerçekten de beklentilerini karşılayacak seviyede bir parti yoktu. Demokrat Parti kurucuları, Halk Partisinin içinden geliyorlardı. Üstelik Demokrat Parti’nin genel başkanı Celâl Bayar, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’ye, o güne kadar toplumu dinsizleştirmenin aracı olarak kullanılan “lâiklik” prensibinin titizlikle korunacağına dair teminat vermişti. Böyle bir teminat çerçevesinde seçimlere giren DP’nin, iktidara gelmesi hâlinde dinî hayatın lehine köklü düzenlemeler yapmasını ummak “hayalcilik” olurdu. Bediüzzaman gerçekçidir. Demokrat Parti’yi kuranlardan köklü değişimler beklemiyor o; “Eski hâl muhal; ya yeni hâl yahut izmihlal.” prensibine bağlıdır. Hayalî beklentilerin sonunda sukut-u hayale uğramaktansa mevcut durumu biraz olsun düzeltme ihtimali olan değişimi kolaylaştırmak istemektedir. Zaten halkın yüzde 60-70’i hakikî dindar olmadan girişilecek siyasî mücadelenin sonuçsuz kalacağına, iktidar olunsu bile muktedir olunamayacağına öteden beri inanmaktadır.

1992’de Cezayir’de gelişen olaylar, Üstad’ın bu tespitte de isabetini çarpıcı biçimde ortaya koyuyor.

Konuya kısaca paragraf açmakta fayda var...

* * *

Bediüzzaman Aynasında Cezayir

BİR TOPLUMDA SİYASETİN ağırlık kazanıp her şeyin önüne geçmesi, kriz alâmetidir. İslâm âleminde dinî inkişafın dolu dolu yaşandığı yıllarda siyaset ve riyaset meseleleri gündemi işgal etmemiş, gündemi işgal ettiği dönemlerde ise gelişme durmuştur.

Bu bakımdan Bediüzzaman bütün mesaisini iman esaslarını talime harcamış, bir bakıma memleketin gündemini değiştirmiştir. İman bahsini, yani Müslüman'ın varlık sebebinin yeniden Müslüman'ın önüne koymuştur. Bediüzzaman'a göre konu, Müslüman milletlerin gelişmesi, kalkınması, ilerlemesi ise, çare, dine sarılmaktan ibarettir: “Hakikat-ı İslâmiyet'in kuvveti nispetinde Müslümanlar o kuvvete göre hareket ettikleri derecesinde ehl-i İslâm temeddün edip terakki ettiğini tarih gösteriyor.”^[193] Şu hâlde Şark'ı [Doğuyu] Garb'ın [Batının] önüne, dinî salâbet geçirecektir: “Şark'ı ayağa kaldıracak olan, dindir.” Eğer halkın yüzde 60-70'i “hakikî” manada dindarlaşırsa siyaset geri plânda kalacak, çatışma ve tartışma ortamının yerini inşa ve irşat hareketi alacak, Müslümanlar arasına siyaset kılıç gibi girmeyecek, ayrılık tohumları yeşermeyecektir.

Üstad'ın bu görüşü gerek kendi devrinin gerekse günümüzün bazı telâkkilerine taban tabana zıttır. “Siyasî yoldan din tahrip ediliyor, buna aynı şekilde mukabele etmek ve din namına siyaset yapmak lâzım.” diyenler o gün de bugün de mevcuttur. Nitekim Bediüzzaman'a sorulmuştur:

“Dediler: ‘Dinsizliği görmüyor musun meydan alıyor... Din namına meydana çıkmak lâzım.’

“Dedim: ‘Evet, lâzımdır. Fakat kat'î bir şartla ki, muharrik [hareket noktası], aşk-ı İslâmiyet ve hamiyet-i diniye olmalı. Eğer muharrik veya müreccih [tercih sebebi] siyasetçilik veya tarafgirlik ise, tehlikelidir. Birincisi [din adına hareket eden] hata da etse, belki mafuvdur [affa lâyıktır]. İkincisi (siyasî noktadan, siyaset adına hareket eden) isabet de etse, mes'uldür.’”

Din namına siyasete atılanlar iktidarla muhalefet, galibiyetle mağlûbiyet, yüksek mevkilere gelmekle gelememek arasında kalırlar. İster istemez kitlenin hoşuna gidecek mesajlar vermek zorunda kalırlar. Bu ise her zaman dinî hükümlere paralel olmaz. Dine tâbi olması gereken siyasetçi, istese de istemese de bazen dinî siyasete alet eder. Ve her hatası dinin hanesine yazılır, bu da tabiatıyla dini zayıflatır.

“Kim fasık siyasetdaşını [aynı partide yer alan günahkâr birini] mütediyyin [dindar] muhalifine, suizan bahaneleriyle tercih etse, muharriki [hareket noktası] siyasetçiliktir. Hem umumun mal-ı mukaddesi [mukaddes malı] olan dini inhisar [tekelleme] zihniyetiyle kendi meslektaşlarına daha ziyade has göstermekle, kavi bir ekseriyette dine aleyhtarlık meyli uyandırmakla nazardan düşürmek ise, muharriki tarafgirliktir.”

Bir de örnek veriyor:

“Meselâ,” diyor, “iki adam dövüşürler. Biri, zaif düşeceğini [yenileceğini] hissederken elindeki Kur'an'ı kaviye [güçlüye] uzatmakla himayesini davet edip, kavi bir ele vermek lâzımdır. Tâ beraber çamura düşmesin... Kur'an'a muhabbetini, hürmetini (böylece) gösterebilir... Kur'an'ı Kur'an olduğu için sevsin...”

Bunun yerine, yenileceğini anladığı an, Kur'an'ı hasmına karşı siper olarak kullanmaya kalkışırsa, “o, Kur'an'ı kendi nefsi için sever demektir.”

Bediüzzaman, din namına siyaset yapılması hâlinde, herkesin malı olan Kur'an'ın, siyasî maksatlarla muarızlara karşı kullanılmasından ve bunun sonucu olarak karşı tarafın tahrik olup Kur'an'a cephe almasından endişelidir.

“Evet, dine imale etmek [meylettirmek] ve iltizama [lüzumlu olduğuna] teşvik etmek ve vazife-i diniyelerini ihtar etmekle dine hizmet olur.” diyor, “Yoksa (siyasî muhaliflerine) dinsizsiniz dese,

onları tecavüze sevk etmektir. Din, dâhilde menfî tarzda istimal edilmez [kullanılamaz].”

Şu tespit de enteresan:

“İnat bazen müfrit fırka mutaassıplarına [partizanlara], dalâl [sapma] ve batılı [İslâm’ın men ettiği] iltizam ettirir. Şeytan birisine (partisine) yardım etse, melek der, rahmet okutur. Ötekini (siyasî muhalifini) melek görse libasını [elbisesini] değiştirmiş şeytandır der, lanet eder.”

Bu tespitlerin bir kere daha dikkatle incelenmesi gerektiği hususunu hatırlatmakla yetinerek, Cezayir olayına geçelim.

Cezayir Olayı

Kısa bir özet: Cezayir’in başında yıllardan beri henüz anayasaya girmemiş lâikliği yaşayan ve kitleyi buna göre şekillendirmek için zorlayan başarısız, baskıcı bir yönetim var. Bir gün bu yönetim, dünyadaki değişimi fark ediyor. Sovyet imparatorluğunu bile ayakta tutamayan baskı rejimiyle ilâ-nihaye payidar olunamayacağını kavıyor. Tek çare seçimdir. Ama seçimi İslâmî Selâmet Cephesi (FIS) kazanıyor. Gerisi malûm: Darbe, devlet terörü ve belirsizlik...

Burada, Bediüzzaman’ın “halkın yüzde 60-70’i hakikî dindar olmadan dine dayalı siyasî parti kurmanın fayda yerine zarar getirebileceği” yolundaki tespitini bir kere daha hatırlayalım ve belirtelim ki, hükmün çerçevesi geniştir; ordudan üniversiteye, basından bürokrasiye kadar her şeyi kapsar. Her kesimin yüzde 60-70 ölçüsünde “hakikî dindar” olması gerekir; aksi takdirde olabileceklere, Cezayir en taze örnektir.

Önce Lâiklik, Sonra Demokrasi...

Bilindiği gibi, demokrasinin temel ögesi, “millî iradenin hür bir ortamda tecellisi”dir. Oysa Cezayir yönetimi buna “lâiklik” adına imkân tanımıyor. Böylece lâiklik, tüm demokratik kurum ve kuralların üzerine çıkıp “tabu”laşıyor. (Aslına bakarsanız Cezayir resmen lâik değil; lâiklik—1937’ye kadar bizde olduğu gibi—sadece yönetim kadrosunun ve aydınların kafasında.

Bu açık demokrasi ihlâli karşısında Batının harekete geçmesi ve en azından Cezayir’e müeyyide uygulaması beklenirdi. Kendi içinde tutarsız, sadece mahallenin namusunu kurtarmaya dönük temenniler sıralamakla yetindiler. Böylece, demokratik hassasiyette Batının samimiyetsizliği ve tutarsızlığı iyice ortaya çıktı. Bu, Batı için olduğu kadar ABD için de tam bir “suçüstü” hâlidir.

Demek oluyor ki, Batının demokratik hassasiyeti sadece dilindedir. Dilinden fiiline inilince aşırı çıkarcılığı sırtıyor. Felsefesi şu:

“Menfaatlerime uyduğu müddetçe kimin ne yaptığı önemli değil...”

İsterseniz dünyanın en acımasız diktatörü olunuz, çıkarlarını zedelediğiniz, bu konuda kuşkulandırmadığınız müddetçe Batı ile aranızda pek bir problem çıkmaz.

Cezayir olaylarına, Batının, özellikle de Cezayir’i yıllarca sömüren Fransa’nın bakış açısı budur. Seçim sonuçlarına değil, petrol kuyularından ülkelerine akacak ucuz petrole bakmaktadırlar.

Cezayir aynasında kendimizi seyreder gibiyiz: Benzerlik olursa, ancak bu kadar olur...

Yabancı istilâsına karşı—tıpkı bizim gibi—din adamlarının öncülüğünde topyekûn mücadele ettiler. Bağımsızlıklarını söke söke aldılar. Ancak bağımsızlığın kazanılmasını müteakip tıpkı bizde de olduğu gibi direniş hareketinin tepe kadrosu partileşip yönetime el koydu. Başta dindarlar olmak üzere, halkı etkileyebilecek isimler derhal tasfiye edildi. Kimi zindana atıldı, kimi sürüldü, kimi sehpaye gönderildi. Bazıları da, yönetimin emrindeki gizli güçler tarafından katledildi. Ve yine bizdeki gibi, “halka rağmen halk için” anlayışıyla Batılılaşma başlatıldı. Müzikten kılık kıyafete

kadar bir dizi “devrim” yapıldı.

Gerçi Arapça okuma yazma yasaklanmadı, ama Fransızca “resmî dil” olarak kabul edildi.

O gün bugündür okullar—tıpkı bizdeki gibi—devletin resmî ideolojisini öğretiyor, radyo-televizyon resmî ideoloji borazanlığı yapıyor, gazeteler sık sık irtica yaygaraları koparıyor... Meydanlar “kurtarıcı”ların heykelleriyle, duvarlar vecizeleriyle dolu. Millî bayramlarda “kurtarıcı”ların heykelleri süsleniyor, öğrenciler ve halk heykellerin önünde saygı duruşuna zorlanıyor...

Sosyalist yönetim yıllardır işgalci emperyalizmin çizgisinde ve güdümünde. Gayrimemnun halktan destek alan birkaç isyan denemesi kanla bastırıldı. Zaman zaman saray darbeleriyle yönetimin tepesi değişti. Gücü ellerine geçirenler, eski güç sahipleriyle zaman zaman hesaplaştılar; ama hiçbir zaman halka ne istediği sorulmadı. Halk sadece aksesuar, sadece ayrıntı ve sadece seyirci idi: Tıpkı bizim 1950 öncesinde olduğu gibi...

Ya Kalkınma?...

Bin Bella bir saray darbesiyle gitti, yerine Bumedyen geldi; derken o da yumuşak bir saray darbesiyle devrildi, bu defa Bin Cedid geldi. Ancak bu arada durum giderek kötüleşiyor, sosyalist yöneticiler servet içinde yüzerken halkın büyük ekseriyeti Orta Çağ şartlarını yaşıyordu. Ülkenin kaynakları birkaç “kurtarıcı” aile arasında bölüşülmüştü. Kurtuluş mücadelesini “ya şehit, ya gazi” anlayışıyla kanı ve canı pahasına zafere götüren dinî gruplar ise ya sürgünde ya da zindanda idi. Sosyalist yönetim, halkın ne maddî ne de manevî beklentilerini karşılıyordu. Cezayir, gelişen dünya şartlarında tıkanan nadir ülkelerden biriydi. Halk yoksulluk ve baskı altında bunalmış, patlama noktasına gelmişti. Bir menfez açmak lâzımdı. Tıpkı bizdeki 1946 şartları... Partileşmeye izin verildi. Böylece bir taşla birkaç kuş birden vurulacaktı. Birincisi, halkın patlaması önlenecekti; ikincisi, sosyalizmin yıkıldığı bir ortamda dünyaya demokratikleşme mesajı verilecek, bu sayede de halktan gelmesi muhtemel herhangi bir hareket karşısında beynelmilel destekler sağlanabilecekti; üçüncüsü, başarısızlığın sorumluluğu, başarısızlıkta payı bulunmayan gruplarla paylaşılacaktı. Yönetim çok temkinli, çok tedbirli adımlar atarak bir noktaya kadar geldi. Görünüşte bütün şartlar yönetimin lehineydi. Bütün haberleşme ve propaganda araçları beyin yıkamada kullanılıyor, televizyon sık sık yöneticileri göklere çıkarıyordu.

Anlaşılan bütün bunlar kâr etmedi ki, yapılan ilk hür seçimi, rejim değişikliği vaat eden İslâmî Selâmet Cephesi (FIS) ezici bir şekilde kazandı. Eski yönetimin ya da kendilerini “kurtarıcı” sayanların aldığı oy nispeti sadece devede kulak... İhtiraslarında boğuldular. İlk defa ellerindeki imkânı kaybetme tehlikesiyle yüz yüze geldiler. Halk tarafından tekmelendiler.

Bu durumda halka sığınamazlardı. Tabiatıyla, “Çıkarlarımızı kaptırmayız.” da diyemezlerdi. Devrimlere ve lâikliğe sığındılar. Aynı nimeti paylaşan generalleri harekete geçirdiler ve ellerinden çıkmak üzere bulunan yönetime silâhlı kuvvetler kanalıyla yeniden el koydular.

Aşırı benzeşmeler yansıtan Cezayir aynası Türkiye’ye tutulursa, Bediüzzaman’ın endişeleri daha rahat anlaşılabilir.

Birinci endişesi: Dinî hareketin siyasetle sınırlanması...

İkinci endişesi: Dinin değişmez hükümlerinin değişken siyasete göre şekillendirilmeye kalkışılması...

Üçüncü endişesi: Siyasî dostlukların din kardeşliğinin önüne geçirilmesi...

Dördüncü endişesi: Sınırsız İslâmî tefekkürün doktrinleştirilip tek kurtuluş çaresinin daraltılması, donuklaştırılmasıyla sadece çarelerden biri hâline getirilmesi...

Üstad'ın endişeleri o gün kadar bugün de geçerliliğini korumaktadır. Çünkü Müslümanlar, imandan önce siyaseti, hukuku, ekonomiyi ve muamelâtı tartışmaktadır. Bunlar heyecan vermekte, kitleleri dalgalandırmaktadır; ama bu arada “esas mesele” unutulmakta ve İhlâsın yerini ihtiras, affın yerini intikam, karşılıksız hizmetin yerini ikbal arayışı almakta, tabiatıyla da bunların olduğu yerde kavganın ardı arkası kesilmemektedir...

* * *

Demokrat Parti'nin iktidarda kaldığı 10 yıl içinde (1950-60) basın ve muhalefete düşen CHP'nin gayretkeşliğiyle tevkifler, baskılar sürüyor. Bu dönemde cereyan eden Ankara davası, anılmaya değer. Çünkü bu dava Risale-i Nur hizmetinde bir dönüm noktasıdır ve “Avukat Bekir Berk” ismi ilk defa bu davayla birlikte dindar kitlenin önünde parıldamaya başlamıştır.

Bekir Berk, ruhunda Osmanlı akıncılarını temsil eden genç bir avukattır. “Bediüzzaman Said Nursî” ismini duymuş, ona yapılan baskı ve zulümler her defasında vicdanını titretmiş, ancak tanışma fırsatını bulamamıştır. “Gençlik Rehberi”nin basılması sebebiyle tevkif edilen “Nurcuların bir dostu” tarafından müdafilik teklifi alır almaz olaya dalıyor. Said Nursî'nin Ankara'da mahpus tutulan talebeleriyle ilk görüşmesinde şu teklifi götürüyor: “Sizi mi müdafaa edeyim, davanızı mı?” ittifak hâlinde aldığı cevap şudur: “Davamızı... Bize ne yapacakları mühim değil!” Bu cevap hücrelerine işliyor Bekir Berk'in. Ve o gün başladığı savunma görevini hayatı boyunca istekle sürdürüyor. Mahkeme salonları, yıllarca başka türlü propaganda ve tanıtım araçlarından mahrum bulunan Nurculuğun geniş kitlelere ulaşma zemini oluyor.

* * *

Vuslat Demi

1960 Mart'ı...

Hayatı çilelerle geçen Bediüzzaman, 84 yaşında ve hastadır. Artık ebedî vuslat vaktidir. Hicran demi yaklaşıyor...

İsterseniz bu noktada kalemimizi bırakalım ve hicran demini, o demde yanı başında bulunan talebesi ve hizmetkârı Bayram Yüksel'den dinleyelim:

“Üstadımızın hizmetinde o anda Tahiri Ağabey, Zübeyir Ağabey, Hüsnü Kardeşimiz dördümüzüzdük. 19 Mart 1960 gecesı saat iki veya 2:30 idi. Zübeyir Ağabeyle beraber Üstad'ın başında nöbet tutuyorduk. Zübeyir Ağabey kollarını ovuyordu, ben de ayaklarını ovuyordum. Üstadımız bana baktı: ‘Gideceğiz.’ dedi. ‘Üstadım, nereye gideceğiz?’ dediğimde, ‘Urfa... Diyarbakır...’ dedi.

“Tekrar ‘Gideceğiz.’ dedi. ‘Nereye Üstadım?’ dediğimde, ‘Urfa’ya gideceğiz.’ diye söyleyince, Zübeyir Ağabey ‘Çok ateşli de ondan öyle diyor...’ dedi. Burada şunları da yazmak isterim:

“Bizler çok gafletteyiz... 1951’de Üstadımız bütün hususî kitaplarını Urfa’ya göndermişti. Mevlâna Halid Hazretlerinden kendisine kalan cübbeyi de göndermişti. Köyümüzden Emirdağ’a Üstad’ı ziyarete gitmişim. O sırada Eskişehir’den Astsubay Ahmet Özyazar ve Urfa’dan Hayri Gayberi vesair astsubaylar da vardı. Üstadımız ‘Tam, tam, siz Eskişehir’de meşveret edin. Eğer münasip görürseniz Bayram benim Albay Reşat Beyde muhafaza olan hususî kitaplarımı, hem Mevlâna Halid’den kalan cübbeyi götürsün.’ demişti. ‘Hem Bayram, Urfa’da kalsın.’ demişti. Eskişehir’de meşveret ettiler. ‘Trenle gönderelim. Bayram, Eskişehir’de kalsın.’ dendi ve askere gidinceye kadar Eskişehir’de kaldık. Bazen Urfalılardan Üstad’ı ziyarete gelenlere ‘Ahir ömrümde Urfa’ya geleceğim. Ben Urfa’ya dua ediyorum. Urfa’nın taşı da toprağı da çok mübarektir’. derdi. Urfa’dan da kardeşler sık sık mektup yazıyorlardı. Üstadımızı Urfa’ya davet ediyorlardı. Üstad da, ‘Geleceğim.’ derdi. Abdullah Ağabeyle Hüsnü Kardeşimiz o zamanlar, yani 1951-1957 arası Urfa dershanesinde kaldılar. Devamlı Üstadımızla muhabere ederlerdi.

“Bizlerin hiç hatırına gelmezdi ki Üstadımız artık Urfa’ya gidecek. Bizler Üstadımızın öleceğine hiç ihtimal vermiyorduk; çünkü Üstadımızı çok seviyorduk... Annemizden babamızdan görmediğimiz şefkat ve merhameti, terbiye ve nezaketi, ilmi irfanı, şecaati cesareti, ihlâsı, uhuvveti, kahramanlığı, tevazu ve mahviyeti hep onda görüyorduk. Acip bir mahviyet... Üç-dört sene evvelinden vasiyet etmeye başladı: ‘Kardeşlerim, evlâtlarım, artık ben gideceğim. Cenab-ı Allah’tan biraz ömür istedim, tâ ki bu günleri göreyim, Risale-i Nurlar matbaalarda basılsın, ehl-i dünyanın nazarı bende benimle meşgul olsun ki, Risale-i Nur külliyyatı matbaalarda tamamlansın.’

“Hakikaten mühim mecmualar tamamlanmıştı.

“Arabayı Hazırlıyoruz”

“Saat 2.30 civarında, sık sık tekrarlamaya başladı: ‘Sabah olsun, hemen Urfa’ya gideceğiz.’ diyordu. ‘Diyarbakır’ bir sefer ağzından çıktı. Daima ‘Urfa’ diyordu. Tahiri Ağabeyle Hüsnü Kardeşimiz nöbete geldi. Biz Zübeyir Ağabeyle sahur yemeğı yemeye gittik. Üstadımız yine ‘Urfa’ya gideceğiz, hazırlanın.’ diyor Hüsnü Kardeşimize, Hüsnü de ‘Lâstikler arızalı.’ diyor. Üstad ‘Urfa’ya gideceğiz, başka araba da olabilir ve 200 lira da olsa veririz. Hatta cübbemi bile satabilirim!’ diyordu. Hüsnü geldi. Hemen yeni lâstik bulmak da zordu. O sırada Üstadımız, Tahiri Ağabeyi, ‘Git sen de yardım et.’ diye birkaç sefer gönderiyor. ‘Kardeşim, ben de yardım edeyim...’ Üstad acele ediyor, ‘Çabuk olun.’ diyor...

“Arabayı hazırladık. Üstadımız da hazırlandı. Zübeyir Ağabey de akşamdan beri diyordu ki: ‘Keşke Bayram da beraber gitse; bize çok yardım eder, yalnız başımıza çok zor oluyor.’

“Çünkü Üstadımız, Ankara veya İstanbul’a giderken kimseyi götürmüyordu. Yalnız Zübeyir Ağabey ile Hüsnü Kardeşimiz gidiyorlardı. Zübeyir Ağabey de, ‘Nazar-ı dikkati fazla celp etmesin diye Üstadımız yanında fazla kimseyi götürmüyor.’ demişti. Üstadımız da hazırlandı, kapıdan çıkacağı zaman, ‘Efendim, Bayram da gidecek mi?’ diye Zübeyir Ağabey, Tahiri Ağabeye sordurdu. Üstadımız da, ‘Gidecek.’ dedi. Zaten ben de hazırlanmışım. Üstadımızı, arabanın arkasına yatak koyarak yatırdık. Zübeyir Ağabeyle biz, şoför mahalline oturduk.

“20 Mart 1960, saat tam dokuz idi... Üstadımızın evinin önünde caddede iki polis bekliyordu. İnönü, Menderes’e fazla hücum etmişti. O zaman hükümet bildirisi olarak radyoda ‘Said Nursî’nin Emirdağ veya Isparta’da oturması tavsiye olunur.’ diye okumuşlardı. Polisler ekseri Ankara veya İstanbul’a gider diye çok korkuyorlardı, onun için bilhassa o günlerde çift polis bekliyordu. Araba hareket etmeden ev sahibi Fitnat Hanım, arabanın yanına geldi.

“Allah’a İsmarladık...”

“Üstadımız, ‘Hemşirem, Allah’a ısmarladık, bana dua edin, çok rahatsızım.’ demişti.

“Üstad çok hüzünlü ayrıldı. Fitnat Hanımın da gözleri yaşarmıştı. Biz ayrıldıktan sonra Fitnat Hanım, Tahiri Ağabeye ‘Bu sefer Üstad’dan ben şüphelendim. Vallahi yerini aramaya gidiyor!’ demiş. Biz Tahiri Ağabeyle anlaşıştık. ‘Biz ayrıldığımızda polislere kapıyı açma, hemen yat.’ demiştik. Çünkü Tahiri Ağabeyi ‘Hoca nereye gitti?’ diye suale çekecekler, bizim ne tarafa gittiğimizi öğrenecekler...

“Tahiri Ağabey de hiç kapıyı açmıyor. Polisler ev sahibesine geliyor, ‘Teyze, hoca efendi ne zaman gitti, nereye gitti, biliyor musunuz?’ dedikleri zaman, Fitnat Hanım polislere, ‘Ben bekçi miyim, ne bileyim! Siz bekliyorsunuz ya... Siz bilmiyorsanız ben mi bileyim!’ diyor.

“Biz garajdan çıktığımızda yağmur yağıyordu. En çok Konya valisinden korkuyorduk. Çünkü o zamanlar gazetelerin baş manşetlerinde ‘Nurcuların kökünü kazıyacağım!’ diye her gün aleyhte sözleri çıkıyordu. Eğridir’e vardığımızda yağmur çok şiddetlendi. Polis karakolunun önünden geçerken, yağmurun şiddetinden içeri girmişlerdi, bizi görmediler...

“Şarkîkaraağaç’a varmadan arabanın plâkasına çamur attık. Orda da kimse görmedi. Şarkîkaraağaç’ı geçtikten sonra Üstad iyileşti. Arabadan çıktı, abdest tazeledi geldi. Şarkîkaraağaç’ı birkaç kilometre geçtikten sonra, yolun sonunda bir çeşme vardı. Bir taşın üzerinde namaz kıldı. Konya’ya varmadan evradı bitirdi, epeyce düzeldi. Meram bağlarına yaklaştığımızda Üstad yine hastalandı. Hiç konuşamıyordu. Konya’ya girişimizde bir bakkaldan zeytin ve peynir aldık. Akşam iftarda yemek için kullanacaktık. Parasını da Üstadımız verdi. ‘Evlâtlarım, ben çok hastayım, benim yerime siz yeyin.’ dedi. Konya valisinin şerrinden korkuyorduk, buradan bizi geri gönderir diye endişe ediyorduk...

“Onun şerrinden kurtulmak için daima Ayetü’l Kürsî’yi okuyordum. Ben Isparta’dan çıktıktan itibaren devamlı okuyordum. Zübeyir Ağabeyle Hüsnü Kardeş de aynı şekilde okuyorlarmış, sonradan öğrendim... Konya’dan bizi kimse görmeden, inayet-i Hakla, Mevlâna Camii yanından, Adana yolu üzerinden hareket ettik. Karapınar’dan geçtik. Ereğli’ye varmadan, Üstadımız öne doğru uzandı ve Zübeyir Ağabeyle benim kulağımdan tuttu:

“Merak Etmeyiniz”

“Evlâtlarım, siz hiç merak etmeyin; Risale-i Nur, dinsizlerin, masonların belini kırmıştır. Risale-i Nur daima galiptir; siz hiç merak etmeyin...”

“Bunları mükerrer söyledi. Bazı şeyler daha söyledi. Üstadımızın sesi çok zor anlaşıyordu...”

“Bunlar beni anlayamadılar, bunlar beni anlayamadılar, bunlar beni anlayamadılar, bunlar beni siyasete bulaştırmak istediler.” dedi. O zamanlar İstanbul’daki talebeler yürüyüş yapmak istiyorlar, vali de ‘Peki, karşı tarafa da müsaade etsem razı mısınız?’ diyor. Solcu talebeler ise ‘Biz razı değiliz. Bize de müsaade etme, onlara da...’ diyorlar. Bunları Üstadımız duymuştu, çok üzülmüştü. ‘Ben buradan gitsem, bunlar tokat yiyecek, karışacak!’ demişti. Hakikaten karıştı...

“Ereğli’ye varmadan ikindi namazını kıldık. Burada Üstadımız namazı arabada kıldı. Akşam namazı Ulukışla’ya vardık. Üstad ‘Acaba biraz yemek yiyebilir miyiz?’ dedi. Zübeyir Ağabeyle lokantadan pirinç pilâvı aldık; pilâvdan Üstad’a yemek yapacaktık. Arabanın arkasında gaz ocağı vardı, fakat ayağı kırık ve kış olduğu için çok soğuktu. Pozantı’yı geçerken tren yolu bekçisi sobayı yakmış, ısıniyordu. Ben memura rica ettim, ‘Hastamız var, ocağımızın ayağı kırıldı, parasını verelim, azıcık yemek ısıtacağız.’ dedim. Memur razı oldu, ‘Buyurun, ısıtın.’ dedi. Zübeyir Ağabeyle Üstad arabada kaldı. Hüsnü Kardeşle ben yemeğin suyunu süzdük, çok az tereyağımız vardı, çay kaşığıyla kattık, bir yumurta ve biraz da yoğurt kattık. Üstadımız bir kaşık aldı, yiyemedi. Boğazından geçmedi... Gece Adana’dan geçtik, yatsıdan sonra Ceyhan’a vardık. O zaman yol Ceyhan’ın içinden geçiyordu. Ceyhan’ın kıyısında yatsı namazını kıldık. Hüsnü de bir saat uyudu; devamlı arabayı kullanıyordu. Sahurda Osmaniye’ye vardık, girişte benzin aldık. Ve sahur yemeği yedik. Üstadımız ise hiçbir şey yiyemiyordu. Sabah namazını da Alman Pınarının başında biz dışarıda kıldık, Üstadımız yine arabanın içinde kıldı. O zamana kadar o dağa ‘Gâvur Dağı’ derlerdi. Sonra da o dağa ‘Nur Dağı’ ismini koydular.

“Urfa’ya Varıyoruz”

“Sabahleyin 7.30 sıralarında Gaziantep’e vardık. Ben lokantadan çorba aldım ve yolu sordum. Antep’te hiç eğlenmedik. Nizip yolundan giderken, kar yağdığından dolayı yollar çok bozuk ve çamurdu. Arabaların birçoğu yollarda saplanmış kalmıştı. Bizim ise ne lâstiğimiz patladı, ne de arabamız bozuldu. Âdeta rüzgâr gibi gidiyorduk. Zübeyir Ağabey ve Hüsnü Kardeşimiz, Urfa’da çok kaldıkları için Urfa yollarını çok iyi biliyorlardı. Urfa’ya girdiğimizde ‘Dergâhın önünden geçelim, Üstad’a dergâhı gösterelim.’ dediler. Dergâhın önünden geçerken, ‘Üstadım, burası dergâh.’ diye gösterdiğimizde Üstad hiç bakmadı. Urfa’ya girdiğimizde saat tam 11’i gösteriyordu.

“Doğru Kadioğlu Camiine gittik. Çünkü Abdullah Yeğin Ağabey oradaydı. Camiye yakın bir yere vardık. Zübeyir Ağabey, camiye Abdullah Ağabeyi çağırmaya koştu. Üstad ‘Çabuk gidelim, benim beklemeye vaktim yok.’ dedi. Abdullah Ağabey, Zübeyir Ağabeyle koşarak geldi. Abdullah Ağabeye dedik: ‘Hangi otel temizse bizi oraya götür.’ Bu arada yanımızda başkaları da vardı. İpek Palas’a gittik. Üstad’ı indirirken çok kalabalık cemaat geldi, daha çokları Üstad’ı bilemiyordu. Otelin üçüncü katına çıkardık. Üstadımız kollarımız arasından kendini yere atıverdi. Biz Üstadımızın koltuklarına girerek yatacağı odaya götürüp yatırdık. Köşede, 27 numaralı oda idi.

“Ramazan-ı mübarek olduğundan Urfalılar hatim okumakla meşguldüler. Halk Üstad’ın Urfa’ya geldiğini duyunca, İpek Palas’a doğru akın etmeye başladı. Çokları ‘Neden bize haber vermediniz? Eğer evvelden haber verseydiniz biz Antep’e kadar gelir, Üstadımızı karşılardık.’ dediler. Büyük ziyaret başlamış oldu... Zübeyir Ağabey, ziyaretçileri kapıdan sırayla gönderiyordu. Ben de Üstad’ın ellerini tutuyordum, Üstad’ın ellerini öpüyorlardı. Üstad da onların başlarını öpüyor, bırakmak istemiyordu. Ben, ‘Sen git de başkası gelsin.’ dediğimde, ‘Bak, Üstad bırakmak istemiyor.’

diyorlardı. Bizler de hayret ediyorduk; çünkü bu, bizim hiç görmediğimiz bir hadiseydi.

“Isparta’da olsun Emirdağ’da olsun, hasta olduğu zaman kimseyi yanına almazdı. Hatta Isparta’dayken Üstad’ın hastalığı anında, ‘Üstad’ım, filânca ağabeylerimize söyleyelim mi?’ dediğimizde Üstad, ‘Hayır, sizden başka kimse gelmesin.’ derdi.

“Urfa’da ise hiçbir kimseye itiraz etmedi. Bütün Urfalıları kucaklıyordu. Biz bilemedik... Mübarek Üstadımızı bütün Urfalıları ziyaret ettiler. Mübarek Üstad hiç itiraz etmedi. Hem tahammül etti, hem de yatmadı. Bizler de yatmadık... Hüsnü Kardeş, ‘Ben arabayı götüreyim, bir yere koyayım.’ dedi. Ben de Üstad’ın yanında idim.

“Nöbetle Zübeyir Ağabey ve ben Üstad’ı yalnız bırakmıyorduk. Ben nöbeti Zübeyir Ağabeye teslim ettim. Ben Üstad’ın kapısının önünde idim. Birden iki sivil polis memuru geldi. Bana ‘Şoför nerede? Hazırlanın, gideceksiniz.’ dedi. Ben de ‘Üstadımız hasta.’ diye konuşurken 10-11 resmî ve sivil polis daha geldi: ‘Hazırlanın hemen, Isparta’ya gideceksiniz.’ dediler. Ben de, ‘Üstadımıza söyleyeyim.’ dedim. Üstad’ın yanına girdim, vaziyeti anlattım.

“Üstad, onları da çağırdı, onlar da Üstad’ın yanına girerek, işleri bakanının emri olduğunu, Isparta’ya dönülmesi lâzım geldiğini söylediler.

“Ben Buraya Ölmeye Geldim!”

“Üstad ‘Acayip! Ben buraya ölmeye geldim! Belki de öleceğim... Siz benim hâlimi görüyorsunuz, siz beni müdafaa edin.’ dedi.

“Polisler, ‘Biz emir kuluyuz; biz ne yapalım?’ dediler. Ve Hüsnü Kardeşi arabayla beraber otelin önüne getirdiler. Halk müthiş kalabalıklar hâlinde toplandı. O anda otel müsteciri Mahmud Efendi, komiseri merdivenden aşağı itti, ‘Benim misafirimi nasıl zorla göndermek istersin!’ diye bağırdı. Halk müthiş bir heyecan içindeydi. Biz de ‘Üstad’ı zorla Isparta’ya gönderiyorlar...’ diye halka söyleyince halk daha fazla heyecana geldi. ‘Nasıl olur da böyle kıymetli misafirimizi, ölüm döşeğinden zorla kaldırıp gönderirler!...’ diye bağırmaya başladılar. Vaziyet çok gerginleşti... Polisler artık yukarı çıkıp otele giremez oldular. O zaman, ‘Aman! Şoför nerede? Arabayı buradan götürsün.’ diye rica ettiler. Araba otelin önünden ayrıldı. Araba gittikten sonra millet biraz teskin oldu. Halk da yine Üstad’ı ziyarete devam ediyordu. Esnaf, memur, amir, bütün particiler, askerler hep geliyorlardı ‘Üstad’ı göreceğiz, Üstad’ı ziyaret edeceğiz.’ diye.

“O arada bir doktor geldi. Üstad’ı muayene etmek için emniyetten bizzat gönderilmişti. Doktor muayene etmeden tekrar doktoru geri çevirdiler. Çünkü doktor muayene etse, mümkün değil ki sağlam raporu versin... Hasta raporu almaması için, muayene ettirmeden hemen geri çevirdiler.

“Tekrar komiser rica etti, kendisi bizzat Üstad’la görüşmek istedi. Hatta komiser şöyle demişti:

“‘Yaman Üstadınız var! Ona söyleyin, yukarıdan vekâletten gelen emir var; hemen Urfa’dan çıkacaksınız. Doğru geldiğiniz yere... Kendi arabanızla gidemezseniz, sizi ambulansla göndereceğiz.’

“‘Efendim, hastalığı şiddetlidir, tekrar 24 saatlik yol zahmetine katlanmak imkânsız. Biz Üstadımıza müdahale edemeyiz; zaten bitkin bir hâldedir.’ dedik.

“O da ‘Buraya nasıl kalkıp geldiyse, öyle de gidecek... Bizzat vekil beyden gelen emir kat’îdir. Hemen Urfa’dan çıkacaksınız...’

“‘Biz hiç müdahale edemeyiz, siz gelin bizzat söyleyip durumu arz edin; bize gidelim derse biz de gideriz... Biz kendisine hiç bir şey söyleyemeyiz. Sizin emrinizi de biz ona tebliğ edemeyiz.’

“Emniyet müdürü ve memurlar hiddetlenip, bağırp çağırıyorlardı: ‘Ne demek o öyle? Siz ona en küçük bir şey de mi söyleyemezsiniz?’

“‘Evet efendim, söyleyemeyiz. Üstadımız ne derse harfiyen yerine getiririz.’

“Ben de amirlerime bağılıyım... İki saat içinde burayı terk edip Isparta’ya döneceksiniz.’ diyorlardı.

“Bu esnada ‘Bediüzzaman’ın Urfa’dan çıkarılacağı’ haberi bütün havalide sür’atle yayılıyordu. Durumu haber alan DP il başkanı Mehmet Hatipoğlu, koşarak emniyete gelip emniyet müdürüne sertçe çıkıyordu. ‘Ne oluyor! Eğer Bediüzzaman Hazretlerini buradan çıkarırsanız, karşınızda beni bulursunuz... Bir kılına halel gelmeyeceği gibi buradan bir adım dahi attıramazsınız! Bu bizim misafirimizdir.’

“Efendim, üstten, vekâletten emir var. Derhal geldiği gibi dönecek.’ diyorlardı.

“Nasıl döner yahu! Adamcağız şiddetli hasta, kırırdıyacak hâlde değil. Çok muhterem bir zattır, misafir olarak buraya gelmiş, Tanrı misafiridir; bu kadar tazyike lüzum yok...’

“Efendim, Ankara’dan gelen emir çok şiddetlidir ve kâfidir, derhal dönmesi lâzım.’ denince, hiddetlenen Hatipoğlu, tabancısını masaya dayadı.

“Bediüzzaman’ın Urfa’dan götürüleceğini haber alan beş-altı bin kişi otelin önünde toplanmışlardı. Bu durum karşısında hastahaneye koştuk. Baştabibe bir dilekçeyle müracaat ederek, yola devam edemeyecek olduğunu arz ile muayenesini istedik. Mehmet Hatipoğlu, hükümet doktorunu getirdi. Bediüzzaman’ı muayene eden doktor, ‘Siz ne cesaretle buraya geldiniz? Kırk derece ateşi var... Bu durumda hiçbir yere gidemez. Yarın dokuzda gelin, bu zata heyet raporu verelim. Bu haliyle bir yere gidemez.’ Diye teminat verdi.

“Meğer Üstad Vefat Etmiş...”

“Akşam namazından sonra ben bir türlü ayakta duramadım. Durumu Zübeyir Ağabeye anlattım. ‘Kardeşim, git yat.’ dedi ve ben de yattım. İki saat filân uyumuşum ki Zübeyir Ağabey geldi: ‘Kardeşim, tahammülüm kalmadı; bir haftadır uyumadım...’

“Ben de, ‘Gel Zübeyir Ağabey, hemen nöbeti değişelim.’ dedim. Yatsı namazını kıldım.

“Zübeyir Ağabey yattı. Hüsnü Kardeşimizle beraberdik. Hüsnü, ‘Düşeceğim; ayaklarım da uykusuzluktan sancıyor.’ dedi.

“Hüsnü’ye ‘Ben iyiyim, sen de git.’ dedim. Hüsnü de Zübeyir ve Abdullah Ağabeyin kaldığı odaya gitti.

“Ben Üstad’ın yanında idim, kapı arkadan kilitliydi. Gündüzden Üstad çok fazla harareti olduğu için, buz istemişti. Biz aramış, bulamamıştık. Gece arkadaşlar bir yerden buz bulup getirmişlerdi. ‘Buz bulduk Üstadım.’ dedim, istemedi. ‘Üstadım, çay yapayım.’ dedim. Üstad ‘istememez’ diye işaret etti. Üstad’ın mübarek dudakları kuruyordu. Ben ıslak mendille siliyordum. Bu, hiç görülmemiş bir hararetti. Saat 2.30 sıralarında idi... Ben Üstad’ın üzerini örtüyordum, Üstad atıyordu. Bir müddet böyle devam etti. Üstad ışıktan da rahatsız olmasın diye lâmbaya mendil sararak ışığı azaltmışım. Bir ara birden Üstad boynumdan tuttu; ben Üstad’ın kollarını ovuyordum. O anda Üstad ellerini göğsüne koydu uyudu. Ben de Üstad uyudu diye sobayı yaktım. Üstad’ın ayakucuna geçip, uyanacak diye bekliyordum. ‘Ağabeyler de gelecek ve sahur yemeği yiyeceğiz.’ diyordum.

“İnna Lillâh...”

“Ah, bilmiyordum ki Üstad’ım ebedî âleme göçmüş, bu fâni dünyaya gözünü yummuş... Başımdan hiç geçmemişti ki nasıl bileyim? Üstadımın vefatını anlayamayarak, uyudu zannediyordum. Sahur da geçti. Abdullah ve Zübeyir Ağabeyle Hüsnü Kardeş geldiler. ‘Bayram, uyuyakalmışsınız.’ dediler. Ben de ‘Siz gelin, Üstad uyudu, üşütmeyin; ben sabah namazını kılayım.’ diye onların yattığı odaya geçip

namaz kıldım. Cüz'üm vardı, onu okuyup biraz yatayım derken, birden içerden ağabeyler, 'Yahu Bayram, Üstad Hazretlerinden ses gelmiyor.' dediler. Ben 'Üstad uyudu, onu üşütmeyin.' dedim. Tekrar geldiler. 'Bayram, Üstad'dan ses gelmiyor.' deyince ben de beraber Üstad'ın odasına vardık. Zübeyir Ağabey başucunda, dördümüz Üstad'a bakıyoruz. Üstad'dan hiç ses gelmiyor. Fakat vücudu sıcacık... Bizi müthiş bir telâş aldı... Zübeyir Ağabey 'Üstad'da böyle hâller olur, geçer.' diyor, ama ben fena üzülüyordum. Hiç birimizin başından böyle bir hadise geçmemişti. Zübeyir Ağabey 'Urfa'da Elazıglı Vaiz Ömer Efendi var, ona haber gönderelim, o bilir.' dedi. Haber gönderdik, geldi. Üstad'ı görünce 'İnna Lillâh ve İnna İleyhi Raciûn... Üstad vefat etmiş kardeşlerim...' dedi.

“Haber Kısa Zamanda Yayıldı”

“Zübeyir Ağabey, 'Üstad'a böyle hâller olur, geçer.' dedi. Ben de Üstad'ın vefatına kafiyen inanamıyordum. Afyon hapsinde Üstadımızı zehirlemişlerdi. Üstad'ın dili kızarmıştı. Biz devamlı ağlıyorduk. Zübeyir Ağabeyle Ceylân Ağabeyler beraberdi. O anda Ahmet Feyzi Ağabey 'Budalalar, ne ağlıyorsunuz! Daha Üstad'ın ömrü uzun...' demişti. 1949'da söylemişti. O anda Ahmet Feyzi Ağabeyin sözleri hatırıma geldi. Acaba yine Üstad'ın ömrü uzun mu diye kendimi teselli ediyordum. Kimseye bir şey diyemiyorduk.

“Zübeyir Ağabey, Hüsnü Kardeş, Abdullah Ağabey, Üstad'ın yanından ayrıldılar. Isparta, Ankara, Emirdağ, İstanbul, Diyarbakır vs. yerlere Üstad'ın vefat haberini telgraf çekerek bildiriyorlardı. Sabahleyin halk yine Üstad'ı ziyarete başladı. Ben de pencereden 'Üstadımız uyudu.' dedim. Üstadımızın üstüne bir tülbent örtmüştük. Az sonra otel sahibi gelmiş, kapıdan şöyle bakınca durumu anlamıştı. 'Eyvah!' deyip dizlerine vurarak feryat ermeye başlamıştı. Dışardan otelci ile emniyet müdürü 'Bu telâş nedir?' diye soruyor; o da 'Bediüzzaman Hazretleri vefat etti!' demiş.

“Ben Şüpheleniyorum”

“‘Hakikat mi?’ diyor, ‘Evet’ diyor. Emniyet müdürü ve bütün emniyet teşkilâtı, otelin önüne Üstad'ı Isparta'ya zorla göndermek için gelen jandarma teşkilâtı geri döndüler. Hemen emniyet müdürü, aslı olup olmadığını anlamak için bir doktor gönderdi. Doktor geldi ve Üstad'ı muayene etti; ‘Allah, Allah!... Çok fazla harareti var.’ Bana ‘Bir ayna var mı?’ diye sordu. Üstad'ın ağzına, getirdiğim aynayı koydu ve nefes gelmediğini görünce, ‘Evet, Üstad vefat etmiş.’ dedi. ‘Fakat hiç ölüm hâline benzemiyor. Yalnız, bu cenazenin hemen kalkmasını istemiyorum, biraz kalsın. Ben şüpheleniyorum!’ dedi. Daha sonra doktor raporu yazdı ve emniyete verdi. Zaten biz de hemen kalkmasını istemiyorduk. O arada tereke hâkimi geldi. Üstad'ın saat, cübbe, seccade, sarık gibi eşyalarını tespit etti. Bunların kardeşine verilmesini kararlaştırdı...

“Vefat haberini alan binlerce Urfalı akın ederek otelin önünü doldurdular. Bütün illere telgraflarla telefonlarla Üstad'ın vefat haberi duyuruldu. Mehmet Hatipoğlu ve diğer Urfa ileri gelenleri, 'Üstad'ı dergâhta yıkayacağız ve oraya defnedeceğiz.' diye karar aldılar. Üstad'ın mübarek naaşı öğle namazından sonra İpek Palas'tan alındı ve iki saatte ancak dergâha gidebildi. Müthiş bir kalabalık vardı. Bütün Urfalılar dükkânlarını kapamışlardı. Cenaze giderken ben ve Hüsnü Kardeş bayılmıştık. Abdullah Yeğin Ağabeyde bizi teselli ediyordu ‘Çocuk musunuz, kendinize gelin!’ diye.

“Urfa'da şimdiye kadar böyle bir kalabalığın daha meydana gelmediğini söylüyordu Urfalılar.”^[194]
Ancak 27 Mayıs darbesiyle tekrar yönetimi eline geçiren tek parti zihniyeti, onu ölümünde bile rahat bırakmayarak, bir gece yarısı mermer lâhdi kırarak kabrini açacak, askerî bir uçakla tabutunu bir meçhule nakledecektir. Bugün Üstad'ın kabrini birkaç yakın talebesinin dışında kimse bilmiyor.

Onlar da Üstadlarının vasiyeti gereği sırrı ifşa etmiyorlar.

Burada tekrar Bayram Yüksel'i dinliyoruz:

“Vefatından üç-dört yıl önce Isparta’da bir hastalık içinde, yanında bulunan talebelerine aynen şunları gayet ciddî olarak söyledi:

“Benim kabrimi gayet gizli bir yerde, bir-iki talebemden başka hiçbir kimse bilmemek lâzım geliyor. Bunu vasiyet ediyorum...”

“Bunun üzerine Zübeyir Ağabeyle (Gündüzalp) Ceylân Ağabey (Çalışkan) sordular: ‘Kabri ziyarete gelenler Fatiha okur, hayır kazanır... Acaba siz ne hikmete binaen kabrinizi ziyaret etmeyi men ediyorsunuz?’

“Cevaben: ‘Bu dehşetli zamanda, eski zamandaki firavunların dünyevî şan ve şeref arzusuyla heykeller ve resimler ve mumyalarla nazar-ı beşeri [insanların dikkatini] kendilerine çevirmeleri gibi, bu zamanda enaniyet ve benliğin verdiği gafletle heykeller ve resimler ve gazetelerle nazarları tamamen kendilerine çevirmeleri ve uhrevî istikbalden ziyade dünyevî istikbali hayal edinmiş olmaları ile eski zamanda lillâh için ziyarete mukabil, ehl-i dünya kısmen bu hakikate muhalif olarak mevtanın dünyevî şan ve şerefine ziyade ehemmiyet verip öyle ziyaret ediyorlar. Ben de Risale-i Nur’daki azamî ihlâsı kırmamak için, o İhlâsın sırrıyla, kabrimi bildirmemeyi vasiyet ediyorum. Hem Şark’ta, hem Garp’ta, her kim olursa olsun okudukları Fatiha’lar o ruha gider. Dünyada sohbetten beni men eden bir hakikat, vefatımdan sonra da bu surette beni sevap cihetiyle değil, dünya cihetiyle men etmeye mecbur edecek. Hz. Ali’nin kabri nasıl gizli ise benim de kabrim öyle gizli olsun.’ der.”

Hayat boyu mütevazı yaşadı: Tevazuu ölümünden sonra bile sürüyor. Kabri meçhul, ama ebediyetten aldığı ilhamla yazıp söyledikleri malûm... Üstelik dün olduğu kadar bugün için de geçerli...

“Dünya, büyük bir manevî buhran geçiriyor. Manevî temelleri sarsılan Garp cemiyeti içinde doğan bir hastalık, bir veba, bir taun felâketi gittikçe yeryüzüne dağılıyor. Bu müthiş sâri illete [bulaşıcı hastalığa] karşı İslâm cemiyeti ne gibi çarelerle karşı koyacak? Garb’ın çürümüş, kokmuş, tefessüh etmiş batıl formülleriyle mi, yoksa İslâm cemiyetinin terütaze iman esaslarıyla mı?... Büyük kafaları gaflet içinde görüyorum. İman kalesini küfrün çürük direkleri tutamaz. Onun için ben yalnız iman üzerine mesaimi teksif etmiş bulunuyorum.”[\[195\]](#)

* * *

[\[1\]](#). Eşref Edip, Said Nursî, s. 17.

[\[2\]](#). Necmeddin Şahiner, Bilinmeyen Taraftarıyla Bediüzzaman Said Nursî, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, s. 46.

[3]. Tarihçe-i Hayat, s. 53; Dinî Ceride: 77 (18 Mart 1909).

[\[4\]](#). Tarihçe-i Hayat, s. 554

[\[5\]](#). A.g.e., s. 31.

[\[6\]](#). A.g.e., s. 32.

[7]. Şahiner, s. 51.

[\[8\]](#). A.g.e., s. 49.

[\[9\]](#). A.g.e., s. 50.

[\[10\]](#). Yavuz Bahadıroğlu, Osman Gazi, s. 23-24

[11]. Evliya Çelebi, Seyahatname.

[\[12\]](#). Şahiner, s. 52.

[\[13\]](#). Tarihçe-i Hayat, s. 49.

[\[14\]](#). A.g.e., s. 34.

[\[15\]](#). A.g.e., s. 33.

[\[16\]](#). “Ben talebeyim. Onun için her şeyi mizan-ı şeriatle muvazene ediyorum.” Bediüzzaman Said Nursî, Divan-ı Harb-i Örfî, s. 9.

[\[17\]](#). Tarihçe-i Hayat, s. 36

[\[18\]](#). Bediüzzaman Said Nursî, Şualar, s. 289

[19]. Molla Câmî, çok tanınmış bir İslâm âlimidir. 1414-1492 yılları arasında yaşamış, birçok eser vermiştir. İbni Hacib’in “Kâfîya”sına yazdığı şerh, Türk dünyasında “Molla Câmî” adıyla meşhur olup medreselerimizde son zamanlara kadar okunmuştur. Süyûtî ise, Mısır ve Suriye’de hüküm süren Memlûkler Devletinin son zamanlarında Kahire’de yetişen ve Arapçada en fazla eser vücuda getiren müelliflerden biridir. 1445-1505 yılları arasında yaşamıştır. Bazı eserleri Türk medreselerinde ders kitabı olarak asırlarca okunmuştur.

[20]. Şahiner, s. 56.

[\[21\]](#). Edip, s. 20.

[22]. Tarihçe-i Hayat, s. 36.

[23]. Hutbe-i Şamiye, s. 108.

[\[24\]](#). Sualar, s. 235-236.

[25]. Hutbe-i Şamiye, s. 28.

[26]. Bediüzzaman Said Nursî, Muhakemat, s. 8.

[27]. Konuyla ilgilenenler řu esere müracaat edebilirler: şaban Döğen, Müslüman İlim Öncüleri Ansiklopedisi, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1984.

[\[28\]](#). Bediüzzaman Said Nursî, Mektubat, s. 451; Hutbe-i Şamiye, s. 19.

[\[29\]](#). Mektubat, s. 449-450.

[\[30\]](#). Mektubat, s. 492.

[31]. Bediüzzaman Said Nursî, Emirdağ Lahikası, c. 2, s. 60; Beyanat ve Tenvirler, s. 32

[\[32\]](#). Sualar, s. 536.

[33]. Tarihçe-i Hayat, s. 397.

[\[34\]](#). Dört bin sayfayı aşkın eserlerinin büyük kısmı iman esaslarına ayrılmış, ilimden gelen inkârın kaynakları kurutulmuştur.

[\[35\]](#). Sultan İkinci Abdülhamid, Doğudaki bazı aşiret reislerine “paşa” unvanı vermiş, aşiretleri onların vasıtasıyla sürekli kontrol altında tutmuştur. Bu sistemin terk edilmesiyle de Doğuda arzulanmayan bazı olaylar meydana gelmiştir.

[36]. Tarihçe-i Hayat, s. 39-40; Edip, s. 24.

[37]. Şahiner, s. 67.

[38]. Tarihçe-i Hayat, s. 43; Edip, s. 28.

[\[39\]](#). Bilebildiğimiz kadarıyla, diğerleri şunlardır:

Şeyhülslâm Haydarizade İbrahim, Dr. Tevfik Rüştü (Araş), Hakkı Tarık (Us), Hamdullah Suphi, Dr. Emin Paşa, Velid Ebüzziya, Eşref E-dip (Fergan), Müderris Mustafa Sekip, Dr. Süheyl (Ünver), Dr. Mazhar Osman (Uzman) ve Dr. Fahrettin Kerim (Gökay).

[\[40\]](#). Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhamı,/ Asrın idrakine söyletmeliyiz İslâm'ı.

[\[41\]](#). Şahiner, s. 68.

[\[42\]](#). Muhakemat, s. 8.

[43]. Cemal Kutay, Tarih Sohbetleri, c. 1, s. 201.

[44]. Tarihçe-i Hayat, s. 45.

[\[45\]](#). A.g.e., s. 47.

[\[46\]](#). A.g.e., s. 127.

[47]. Bediüzzaman Said Nursî, Münazarat, s. 78.

[48]. Bak: Safa Mürsel, Bediüzzaman Said Nursî ve Devlet Felsefesi, s. 390, vd.

[\[49\]](#). Güneydoğu ve Doğu bölgelerimizde 1980-87 arasında bölücü komünist hareketler sebebiyle yaklaşık iki bin kişi ölmüştür.

[50]. Şahiner, s. 77.

[\[51\]](#). Tarihçe-i Hayat, s. 47.

[\[52\]](#). Divan-ı Harb-i Örfî, s. 5 vd.

[53]. Şahiner, s. 80.

[\[54\]](#). Hamidiye alayları, Sultan İkinci Abdülhamid tarafından kurulmuş bir nevi gönüllü süvari alaylarıdır. Bu alayların kadrolarına giren süvariler atlarını kendileri tedarik eder, teçhizatlarını da kendileri alırlardı. 1905’te Trablusgarp’ta dört, Anadolu’da 63 Hamidiye alayı vardı.

[\[55\]](#). Mahir İz, Yeni Asya gazetesi, 12 Ocak 1973.

[56]. Yunan filozoflarından Protagoras ile Gorgias'ın kurduğu felsefî akım: sofizm.. Bu felsefeye mensup olanlara “sofist” denir. Yanlışlığı ustalıkla gizleyip, demagoji sayesinde yanlış doğru kabul ettirme e-sasına dayanır. İnkâradır...

[57]. Şahiner, s. 83.

[\[58\]](#). Tarihçe-i Hayat, s. 50; Emirdağ Lahikası, c. 2, s. 108.

[59]. Mehmet Akif, Safahat.

[\[60\]](#). Emirdağ Lahikası, c. 2, s. 81.

[61]. İslâm Yaşar, Yeni Nesil gazetesi, 16 Aralık 1985.

[62]. Bediüzzaman Said Nursî, Sözler, s. 139.

[\[63\]](#). Bu lâyiha, “Şark ve Kürdistan” gazetesinin 19 Kasım 1908 tarihli nüshasında, “Bediüzzaman Molla Said Efendi Hazretlerinin, mabeyne verip de neticesinde birçok musibete hedef edebildiği lâyiha suretini aynen derc-i arz ile iftihar ediyoruz.” takdimiyle yayınlanmıştır.

[\[64\]](#). Şahiner, s. 95.

[\[65\]](#). Bu yazı, Üstad’ın fikrine fikirle karşı koyamayanların zaman zaman “deli” diyerek şahsına saldırmalarına cevap olarak yazılmıştır.

[66]. Şahiner, s. 95.

[67]. Vefatında bütün serveti bir saat, bir cübbe, bir sarık ve 20 liradan ibaretti.

[68]. Şahiner, s. 96.

[69]. Tarihçe-i Hayat, s. 58-59.

[70]. Yılmaz Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, c. 7, s. 210-211.

[\[71\]](#). A.g.e., c. 7, s. 61.

[\[72\]](#). Divan-ı Harb-i Örfî, s. 30.

[\[73\]](#). A.g.e., s. 61.

[\[74\]](#). Geniş bilgi için bak: Tarihçe-i Hayat, s. 51-52; Divan-ı Harb-i rfi, s. 56 vd

[\[75\]](#). Divan-ı Harb-i Örfî, s. 30.

[\[76\]](#). A.g.e., s. 28.

[\[77\]](#). A.g.e., s. 28-29.

[\[78\]](#). Bediüzzaman daima şûrayı, parlâmentoyu savuna gelmiş, hür seçimlere inanmış, buna örnek olarak da Devr-i Saadet'i göstermiştir.

[\[79\]](#). Divan-ı Harb-i Örfî, s. 41.

[\[80\]](#). Binlerce ölü, binlerce yaralı, milyarlarca lira para sarfı, zaman kaybı ve askerî müdahaleler...

[\[81\]](#). Kutay, c. 1, s. 209.

[82]. Bir süre sonra İttihat ve Terakki Fırkası, zihniyeti bozuk kişilerin kontrolüne girip yanlışlara doğru savrulacak, hürriyetçilik zümre diktatörlüğüne dönüşecektir. Demek oluyor ki, Bediüzzaman'ın İttihat ve Terakki'den yana endişeleri meşrutiyetin daha ilk günlerinde başlamıştır. Mezkûr nutku, İttihatçıları ikaz manasını da taşımaktadır. Dinleseler ve ona göre hareket etselerdi, “cihan devletini yıkmak” gibi büyük bir günahın altında ezilmekten belki kurtulur, hem kendileri heba olmaz, hem de devleti heba etmezlerdi.

[\[83\]](#). Batı demokrasilerini değil de Asr-ı Saadet'i misal vermesi, Bediüzzaman'ın hürriyet anlayışına çarpıcı bir örnektir.

[\[84\]](#). Bu muazzam nutkun aslı “Divan-ı Harb-i Örfi” isimli eserinin “Hürriyete Hitap” başlıklı kısmındadır. Mutlaka aslından okunmaya ve üzerinde uzun uzun durulmaya değer...

[85]. Sadi, Bostan ve Gülistan.

[86]. Şahiner, s. 110.

[\[87\]](#). Divan-ı Harb-i Örfî, s. 9 vd.

[88]. Bediüzzaman'ın mutlakîyet, meşrutîyet ve cumhuriyet hakkındaki düşünceleri, aşağıda isimlerini verdiğimiz kitaplarda oldukça geniş şekliyle mevcuttur:

- a. Tarihçe-i Hayat.
- b. Münazarat, Said Nursî.
- c. Beyanat ve Tenvirler, Said Nursî.
- d. Hutbe-i Şamiye, Said Nursî.
- e. Divan-ı Harb-i Örfî, Said Nursî.
- f. Muhakemat, Said Nursî.
- g. Bediüzzaman Said Nursî ve Devlet Felsefesi, Safa Mürsel.
- h. Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî, Necmeddin Şahiner.
- i. Köprü dergisi koleksiyonları; özellikle mart sayıları...
- j. Son Şahitler (dört cilt), Necmeddin Şahiner.
- k. Bediüzzaman Said Nursî Hakkında Aydınlar Konuşuyor, (iki cilt), Necmeddin Şahiner.
- l. Said Nursî'den Siyasî Tespitler, Vehbi Vakkasoğlu.
- m. Anarşi: Sebep ve Çareleri, Mustafa Sungur.

[\[89\]](#). Bu mektupta vali, Bediüzzaman'ı, “Kürdistan uleması mabeyninde harika-i zekâ ile müştehir [şöhret bulmuş] Molla Said Efendi, muhtac-ı tedavi olduğundan... Mumaileyh, bu havilede ilimce umumun merci-i hall-i müşkülâtı olduğu [ilmî meselelerde herkesin müşkülünü halleden bir merci olduğu]...” şeklinde tanıtıyor (Tarih: 3 Teşrinisani 1323).

[90]. Volkan, sayı: 105, 15 Nisan 1909.

[\[91\]](#). Kutay, c. 2, s. 212.

[\[92\]](#). İttihat ve Terakki muhaliflerinden İsmail Mahir Paşa, gazeteci Ahmet Samım ve Hasan Fehmi Beylerin öldürölmeleri...

[93]. Hareket Ordusu içinde düzenli askerî birlikler çok azdı.

[94]. Şahiner, s. 118.

[\[95\]](#). Kendisi ve talebeleri “dini siyasete alet etmek”le defalarca suçlanmışlar, ama her seferinde beraat etmişlerdir. Görüldüğü gibi, Bediüzzaman bu konuda kendisini “dini siyasete alet etmek”le suçlayanlardan çok daha hassas, titiz ve gerçekçidir.

[96]. Divan-ı Harb-i Örfî, s. 17-18.

[\[97\]](#). A.g.e., s. 48.

[98]. Milliyet, 3 Ekim 1985.

[\[99\]](#). Öylesine hazırlıksızlardır ki, içlerinde sadrazamlık yapacak kapasitede birini bulamıyor, sonunda Küçük Said Paşaya razı oluyor, eski posta memuru Talât Paşayı da içişleri bakanlığına getiriyorlardı.

[\[100\]](#). Öztuna, c. 7, s. 231.

[\[101\]](#). A.g.e., o 7, s. 231.

[\[102\]](#). Eski sistemde orduya girilir, en alt kademesinden işe başlanır, hizmet ve gayret ölçüsünde paşalığa kadar yükselinirdi. Askerî okullar açılıp bunlardan mezun olan subaylar orduya katılınca eskilerle aralarında ister istemez bir çekişme doğdu. Alayda eski sistemle yetişen subaylara “alaylı,” okullarda yeni sisteme göre yetişen subaylara ise “mektepli” denildi.

[\[103\]](#). Volkan, sayı: 110, 20 Nisan 1909.

[\[104\]](#). Tarihçe-i Hayat, s. 65-66.

[\[105\]](#). A.g.e., s. 57.

[\[106\]](#). A.g.e., s. 57.

[\[107\]](#). Gerçekten kışta geldi... Avrupa, İslâm ülkelerinin çoğunu yutmuş, Müslümanları kuşatmıştı. “Müstakil Müslüman devlet” olarak sadece Osmanlı Devleti kalmıştı. Ama o da çatırdıyordu. Buna rağmen Bediüzzaman ümidini koruyor, gelecek nesle “cennetasa bir bahar” müjdeliyor, yalnız çağıyla değil, çağın ötesiyle kucaklaşıyordu.

[\[108\]](#). Tarihçe-i Hayat, s. 77-78.

[\[109\]](#). A.g.e., s. 78.

[\[110\]](#). Osmanlıca yazıda “medeniyet” kelimesinin başındaki “mim” harfi kaldırıldığında “deniyet” şeklini alır. Bunun manası “alçaklık, rezillik, soysuzluktur. Üstad bunu ima etmektedir...

[\[111\]](#). Tarihçe-i Hayat, s. 71.

[\[112\]](#). O tarihte İngiliz sömürgesi olan Hindistan bir süre sonra bağımsızlığını kazanmış, ardından “Pakistan” adıyla bir İslâm devleti doğurmuştur. Tespit, akıllara durgunluk verecek kadar isabetlidir...

[\[113\]](#). Nitekim Mısır da İngiliz mandasından kurtulacak ve bağımsız İslâm ülkeleri arasındaki yerini alacaktır.

[\[114\]](#). Sovyetler Birliğinin baskısı altında bulunan bu devletlerin günün birinde silkineceklerine ve istiklâllerini elde edeceklerine bugün muhakkak gözüyle bakılmaktadır.

[\[115\]](#). Bediüzzaman Said Nursî, Sünihat, s. 37; Tarihçe-i Hayat, s. 72-73.

[\[116\]](#). Yeni Nesil Gazetesi, 26 Şubat 1986.

[\[117\]](#). A.g.g., 27 Şubat 1986.

[\[118\]](#). Mezkûr nutkunda Gorbaçov, Brejnev’i suçlamıştır. Daha önce de Stalin Lenin’i, Kruşçev Stalin’i, Brejnev Kruşçev’i suçlamıştı...

[\[119\]](#). Münazarat, s. 15-16.

[\[120\]](#). Şahiner, s. 141.

[\[121\]](#). Yavuz Bahadıroğlu, Birinci Murad, s. 99.

[\[122\]](#). Öztuna, c. 7, s. 261.

[\[123\]](#). Emirdağ Lahikası, c. 2, s. 90.

[\[124\]](#). Şahiner, s. 157.

[\[125\]](#). A.g.e., s. 159. Sinan Omur'dan naklen.

[\[126\]](#). “Kimin himmeti milletiyse o tek başına bir millettir.” kaidesince...

[\[127\]](#). Anadolu’da dinî esaslar üstüne kurulan bir halk birliğı... Mensuplarına “ahi [kardeş]” denilmiştir. Osmanlı Devletinin özellikle kuruluş döneminde Ahilerin üstün gayretleri ve Ahi şeyhlerinin büyük emeğı vardır. Kurucusu Osman Beyin kayınpederi Şeyh Edebalı Hazretleri de bir Ahi şeyhidir.

[\[128\]](#). Tarihçe-i Hayat, s. 90.

[\[129\]](#). A.g.e., s. 53; Dinî Ceride, sayı: 77, 18 Mart 1909.

[\[130\]](#). Emirdağ Lahikası, c. 1, s. 152.

[\[131\]](#). A.g.e., c. 2, s. 13.

[\[132\]](#). Document sur les Atrocutes Armene-Russes, tere: s. 22-23, İstanbul Belediyesi Kütüphanesi.

[\[133\]](#). Tarihçe-i Hayat, s. 101.

[\[134\]](#). Av. Hulusi Bitlisî, Ehl-i Sünnet mecmuası, c. 2, 47-21, 1948.

[\[135\]](#). Said Nursî, Sikke-i Tasdik-i Gaybî, s. 149.

[\[136\]](#). İşaratü'l-İ'caz, s. 124.

[\[137\]](#). “Ehl-i Sünnet” mecmuası, c. 2, sayı: 46, 1984; Tarihçe-i Hayat, s. 103-104 (Nikola Nikolayeviç aynı zamanda çarın dayısıdır).

[\[138\]](#). Tarihçe-i Hayat, s. 103.

[\[139\]](#). A.g.e., s. 104.

[\[140\]](#). Mektubat, s. 77-78.

[\[141\]](#). Bediüzzaman Said Nursî, Lem'alar, s. 221.

[\[142\]](#). Adlon Oteli, Batı Berlin’den Doğu Berlin’i ayıran menfur “Utanç Duvarı”nın tam üzerindeydi. Berlin’in doğu kesiminde kalmıştı. 1980’de gördüğümüz bina boşaltılmış, yıkıma hazırlanmıştı.

[\[143\]](#). Şahiner, s. 182.

[\[144\]](#). Muzaffer Arslan, Bediüzzaman Said Nursî ve Din Düşmanları, s. 67.

[\[145\]](#). “Mahreç” payesinin günümüzde gerek akademik gerek askerî ve gerekse idarî unvanlar arasında tam bir karşılığı yoktur. Osmanlı devrinde kullanılışı ise şu şekilde idi:

İlmîyede: Devrin en büyük medreseleri (üniversiteleri) olan Fatih ve Süleymaniye medreseleri müderrislerinden (profesörlerinin) ileri gelenlerine verilirdi.

İdarede: Mısır, Şam, Filibe, Edirne ve Bursa kadılıkları dışında kalan illerin kadılarına verilirdi.

Askeriyede: Kaymakamlığa eşitti ki, bugünkü tatbıkatta yarbaylığa denk idi. Bediüzzaman Said Nursî’nin Birinci Dünya Savaşında gönüllü alay kumandanı olarak, milis albayı olarak hizmetler yaptığı ve buna karşılık ayrıca “harp madalyası”yla taltif edildiği nazara alınırsa, bu mahreç payesiyle “padişah tarafından mükâfatlandırıldığı” görülmektedir.

[\[146\]](#). Sadık Albayrak, Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye, Yeni Asya Yayınları.

[\[147\]](#). Tarihçe-i Hayat, s. 109.

[\[148\]](#). A.g.e., s. 123.

[\[149\]](#). Necmeddin Şahiner’in kaydına göre, toplantıya katılanların imzalarını taşıyan karar defteri, Dr. Fahreddin Kerim Gökay’ın özel arşivinde bulunmaktadır.

[\[150\]](#). Eski “şeyhülmuharririn” Konsolidci Âsaf Beyin şahadetine istinaden, Şahiner, s. 215.

[\[151\]](#). M. Nezihi Polat, Mülakat, s. 31-34, Hür söz Matbaası, Erzurum, 1964.

[\[152\]](#). A.g.e., s. 37.

[\[153\]](#). Bediüzzaman Said Nursî, Hutuvat-1 Sitte, s. 7.

[\[154\]](#). Şahiner, s. 227.

[\[155\]](#). Sadık Albayrak, Türkiye’de Din Kavgası, s. 146. İleri Matbaası, İstanbul, 1973.

[\[156\]](#). Osmanlı Şeyhül İslâmları, s. 260.

[\[157\]](#). Eşref Edip, Risale-i Nur Hakkında İlmî Bir Tahlil, s. 71, Ülkü Matbaası, İstanbul, 1965.

[\[158\]](#). Bediüzzaman Said Nursî, s. 15.

[\[159\]](#). Tarihçe-i Hayat, s. 127.

[\[160\]](#). A.g.e., s. 128.

[\[161\]](#). Lem'alar, s. 167.

[\[162\]](#). Sünuhat, s. 51.

[\[163\]](#). Bilinmeyen Taraftarıyla Bediüzzaman Said Nursî, s. 253.

[\[164\]](#). A.g.e., s. 253-254.

[\[165\]](#). A.g.e., s. 269.

[\[166\]](#). Şahiner, s. 156.

[\[167\]](#). Safa Mürsel, Bediüzzaman Said Nursî ve Devlet Felsefesi, s. 232.

[\[168\]](#). Lem'alar, s. 37.

[\[169\]](#). Panel, Bediüzzaman Said Nursî, s. 131.

[\[170\]](#). Tarihçe-i Hayat, s. 72-73.

[\[171\]](#). Emirdağ Lahikası, 2: 71.

[\[172\]](#). Panel, s. 125.

[\[173\]](#). A.g.e., s. 130-31.

[\[174\]](#). Tarihçe-i Hayat, s. 194.

[\[175\]](#). Kendisi hayatını üç döneme ayırır: Eski Said, Yeni Said, Üçüncü Said... “Eski Said” dönemi, Rus esaretinden kurtulup İstanbul’a dönüşüne kadar (1918) sürer. Bu dönem, Bediüzzaman’ın siyaset ve cemiyet yoluyla davasına hizmeti esas aldığı dönemdir. “Yeni Said” dönemi, Barla’ya sürgüne gönderilmesiyle (1926) başlar, Afyon hapsine (1948) kadar sürer. Bu hayat devresinde Bediüzzaman, “menfaat üzerine dönen siyaset canavarının şerrinden” Allah’a sığınmış, kendini bütünüyle yazmaya ve “Risale-i Nur ekolü” dediğimiz diriliş hamlesini şahlandırmaya vermiştir. Afyon hapsinden sonrası ise (1960) “Üçüncü Said” dönemidir.

[\[176\]](#). N. Şahiner, Son Şahitler, 1: 135.

[\[177\]](#). Tarihçe-i Hayat, s. 297.

[\[178\]](#). A.g.e., s. 514.

[\[179\]](#). A.g.e., s. 514'ten mana olarak...

[\[180\]](#). Tarihçe-i Hayat, s. 349 vd., mana olarak...

[\[181\]](#). Tarihçe-i Hayat, s. 347.

[\[182\]](#). Tarihçe-i Hayat, s. 386.

[\[183\]](#). Bilinmeyen Taraftarıyla Bediüzzaman Said Nursî, s. 349.

[\[184\]](#). Tarihçe-i Hayat, s. 492.

[\[185\]](#). Tarihçe-i Hayat, s. 487.

[\[186\]](#). A.g.e., s. 494.

[\[187\]](#). A.g.e., s. 501.

[\[188\]](#). Emirdağ Lahikası, 2: 213.

[\[189\]](#). Hutbe-i Şamiye, s. 83.

[\[190\]](#). Divan-ı Harb-i Örfî, s. 42.

[\[191\]](#). Osmanlıca Münazarat, s. 38-39

[\[192\]](#). Son Şahitler, 1: 412-413.

[\[193\]](#). Hutbe-i Şamiye, s. 19.

[\[194\]](#). Son Şahitler, 1: 430-439.

[\[195\]](#). Tarihçe-i Hayat, s. 553.